ATTİLÂ İLHAN

HANGİ SEKS

Kültür Yayınları

Genel Yayın: 754
Edebiyat Dizisi: 331

© Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
İstanbul Merkez
Meşelik Sokağı 2/3 Beyoğlu 34433 İstanbul
Ankara Merkez
Atatürk Bulvarı 199/41 Kavaklıdere 06680 Ankara

Yayına Hazırlayan Mürşit Balabanlılar

Kapak Tasarımı Birol Bayram
Düzelti A. Tansel Mumcu
Tasarım ve Uygulama Tipograf (0212) 249 01 01
Birinci Basım Nisan 2004, İstanbul
ISBN 975-458-526-1
OTM 11033101
Basımevi Mas Matbaacılık AŞ (0212) 285 11 96
Dereboyu Caddesi Zağra Binası B Blok 1 Maslak 34398 İstanbul
info@masmat.com.tr

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

hangi seks?

Attilâ İlhan

Deneme

İÇİNDEKİLER

Erkek/Kadın

1. Margot'un Tekgözlüğü 9
2. Amor Lesbicus 17
3. Sappho 26
4. Erkeğe Çeyrek Kala 36
5. Alice ile Gertrude 48
6. 'Le Dôme' Kahvesindeki İhtiyar Kız 59
7. Sakallı Kraliçe Hoçepsut 70
8. Plastron Kravat, Kolalı Yaka 79
9. "Orlando" 90
10. Renée'nin Akşam Şölenleri 102
11. Dişi Bir Örümcek mi? 113

Kadın/Erkek

1. Coccinelle 127
2. Kadın Kılığında Bir Şövalye 136
3. Juvenes Sumus Felices 146
4. Blaireau'nun Notları 157
5. Sade ve Sacher-Masoch 166
6. Gide, Dengesiz miydi? 178
7. Proust, Cocteau Derken 189
8. Cehenneme İnmek 201
9. Karşıtlar Birbirini İçerirse 211
10. Hesap Kitap 221
11. Kolay Gelsin 234

'Meraklısı İçin' Ekler

Sadizmin S'si 239
Pürtelaş Sokağı'nın 'Yanlış' Melekleri 244

Birkaç Resim, Birkaç İsim

Erkek / Kadın

1

MARGOT'UN TEKGÖZLÜĞÜ

"prince, o tres haut marquis de sade"
VERLAINE

PANTOLON / TAYYÖR

Akşam vapurlarında, yorgunum ya, tenha yerler arıyorum. Baktım, yukarı üst güvertede, sadece iki kişi, bir kenara iliştim! Sonra aldı beni bir merak, bunlar iki genç, içlerinden biri kız olmalı, sesinden anlaşılıyor, ama hangisi? Giyimleri, ceket ve pantolon, birisinin gömleği çiçeklidir gibime geldi, saçlarını da omuzlarında görünce, kız olacağına hükmettim, değil, kız ötekisi: kısacık saçlı, balıkçı kazaklı olanı, avcunun içinde cigara içiyor.

Hadi gel de şimdi hatırlama!

Mehmet Seyda, sonradan "Edebiyat Dostları" başlığı altında topladığı soruşturmayı *Varlık*'ta yürütüyordu, bana da yazdı, yanıtlarımın arasında şöyle bir şeyler olacak, yanılmıyorsam:

> "... çağımızın cinsel alanda ciddi bir devrim geçirmekte olduğuna inanmaktayım. Kadınların erkekliğe, erkeklerin de kadınlığa doğru gittikçe yakınlaşması, yirmi birinci yüzyılın hünsa bir yüzyıl olmasını yaratacak belki de. Belirtiler her yanda ve sürüyle göze çarpıyor (sayfa: 272)."

Oysa o sıralar ne bugünkü gibi batıyı bütünüyle saran bir *erotisme* dalgası var, ne de batılı başkentlerden Ortadoğu'ya yelpaze gibi açılan *pornographie* salgını! Çeşitli cinsel aykırılıklar, henüz romanları, gazeteleri ve dergileri kaplamamış; filmler, en azından bir cinsel terslik göstermezlerse, filmden sayılmıyor değil.

Peki neydi beni böyle bir tahmine iten?

Kadın modası ilginç bir başkalaşma içindeydi, **Fransa'da Courreges**, pantolonu inatla eviçi ve plaj kılığı olmaktan sokak kılığı olmaya doğru itiyor; bildiğimiz ceket ve pantolonu 'pantolon tayyör' adı altında kadınlara gündelik giysi olarak öneriyordu. Hem de basbayağı kolları manşetli, yakaları kravatlı filan!.. **İngiltere'de Beatles** ile başlayan müzik çılgınlığı kısa sürede başka alanlara dökülmüş, erkek giyimini *non-conformiste* bir sıçramaya yöneltir olmuştu. Burjuva ahlakının geleneksel yasakları hiçe sayılıyordu artık.

Bu arada **Mary Quant**, birdenbire mini/etek devrimini yaparak cinsel serbestliğe nasıl gidileceğini işaretliyor. Pop şarkıcısı delikanlılar, saçlarını omuzlarında dalgalandırıp dudaklarını boyayadursun, yaprak cigarası ve pipo içen ilk kadın afişlerde boy gösteriyorlar. On sekiz ile yirmi beş yaşları arasında giyim ve süs düzeni, daha o zamandan her iki cins için adamakıllı karışacağa benziyor. Anlaşılmaz bir rüzgâr, kadını erkekliğe, erkeği kadınlığa doğru itmektedir.

Acaba yalnız bunlar mı?

Peki, ya **Margot?**

"AŞAĞILIK YAHUDİ / HIRİSTİYAN AHLAKI"

Yaşıyorsa, altmışını çoktan geçti.

Acaba yine derin su mavisi gözlerinden birini **Arsè-**

ne **Lupin** tekgözlüğünün arkasına saklayıp, o bulutu bol, garipsemesi biraz piyano biraz org, **George Sand** akşam üstlerinde, **Dunhill** piposunu yakıyor mu?

Sağlıklı aydınlığı ve geometrik düzgünlüğü şaşırtıcı bembeyaz dişleriyle kalın ve yoğun bir duman damarını koparırdı, dakikasında, başından yukarıya bir masal ağacı, bulutumsu mavi ve dal dal biçimlenir. Karga siyahı saçları, erkek kesimi, kısa ve sımsıkı arkaya taralı; sağına soluna döndü mü, çevresine laciverd çelik yansımaları dağıtıyor. Kaşları hiç yok, daha doğrusu, iki ince ve gergin çizgi: ağır rimelli takma kirpiklerinin buğulandırdığı bakışlarına, Allah Allah, **Marlène Dietrich** büyüleri getiren! O kadar.

Belleğimde demek, o zamanki hâliyle kalmış.

Erkek giysileriyle çarşı pazar dolaşır, tekgözlük takar ve pipo içerdi. Onu ilk gördüğüm akşam, (camları kazıyan ustura bir şubat soğuğu, beni ilk rastladığım **Montparnasse** kahvesine adeta tekmeyle tıkamıştı), yalnız ve dalgın oturmuş, bir bloknota desenler çiziyordu. Sonra sarışın bir kız geldi, yanına çöktü, herkesin içinde dudak dudağa öpüştüler.

Uzun, çok uzun bir süre bakakaldığımı hatırlıyorum.

Sonra tanıştık: Ressam **Marguerite de Fontenay**, adı uzun ama, o tuvallerini kısaca **Margot** (t'yi okumayınız) diye imzalıyormuş, sarışın da **Margot** diye çağırıyor zaten, onun modeli, adı **Janine**, teni sütlü beyaz, dudakları vişne buğusu, kalçaları zengin ve kalabalık!

> (Gözlem no: 178. **Fraulein N.** 25 yaşında; sağlam bir ana babanın kızı. Güzel sanatlara istidadı fazla. Daha çocukluğunda askerlik vs gibi oğlan çocuğu oyunlarından hoşlanırmış, bebeğe ve el işlerine hiçbir ilgili duymamış. On beş yaşında âdet görmeye, hemen sonra da

kadınlara âşık olmaya başlamış, ama bu aşkı platonik anlamdaymış, fakat birkaç yıldır şehevi duygusu son derece artmış, adeta karşı koyamaz olmuş. Açık saçık rüyalarında bir sürü kadın görüyorve kendisini de onlara karşı bir erkek durumunda hissediyormuş. Birkaç yıldan beri 40 yaşlarındaki bir Frau'ya ölesiye âşık, kadını müthiş kıskandığından hiç rahat bırakmıyormuş. Fraulein N'nin yüz çizgileri erkekçe, sesi kalın, yürüyüşü de erkekçe, fakat yüzünde kıl yok, saçları kısa kesilmiş, kadın giysileri giymiş bir erkek izlenimi veriyor. / Kraft-Ebing)

Sahi size **Margot**'dan hiç söz etmemiş miydim?

Hadi canım, yanılıyorsunuz: onun adı üstünde bir şiir yayımladım, hani: *"Bakmayın Margot'un taşıdığına / Bu gözler masmavi Bavyera Markizi'nin"* diye başlıyordu. Daha önce de çeşitli fırsatlarda düşüncelerine bulaştığımı, özelliklerine dokunup geçtiğimi iyi biliyorum. Bazı insanlar vardır, yanında yaşadığınız sürece önemini ve etkisini duymazsınız, sürekli karşı çıkışlarınız, vırt zırt takışmalarınızla, ona karşı özerkliğinizi koruduğunuzu sandığınız bile olur, fakat ayrılmayagörün, yaşantınızda ne önemli etkileri olduğu ve olacağı hemen anlaşılır: **Margot**, işte onlardan!

Bunca yıldır kişisel mitologyamın en ulaşılmaz doruklarında salınıp duruyor, günler geçtikçe daha da genişlikler ve derinlikler kazanarak hem de! Sadece sürdürdüğü o zamanki akla sığmaz yaşantının yirmi beş yıl sonra handiyse gündelikleşmiş olması, onun ne yaman bir öncü, ya da ne müthiş bir falcı olduğunu göstermez mi?

Margot, bizim 'sapıklık' diye kestirip attığımız *'perversion'* sözcüğünü, sözcüklerinden kazıyıp silmişti. İnsanları kadın/kadın, erkek/kadın, kadın/erkek ve erkek/erkek diye dört cinse ayırır, bunlardan ikincisi olmakla

övünürdü. Kimbilir kimlere takılıp son metroyu kaçırdığım akşamlar, yolu gözüm kesmezse onun yarı ev yarı atölye stüdyosunda, duman dumana tartışmalara karışır, **Kraft-Ebing, Freud, Jung, Adler** diye diye sabahın ilk saatlerini bulurduk.

Janine, yanaklarında esrarlı böcekler gibi kirpiklerinin gölgeleri, divanda yarı çıplak uyur kalırdı; **Margot**, bütün o aristokrat güzelliği ve yanlış erkekliğiyle, bir yandan grog hazırlar, bir yandan da yakında, ama çok yakında, giyimden davranışa, aşk anlayışından sanat anlayışına kadar bütün alanlarda 'aşağılık Yahudi/Hıristiyan' ahlakının yıkılacağını ve yerini ikiyüzlülüklerden arınmış yeni bir cinsel ahlakın alacağını, müjdelerdi. Buna benzer sözleri ben **André Gide**'de de okumuştum, fakat o atölyenin atmosferinde, bütün tuvallerine azgın dişiler boyayan bu kadının, bu imkânsız kadının ağzından işitmek beni altüst ederdi.

Hangi yasaklar içinden geldiğimizi düşünürseniz, belki siz de hak verirsiniz bana!

MARQUIS DE SADE VE VON SACHER MASOCH

Yanılmıyorsam, yeni edebiyatımızda 'cinsel'i gereğince ele alıp derinlemesine işleyenimiz çıkmamıştır pek!

Şimdi artık yok bir eski **Karşıyaka**'da (**İzmir**) **Kitapçı İhsan**'dan gecesi yüz paraya kiralayarak sabaha kadar okuduğum *Afrodit Buhurdanında Bir Kadın*'da, genelevlere düşen bir ana bilmeyerek oğluyla seviştiği için beni şaşkına çevirse de, **Reşad Enis**'in bir türlü 'yerli film' havasından kurtulamayan romanları, 'cinsel'i işlemekten çok 'kullanır', ya da 'gösterir' izlenimini verirdi, bu yüzden de inandırıcı olamazdı. Galiba yine o, bir başka kitabında, kadın gibi giyinen, boyanıp yaşayan bir er-

kekten dem vurmuş, o paşa çocuğu saflığını hiç yitirmemiş olan **Oktay**'ın (**Akbal**) bir yerlerde: "— Canım olur mu böyle şey?" diye yazmasına sebep olmuştu. Şimdilerde iki cinsin birbirinin kılığı ve görünümü içinde birbirinin rolüne bile çıktığını düşünürseniz, çok değil, daha yirmi yıl önce ne kadar uzaklarda olduğumuzu siz zaten kendiniz bulur çıkarırsınız.

Ha, bir de **Sait Faik**!

Nisuaz öğle sonlarında, onunla konuyu enine boyuna tartışmalarımız. Bir keresinde gözlüklerini takıp bana **Lautréamont**'dan çevirdiği *Hünsa*'yı *(hermaphrodite)* okuyor. Arkasından kirpiksiz mavi gözlerini kırpıştıra kırpıştıra soruyor: "— Ne dersin, bunu yayımlayan çıkar mı?"

Sait Faik, uzun bacaklı ve halktan yoğrulmuş Rum çocuklarına fazla da gizleyemediği cinsel bir eğilim duyar, bunların bazılarıyla bizim **Bâbıâli** gazeteciliğinin 'sapık' dediği ilişkiler kurardı. Bunun onu rahatsız ettiğini sanıyorum. Yorgun bir öğle sonu, **Nisuaz**'da: "— Ben, demişti, **Gide**'i okuyana kadar kendimi hilkat garibesi sanırdım. Ancak onu okuduktan sonra biraz rahatladım..." Yine de ünlü **'Yani Usta'** öyküsünü *Varlık*'ta yayımlaması için **Yaşar Nâbi**'ye götürmeye bir türlü cesaret edemiyor, cebinde dolaştırıp duruyordu. Bense, **Margot**'yu çoktan tanımış olduğumdan mı nedir, götürmesinde direniyor, yayımlayacak olan benmişim gibi mutlaka çıkacağını söylüyordum. Sonunda götürdü. Yayımlandı da. İyi ama, üstünde **Sait Faik** gibi bir yazarın bunca tereddüde düşmesi de ne türlü bir *conformisme* batağında yaşadığımızın kanıtı sayılmaz mı? Oysa biz...

Evet, galiba asıl bunu söylemek istiyorum.

Margot'yla tartışmalarımızda o bana **Baudelaire**'den başlayarak, **Rimbaud** ve **Verlaine** çizgisi üzerinde, **Jarry**,

Breton ve **Artaud**'ya gelen şiirin insancıl öneminin, yerleşik Hıristiyan ahlak değerlerini hiçe saymasında olduğunu söyler, tekgözlüğünü ışıkta ayna gibi yansıtarak, **Rimbaud** ile **Verlaine** arasındaki 'haram aşkı' anlatır, ya da **Baudelaire**'in **'Lanetli Kadın / Les Femmes Damnées**'ından tumturaklı dizeler okurdu:

'Comme un betail pensif sur le sable couchées,
Elles tournent leurs yeux vers
l'horizon des mers...'

O tartışmalarda, yavaş yavaş, öteki adlara yukardan bakan, iki yeni ad belirmişti, birisi Fransızdı bunların, öteki Avusturyalı: **Marquis de Sade** ve **Leopold Von Sacher-Masoch!** Cinsel çalkantılar evreninde, ilki, şiddetli sevmek, ikincisi şiddetli sevilmek eğilimini temsil ediyor; çoğu yasak, çoğu el altından satılan kitaplarında akla durgunluk veren cinsel serüvenler, bana *sadisme*'in ve *masochisme*'in ne olduğunu ve nereden geldiğini öğretiyordu.

> **(Gözlem no: 150. Bay x, örnek bir koca. Son derece dürüst ve iyi ahlaklı. Bir sürü çocuğu var. Zaman zaman geneleve gidip kızların iriyarılarından iki üç tanesini seçip bir odaya kapanırmış; vücudunun üst kısımlarını soyar, ellerini karnının üstünde birleştirir, gözlerini kapatır ve kızlara, çıplak göğsüne, boynuna, ağzına ayaklarıyla basarak üstünden geçmelerini, geçerken de bütün kuvvetleriyle karnına tekme atmalarını emredermiş. İki üç saat sonra eğlenceyi yeterli bulur, kızları para ve şarapla hoşnut edermiş. / Hammond-Cox)**

Oysa biz diyordum değil mi? Bütün o tartışmalar boyunca da, sonra da, Fransızların Hıristiyan erdemleriyle dol-

durulmuş klasik edebiyatlarına oranla, **Baudelaire**'le başlayan şiirin ne denli devrimci ve şaşırtıcı olduğunu anlıyordum da, neden dolayı bizim de bunu böyle saymamız gerektiğini bir türlü anlayamıyordum. Biz klasik şiirimizin geleneksel gelişmesi içinde bile, en az **Baudelaire** kadar eşcinsel serbestlikler içinde değil miydik?

Hâl böyleyken, ne diye **Tanzimat** sonrası edebiyatımız cinsel konularda anlaşılmaz bir *auto-censure* içine girmiş, **Karacaoğlan** ve **Nedim** bu ülkede yaşamamış gibi, acaba ne diye bütün cinsel konularda elimiz ayağımız ve en kötüsü dilimiz bağlanmıştı? Batı'nın 19. yüzyılda ancak uyanıp kurtulmaya çalıştığı sahte erdemliliğe biz mi sahip çıkıyorduk yoksa?

Siz hadi düşünedurun, ben sonra tekrar bu konuya geleceğim.

2

AMOR LESBICUS

"Asıl anlaşılmaz olan şey, anlaşılabilir bazı şeylerin nasılsa var olabilmesidir"

ALBERT EINSTEIN

PAQUITA'NIN BAŞINA NE İŞLER AÇILMIŞTI?

Daha o zaman **Paquita, Marie Laforet**'nin çizgilerine bürünüp beyaz perdedeki yerini almamıştı, **Balzac**'ın *Paris Hayatımdan Sahneler* başlığı altında topladığı romanlar dizisinde, demek 1843'te yaratıldığı yerde duruyordu. Ben onu **Cemil Meriç**'in çevirisinden *Altın Gözlü Kız* diye tanıdım. Kitap, yazarının güçlü soluğuyla, eser olarak da beni yaman bir hayranlığa yamyassı yapıştırmıştı ya, ayrıca **Paquita**'nın **Madam de San Réal**'le ilişkisi aklımı başımdan alıyor, iki kadın arasında yaşanmış böylesine yoğun bir aşkın olabilmesi içimi karıştırıyordu.

Yıl, 1944. **Adana**'dayız. On dokuz yaşındayım. Temmuz gecesinin yıldız buharıyla dolu aydınlığına dalıp dalıp kitaba dönüyor, **Paquita**'nın onu ele geçirmeye çalışan **Henri de Marsay**'yı neden ve nasıl kadın kılığına soktuğunu anlamaya çalışıyorum:

> "... Paquita: — Ne iyi... Hadi öyleyse bırak da seni gönlüme göre giydirip kuşatayım.

Henri: — Haydi bakalım, diye cevap verdi.

Altın gözlü kız neşe içindeydi. Dolaptan kırmızı kadife bir entari çıkardı. de Marsay'ye giydirdi. Sonra başına bir kadın hotozu geçirdi, etrafına da bir şal sardı. Bir çocuk saflığıyla bu yaptığı çılgınlıklar karşısında kahkahayla gülüyor, kanat çarpan bir kuşu andırıyordu. İstikbale ait hiçbir şey düşünmüyordu..."

Oysa ne kanlı bir 'istikbaldir' onu bekleyen!

Öykünün sonlarına doğru, kafeste bir kuş gibi yaşattığı **Paquita**'nın bir erkekle seviştiğini, 'kanını ona akıttırdığını' **Markiz** de **San Réal** haber alır ve bunu genç kıza hayatıyla ödetir.

Aradan onlarca yıl da geçmiş olsa, böyle müthiş bir sahne unutulabilir mi sanırsınız?

"... Altın gözlü kız kan içinde can veriyordu. Odada bütün ışıklar yanmıştı. Havaya tatlı bir koku yayılmıştı. Tecrübeli bir adam, odanın dağınıklığını görür görmez, bu perişanlığın, bütün ihtiraslarda birbirine benzeyen çılgınlıklardan arta kaldığına hükmederdi. Markiz'in mücrim kızı pek ustaca sorguya çektiği belliydi. Kan izlerini açık açık gösteren bu beyaz sevişme odasında, mücadele hayli uzun sürmüştü. Yastıklarda Paquita'nın ellerinin izi kalmıştı. Altın gözlü kız, her adımda hayata sarılmak istemiş, odanın her köşesinde kendini korumuş, fakat aralıksız bıçaklanmıştı. Uzun zaman döğüşen kanlı elleriyle öteden beriden kopardığı kumaş parçaları göze çarpıyordu. Herhalde tavana da çıkmaya teşebbüs etmişti. Sedirin arkalığında çıplak ayaklarının izleri vardı, şüphesiz koşmuş, kaçmaya çalışmıştı. Celladının hançer darbeleriyle delik deşik ettiği vücudundan belliydi ki, Henri'nin sevgisiyle değeri bir kat daha artan hayatını kurtarmak için çok

zorlu mücadele etmişti. Şimdi yere uzanmış yatıyordu. Ölürken Madam de San Réal'in ayak bileklerini ısırmıştı. Saçları yolunmuştu, vücudunun birçok yeri ısırık içindeydi. Isırılan yerlerin bazısı kanıyordu. Entarisi parçalanmıştı, yarı çıplaktı, memeleri tırmık içindeydi.

O bu hâliyle ulvileşmişti. Muhteris ve gazaplıydı. Döktüğü kanın kokusuyla sarhoş oluyordu. Nefes nefeseydi. Ağzı yarı açıktı, burun delikleri nefesine yetmiyordu..."

Cemil Meriç'e bakarsanız, **Hugo Von Hoffmannsthal,** *Altın Gözlü Kız* için: "Baş tarafları **Dante**'nin kaleminden çıkabilirdi, son kısımlar *Binbir Gece Masalları*'ndan alınmışa benziyor" demiş ve eklemiş: "... ve bütün hikâyeyi ancak **Balzac** yazabilirdi.

Doktor Walter Von Braun ise, sözü daha genişletip yayarak, bu konuda şöyle bir şeyler diyor: "Eşcinsel olmayana fazla ters gelmediğinden, giderek, tahrik bile ettiğinden, romancılar eşcinsel *théme*'lere el atacak oldular mı, kadınlar arası ilişkileri seçmektedirler. 19. yüzyıldan başlayarak sevicilik konuları iyice yaygınlaşmış, bu alanda bir sürü de eser yayımlanmıştır. Söz gelişi **Balzac** az yazmamıştı bu konu üzerine, *Séraphita, Paris Hayatı Sahneleri, Goriot Baba* bu arada anılabilir. Bunların hepsinde kadınlar arası aşk ilişkileri önemli rol oynar. Ünlü kitabı *Altın Gözlü Kız*'daysa şöyle çarpıcı bir saptama yapmıştır: 'Yeryüzünde iki kadını birbirine bağlayan aşktan güçlüsü yoktur'."

"Kadın kadına aşkın sürüklediği bu tutku, huzur, sevinç ve kahır evrenini, **Emile Zola** *Nana*'sında, **Baudelaire** *Les Femmes Damnées*'sinde, **Alphonse Daudet** *Sappho*'sunda ve **Thomas Hardy** *Remedes Desespéres*'sinde, hem de ustalıklı biçimlerde betimlemişler-

dir. Konusu nevroz ana fikri çevresinde döndüğü için özelliği başka da olsa, bu arada **Vaudére**'in *Les Demi-sexes*'ini de anmadan geçemeyiz.

"18. yüzyılda derseniz, **Diderot,** *Nouvelle Religieuse*'ü ile, **Marquis de Sade** ise, *Panthemont Manastırı*'nda şaşırtıcı bir seviciler cümbüşü (**orgie**) ile başlatmış olduğu **Juliette**'i ile dikkati çekmektedir. *(L'amour à Lesbos)*"

DOKTOR BRANDER'İN EVİNDE BİR AKŞAM

Yoo hayır, **Margot**'nun yıldırıcı kanıtlarına kolay teslim olmadım! Olamazdım da zaten: bir yandan içinden çıkıp geldiğim töresel ortam engelliyordu bunu; bir yandan, o sıralar en hızlı günlerini yaşadığım dogmatik toplumculuğum! Gecenin bir yerinde pat diye patlıyor, **Margot**'nun laciverd büyüsünü ve **Janine'in** orospu tembelliğini tedirgin ederek, eşcinsel yakınlıkların önce ahlaka, sonra insana ve topluma, daha sonra da doğaya aykırı olduğunu çatır çatır söylüyordum.

Pipo içenler, belki bilirsiniz, daha çok susar, gerekmedikçe, konuşmaz. **Margot** da öyle yapardı. **Apollon** burnunun biçimli deliklerinde ince duman çizgileriyle, vakur ve alımlı, beni dinler, sabrı ve o kendinden fazla emin hâliyle sinirlerimi bir güzel bozduktan sonra:

"— Neden," derdi, "bu sorunu mutlak kategoriler içinde alıyorsun? Sen ki, yanılmıyorsam diyalektik bir mantığın adamısın..."

Ya da: "— Hadi bize Türk çayı nasıl yapılır, öğret de, içelim" deyip önce havayı dağıtır, sonra çayını ağır ağır yudumlarken, hep o genizden, biraz da zorlanarak kalınlaştırılmış sesiyle:

"— Ahlaka aykırı diyorsun, iyi ama hangi ahlaka?" diye sorardı: "... Ahlak durağan bir şey değil ki!"

Onca, ahlak ve ilkeleri, tarih boyunca dönemden döneme, toplumdan topluma değiştikleri gibi, belirli bir zaman ve yerde, belirli bir toplum içinde bile görecelikler gösterirdi:

"— ... Katolik gözünde birden fazla karıyla evlenmek de, boşanmak da günah, dolayısıyla ahlak dışı şeylerdir, tamam mı, oysa siz Müslümanlar dört karıyı bir kerede alabilir, tek sözle hepsini birden boşayabilirsiniz, ahlaka aykırı olmaz. Ölçüt olarak bu iki ahlaktan hangisini alacaksın? Üstelik neden onu alacaksın?"

Dizinde **Janine**'i kocaman ve uysal bir sarman kedi gibi okşayarak uyutur, dalgın eklerdi:

"— Eşcinsel ilişkilerin de kendine göre bir ahlakı yok mu sanıyorsun sen?"

Bir başka gün iyi hatırlıyorum, beni alıp yalnız sevicilerin devam ettiği ünlü bir gece kulübüne götürüyor. Değişik bir atmosfer. İnsana, yanlışlıkla bir *science-fiction* filmine girdiği izlenimini veren, zincirleme ve üst üste görüntüler: smokinli, erkek tıraşlı gri bir artist bozması kadınla yanak yanağa dansediyor. Kuytu köşelerde, öpüşme noktalarına çok yakın, bakışları ağdalı, avuçları terli, birtakım karışık kadınlar. İlk bakışta sunturlu bir iş adamından ayıramadığım, tıraşlı ensesi katmerli, çenesi kat kat, yaprak cigaraları içen, koca memeli viragolar. Gözlerinde dövülmüş bir köpek uysallığıyla onlara suçlu suçlu sokulan, varla yok arası kadın negatifleri...

Margot'yu hepsi tanıyorlar. Sayıyorlar da. Oturduğumuz bir başka kuytuda o, bütün bu rüya kalabalığını piposuyla biçerek:

"— Bu mu insana ve topluma aykırı?" diye soruyor: "Hadi canım sen de! Tarihin hangi çağında, hangi toplumunda böyle yerler ve insanlar olmadı sanki? Pom-

pei'de **Vezüv**'ün külleri altından sevişen kadın cesetleri çıkardıklarını bilmez misin? Bütün eski Yunan, eşcinsel ilişkilerin altın çağı değil mi? Sizin oraları dersen, bu işin adeta vatanı: haremlerde birinci kadın öteki kadınlara kocalık etmiş durmuş! İnsana ve topluma aykırı olsa, tarih boyunca sürüp gelebilir miydi?"

Son bir itirazım var, onu kullanıyorum:

"— Peki ya doğa? Cinsel ilişkiler, türü üretmek için var olduğuna göre, üretme görevinden saptırılmış sevişmelerin de doğaya uygun olduğunu söyleyemezsin ya!"

Hayır, o söylemiyor, cevabı **Doktor Brander**'den alıyorum.

Adı gerçekten **Brander** miydi, unutmuşum; doktor, hem de kadın doktoru ve İsveçli olduğu bugünkü gibi hatırımda. Bir de **Margot**'yla evine ilk gittiğimiz gün, beraber yaşadığı Fransız kızıyla yan yana görünce, ne kadar şaşırdığım!..

Doktor Brander, otuzunu epeyce geçkin, atlet yapılı, güleç yüzlü bir kadındı; 'sevgilisi' ise, resimli romanların çize çize bitiremediği, saçları omuzlarında, bakışları hülyalı, temiz tirendaz bir ev kızı. Üç yıldır beraberlermiş, aralarından su sızmıyormuş. Zaten üstüne geldiğimiz tablo da, yadsınamaz bir aile mutluluğu tablosu sayılmaz mı: Doktor, sırtında bordo ropdöşambr, elinde *Le Figaro*, aperitifini yudumluyor; ötekiyse divanda, elinde şişler, berikine kazak örüyor.

Doktor Brander bize **Schnaps** diye Allahın belası bir içki ve şahane **Old Master** puroları ikram etti. Bir tanesini de kendisi yakıp ağız dolusu duman savurarak:

"— siz" dedi: "— *Corydon*'u okumadınız mı? Gide orada eşcinselliğin doğada da bulunduğunu ayrıntılarıyla anlatır. Davranışlarımın haklılık ve doğruluk derecesini öğrenmek istediğimden, ben bu işi kurcaladım. Bil-

diğim kadarıyla, hayvanlar arasında eşcinsel ilişki, hem yaygın, hem de olağan bir şey, zira doğasal bir zorunluluktan ileri geliyor: hayvan toplumunda bir hiyerarşi savaşı sürer gider, her yeni yetişen bir öncekini tehdit ettiği için, önceki sonrakine saldırmak zorundadır. Dişi erkek diye ayırmazlar da. Yeni yetişen dişi eskisinin hışmından kendini korumak için onun önünde cinsel yaltaklanmalara başlar, öteki de ona sahip çıkar. Erkekler arasında da böyledir bu."

(İşin tuhafı, **Doktor Brander**'in o zaman belki yarım bıraktığını, yıllar sonra **Desmond Morris**'in tamamlaması. Bilmem *Çıplak Maymun / Le Singe Nu* adlı ilginç kitabını okudunuz mu? Ben nasılsa elime geçirdim, okudum. Yaman bir zoolog bu **Desmond Morris**, insan adını verdiğimiz 'tüysüz maymun'un bütün bireysel ve toplumsal davranışlarını da hayvansal gelişme grafiği içersinde inceleyip, tatlı tatlı anlatıyor. Tabii, cinsel yönünü de! Eşcinselliğin, hayvanlar arası ilişkilerde en az insanlar arası ilişkilerde olduğu kadar önemli bir yer tuttuğunu, dikkatle belirtmiş. Ayrıca o, **Doktor Brander**'in açıklamasına katılmakla kalmıyor, bir de aşırı üreme hallerinde eşcinsel ilişkilerin doğasal ve kendiliğinden bir nüfus planlaması görevini yaptığını söylüyor.)

Doktor Brander'den ayrılıp, kristal tınlamalarıyla yankılanan bir buz gecesine çıkmıştık. Margot, piposunun ve tekgözlüğünün ardında, muzaffer susuyor; bizi Montparnasse'a götüren takside, benim karmakarışık hâlimin tadını çıkarıyordu.

Nasıl şaşırıp bocalamazdım? O zamanlar 'toplumcu' sayılan sanat eserlerinde bildiğimiz cinsel ilişkiler bile söz konusu edilmez, edilse bile üstü kapalı geçilir, böyle ola-

ğandışı ilişkilere eğilmek ise düpedüz 'ihanet' sayılırdı. O yumuşak ve *raffiné* üslubunu fazla şekerli bulduğumdan mı nedir, bir türlü sevemediğim zavallı **Rene Crevel**'i üyesi olduğu **Komünist Partisi**'nde eşcinsel ilişkilerinden dolayı öylesine huzursuz etmişlerdi ki, adam aklın almayacağı bir protesto şekline başvurmuş, intihar etmişti.

Evet, intihar etmişti.

Meraklısı için notlar

– *Altın Gözlü Kız* / Honore de Balzac / Çev. Cemil Meriç / Üniversite Kitabevi, 1943. Kitabın özelliği, başında, Cemil Meriç'in yazdığı 75 sayfalık Balzac incelemesinin bulunuşu. Bizim kuşak Cemil Meriç'i önemsemiş, çevirilerini ve incelemelerini dikkatle izlemiştir. Ben bu kitabı 1944 yazında, Adana'da Horozoğlu Kitabevi'nden aldırmıştım. Aldırmıştım deyişim boşuna değil, zira o zaman Adana'da değil, sapa bir ilçesinde, Bahçe'de oturuyorduk.

– *l'Amour à Lesbos, de l'antiqueté à nos jours* / par le Dr. Valter Von Braun / Editions Belair, Paris. Kadınlar arası aşkın tarih boyunca görünüşü ve gelişme konaklarını incelemek amacını güden bu kitap bilimsel olmaktan çok, derlitoplu olmaya dikkat etmiş, yüzeysel bir kolay okunurluğun arkasına hayli bilgi sıkıştırabilmiş bir çalışma.

– Paris'te, çeşitli yerlerde 'travesti' ve 'lesbienne' kabareleri olduğunu, bilenler zaten bilir ya, bilmeyenler için belirtelim: Travesti kabarelerinde tam anlamıyla kadınlaşmış erkekler, kadın kılığında ve görünümünde hem konsomasyon yapar, hem de 'atraksiyona' çıkarlar; o tarihlerde en ünlüleri Madame Arthur ve Chez Carrousel'di. Ötekilerinde ise her boyadan sevici 'konsomatris' alesta bekler, dışardan sevici çiftler de gelir, eğlenir, en ünlüleri Monocle'du.

– *Le Singe Nu* / Desmond Morris / Grasset, Paris 1968. Desmond Morris İngiliz zoologlarından ama rastgele bir zoolog değil. *Çıplak Maymun*'un on sekiz dile çevrilmiş olması uluslararası bir başarı. Türkçeye de, biraz geç de olsa, çevrildi. Sonraki kitabı *İnsanat Bahçesi* de.

– René Crevel, birinci dünya savaşı sonrası Fransız ozan ve yazarlarından. Biz pek, pek değil hiç tanımıyoruz. 1963'te adını unuttuğum bir romanını okumuştum, yazarlığı beni fazla ilgilendirmedi, fakat kaderini ilginç buldum. Büyük bir hevesle sarıldığı partisinde, bunu, eşcinsel ilişkilerinden dolayı adamakıllı hor görüyorlar. O sıralarda Paris'te bulunan İlya Ehrenburg'un etmediğini koymadığını edebiyat meraklısı bir dostum anlatırdı. Zaten sosyalizm ile cinsel konular, üzerinde uzun uzun durulması gereken şeyler. Oralarda hanidir duruluyor ya, bizde henüz cinselliği insan doğasının bir yanı olarak ele almaya kalkışan sanatçıların sosyalizmden uzaklaştığı söylenebiliyor.

3

SAPPHO

"Lesbides, infamem quae me facistis amatae!.."
OVIDIUS

DEĞİŞİK BİR EVLENME HABERİ

Teleksler, flaş olarak, **Ankara**'da öğrenci çatışmaları olduğunu verdiler: Toplum Polisi işe karışmış, göz altına alınanlar var, yaralanan da olmalı: Aygıtların başından ayrılamıyor, böyle önemli ve sürekli haber günlerinde olduğu gibi, iki ana haber arasında sıraladıkları 'doldurma' dış haberleri göz ucuyla izliyorum.

Birden THA teleksinde UPİ'nin şu haberi:

> **Louisville, Kentucky (THA)** – Bir yargıç evlenmek izni almak için mahkemeye başvuran iki kadın homoseksüelin bu müracaatlarını reddetmiştir.
>
> **Tracy Knight** (25) ve **Marjorie Jones** (35) birbirleri ile evlenmek istediklerini ve kendilerine normal evlilik haklarının tanınması için mahkemeye müracaat ettiklerini öne sürmüşlerdir.
>
> **Tracy Knight** eski bir Go Go dansözüdür, **Marjorie Jones** ise eşinden boşanmış, üç çocuk anası bir kadındır.

Gülmez miyim? İki yıldır **Amerika**'dan aralıksız bu tür haberler alıyoruz. Sevici derneklerinin, 'kasıtlı' olarak

evlenme müracaatları yaptıkları, red cevabı alınsa da, bu haberlerle kamuoyunu 'alıştırmak' ve davalarını sevimlileştirmek istediklerini öğrendik. O gece yer olmadığından, haber bizim gazeteye girmeyecek. Yalnız beni kaptığı gibi nedense ille leylak kokulu diye hatırladığım, neonu, sütlü kahvesi ve Vietnamlısı bol, dağınık bir **Montparnasse** akşam üstüne, **Rue des Rennes**'de yan gelip yatmış camları pembe tüllü bir bistro'ya götürecek.

Ben varım, serüvenci yalnızlığım ve yazılmış şiirlerimle küçük bir iskemle tutuyorum, bir de **Margot** var, piposunun büyülü bulutu arkasında, buğulu mavi gözleriyle bütün kahveyi kaplamış:

"— Bir kadınla bir kadının evlenmesi" diyor, "... bir kadınla bir erkeğin evlenmesinden daha acayip değildir. Ben, evlenmeye karşı olduğumdan ikisine de karşıyım, ama birisinden yana olsaydım, ötekisine hayır diyemezdim."

GEORGE SAND VE COLETTE DERKEN

Margot'nun bir merakı da şiirleri resimlemek!

Ama kimin şiirlerini?.. **Renée Vivien** diye bir kadın ozan, kadınlar arası aşklar üzerine yazmış, bulup buluşturup onları okuyor. Kadının ozanlığını sevmiyorum, beğenisine ve kültürüne gittikçe daha çok inanmaya başladığım **Margot**'nun onu böyle önemsemesine de tutuluyorum. Nasıl olur, bana **Baudelaire**'den sonraki şiiri en iyi anlatan, **Nerval** ve **Lautreamont**'u sevdiren insan, rastladığı ilk **Renée Vivien** için koca koca tuvaller boyar da, her birine uçları kara dut iriliğinde deli memeler, tutkudan şişmiş orospu dudakları, daha ne bileyim, ancak **Toulouse-Lautrec**'in **Pigalle**'den gizli bloknotlarına aktarmış olabileceği anasının gözü sahneler çizer?

Söylediğimde, tınmıyor. O ağır, koyu kırmızı rujların daha da ağırlaştırdığı aristokrat gülümsemesini usulca ayarlayıp:

"— ... ben" diyor, "... romancılardan da esinlenmişimdir. En çok da **George Sand**'dan. Onun **Alfred de Musset**'yle seviştiğini çok kimse bilir ama, **Musset**'yi kadın kılığına sokup konağında eşine dostuna "kuzinim' diye tanıttığını bilen azdır. **Sand** beni, daha çocukluğumda etkilemişti: erkek gibi giyindiğini, yaprak cigaraları içtiğini, o zamanın ünlü tiyatro oyuncusu **Marie Dorval** ile seviştiğini okuyunca garip bir duyguya kapılmıştım: kendimi dünyaya yeniden gelmiş **George Sand** sanıyordum. Bu yüzden bir sürü tuval bozdum."

Bir başka defa, karlı bir geceyarısı, atölyede hem filtreli kahve içiyor, hem de yapmayı tasarladığı bir tablodan konuşuyoruz. Sırtında laciverd yün bir kazak, tekgözlüğünde paletinden mi, yoksa duvarları çepçevre saran resimlerinden mi yansıdığını kestiremediğim, gökkuşağı renkleri:

"— Sen," diyor, "... **Collette**'i okudun mu?"

Nasıl okumam? **Collette**, kıvrak, gözlem ve imge gücü yüksek bir yazar. Hep belirli toplumsal çevreler, duygusal *thème*'ler çevresinde dönse de, içleminin insancıllığı kadar romanlarının havasını da seviyorum.

"— O," diyor, "... **Willy**'den ayrıldıktan sonra, kabul etmek istemese de, gerçek aşklarını kadınlarla yaşamıştır. Özellikle, **Musidora**'yla. Colette'in sahne hayatı olduğunu acaba bilir miydin? Evet, evet, sahneye de çıktı. **Musidora**'yı da orada bulmuştu zaten. *Ces Plaisirs*'de **Paris**'in o zamanki cinsel yeraltı yaşantısını anlatır. *Claudine* dizisinde bile bu yoldaki eğilimleri görülür. Hele *Le Seconde*'daki final? Ben çok etkilenmişimdir bu finalden, bir ara resimlesem diye düşünmüştüm, fakat..."

Sonra, o sarhoş gecem: kulakları çınlasın **Fahri**'yle (Petek) **Dupont**'da **Calvados** çekiyoruz. **Komintern** konusunda bir araba laf edip Rusları bir iyice çekiştirdikten sonra, onu **Porte d'Orleon**'a uğurlayıp **Margot**'lara düşüyorum. **Janine**, saçlarının yaldız tozuyla dudaklarının parlak turuncusu arasında yoğun bir hayranlık olarak **Margot**'nun dizi dibine oturmuş, hem cigara içiyor, hem de onun kalın ve genizden gelen sesiyle okuduğu bir şiiri dinliyor:

> *"İki genç kız / bir yatakta / çırılçıplak yatarsa / elma gıcırtıları çoğalır. – Sümbülün içi / daha çok mosarır / tesbihlerin dedesi / uykusuz kalır. – Uzun saplı nilüferler ıslanır / billûrlarda / yastıklar birbirine yaslanır / kenarda. – İki genç kız / bir yatakta / çırılçıplak yatarsa / Çiçekler daha çok düşünür / baharda. – Bal kabağı parmaklanır / ama iz bırakmaz / ayvalar tırnaklanır / tırnaklar batmaz. – İki genç kız / bir yatakta / çırılçıplak yatarsa / Ağustos ayı daha çok ıslanır / avuçlarda."*

"Hayır, anladığım kadarıyla bu **Renée Vivien** değildi. **Margot** susar susmaz, sabırsız: "— Kimin şiiri bu?" diye soruyorum. Cevabı, cigara dumanlarını burun deliklerinden büklüm büklüm salıvererek, **Janine** veriyor:

"— ... **Sappho**'nun."

HEM BİRBİRLERİNİ, HEM SAPPHO'YU SEVERLER

Lesbos dediler mi, niye önce kütür kütür üzüm salkımlarını ve cıvalı bir denizde kayarcasına giden yelkenlileri hatırlamak?

Mitologyaya bir türlü ısınmayışım, çağrışımlarımı gerçekçi çizgilerde tutuyor da ondan mı? Kaşla göz ara-

sında, kayalıkları öfkeli dalgalarla dökülen, ormanı ve zeytinliği bol, okkalı güneşin altında ayvalıkları, narlıkları ve incirlikleri ile zengin bir ada yapıyorum.

Ben yapmasam da **Sappho** şiirleriyle yapıyor bunu: o kadar doğaya yakın, o kadar doğaya bağlı, o kadar doğadan bir parça:

> *"Atlara armağan edilen /otlakları /taze anasonlardaki / sarhoşlukları /iyi dinle. – Elmacıkları /mırıldanan suları /güllerin utandıkları /şu kocaman bahçeyi /iyi dinle!"*

Fakat asıl beni şaşırtan, **Lesbos**'un bizim **Midilli** adası oluşu!

Onu uzun süreler öyle başka türlü bir gerçek olarak düşünmüştüm ki, bir coğrafya gerçeği oluşuna zor katlanıyorum zaten, bir de burnumuzun dibindeki, üstelik yüzyıllarca 'Osmanlı' yaşamış bir ada olduğunu öğrenmek yok mu!

Oysa **Azra Erhat** ne diyor: "Bugün **Midilli** diye anılan eski **Lesbos** adası, **Edremit Körfezi**'nin önünde bulunan, 1680 kilometrelik büyük bir adadır. Dağlık ve ormanlık alan bu ada, bağlar ve zeytinliklerle örtülüdür. Çok iyi limanlar olan **Mytilene, Metymana, Erosos** gibi şehirleri sayesinde **Lesbos** adası, **Akdeniz, Ege** ve **Karadeniz**'in sömürgeleştirilmesinde büyük bir rol oynayabilmiştir."

Ne zaman mı? "**Sappho**'nun altıncı yüzyılın (MÖ) başlangıcında yaşadığını biliyoruz. **Eusebius**, şairin 45. *olimpiad*'ın ikinci yılında (600-599) *akme*'sini, en semereli çağını yaşadığını söylemektedir."

Kişiliği ne kadar tartışmalı anlatması güç: şiirin ve söylentinin, tutkunun ve öfkenin itişiyle, her yüz yıl, kendisinden sonrakine değişik bir **Sappho** devretmiş: bir ba-

kıyorsunuz doğa tutkunu, bir bakıyorsunuz hızlı bir **Afrodit** rahibesi, bir bakıyorsunuz düpedüz kaltak, bir bakıyorsunuz yaman bir ozan! İmge ne kadar değişirse değişsin, değişmeyen, devrile devrile günümüze kadar gelen gerçek şu: **Sappho, Thiasos** diye anılan bir yerde, **Lesbos**'lu kızlarla bir arada yaşıyordu. Üstelik bu kızlara (**Atthis, Telessipa, Megara, Arinota vb**) basbayağı tutkundu. Kanıt mı, alın size kanıt:

> *"Atthis'i düşünüyor / o kadın şimdi / durmadan gidip geliyor / ince uzun salonda. – Saçları bükülüyor kuğu koynunda / en çok da çiçekler bükülüyor / koynunda. – Terliyor tasaları / avcunda."*

Margot'yu **Janine**'i ve bütün benzerlerini birinci derecede ilgilendiren, **Sappho**'nun bu yönüdür. **Margot**, hiç değilse yüz kere **Sappho**'yu çizmiş, **Lesbos** adasının acı mavi gökyüzünü, başlıbaşına bir saltanat hâlinde tablolarına oturtarak, altına **thiasos** yaşantısının ballı ve baharlı sevdalarını yerleştirmişti. **Janine**, bir de adını bazen **İrma** bazen **Frieda** diye hatırladığım şişman bir Alman kızı, atölyede bir akşam üzeri, konuyu tartıştık. **Margot**, titizlenince hep yaptığı gibi kravatıyla oynayarak:

"— ... ozanı kurtarmak için kadını harcıyorlar," diyordu, "... yok rahibeymiş de, yok, **Lesbos** kızlarını evlenmeye hazırlayan bir kurum işletirmiş de falan filan. Bunlar hep çağdaş araştırmacıların uydurmaları. Kadın **thiasos**'undaki her güzel kıza tutuluyor, şiirler donatıyor, bunu görmezden geliyorlar da..."

Ya da, kirpiklerinin arasından hınzır hınzır bakarak, **Janine**'in dedikleri: "— ... **Afrodit** aşkına da olsa, sevdiğini kadın olarak seviyor ya bu kadın!"

Oysa **Azra Erhat, Sappho**'nun **thiasos**'unu **Afro-**

dit'in ve *musa*'ların kültüne bağlı dinsel bir topluluk olarak koyuyor. Ne var ki, ondan sonrası için söyledikleri, benim yıllarca önce **Margot**'dan dinlediklerimi dolaylı olarak doğrular niteliktedir:

"— ... **Sappho**'nun ve genç kızlarının hayatı **Afrodit** ile doludur, hareketleri onu tebcile yarar. Hayatları tanrıçanın kültüne hizmet etmekle, ona kurban kesmekle, şerefine çiçeklerle süslenmekle, dansetmekle geçer. Lesbos'un ve başka şehirlerin kızları olan **Atthis, Anaktoria, Gyrinno, Mnassidike, Arignota, Sappho** ile beraber yaşarlar. Acaba **Afrodit** rahibesi olmak için mi? Yoksa şarkı ve müzik öğrenmekle *musa*'lara hizmet etmek ve evlenmeden önce tahsil görmek için mi? Belki de bütün bu hedefler için! Fakat, gelmelerinin sebebi ne olursa olsun, bizi o kadar ilgilendirmez. Daha önemli olan nokta nasıl yaşadıklarını, nasıl düşünüp duyduklarını bilmektir. Aralarındaki bağın temeli şüphesiz sevgidir: hem birbirlerini, hem **Sappho**'yu severler ve her şeyden çok **Sappho** onları sever. Birbirlerinin sevgisini kazanmak için aralarında daima rekabet, daima mücadele vardır. Bazen de **Afrodit**'i yardıma çağırırlar. **Sappho**'nun **thiasos**'unda onları birbirine bağlayan bağ, oraya gelmeden önceki hayatlarını silecek kadar kuvvetlidir."

Yalnız o kadar mı? Gittikten sonraki hayatlarını da etkileyecek kadar!.. Çünkü **Sappho**, kendinden emin, bakın ne diyor:

> ***"Kızlarımın teninde bilenen / bedenimi / kalçalarımın sıcaklığını / gözlerimin parlaklığını / unutamazsın. – Çelenklerimi / kuş boynu gibi titreyen / bileklerimi / unutamazsın. – Bütün bugünlerimizi / seni aşkla beklediğimi / unutamazsın!"***

Fransızcada kadınlar arası aşkın bir adı da ne, *saphisme!* Sözcük, doğrudan doğruya **Sappho**'dan geliyor. O dilin oluşmasında, demek o kavram, öylesine Sappho'ya bağlanmış. Yalnız **Walter Von Braun,** sözcüğün doğuşunu eskilere ve çok eskilere götürüyor. Dedikleri şunlar:

"... **Sappho, Ege Denizi** adalarından **Lesbos**'da yaşamış parlak bir ozandı. Onu ilk olarak eşcinsellikle suçlayan, ölümünden 750 yıl sonra, yani ikinci yüzyılda yaşamış olan **Luchianus**'tur. *Dialogues de Courtisanes* adlı eserinde şöyle bir şeyler yazmış: 'Öyle sanıyorum ki erkekleri reddeden, buna karşılık kendileri erkekmiş gibi kadınlardan hoşlanan kadınları kasdediyorsunuz. Hani **Lesbos**'dakilerden! En ünlü örnekleri de **Sappho** değil mi?'

"*İşte saphisme ve lesbianisme* terimleri buradan itibaren doğuyor. 1480 dolaylarında yaşamış bir profesör, **Johannes Britannicus** ise, Sappho'nun bir *tribade* olduğunu yazmış. Sevici anlamına gelen bir kelime daha! Bu da eski Yunanca 'sürtüştürmek' anlamını deyimleyen *tribein* fiilinden yapılmış. Yalnız bu profesör, iddiasını kanıtlamak zahmetine girmiyor.

"Aslı aranırsa **Sappho**'nun seviciliği, doğruluğu hiç de kanıtlanmamış bir eski söylenti. Bizce şiirleri arasında bir kadın dostuna şehvet duyguları beslediği kanısını uyandıran bölümler vardır, var olmasına ama, kadın belki de bunları yazarken kendini bir erkeğin yerine koyup da öyle yazmıştır, bir başkasının izlenimlerini vermiştir. Günümüzün psikolojik roman yazarları böyle yapmıyorlar mı? Böyle yapmakla, usturupla anlatılmış bu duyguları kendisinin beslemesi arasında ise, dağlar kadar fark var.

"Yalnız şunu belirtmek doğru olur, eski Yunan kadınları seviciliği hiç de kötü gözle görmezler, içlerinden gelirse, kadınlarla hiç sıkılmadan sevişirlerdi. Bu bakımdan **Sappho**'nun da, katıksız sevici olmasa bile, ara sıra bu çeşit sevişmelere eğilimli olduğu söylenebilir. Bu takdirde de, **Callixene, Lais, Aspasia, Phyrne** gibi ünlü çağdaş kadınların yaptığından fazla bir şey yapmış olmaz."

Ah **Doktor Braun**, sizi **Margot** ile bir kerecik olsun **Sappho** üzerinde tartıştırabilmeyi ne kadar isterdim!

MERAKLISI İÇİN NOTLAR

– ***Lesbides, infamem quae me fecistis amatae /Ey Lesbos kızları, sizi sevdim adım kötüye çıktı.*** Latin ozanı, Sappho'nun ağzından kızlara böyle sesleniyor. Galiba Ovidius.

– Amerika'daki eşcinsel dernekleri, haberlere bakılırsa, gayet etkin dernekler. Kendilerini bütünüyle 'cinsel azınlıklar' diye adlandırmışlar, ezildiklerini ileriye sürerek eşit haklar istiyorlar. Kadınların erkeklerden daha gözüpek olduğu görülüyor. Vietnam savaşını protesto gösterilerine sevici derneklerinin geniş ölçüde katıldıklarını okuduk. Sloganları şu: "Bir kadının bir kadını sevmesi, Vietnam'da yapılanlardan daha mı kötü ve ahlaka aykırı?"

– George Sand / Amandine Aurore Lucie Dupin, Baronne Dudevant / 1804-1876. Çok iyi tanımadığımız bir yazar daha. Kitaplarından bazıları (*Şeytanlı Göl*, *Therese'le Laurent* vs) çevrildiyse de bizim kuşak bu değişik kadın yazarı savaş yıllarında oynamış bir Hollywood filminde Merle Oberon'un çizgileriyle tanımıştır. Bana işin gerçeğini öğreten Margot oldu. Hele kadının bir devrimci ve sosyalist yanı var ki hemen hemen bilenimiz yoktur. Düşündükçe Margot'nun çarpıcı kişiliğinin şekillenmesinde onun (ve galiba Gide'in) büyük etkisi olduğu daha çok aklıma yatıyor.

– Colette / Sidonie Gabrielle / 1873-1954. Yazar olarak galiba Colette'i daha iyi tanıyoruz. Biraz, daha çağdaş olmasından, biraz da romanlarının bir kadın okur ortalamasına uyar görünmesinden, hayli kitabı Türkçeye çevrilmiştir. Yalnız Fransızcadaki çarpıcı ve kıvrak havasının çevirilerde olduğunu iddia edebilmek hayli zor. İnsan olarak Colette kadınların özgürlüğü ve hakları için bayrak açmıştı denebilir. Daha o yıllarda müzikhol hayatında *streap – tease*'e giden gözükaralıkları olduğu söylenir.

– Sappho'nun adını ilk olarak, galiba savaş yılları içersinde, ya da hemen ertesinde, *Tercüme* dergisinin çıkardığı bir şiir özel sayısında görmüştüm. Bana pek bir şey söylemedi. Gerçeğini ve önemini kavrayabilmem için Margot'yla tanışmam, onunla tartışmam gerekmiş. Fransızcada birçok şiirini buldum okudum, hayatının özelliklerini çeşitli kitaplardan çıkardım. Türkçede ne ozan, ne de ozanın üzerinde doğru dürüst bir araştırma vardı. (Sonradan bir kitap çıktı sanırım.) Yazının içinde adını andığım Azra Erhat güzel bir tez hazırlamış ama nedense yayımlamamış. Aldığım pasajlar onun tezinden. Şiirlere gelince, onları da eski Yunancadan çeviren o, dizeleştiren de ozan Arif Karakoç.

4

ERKEĞE ÇEYREK KALA

KADINLIĞIN YENİ FETHİ

Kafamın bilmediğim yanıyla, şu ara, hep onu düşündüğümden mi acaba?

Bir gün Fransızca magazin dergilerinden, gazeteye çevirtmek için 'eğlencelik' yazı arıyorum. Birden durakladım. Ünlü kadın dergisi *Elle*'de tam sayfa üzerine bir başlık: **"Kadınlığın yeni bir fethi: yaprak cigarası."** Altında iki de resim, birisi, tanınmış bir moda evinin yöneticilerinden, havalı bir kadın, bol yüzüklü parmaklarının arasında en irilerinden bir **Havana** purosu, öbürü oralarda adı hayli bilinen bir kadın oyuncu, **Silvia Monfort:** hem aynanın karşısında makyajını tazeliyor, hem de purosunu tüttürüyor.

Yazıya şöyle bir göz atıyorum, *Elle*'nin alıştığımız röportajlarından biri: Fransız kadınlarının da yaprak cigarası içmeye koyulduklarını, içenlerin ağzından saptamışlar. Bu arada **Marie Laforet, Sylvie Vartan, Geraldine Chaplin** vb gibi tanınmış bazı kadın yıldızların da bu yeni modanın öncülerinden olduğunu belirtiyorlar.

Yeni moda mı, güleyim bari!

Şu satırlara bir göz gezdirir misiniz: "... sırtında sarı ipekten bir ropdöşambr, ayağında doğu işi pabuçlar, boynunda erkek kravatı, saçlarını bir İspanyol filesiyle toplamış, yaprak cigarası içiyor. Pipo da içiyor olabi-

lir, ama ille Bosna kirazının ağacından yapılmış olacak, ya da Allah bilir, düpedüz Normandie kirazlarının ağacından..."

Margot diyeceksiniz, ama değil!

André Castelot'nun iki üç satırla çiziverdiği bu çarpıcı kadın portresi, 1830 Paris'lerinden yaman bir kadın yazarın: George Sand'ın! Alfred de Musset'yle o çarpıntılı ve yürek ağrıtıcı sevdayı yaşamaya dolaştıkları, yaşantılarının Paris'ten Venedik'e epey bir yerleri allak bullak ettiği o sıralarda George Sand, Fransız ve kadın olarak yaprak cigarasını zaten fethetmiş imiş demek! Bu, hele o zaman, öylesine etkileyici bir olaydır ki, sevgili Musset, kestirmeden şöyle Türkçeye aktarıvereceğim bir dörtlükle handiyse tarih düşürür:

"George işte odacığında
iki yanı çiçek saksısı
cigarası da ağzında
gözleri silme gözyaşı"

Puro hesabına vurulursa, George Sand çağının aşağı yukarı bir buçuk yüz yıl ötesinde yaşamış oluyor. Bu ne başdöndürücü bir hızdır! Peki, Margot da, onun gibi pipoya ve yaprak cigarasına el atmış öteki kadınlar da, en azından otuz kırk yıllık bir öncülük iddiasında bulunamazlar mı? Tartışmasız haklarıdır.

Ya giyim? Castelot, Alfred de Musset'yle George Sand'ın Fontainebleau korusunda geceleyin sevdalı gezmelerini anlatır. Onu, daima, mavi gömlek, pantolon, kravat, siyah kadife kasketli olarak, kısacası bir 'erkek'ten farksız bulursunuz. Kuytularda bir yerde geceye sığınır, purosunu yakar, derinliğinde altın tozları uçuşan uçsuz bucaksız gözleri, alevin yalazında bir görünür, bir kaybolur. Saçlarındaki siyah kehribar yansımaları da...

İster misiniz 'erkek' giyinmek konusunda George Sand'ın ne dediğine şöyle bir göz atalım? 'Hayatım' diye bir kitabı vardır ya, orada bu konuya da dokunmadan geçemiyor elbet, ama, ta içinden gelen cinsel bir eğilime bağlamıyor, hiç akla gelmeyen bir nedene bağlıyor: Paris çok pahalıymış, kadın giyimine para yetiştiremiyormuş da, falan filan! Fakat, 'erkek' giyimiyle nasıl yaşadığını anlattığı şu bölümü bir okursanız, sorunun gerçekte ne kadar onun içiyle ilişkili olduğunu hemen fark edersiniz:

"... ben de kalın ve kurşuni çuhadan bir redingot yaptırdım. Ama kumaştan bir pantolon ve bir yelek de diktirdim. Kurşuni bir şapka ile kocaman yün bir kravat da aldım. Bu kılıkla üniversitenin birinci sınıfında okuyan, ufak tefek bir delikanlıya benzemiş oluyordum. Çizmelerimden ne kadar hoşlandığımı anlatamayacağım. Küçükken ilk kez çizme giyen ağabeyimin yaptığı gibi, onlarla yatmak geliyordu içimden. Çizmenin altı demirli topukları kaldırımda rahatça yürümeme meydan veriyordu. Paris'in bir ucundan öbür ucuna uçabilirdim artık. Sonra elbiselerim eskiyecekmiş diye bir kaygım da kalmamıştı. Boyuna oradan oraya seyirtiyor, her saat eve uğruyordum. Tiyatroda halk için ayrılan yerlere gidiyordum. Kimse kılık değiştirmiş olduğumun farkında değildi. Elbiselerimi serbestçe giyebilmekten başka, elbisemin ve yüzümün beğenilecek bir yanı olmayışı da, insanların dikkatini üzerimden uzaklaştırıyordu. Çok kötü giyiniyordum. Hâlimde hiçbir olağanüstülük yoktu. Bu benim her zamanki hâlimdi. Dalgındım ve seve seve şapşallıklar yapıyordum. Bu yüzden insanların bakışlarını üzerime çekecek, üzerimde toplayacak bir yanım yoktu. Kadınlar kılık değiştirmeye pek yanaşmazlar. Hatta tiyatro-

da çalışanlar bile! Onlar endamlarının güzelliğini, ayaklarının küçüklüğünün, hareketlerindeki inceliğin ve gözlerindeki parlaklığın ortadan silinmesini istemezler. Nasıl bir kadın olduklarını saklamanın üstesinden de, ancak bunlarla, özellikle de bakışlarıyla gelirler. Fakat kimsenin başını çevirip bakmasına meydan vermeden şuraya buraya dalmanın bir yolu vardır. Sizi işitebilecek insanların kulakları dibinde davul çalmadan alçak sesle konuşmanın da bir yolu vardır. Bununla birlikte bir *erkek* olarak dikkati çekmemek için de daha önce bir *kadın olarak dikkati* çekmemeyi öğrenmiş olmak gerekir."

Bir pazar öğle sonu, **Bulonya** korusundayız. **Margot**, yapma gölün aynasına yansıyan kaz tüyü bulutlara dalmış, bana, neden dolayı kendisinin, **George Sand**'ın ve öteki 'erkek' kadınların puroya ve pipoya yatkınlıkları olduğunu şöyle anlatıyor:

"— ... puro içmek sadece erkekliğe özenmek, ya da erkeklere meydan okumak anlamına gelmiyor. Jest olarak alınırsa, evet, böyle bir yorum belki yapılabilir ama, durumun daha köklü ve tutarlı bir psikolojik açıklaması vardır sanırım: pipo, özellikle puro, böylesi kadınların özleyip de sahip olamadıkları bir cinsel organın sembolü gibidir, kendini kadından çok erkeğe yakın sayan kadın altbilincinde farkında olmaksızın puroyla erkekliğini tamamlamış oluyor."

Sonra bir zaman benim taşralı şaşkınlığıma gülmüş, bu arada, bu psikolojik çözümlemeyi **Doktor Brander**'in yaptığını söylemişti. Peki yıllarca sonra *Elle* dergisinde, Amerikan yaprak cigaraları pazarlama uzmanı **Ernst Dichter**'in ne dediğini okuyorum.

"— ... tütün tutkusunun bunca yaygın olduğu çağda, puro merakının bütün kadınları birden sarmayışın-

da gizli psikolojik nedenler bulunduğu anlaşılmıştır. Bunların başında, puronun, cigaraya oranla çok daha göze batan *phallique* bir sembol oluşu geliyor. Şimdilerdeki yayılışının da cinsel özgürlüklerle atbaşı gitmesi zaten bunu gösteriyor."

Pes mi?

BİR ÖMÜRDE İKİ DEVRİM

Ben Miss Higgins'i Margot'dan epeyce sonra tanıdım.

Margot hayatını eşcinselliği üzerine kurmuş, kişiliğini kadınla erkek arası bir yerde, kadından çok erkeğe yakın bir tip olarak gerçekleştirmişti. Sanat eğilimleri, felsefe bilgisi, genel kültürü, cinsele yaslanan ana bileşiminin yan niteliklerini oluşturuyordu. Miss Higgins ise tersine: o, yaşantısını sosyalist bir aydın, Fabian'cı bir militan olarak ayarlamıştı, eşcinsel eğilimleri kişiliğinin yadsınamaz ama yan özellikleri hâlinde beliriyordu. Belki de bu yüzden, George Sand'ın toplumcu yanını, Miss Higgins'le üretmekten bıkmadığımız Montparnasse söyleşilerimizde daha iyi anlamışımdır.

Kır düşmüş kirli sarı saçları hep taraz taraz olurdu. Siyah ceketinin omuzlarında hep kepeklerin sırnaşık tozutması. Yüzü o kadar çilliydi ki, bazı bazı, bir tülbent arkasından bakıyor sanırdınız. Fakat asıl ayaklarını hatırlıyorum: geniş ve uzun, epeyce yayvan, şaşılacak kadar da büyük: altı kauçuklu üstü bağcıklı, 43-44 numara erkek pabuçları giyer, otelinde her sabah onları elceğiziyle parlatırdı.

George Sand konusu açılınca demişti ki:

"— ... üç çeyrek yüzyıllık ömründe, iki önemli devrim yaşamıştır: 1848 devrimi ve 1871 komünü. Birincisinde davranışı ne kadar sağlam ve ilericiyse, ikincisin-

de o kadar çekingen ve ürkek! Ben elbet 1848'in George Sand'ını seviyorum, *Halka Mektuplar* yazarını..."

1830'la 1848 arası, bilenler bilir, Fransa'da işçi kaynaşmasının, anarşist ve sosyalist düşünce akımlarının, varlıklarını çatır çatır duyurdukları yıllardır. Önce Fourrier ve Saint-Simon'dan kalma *utopique* bir düşünce mirası var. Proudhon var sonra, başlıbaşına bir devrim demek olan adam: *Mülkiyet Nedir?*'i yazdığı yıl, 1844-45 kışında, Paris'te, başlıbaşına birkaç devrim demek olan başka bir adamla tanışıp tartışıyorlar: Karl Marks. 1846'daysa, ünlü *Ekonomik Çelişkiler ya da Yoksulluğun Felsefesi*'ni yayımlıyor.

Hepsi bu kadar mı? Ne münasebet! O yıllarda dikta rejimini devirmeye uğraşan gizli Carbonari komitalarını unutacak mısınız? Ya Buonnarotti ve Blanqui'nin iktidarı paldır küldür işçilere geçirmeyi amaçlayan 'yeraltı' çalışmalarını? Hele bu Blanqui! O yıllarda, iktidarı elde etme yönünden Vladimir İliç'in (Lenin) Neçayev'e olduğu kadar, Blanqui'ye de bağlanabileceğini yeni yeni çıkarıyor, bir aydının hem böyle nasıl cesur, hem bu kadar nasıl çetin olabileceğini yaşantı çizgisinden hayranlıkla izliyordum. Daha yirmi iki yaşındayken, Blanqui elde silah barikatlardadır. 1829'daysa devrimci solcu gazetesi *Le Globe*'un solcu yazarları arasında.

O akşam üstü, Chez Mahieu'de, Miss Higgins, gözleriyle karşı masada kitabına dalmış İsveçli bir kızı bir güzel soyarak, bana aklımdan hiç geçirmediğim, geçirmeyi de kolay kolay düşüremeyeceğim bir şeyi belletmiş, *Le Globe* gazetesiyle George Sand arasındaki ilişkinin altını çizmiştir:

"— ... Lendru-Rollin, Saint-Simon'cu bir işçi, sonradan *Le Globe*'u çıkarıyor, ünlü ve etkisi de işçiler ve aydınlar çevresinde böylece yayılıyor. 1848 devrimi yıl-

dırıcı bir deprem gibi usul usul yaklaşırken, George Sand, edebiyat ortamının skandallar kraliçesi, harıl harıl sosyalizme gelmektedir. Max Beer, *Sosyalizm Tarihi*'nde, onun da Ledru-Rollin'in etkisinde kaldığını yazmıştır. Ne kadarı doğru kestiremem! Yalnız devrimin ateşli günlerinde, *Halka Mektuplar*'ı, *Cumhuriyet Bültenleri*'ni yazdığı doğru."

48 devriminin ne idiğini ve ne olduğunu, meraklısı, elbette bu birkaç satırdan öğrenmeye kalkışmayacak, en azından, Max Beer'in adını andığımız kitabına başvuracaktır. O tarihte benim ilgimi çeken, George Sand gibi 'ters' bir kadının, böyle dipten gelen bir halk hareketine, bir de sosyalizme ilgi duyması. Acaba neden diyorum!

Miss Higgins erkek elleriyle Aptulla paketinden bir cigara yakıyor, yoğun bir duman ağacı ardında kaybolurken:

"— Nedeni var mı?" diyor, "... George Sand kadınların bağımsızlığından ve eşitliğinden yanaydı, erkek egemenliğinin de ancak böyle şiddetli bir dip dalgasıyla devrileceğini sanıyor, kişisel gözüpekliği sayesinde yaşayabildiğinin belki o zaman topluma ve ahlaka bir meydan okuma olmaktan çıkabileceğini umuyordu. Bu yönden onun 48 devrimine bağladığı umutlar arasında paraleller kurulabilir. Her ikisi de yanılıyorlardı ama..."

Sonra nedense dalgın, bana olmaktan çok aramızda olan fakat görünmeyen bir başkasına fısıldarmış gibi:

"— ... devrim ezildikten sonra George Sand Nohant'a döndü" diyor, "... bütün hayalleri kırılmış, ümitleri ezilmişti. Üstelik 'tehlikeli'ye çıkmıştı adı. Belki de 71 komünü sırasındaki çekingenliği bu yenilginin acısını üstünden bir türlü atamadığından ileri gelmiştir. Yalnız Nohant'dan gelip Nohant'a dönene kadar, George'un Paris'teki yaşantısı, yalnız o topluma değil, kilise ahlakı

üzerine kurulmuş her topluma apaçık bir meydan okumadır."

GAMIANI...

Alfred de Musset, George Sand'a rastlamadan önce yazdığı bir mektupta, sevmeyi, sırılsıklam tutulmayı ne denli gereksindiğini, dokunaklı bir dille anlatıyor. Ama aradığı rastgele bir kadın değil, 'olmayası ve olasız bir varlık'. Evet, kelimesi kelimesine böyle demiş: *"Un être impossible qui n'existait pas."*

George, yüzünün neredeyse yarısını kaplayan kalın siyah gözleri, silindir şapkası, kravatı, piposu ya da yaprak cigaralarıyla, onun karşısına çıkar çıkmaz aklını başından alıyor. Şu mektubunu lütfen okur musunuz: "Azizim **George**, size bir diyeceğim var, gülünç, aptalca bir şey, gezintimiz sırasında onu size diyecek yerde, neden bilmem, dönünce oturup yazıyorum: size tutuldum, hem de evinize geldiğim ilk günden beri."

Oysa **George**'un, **Musset**'nin tutulduğu 'olmayası ve olasız varlık' hâline gelmesi için başından yanlış bir evlilik, iki çocuk doğurma, bir evini terketme serüveni, bir de **Julien Sandeau** geçmiştir. Başlangıçta her şey onun **Nohant**'da **Madame la Baronne Armandine Dudevant** olarak, mutlu ama tatsız tuzsuz bir hayatı olacağını haber veriyordu: soysop bakımından iki yanlı bir gelişi var, hem halktan, hem aristokrasiden. Büyükannesi **Mme Dupin de Franceuil** ucuyla **Maurice de Saxe** soyuna bağlı, annesi **Antoinette de la Borde** ucuyla da **Paris**'in halk tabakasına. Tutup bunu erkenden **Baron Dudevant'a** veriyorlar, iki çocuk, bir şato, tekdüze ve kırsal bir yaşantı.

Margot'ya bakarsanız, **Armandine Dudevant**'ı No-

hant'dan koparıp, Paris'te erkek giyinir, erkek yaşar (ünlü tiyatro oyuncusu Marie Dorval ile de sevişiyor) George Sand olmaya atan düpedüz cinsel uyarının özelliğidir:

"— Armandine Dudevant olarak kendisini, kendisi hissetmiyordu. Paris bağımsızlığı, giyim devrimi kişiliğini bulmasına yaradı. Julien Sandeau ile ilişkisi bile. Sandeau ileri fikirli bir yazardı. Ona yalnız Sand soyadını vermekle kalmadı, sonraki yaşantısını belirleyecek birçok temel ilkeleri de verdi. Ama gerçek aşkları Musset'yle başlamıştır, çünkü Musset'yi bir kadın diye almış, bir erkek gibi sevmiştir."

Çoğu yazar, bu arada Sand üzerine ayrıntılı bir inceleme ve araştırma yayımlayan André Maurois (Lélia), onun genç, narin yapılı ve duyarlığı yüksek sanatçılara düşkünlüğünde (Musset, Chopin) doyurulmamış bir analık içgüdüsünün dürtüsünü görürler. George'un Musset'ye 'küçük beyciğim Alfred' anlamına 'Monsieur Mon Gamin Alfred' dediği biliniyor, ama bu ne biçim bir analık duygusudur ki onu bir erkek görüşünü ve kişiliği edinmeye götürür. Marie Dorval gibi güzel bir kadınla düpedüz aşk hayatı yaşadıktan başka, 'çocuğu' belleyeceği Musset'yi bir kadın görüntüsüne iter?

Şu satırları André Castelot yazıyor: "*Revue des deux mondes*'un o kerli ferli siyasal yazarı Lerminier'yi afallatmak için, erkek kılığındaki George, yemekte, Caux çevresinden yeni gelmiş kadın hizmetçim diye, renkli çorapları çekmiş, eteklik giymiş, boynuna haçlı zincir takmış Alfred de Musset'ye servis yaptırıyor. Bir ara bu beceriksiz hizmetçi sürahiyi Lerminier'nin kafasına devirecek olur, densizliği orada da bırakmayıp, adamın hayretten faltaşı gibi açılan gözleri önünde masaya, onun yanıbaşına, bir sandalye çekip oturur."

Burda da bitmiyor ki!.. **Margot**, *Elle et Lui* (Türkçesi *Thèrese'le Laurent*)de, **George Sand**'ın **Musset**'yle ilişkisini anlatış biçimine dikkatimi çekmiştir: sarsıcı, tutkusal, düğümlü bir sevdadır bu! Küser, barışır, kavga eder, bir türlü kopamazlar. Ama bütün eser boyunca **Thèrese** (yani George) kadın olduğu halde bir erkek davranışı içindedir. Ağırbaşlı, oturaklı, sabırlı ve düzenli olan odur. **Laurent** ise (yani **Musset**) en havai kadının bile yapmayacağı şımarıklıklar, kaprisler yapar durur. George kendini haklı çıkarayım derken, farkında olmadan ele vermiş, ikili bir aşk ilişkisinde erkeğin yerine özendiğini göstermiştir.

Margot, gülümseyerek: "— ... mutlu olamayışı da bundan değil mi?" diyecektir: "... ne **Musset** mutlu edebilirdi onu, ne **Chopin!** İkisi de yumuşak yanlarına rağmen, nihayet birer erkektiler, oysa George bir kadın arıyordu. **Marie Dorval**'in bu kadın mı olduğu tartışılabilir, ama metresi olduğu **Vigny**'nin müdahalesi olmasaydı belki George'u asıl o mutlu edecekti."

(Ozan **Alfred de Vigny** de, güzelliğinin ünü dünyayı tutmuş **Marie Dorval**'i en az George Sand kadar, belki daha çok seviyordu. Ozanla oyuncu arasındaki sevdaya George Sand'ın katılış biçimini bakın **André Castelot** nasıl anlatıyor:

> "... **Alfred** ile **Marie** arasındaki tutkunun çanlarını, **Bertrand de La Salle**'ın deyimini kullanırsak, **George Sand** çaldıracaktır. Yo yanlış anlaşılmasın, **George Sand**'ın âşık olduğu ozan değil, oyuncu kadın. **Vigny** tutmuyor **George Sand**'ı, onu fazla gösterişli buluyor, erkek kılığıyla, ağzında yaprak cigarasıyla dolaşmasına bozuluyor, "konuşmasındaki, sesindeki, kullandığı deyimlerdeki erkekçe ifadeden' rahatsız oluyor. Peki ama, **Marie** ile

George Sand arasındaki ilişki, nereye kadar ilerledi acaba? **Arsène Houssay**'e bakarsanız, o dönemi yaşamadığı halde, 'sonuna kadar gitti' diyor. **Vigny**'nin metresi **Marie Dorval**'e günün birinde yazmış olduğu şu mektup, onu haklı çıkarıyor mu dersiniz: 'Sana, canını sıkan bu **Sappho**'yu görmeyi yasaklıyorum'."

Vigny'nin müdahalesi olmasaydı, Marie Dorval George Sand'ı mutlu eder miydi, orasını hiçbir zaman bilemeyeceğiz, bildiğimiz, Musset ile ilişkisinin acı bir fiyaskoyla bittiği.)

Peki, Musset ne diyor? O bu konuda yazmamış mı? Yazmış, hem de müthiş bir şey yazmış. Bir anlamda George'dan öç alıyor, bir anlamdaysa Margot'nun ona ilişkin saptamasını doğruluyor. Kitabının adı *Gamiani*, o tarihlerde imzasız olarak yayımlanmış, sonradan Musset'nin yazdığını bulmuşlar çıkarmışlar.

Doktor Von Braun, daha önce adını ettiğimiz kitabında, bu eserden önemlice bir bölümünü aktarıyor: Gamiani (besbelli George Sand), Fanny diye genç bir kadını (Marie Dorval mi, başkası mı?) değme çapkın erkeğe taş çıkartabilecek bir ustalık ve incelikle baştan çıkarıyor. İki kadın, dumanlı, akla durgunluk veren bir sevişme labirentine dalıyorlar.

Bir mektubunda Musset de ona "Sizi bir çocuk gibi seviyorum" demiş ama, George'da 'ana'yı değil, demek böyle değişik, erkeğe çeyrek kala bir kadını görmüş.

Gamiani'nin başka yorumu olabilir mi?

Meraklısı İçin Notlar

– Yaprak cigarası ve piponun *phallique* çağrışımlar dolayısıyla (*phallus*, erkeğin cinsel organı) bazı ülkelerde kadınlar ara-

sında yayılamadığı ne kadar doğruysa, giderek bütün batılı ülkelerde, hemen bütün Güney Amerika'da ve Afrika'nın çoğu yerinde fosur fosur içildiği de o kadar doğru. Oralarda *phallique* çağrışımlara sebep olmuyor mu? Şüpheliyim! Televizyonda gördüğüm bir Brezilya belge filminde kocaman yaprak cigaraları içerek cinsel mistik cezbeler geçiren melez kadınları, *orgasme*'ı andırır titreyişler içinde, cam kırıkları üzerinde hiçbir yerleri kesilmeden çıplak ayakla dolaşıyorlardı.

– André Castelot, günümüzün Fransız tarih yazarlarından. Bilimsel olmaktan çok, halk için tarih yazıları yazıyor. Yaptığına bir çeşit tarihsel röportajcılık da denebilir. Bu kitapta adı geçen alıntılar '19. yüzyıl'ın ünlü sevdaları' adlı yazı dizisinden alınmıştır.

– Miss Higgins'ten *Hangi Sol*'da biraz daha ayrıntılı olarak söz etmiştim. Marksizmle ilgili konularda cidden geniş bir kültür sahibiydi. İşçi hareketinin tarihini, liderlerin özelliklerini herhangi bir kitaba göz atmadan sayıverecek kadar bilirdi.

– Bizim burda çoğu solcular Fransız devrimini de, 1830, 1848 ve 1871 hareketlerini de doğru dürüst bilmezler. Eskiden okuyacak kitap da bulunmazdı. Max Beer'in Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayımlanmış bir *Sosyalizm Tarihi*'ni asıl fiyatının beş altı katına Sahaflar'dan almak zorunda kalacak kadar, bu konuda çaresiz ve kaynaksızdık. Şimdi epeyce kaynak kitap çıktı. 48 devrimi için olduğu kadar, 71 komünü için de Marksizm klasiklerinde epeyce bilgi vardır. Komün için, yine de ben P.O. Lissagaray'ın *Histoire de la Commune de 1871*'unu anmadan edemeyeceğim, baba eserdir.

– Toplumsal hareketlere bulaşan kadınların çoğunda eşcinsel eğilimler olduğu ileri sürülmüştür. Paris Komünü'nün 'kızıl bakiresi' Louise Michel de barikatlarda erkek kılığıyla dolaşırmış.

5

ALICE İLE GERTRUDE

PICASSO'NUN 90 SEANS ÇALIŞTIĞI PORTRE

Aradan yirmi beş yıl geçmiş olduğuna göre, söyleyeceğimin sakıncası olmasa gerek. Siz, yabancı da sayılmazsınız: Margot'nun insanı sersem eden yanlışlığına, şaşırtıcı kültürüne, az rastlanır güzelliğine rağmen, o günlerde ben bütün yelkenlerimi fora etmiş, Janine'i elde etmeye uğraşıyordum: genç, damarlarında masmavi alevler dolaşan, kütür kütür bir kadındı; sarışınlığında Mae West'ten ve Jean Harlow'dan, şuhluğunda Paris'in kenar mahalle kızlarından bir şeyler vardı.

Olanakları dar, hayalleri geniş 'şarklı'lığımın beni ona doğru itmesi ne kadar akla yakın ve olağansa; onun, beni düpedüz yok sayıp, Margot'ya bir Katolik sadakatıyla bağlanması o kadar akla sığmaz ve olağandışı bir şeydi. Bunu ben adamakıllı somut bir gerçek olarak taa içimde duyuyordum ama, gel de ona anlat!.. Margot'nun uçarılığına, her dengine düşürüşünde onu, ter kokuları kırbaç gibi şaklayan zenci kızlar, ağır ve hantal Almanlar, hatta Sebastopol Bulvarı'nın kaldırım yosmalarıyla aldatmasına hiç aldırmıyor; ihtiyarlıklarına kadar uzayıp gidecek bir mutlu beraberlik, adeta bir *happy and* evliliği düşünüyordu.

Bir gün gözleri camlarda titreşen yağmura dalarak:

"— ... Gertrude Stein'la Alice'in beraberlikleri gibi,"

demişti: "... Stein öleli üç yıl oluyor Alice hâlâ hatırasına bağlı."

Önce, ne yalan söylemeli, Montparnasse'da adım başı rastladığımız sevicilerden söz ediyor sandım, üzerinde bile durmadım. Karanlık bir günümdü: Fransız Afrika'sında 'herhangi bir iş için' Marsilya'da bir yere mektup yazmış, bütün öğleden sonramı Paris sokaklarında yağmur altında dolaşarak geçirmiştim. Gertrude Stein, Avusturya Yahudisi adıyla, bende yalnızca yüzyıl sonu Viyana'sına ilişkin kartpostal çağrışımları uyandırıyor, Alice'le (artık her kimse) bir ömür boyu beraberliğiyse ilginç görünmüyordu.

Aradan bir zaman geçti. Bir başka gün, reprodüksiyonları önümüze yaymış, Margot'yla Picasso'dan konuşuyoruz. Ben, adamı da, yaptığı resimleri de, 'bir Marksist olarak' tutmuyorum ya, Margot bana ille sevdirecek! Hem birer birer tabloları önüme seriyor, hem de kısaca niteliklerini sıralıyor. Birden bir portre! Bed bir kadın, (kadın mı, orası da pek belli değil ya, neyse!) bir koltuğa yan gelmiş, bir gözü açık, bir gözü yarı kapalı.

Margot, piposunu ısırarak: "— ... işte," diyor, "... Gertrude Stein'ın ünlü portresi."

Hemen arkasından, tabloyla ilgili bir sürü açıklama: 1906'da yapılmış, Picasso, 90 seans çalışmış portrenin üstünde, beğenmemiş, yaptığını bozup, çekip İspanya'ya gitmiş, bir yıl kadar sonra tekrar Paris'e dönünce, bu gördüğümüzün aslını, bir çırpıda ezberinden yapıvermiş. Gertrude Stein'a benzemedi diyenlere de, yarı alay yarı ciddi:

"— ... benzemiyorsa n'apalım" diyormuş, "... sonunda Miss Stein ne yapıp yapıp ona benzer."

Miss Stein ise, tablonun yapılışından kırk yıl sonra bile:

"— Benim gözümde," dermiş, "bana benzeyen, daima ben olan ve ben kalan tek resimdir bu!"

Cahilliğimi pek de çaktırmamaya çalışarak:

"— Kimdi bu **Stein?**" diye soruyorum. "... metresi mi?"

Bir zaman gülüyor. Hep o ağır, kızıllıkları adamın başını döndüren buğulu dudaklar:

"— Hayır!" diyor: "— ... sahi **Getrude Stein**'i tanımıyor musun?"

"— Tanımıyorum, bunda gülecek ne var?"

Bakın ne varmış: bu **Gertrude Stein,** bir yanıyla modern resmin, bir yanıyla da modern Amerikan romancılarının ilk bulucusu, ilk beğenicisi imiş! Tablosunda suratsız ya, resimlerinde erkekten hiç farkı yok: saçları erkek tıraşı, başında fötr şapka, sırtında erkek yağmurluğu! İlk tablolarını dükkânından satın aldığı **Vollard**'ın "ilk bakışta manavdan bakkaldan ötesine aklı ermez bir kadın sanırsınız" diyebileceği sıradan bir surat. Şişman da.

Margot, tekgözlüğünü hohlayıp parlatıyor:

"— Sen onu bir de **Alice Toklas**'a sor," diyor, "Hayatımı aydınlatan yaldızlı bir varlıktı dermiş."

"BEĞENMEDİYSENİZ, BACAKLARI KESELİM"

Bu yüzyılın başında **Paris**, en saltanatlı çağını yaşamıştır.

Artık tek tük kalmış tanıkları, ya **Denfert**'deki **Closerie des Lilas**'da, ya **Opera**'daki **Café de la Paix**'de, tumturaklı öksürükler, kaygılandırıcı yanılmalar, uykuya benzer ölüm öncesi dalgınlıkları arasında, o günleri bir cennet anısı olarak anımsar, ah ederler:

"Ah c'était la belle epoque!"

Endüstrileşme dönemine girmiş üç büyük ülkeden bi-

risi Fransa'ydı, Paris de onun başkenti. Kuzey Afrika savaşlarının kârı, gittikçe palazlanan sanayi burjuvazisinin cebine giriyor, oradan da eğlence endüstrisinin gittikçe gelişen, geliştikçe *conformisme*'in ve burjuva ahlakının kapılarını zorlayan çeşitli gösterilerine dağılıyordu. İktisadi büyüme, tarımsal toplumun yeni bedene uymayan dikişlerini çatır çatır sökerken, Paris komününde ezilmiş olan sosyalizm, yeniden ve yeni koşullara uygun olarak başını kaldırmış; Jaures'in kişiliğinde yaman bir siyasal, Jules Guesde'in kişiliğinde sağlam bir sendikal lider bulmuştu. Tüzüğünün hazırlanmasında ikisinin de emeği geçmiş olan Fransız Birleşik Sosyalist Partisi, o ara, birçok seçimde, birçok oy gelişmeleri göstermiştir: her defasında Palais Bourbon'a biraz daha fazla milletvekili sokuyorlardı.

Son elli yıldır edebiyat ve sanat alanında adını büyük bellediğiniz kim varsa, o yılların Paris'inde, yeniliklerini gizli gizli hazırlayan, gözleri kıvılcımlı, elleri mıknatıslı delikanlılar hâlindedir. Kimileri Montparnasse'da, kimileri Montmartre'da, köhnemiş atölyeler, soğuk bekâr odaları, şanlı parasızlıklar, erişilmez sarhoşluklar yaşayarak ilk eserlerini verirler. Dada hareketi İsviçre'de sesini duyurmuştur. Gerçeküstücülüğün, *cubisme*'in eli kulağında. Dünya, bir yandan büyük emperyalist savaşlardan birincisine ağır ağır yol almakta, bir yandan da bütün *esthétique* değerler düzeni altüst edecek bir kargaşalığın başlangıcını yaşamaktadır.

Gertrude Stein, o kendi kendisini 'müthiş bir sapıklıkla yüklü' gören kadın, Amerika'dan kalkıp işte bu çalkantı ve başkalaşma ortamına geliyor. Amerika'dan geliyor ama, Amerikalı mı? Hem evet, hem hayır! Evet, çünkü Pennsylvania'da Alleghany'de 1874'de doğmuş; hayır, çünkü babası imparatorluk Viyana'sından, orta

Avrupa'nın bütün gelenek ve göreneğiyle birlikte Oakland'a göç etmiş, orada zengin olmuş. Gertrude Stein, önce Radcliffe'de okuyor, edebiyata hevesli, fakat asıl hekim olmak niyetinde. İki erkek kardeşi, Leo ve Michael, tek durmuyorlar ama, o kadar ki, bir süre sonra her üçü Paris'te yeni yeni adı duyulmaya başlamış ressamların tabloları peşinde buluşuyorlar. Pierre Cabane'a bakarsanız, "her ne kadar yeni resmi Gertrude Stein'in 'keşfettiği' ileri sürülmekteyse de, bu işi asıl yapan Leo", zira Vollard'ın dükkânında ilk Cezanne'ı görüp kendinden geçen de, sonra Gertrude'ü alıp oraya getiren de hep o. Arkasından bunlarda bir koleksiyon merakıdır başlıyor: Cezanne, Monet, Renoir, Gauguin... ne buluyorlarsa alıyorlar. Hem de hayli ucuza, zira o sıralarda bu ünlü adların tabloları galerilerde tozlanıyor, yüzlerine bakan yok!

Hattâ bir gün... O günü bana Margot şöyle anlatmıştır:

"— ... 1095 sonbahar sergisinde *fauvisme* büyük moda, ortalık onun dedikodusuyla çalkalanıyor. Leo, Gertrude, Michael ve karısı Sarah da gezecek oluyorlar sergiyi, derken Leo *Şapkalı Kadın* adında bir resim görüyor, tutmuyor hiç, ressamı da Matisse adında kimsenin tanımadığı biri, başlıyor tablo üzerine atıp tutmaya, nasıl berbat bir resimmiş de, bundan kötüsü olmazmış da falan filan... işin garibi, Michael'la Sarah daha önceden Matisse'i tanırlarmış, itiraz ediyorlar, tartışma uzuyor, sergiden sonra da devam ediyor, öyle ki yeniden salona dönüyorlar, sonunda da Leo *Şapkalı Kadın*'ı satın alıyor."

Buna karşılık Picasso'yu ilk bulan Leo: Vollard'ın bitişiğinde başka bir galeri var, evvelce palyaçoluk etmiş Sagot adında biri işletiyormuş, bir gün de oraya şöyle

bir göz atacak oluyor, göz atış işte o göz atış! Kimin bu resimler yahu? Bir İspanyolun, delikanlı bir şey, yirmi beş yaşlarında kadar! Dur sen, bunları bir de **Gertrude**'e göstereyim. **Gertrude,** *Çiçek Sepeti Taşıyan Kız* tablosuna vuruluyor, resmin altında resmi yapanın adı ve adresi: **"Picasso, 13 Reu Ravignan, 1906".** Tabloyu hemen alacak ama, ah şu kızcağızın bacakları biraz daha iyi çizilseymiş! Eski palyaço malı satmak için ne demiş biliyor musunuz?

"— Bacakları beğenmediyseniz, keselim."

Leo bacakları kestirmiyor ve tabloyu satın alıyor: 150 franga. Sonradan **Stein Koleksiyonu** adını alacak hazinedeki yüz on **Picasso**'dan birincisi alınmıştır. Nasıl sonradan yetmiş beşe yükselecek **Matisse**'lerin ilki olarak *Şapkalı Kadın* alınmışsa!

Fleurus sokağı 27 numara, **Gertrude Stein**'in evi, en az kırk yıl boyunca yaşayacağı yepyeni bir serüvene başlıyor: bu bir resim, bir edebiyat, bir aşk serüvenidir.

Hem de az rastlanır türünden!

"NİKÂHLI EŞİ" GİBİ PROTOKOLE SOKUYOR

Acaba aklımda yanlış mı kalmış?

L'Ile St-Louis'deki o ufak fakat çok havalı kahvenin adı, galiba **Henri IV** idi. Bazı günler, yazılacak ya da okunacak bir kitapla başbaşa olmak hevesi içimi kaplarsa, **Pont Neuf** üzerinden usulca oraya sıvışır, bir İngiliz çayı içerdim.

O gün, (bugünkü gibi aklımda) **Apollinaire**'in *Alcools*'ünü **Seine** kitapçılarından ele geçirmiştim, niyetim de tadına yeni yeni vardığım bu önemli ozanı sessiz sedasız okumaktı. Kahveden girer girmez, dip masalardan birinde **Janine**'i görmez miyim: tek başına oturmuş,

saçlarının platin çakıntıları çevresini aydınlatıyor. Elinde bir kitap: *Alice B. Toklas'ın Otobiyografisi.*

"— Seninle konuşmuştuk ya!" diyor.

"— Evet," diyorum "... **Margot** da sözünü etti. Kitabı, **Alice** mi yazmış? Kapağa bakarsan..."

Gözlerini, bol kirpikli iki kocaman çiçek gibi açıyor:

"— Uff, hep karıştırıyorsun: kitabı yazan **Gertrude Stein**, aslında anlattığı da kendi yaşantısı, ama o yaşantıyı **Alice**'in ağzından anlatmayı denemiş, başarmış da..."

Cigarasını bir tuhaf, camdan bir ağızlığa iliştiriyor:

"— Bu **Alice**," diyor, "... müthiş bir kadın."

Hemingway de bu fikirde. Hatta o 'korkunç' da demiş. Hepsinin birleştiği nokta **Alice Toklas**'ın, **Gertrude**'ün tam tersine, ince, zayıf bir kadın olduğu. Hayli de soğukmuş anlaşılan. Gelene gidene tepeden bakar, uzak dururmuş. **Pierre Cabane** bunu aşırı kıskançlığına, **Gertrude**'e aşırı düşkünlüğüne veriyor. Kısa kesilmiş, **Jaenne d'Arc** biçimi saçlı, ustura bakışlı bir kadın. Hep köşede bir gergefin başında oturur, hep kadın konukların **Gertrude**'le ilişkilerini kollarmış.

Gerçekte **Alice**'i **Paris**'e getiren, **Gertrude**'ün kardeşi **Michael**'la karısı **Sarah**! Bunlar **San Fransisco** depremi üzerine **Amerika**'ya bir gidip geliyorlar, yanlarında da bu **Alice**. **Gertrude Stein**'la **Alice**'in karşılaşması kesiksiz kırk yıl sürecek bir beraberliğin başlangıcı oluyor. **Janine**, elbette:

"— ... büyük bir aşkın başlangıcı," diyor, "... **Alice** hayatına girdikten sonra, önce **Matisse**, sonra **Picasso Gertrude**'den uzaklaşıyorlar. Kimbilir belki de **Alice** uzaklaştırıyor. Hoşlanmadıklarına kabalık etmekten çekinmediğini söylerler. Fleurus sokağındaki evde, **Gertrude, Alice**, bir de siyah *caniche*'leri var, adı **Basket**, üçü, imrenilecek bir mutluluk içinde yaşıyor..."

Janine bunu anlatırken dalıyor. Onun da **Margot**'yla gerçekleştirmek istediği herhalde buna benzer bir mutluluk ama, **Margot** 'yerleşmiş aşklar'a inanmıyor ki! İnanmış olsa, **Janine, Margot**'nun atölyesini de hiç kuşkusuz Fleurus sokağındaki o yarı resim müzesi, yarı sanatçı bohemi kokan eve döndürecekti.

Nasıl bir evmiş o peki? Hangi duvara dönsem, en şaşırtıcı paletlerden, en usta ellerce boyanmış, en değerli tablolar: **Matisse, Toulouse-Lautrec, Braque, Derain, Renoir, Picasso...** Köşede kocaman bir çini soba, yanıbaşında fitilli kadifeden pantolonunu çekmiş, babacan erkek gülümsemesiyle **Gertrude Stein!** Ortalıkta bilmem kaçıncı yüzyıldan kalma kadın bibloları, ya da **Senegal**'den mi, **Fildişi Sahili**'nden mi (artık neredense) zenci heykelcikleri. Gergefiyle birlikte **Alice**'i bir kenara yerleştirdiniz mi, **Basket**'in havlamalarına rağmen, birinci büyük savaş ertesinde **Paris**'e dökülmüş Amerikalı yazarları 'buyur' edebilirsiniz: **Scott Fitzgerald, Thornton Wilder, Ernest Hemingway, Sherwood Anderson,** vs...

Hemingway, Alice'in insanın içine işleyen ustura bakışlarını nasıl unutmamışsa, geniş yürekli ve cömert **Miss Stein**'in 'ikramlarını' da öyle unutmamış:

"— ... ev," diyor, "... bir resim müzesinden farksızdı, tablolar harikaydı ama, içtiğimiz alkol, yediğimiz pasta çörek de onlardan aşağı kalmazdı hani..."

Pierre Cabane ise ilginç, önemi de ilginçliği derecesinde, bir başka noktaya parmak basıyor:

"... şaşılacak şeydi bu! Ne kadar garip görünürse görünsün, ülkenin genç yazarlarını onun evine çeken, duvarlarda boy boy sıralı tablolar değil, yazıp da **Amerika**'da yayımladığı yazılardı. Hele özentisiz, içten bir dille basit hizmetçi kadınları anlattığı *Üç Hayat* adlı ese-

ri yok mu, hayli ilgiyle karşılanmış, yeni kuşak yazarlarına kullanacakları dilin 'konuşulan dil' olması gerektiği yolunda ilk fikri vermişti."

Janine'in her nefes çekişinde, cam ağızlıktan dumanın ağzına süzülüşünü görüyorum. İçimde, 'hazır yakalamışken, asılsam mı' bocalamaları. O ise gözlerini buğulandıra buğulandıra:

"— Hemingway," diyor, "... o kadar inanırmış ki Miss Stein'a, yazılarını ilkin ona okurmuş. Beğenmediği bölümler olursa, değiştirmekten çekinmediğini Margot'dan duymuştum."

Sonra bana Gertrude Stein'ın Alice'le birlikte nasıl Amerika'ya gittiklerini anlatıyor. Otuz yıl sonraki bu gidişte, gerçekten başdöndürücü bir yan var ama, Janine'i büyüleyen Gertrude Stein'ın edebi başarısından, ya da orada 'krallar gibi' karşılanmasından çok, Alice'i daima yanısıra taşıyıp 'nikâhlı eşiymiş' gibi protokole sokması, hep bunun altını çiziyor. Oysa Gertrude Stein, *Üç Hayat*'tan sonra bir süre tökezlemişse de, az buz şey yazmamış: bir kısmı ilgi görmüyor, bir kısmı, özellikle *The Making of American* ve *Alice Toklas'ın Otobiyografisi*, başlıbaşına birer olay sayılıyor memlekette. Üniversitelerin, fikir kulüplerinin, kolej ve konferans salonlarının Gertrude Stein'ı paylaşamayışı bundan.

Janine, cigarasını söndürürken, göğüs geçiriyor:

"— Hiç ayrılmadılar," diyor, "... Döndükten sonra da Miss Stein ölünceye kadar başbaşa yaşadılar. Şimdi de Alice, anıları ve tabloları arasında, ona bağlılığını sürdürüyor. Eminim ki ölünceye kadar da sürdürecek."

Janine'in o günkü tahmini, bugün kitapların yazdığı bir gerçek: Alice Toklas, Gertrude Stein'in anısına bağlı kaldı.

Hem de ölünceye kadar.

– Fransızlar, geçen yüzyılın son, bu yüzyılın ilk yıllarını kapsayan döneme *'la belle epoque'* diyorlar, kelimesi kelimesine çevrilirse 'güzel dönem' gibi bir şey çıkar, ama, 'altın devir' gibi bir şey anlamak daha doğrudur. O zamanlar pek rahatmışlar, Paris ise gerçekten dünyanın başkenti gibi bir şeymiş. O yıllarda oluşan sanat akımları, nasıl oluştukları, etkileri, gelişme süreçleri, başlıbaşına ele alınıp incelenmesi gereken konular. Hele bizim sanat ve edebiyat yaşantımıza etkileri yönünden ele alınsalar, ne faydalı inceleme ve araştırmalar ortaya çıkardı!

– Birleşik Sosyalist Partisi, şimdi Fransa'da var olan Birleşik Sosyalist Partisi değil, başka bir parti. Adını andığımız dönemde Fransa'da sosyalistler çok dağınık, adamakıllı bölük pürçüktüler: Jules Guesde'in İşçi Partisi vardı, sonra bundan Brousse ve Malon yandaşı 'possibiliste'ler ayrıldılar. Jean Allemane 'Devrimci Sosyalist Federasyon'un başında bulunuyordu. Vaillant, blanquiste'lerin partisini kurmuş, Jaures ise yakın arkadaşlarıyla sosyalist bir örgüt meydana getirmişti. Birleşik Sosyalist Partisi, işte bütün bu grupların Amsterdam Kongresinden (1904) sonra birleşmesi ile doğdu.

– Dada hareketi, Tristan Tzara'nın önderliğinde ortaya atılmış çağdaş bir sanat hareketi (1916). Alayı, kurulu düzeni yermek için kullanmayı ilk akıl edenler galiba bunlardır. Bütün sistemlerin dışında, gelenekseli yıkıp, sürmek, yerine 'asıl gerçeği' oturtmak istiyorlardı. Zürich'te ve New-York'ta aynı yılda patladığı söylenir. Ben Tristan Tzara'yı akıl dışı işler yapan, biraz 'zıpırca' bir Balkanlı sanırdım, Paris'te tanıştık, hiç de sandığım gibi değildi: efendiden, çelebi bir zattı. Hiç değilse ben öyle gördüm.

– 1971 başında, New-York'ta Modern Sanat Müzesi'nde Stein Koleksiyonu meraklılara gösterildi: 110 Picasso, 75 Matisse, ayrıca onar on beşer de Juan Gris, Cezanne, Monet, Gaugu-

in varmış. 1966'da aynı Müze, Stein mirasçılarına bir kalemde, koleksiyondan 38 Picasso, 8 Juan Gris için, altı milyon dolar ödemişti. Sadece bu rakam, Gertrude Stein'ın ölümünden sonra, kendisini onun doğal mirasçısı sayan Alice Toklas'la Michael ve Sarah'ın çocukları arasında çıkan anlaşmazlığın nedenini anlatmaya yeter. Eşcinsel beraberliklerin hukuki sonuçlar doğurmaması, bir yerde, Alice Toklas'ı haksızlığa uğratmış olmuyor mu? Bazı ülkelerin gittikçe daha çok eşcinseller arası evlenmeleri kabule yatkın görünmesi, sorunun galiba biraz da bu yanıyla ilgili.

6

'LE DÔME' KAHVESİNDEKİ İHTİYAR KIZ

MARIE-TE'YLE TANIŞMA

Sonra 'kemâl-i rezâlet' mahkemeye verildik: **Ankara**'da bir gazetede tefrika edilen *Zenciler Birbirine Benzemez*'i, Basın Savcılığı 'müstehcen' bulmuş!..

Bunu bana **Salim Şengil** yazıyor, yerin dibine geçiyorum: utanışım mahkeme kapısına düşüşümden değil, evvelallah on altı yaşımdan beri Sulh Ceza, Asliye Ceza, Ağır Ceza, hepsinin ucundan tadına bakmışım; beni yıkan, 'müstehcen' yayın suçundan yargılanacak olmam.

Bilmem siz o romanı okudunuz mu? İçinde kuyruklu yıldız gibi belirip kaybolan bir **Marie-Te** vardır. Durun bakalım nasıl anlatmıştım:

> **"... kahveye yağmurdan çıkıp bir kadın geliyor. Gidip ters bir yere oturuyor. Yalnız aynalardan bakışıyorlar ve birbirlerini görüyorlar. Kadın erkek elbiseleri giymiş: kahverengi bir ceket ve fevkalâde ütülü bir pantolon. Saçları kızıl, kısa kesilmiş. Yüzü çilli... Kadın bir cigara yaktı. Mehmet-Ali tütünü kokladı ve kadının Amerikan cigarası içtiğini tahmin etti. Aynada tekrar gözgöze geldiler. Kadın donuk, zeytin rengi gözleriyle Mehmet-Ali'ye asıldı..."**

İşte bu kadın yüzünden mahkemelik oluyor kitap: neymiş de bilmem neresindeki kılların çırılçıplak soyunun-

ca, kıpkızıl olduğunu görmek **Mehmet-Ali**'yi şaşırtıyormuş! Suçu bu!

Peki, ya ben **Marie-Te**'yi (hele o zamanlar) bizim okur kaldırmaz diye yarı yarıya budayarak anlatmasaydım da, cinsel gerçeğini olduğu gibi belirleseydim, acaba ne olurdu? Erkeklerle düşüp kalkarak kazandığı parayı, **Quartier Latin** kahvelerinde 'bir içim su kızları tavlamak için' döküp saçan o hovarda kadın değil mi bu? Hoşlandığı bir kıza takıldı mı, söylediğiniz sözü işitmez olur, üstdudağı seğrer, bakışları ürkütücü bir şekilde sabitleşirdi. Bana soğuğun hohlanmış bir ayna gibi camlara yapıştığı bir Noel sabahı, Gare de l'Est'deki bir otelin loş odasında 'büyük itirafını' yapmış, 'erkeklerden çok kadınlarla aşk yapmaktan zevk aldığını' açıklamıştı.

"— ... Ama," diyordu, "... özürlüyüm ben, bunu biraz da vücud yapım gerektiriyor."

Özürü, **clitoris**'inin beyaz ve batılı bir kadın için gerçekten şaşırtıcı bir irilikte olmasıydı, bu özellik çocukluğundan bu yana onu eşcinsel ilişkilere adeta hazırlamış, bir kere bulaşınca da 'muzaffer' çıkmasını sağlamıştı. Ona kaşla göz arasında **Margot**'nun 'dört cins teorisi'ni, bu teorinin sıralanmasında 'erkek/kadın' yerinde bulunması gerektiğini söylemiştim. Cinsel özelliği onu bu yere düpedüz mahkûm ediyordu. Güldü. Elma dişler gibi kaskatı, hışırtılı bir gülüşü vardı. Saçlarını tararken:

"— ... **Sebasto**'da bir kız tanıyorum," dedi, "... profesyonel ama, süt gibi bir ten, kadife dudaklar, istersen birlikte..."

İstemedim. Öğleden sonra sinemaya gittik. O tarihte **Paris**'te *Olivia* diye bir film oynuyordu: bir genç kız okulu, öğrenci **Olivia**, edebiyat öğretmeni olan kadına

tutuluyor, dehşet bir şey! Hele öğretmen rolünü **Edvige Feuillère** oynarsa! Film boyunca, bir tuhaf oluyorum, içime ılık ılık bir şeyler akıyor.

Gariptir, biz bu konuları en çok **Margot**'yla tartışmışızdır ama, eşcinselliğin kökeni söz konusu edilmesin, nedense aklıma **Marie-Te**, onunla bir Noel günü **Chatelet**'de, daha önce ve daha sonra hiç gitmediğim ve gitmeyeceğim bir kahvede konuştuklarımız gelir. Durumun özelliğinden mi artık nedense, ruhsal değil *organique* bir açıklamayı yeğliyordu. Okumuştu da. **Gley**'den, **Mantagezza**'dan bana ilk söz eden, **Kiernan** ve **Lydstone**'ın 'hünsalığa dönüş' kuramını ilk anlatan odur. İçkiyle başı hoş değildi, çabucak sarhoş olur, olunca da birasının köpüklerini üfleyerek:

"— ... eşcinsellikle, iki cinsliliğin birbirinden ayrılması lazım," derdi, "... Ben, sözgelişi, eşcinselden çok iki cinsliyim, erkekten de hoşlanırım, kadından da! Her iki cinsli ister istemez eşcinsel olabilir ama, her eşcinsel mutlaka iki cinsli değildir."

Ya da, durup durup, evrenin yaradılış sırlarını açıklarmış gibi, usulca kulağıma fısıldardı:

"— ... **Magnan**'a göre eşcinsellik doğanın yanılgısıdır: kadın bir vücud içine erkek bir beyin koyuyor. **Ulrich** de, erkek vücudu içine girmiş kadın, ya da kadın vücudu içine girmiş erkek ruhundan dem vurmuştur. **Gley** ne diyor? Bütün sorun dölbezleriyle beyin arasındaki uyumlulukta, şimdi ben eğer dölbezlerim kadın olduğu halde bir erkek beyni taşıyorsam, elimde olmayarak..."

Doğrusu ya, bu açıklamalara aklım yatmıyordu benim, çok önceleri **Wilde** ya da Gide'in buna benzer sözlerini okumuş, hayli hafif bulmuştum. **Marie-Te**, bu sözlerin, hangi bilimsel köklerden üretildiğini belirlemiş

oluyordu ama, kuramsal inandırıcılığı onlarınki kadar yufka sayılabilirdi.

Şöyle bir itirazım olduğunu hatırlarım:

"— ... İki cinsliliğin, eşcinselliğin ruhsal ya da bedensel birer gerçek olarak, doğada ya da toplumda her zaman varolduğu konusunda ne kadar inandırıcı olabiliyorsanız, kökenleri ya da nedenleri konusunda o kadar olamıyorsunuz. Galiba eşcinselliği derece derece kalıtıma, soyaçekime bağlayan Baba **Kraft-Ebing**, yine en doğrusunu söylemiş."

"— ... yok, yok," diyor, "... her canlı varlık ilkelden gelişmişe yükseldikçe, iki cinslilikten tek cinsliliğe doğru başkalaşır. Eşcinseller, insanın gelişme süreci içinde öteki cinslerinden bir türlü arınamayanlardır. Olmaz mı? Neden? Ben söylemiyorum ki bunu, **Kierman** ve **Lydstone** yazmış, Londra'dayken bir kadın tanımıştım, avukat mı neydi, bir anlatırdı ki bunları..."

O yıllarda **Strasbourg-St. Denis**'de sabahlara kadar vur patlasın çal oynasın bir **musicholl** vardı, bir gece oraya beraber girdik, o iki arada bir derede bol memeli bir Normand güzeli ayarladı, beni dımdızlak ortada bırakıp tüylü fötr şapkasını sağ başına yatırarak aldı kadını götürdü, gidiş o gidiş.

Marie-Te'yi bir daha hiç görmedim.

4 DUVARI AYNA, TABANI YATAK 'O BİÇİM' BİR ODA

Çoğunuz şimdi diyecek ki **Violette Leduc** de kim?

Bir ara âdet edinmiştim, **Le Dôme** kahvesinin iç salonunda oturur, soğuk bir şey içer, arasıra birkaç satır da karalardım. Gecesi başka, gündüzü başka, başlıbaşına bir dünyadır orası: yetmiş iki milletten sanatçı, kızılderili ressam, zenci aktör, Çinli roman yazarı, omuz omu-

za eskir; vurucu sergi afişlerinin, pis kokulu **Gauloise** pusunun alacakaranlığında yalnızlığını ve **Paris**'ini yaşar.

Önceleri çekinir, nedense pek gidemezdim. Varoluşçuluk hareketine adı bulaşmış kahvelerdendi (**La Flore, Deux Magots** gibi), en umulmadık saatlerde bile, herhangi bir masasında **Sartre**'a, ya da **Simone de Beauvoir**'a rastlanabileceğini bir yerlerde okumuştum. Yıllar sonra **Violette Leduc**'ü gerçekten de orada, **Madam de Beauvoir**'la koyu bir söyleşiye dalmış olarak gördüm. Hem de birkaç sefer. Her seferinde de, **Simone de Beauvoir**'ın bu rüküş kılıklı kız eskisine bunca zamanını neden ayırdığını bir türlü anlayamayıp şaştım.

Yalnız yaşlı değil, dehşetli çirkin bir kadındı. Değişik de demek gerekiyordu ama, onun değişikliği, bir bakışta insanı ötekilerden ayıran görünüş değişikliklerinden, yapısal özelliklerinden ileri gelmiyordu; içiyle dışı, içlemiyle biçimi arasında bir uyarsızlık vardı da çevresini galiba bu yadırgatıyordu. Onu ve yaşantısını bilmeden de insan: "Bu hatun bu suratla erkek giyinse daha aklıbaşında bir iş yapmış olur" diyebilirdi. Oysa tersine kadınca olmak isteyen bir giyim düzeni aramış, bilerek bilmeyerek, tam da o kitabında sözünü ettiği 'evde kalmış yaşlı kız' biçareliğine düşmüştü. Yayımlanmış eserlerine rağmen, henüz tanıyan yoktu onu. Tanınması için o kış (1964 kışı mı?) *La Bâterde*'ın çıkması, **Simone de Beauvoir**'ın da kitaba uzunca bir önsöz yazması gerekecekti.

La Bâtarde, konuşulan Fransızcada 'piç kız' anlamına geliyor ya, çeviriciliği kelime değiş tokuşu sananlara inat, ben çevirsem 'Elin Piçi' diye çeviririrdim, galiba kitaba daha da yakışırdı. **Violette Leduc** yaşantısını anlatıyor: nasıl berbat bir aile düzensizliğinden geliyor, nasıl yatılı okulda ilkin bir kızla, sonra ikinci bir kızla eş-

cinsel sevişmenin tadına varıyor, nasıl sonra **Hermine** uzun süre hayatına hükmeden kadın oluyor, bunun yanısıra nasıl bazı erkeklere, bu arada **Gabriel**'e de ilgi duymaktan vazgeçmiyor, vs, vs...

La Bâtarde, frenklerin ***le pavé*** (kaldırım taşı) dedikleri türden bir kitap: beş yüz sayfa! Yine de çıkmasıyla okura çengeli atması bir oldu. Biraz reklam, biraz skandal, tartışma, eleştiri derken, birkaç yüz bin satarak **Violette Leduc**'ü handiyse bir ömür boyu sürmüş yoksulluğundan kurtarıp varlıklı bir kadın yazar hâline getirdi. Ne dersiniz, televizyondaki bilmem kaçıncı konuşmasında, sırtındaki pahalı giysilere rağmen, üstünden yine de o evde kalmış rüküş kızlık akmıyor muydu?

Kitabı okuyunca bunun sırrını çözdüğümü sandım. **Hermine**, büyük aşkı, onun erkek giyinmesini istermiş. Giyinirmiş de: manşetli erkek gömlekleri, ipekli kravatlar, erkek kesimi ceketler falan filan. Besbelli kadın zamanla böyle bir giyimin havasına ve davranışlarına alışmış, kadın giyindi mi biraz da inceliğe heves etmiş itfaiyeciye dönüyor.

Ona bakarsanız, 'çirkinliğim ölünceye dek yalnızlığıma sebep olacak' der ama, bütün eşcinseller gibi biraz biraz hayrandır kendisine: sesi **Marlene Dietrich**'in sesidir, vücudu manken vücududur, ilişki kurduğu kişiler de, erkek olsun kadın olsun, hırgür eder ama kolay kolay çekim alanından sıyrılamazlar. **Simone de Beauvoir**, cinsel ve duygusal ilişkilerinin, yine de tam anlamıyla mutlu sona erişememesinin, ilginç bir psikolojik çözümlemesini veriyor: çocukluğunda, annesiyle babasının kopmasından doğan şok, onun aşkı bir beraberlik değil de, birleşiklik olarak almasına neden oluyormuş, sevdikleriyle kaynaşıp tek olmak istiyormuş sanki, bunu gerçekleştiremeyince de mutsuzlaşıyormuş.

"... kahrı kimseyle karşılıklı ilişki kuramayışından doğuyor. Ya öteki onun için bir şey **(objet)**, ya o öteki için. Yazdığı diyaloglarda anlaşma **(communication)** yetersizliği açıkça görülür; konuşturdukları karşılıklı değil de, adeta yanyana konuşurlar, dedikleri birbirini yanıtlamaz, her biri kendi dilince konuşur, ötekini de anlamaz. Aşkta bile, hattâ asıl aşkta, Violette Leduc karşılıklı alıp vermeyi olmayası bir şey sanıyor, çünkü ikili olmayı kabullenemiyor **(dualité)**, sebebi de belli, ikili olmak demek, günün birinde ayrılık var demek."

Kitabının bir yerinde müthiş bir çıkmazı yaşadığını, o da, şöyle yaman bir cümleyle yazmamış mı: "Ne istiyordum? Hiçbir şey yapmamak, fakat her şeye sahip olmak!"

Hırsı, öfkesi, yaşama tutkusu, onu akla durgunluk verecek işlere sürükler: bütün ikinci dünya savaşı boyunca, Alman işgali altında karaborsacılık etmiştir. Çok beğendiği bir giysiyi, ya da göz koyduğu pahalı bir ev eşyasını alabilmek için, tanımadığı bir adama, **Hermine**'le nasıl seviştiklerini 'para mukabilinde' seyrettirmiştir: barın birinde herifle anlaşıyorlar, **Hermine** gitmek istemiyor, söz anlayan beri gelsin! Gittikleri yer dört duvarı ayna, tabanı bütün yatak, 'o biçim' bir yer, adamın isteği bir köşede oturup onları seyretmek, o kadar!

La Bâtarde'ın en çarpıcı bölümlerinden birisi, bu serüveni anlattığı sayfalardır.

KADINLARIN YÜZDE OTUZU FİLAN!..

Bakalım, *Thèrese'le İsabelle*, bizim sansürden geçebilecek mi?

Adından anlamışsınızdır, iki genç kızın karşılıklı aşklarını anlatan bir filmin adı bu, eleştiricilerin yazdıkla-

rına bakılırsa, pek de fena olmamış. Aynı adı taşıyan bir eserden beyaz perdeye uygulamışlar, eserin yazarı **Violette Leduc!** Kitap ilk çıktığında baskısı sınırlı tutulmuş, toplatılır filan kaygısıyla da galiba 'piyasa'ya verilmemiş imiş, şimdi Fransızlar filmini yapıp çatır çatır sinemalarda gösteriyorlar: anlayın artık batılı 'tüketim toplumu'na, şu son on yıl içinde, neden dolayı 'hoşgörü toplumu' denildiğini!

Marie-Te'yle **Sebasto**'da bir mahalle sinemasında seyrettiğimiz *Olivia* bu alanda benim gördüğüm ilk film değildir, daha önce **Quartier Latin**'deki sinema kulüplerinden birinde, gayet karışık, durdan oturdan anlamaz bir öğrenci kalabalığı içinde, ünlü sinema klasiklerinden *Üniformalı Kızlar*'ı seyretmiş, iki kadının (öğrenciyle öğretmenin) o yıldırım gibi geçiveren öpüşme sahnesinde, herkesle birlikte ıslık çalmıştım. (Bu filmin yeni bir kopyasını çevirdiler, bize geldi mi bilemiyorum, **Romy Schneider'le Lilli Palmer** oynamışlar). Düşünüyorum da, *Thèrese'le İsabelle*, hele hele daha sonra çevrilecek *Emmanuelle* ya da *O'nun Hikâyesi* gibi filmlerin yanında, *Üniformalı Kızlar*, ya da *Olivia* ne kadar önü ilikli kalıyor! Ayrıca *The Killing of Sister George*, ya da *Myra Brekenbridge* gibi yine son zamanlarda çevrilmiş birkaç filmi hatırlamak, cinsel tabuların ne türlü bir yıkılma içinde olduğunu kanıtlamaya yeterli.

Neden mi yıkılıyorlar? Bu yolda inceleme yapan rastgele bir yazara, sözün gelişi **Jerôme Fandor**'a başvurunuz, size 1963'te **Dr. Marius Leger**'in yaptığı araştırmaların sonucu olan şu şaşırtıcı rakamları verecektir:

> **"... yapılan sondajlara göre, kadınlar arasında kesinlik ve vazgeçmezlikle eşcinsel olanların oranı yüzde onu,**

ömründe hiç değilse bir kere 'son neticelerine kadar götürülmüş' eşcinsel serüveni yaşamış olanların oranıysa, yüzde otuzu bulmakta!.."

Evet, yüzde otuzu! Bu kadar mı, hayır, dahası var: ünlü seksolog **Magnus Hirschfeld** ise, kitaplarından birinde ne yazmış biliyor musunuz: kadın eşcinsellerin, yeryüzünde erkek eşcinsellerden en az iki kere daha fazla olduğunu! Eğer bu açıklanamıyorsa, bu kadınların çoğunun evli, çoluk çocuk sahibi olmasından açıklanamıyormuş. Şimdi **Violette Leduc**'ün neden bunca ilgi gördüğü, *Thèrese'le İsabelle*'in niye beş on yıl içinde kısıtlı tirajından 'iş yapan' film konusu hâline geldiği anlaşılıyor mu?

Thèrese'le İsabelle **Violette Leduc**'ün dördüncü kitabı, daha önce *L'Asphyxie, L'Affamée* ve *Ravages* yayımlanmış. Ondan sonra çıkan iki tane daha var: *La Vieille Fille et La Mort, Tresors à Prendre. La Bâtarde*, yaşantısının öyküsünü 1945 yılına kadar getiriyor, orada bırakıyordu. Arkasını yazarmış meğer, *La folie en tête* adı altında yayımlandı, böylelikle adamı allak bullak eden bir şey daha öğrenmiş olduk: ünlü ve öncü yazar **Jean Genet** (bir başka eşcinsel yazar, ama bu erkek) ile aralarında tutkusal bir aşkın geçtiğini!

Gel de şaşma! O günler, **Leduc**'ün kendi deyimiyle 'edebiyatın kapılarında nöbetçilik ettiği' günler, **Simone de Beauvoir**'ı, **Nathalie Sarraute**'u, **Colette Audry**'yi yeni yeni tanıyor, içinde bir çekingenlik: "Ya beni kendilerinden daha zeki alırlarsa, hâlim nice olurdu?" Bir gün **Madame de Beauvoir**, buna okusun diye, o ara **Genet**'nin yeni çıkmış *Le Miracle de Rose*'unu veriyor, tamam: "Nasıl düşülürse, bu kitabı okumaya öyle düştüm."

Sonra **Genet**'yle ilk buluşma. Rastgele bir başka yazar, **Monique Lange**, bunu ve bundan sonrasını bakın nasıl anlatıyor:

> "... önce **Pont Royal Barı**'nda ilk karşılaşma, arkasından **St-Germain-des-Pres**'deki **Petit Saint Benoit**'da başbaşa yemek. Bunu **Genet**'nin, dostu **Jacques**'i yanına alıp onun evine damlaması izliyor. **Jacques, Violette Leduc**'ün başına sardırmakta eşsiz olduğu olmayası aşklardan birini meydana getirecek olan bu üçgenin, üçüncü köşesini oluşturuyordu.

Jean, Jacques, Violette, erkeğin kadının belli olmadığı belalı bir sevdaya bulaşmışlardır artık. Bozuşurlar, barışırlar, tekrar bozuşurlar, tekrar barışırlar. Fakat işin ayrıntılarına girmektense, şu ana soruyu cevaplandırmak besbelli daha iyi olacak: **Jean Genet** ile **Violette Leduc**'ü bir yerde birbiriyle buluşturan nedir?

Kötü geçmiş çocuklukları mı?

İşte burada sözü **Doktor Von Braun**'a bırakalım: "Erkekler arası ve kadınlar arası ilişkilerin çoğu aynı ağacın meyvasıdır. Bu ağacın ne ağacı olduğunu merak ediyorsanız, söyleyeyim: **Oidipus kompleksi.**"

MERAKLISI İÇİN NOTLAR

– "Zenciler..."in o davası epeyce sürdü, kahrını da Salim Şengil çekti. Ben yalnız bir kere, o da 'istinabe' yoluyla İzmir'de Adliye'ye çağrıldım. Sorgu'da karşıma savcı yardımcısı olarak Berin Taşan çıkmasın mı? Berin ki, biliyorsunuz, ozandır ve bin yıllık dostumuzdur, görevini ciddilikle yaptı ama, içinden de besbelli bu işe şaştı kaldı. Neyse beraat ettik. O fasıl da öyle kapanmış oldu.

– Marie-Te'den aktardığım sözlerin çok daha usturuplularını, adamın aklını durduran klinik olgularla beraber okumak isteyenler, Kraft-Ebing'in eserine başvurmalıdırlar: Psychopathia Sexualis / Tenasül Hayatımızda Bozukluklar / Ord. Prof. Dr. F. Kerim Gökay'ın önsözü ile Almanca aslından çevirenler: Dr. A. Bahar ve Burhan Arpad / Arif Bolat Kitabevi, 1946.

– Son yirmi beş yıl içinde cinsel konuları bütün yönleriyle işleyen romanlar batıda iyice yaygınlaştı. Yalnız bu eserleri *pornographique*, yani o bayağı ve 'müstehcen' kitaplarla karıştırmamak gerekiyor. İçlerinde çok yüksek bir estetik düzeyi tutturanlar, başarılı bileşimlere varanlar epeyce. Doğal olarak, sinema da yakasını bırakmıyor bunların, birer ikişer hepsini beyaz perdeye aktarıyor. 'The Killing of Sister George' ve 'Myra Brekenbridge' bunlardan yalnız ikisi: ilki yanılmıyorsam bir piyesti, Broadway'de oynanıyordu, ikincisi Amerika'yı birbirine katan bir roman, filminde başrolü Raquel Welch oynadı, kitap Türkçeye 'Dişi' adıyla çevrildi ve 'resmen' kaynadı.

7

SAKALLI KRALİÇE HOÇEPSUT

DOKTOR BRANDER ESKİLERİ YOKLUYOR

Güldü, gülünce gözlerinden çelik parıltısı geçiyor, bıçak yansıması gibi acıtıcı bir şey, bense niye geldiğimi büsbütün unutmuş, onu dinliyorum:

"— ... eski Mısır kraliçesi dendi mi bulmaca karelerine herkes Nefertiti'nin adını sığdırmaya çalışır, hiç kimse kraliçe Hoçepsut'u hatırlamaz. Bilmez. Bilemez ki! Öğretmemişlerdir: yirmi yıl Mısır'a hükmettiğini, harem inde yüzlerce kadın bulunduğunu ve onlarla büyük aşklar yaşadığını..."

Ağır perdelerin ardında, yoz bir kar, ince ince tozuyor. Yorgun ve kötümserim. Oturma iznim ve dövizim olmadığından Fransız polisi Paris'i terk etmemi istiyor. Fahri'yle (Petek) bir hastalık hikâyesi uydurduk: iyileştirilmesi Türkiye'de olasız bir hastalığım varmış da, o yüzden Paris'te kalmak, orada bakılmak zorundaymışım! Doktor Brander'den bana bu yolda rapor verecek Fransız bir 'meslekdaş' adı istiyorum.

Oysa, önemsemiyor bunu hiç, bana balon bardaklarda Armagnac sunuyor, Old Master purosunu lavabo beyazı dişleriyle çiğneyerek, kalorifer sıcaklığının, rahatı ve keyfi yerinde olmanın yumuşak egoizmiyle kraliçe Hoçepsut'u anlatıyor:

"— ... garibi nedir bilir misiniz, adına dikilmiş anıt-

larda erkek kılığında görünüyormuş, o kadar ki firavunların o ufak ve gülünç sakalları vardır ya hani, işte onlardan bir sakal da eklemişler çenesine, ancak sonradan tabletlerdeki yazılar çözülünce kadın olduğu anlaşılıyor, herkeste bir hayret..."

İmalarla, geçmişte yaşanmış anlatılabilir anlatılamaz sevdalarla yüklü ağır bir sessizlik gelip aramıza kuruluyor. Sonra onun dumanlarla birlikte dişlerinin arasından salıverdiği şu sözler:

"— ... eskilerden geliyoruz biz, çok eskilerden! Herodot vardır ya hani tarihçi Herodot, Bâbil ve Asur tapınaklarındaki sevici fahişelerden söz eder. Hammurabi yasalarında kadınlar arası aşkı yasaklayan tek madde yoktur. O pek ünlü kraliçe Semiramis'e gelince, onu da kraliçe Hoçepsut gibi kadından çok erkek saymak hiç de yanlış sayılmaz."

Çoktan, yalan yanlış bir doktor adı edinip, bu aşırı konforlu akşam söyleşisinden defolup gitmeliydim. Gidemiyorum. Armagnac eklemlerimi gevşetiyor. Doktor Brander, sırtında yine o bordo ropdöşambr, gözlerinden ikide bir balık şavkı gibi parıldayıp geçen çelik yansımaları, dikkatimi vize ve pasaport işlemlerinden, Alesia'daki her zamanki kahvemizde artık mutlaka yedi sülaleme sövmeye başlamış olan Fahri'den, gece belki otele gelir diye umduğum Polonyalı sevgilim Anette'den koparıp, kendisi ve anlattıkları üzerinde yoğunlaştırıyor:

"— ... Fenikeliler, ya onlar, onların Astarte yani Ay dini, kadınlara kendi aralarında sevişmek serbestliğini tanımıyor muydu! Ama öyle sanıyorum ki tarihteki en ilginç kadın topluluğu, hattâ Sappho'nunkinden de ilginç olanı, amazonlar diye bildiklerimizdir: hani at üstünde yaşayan savaşçı kadınlarmış da, iyi ok atabilsin-

ler diye sol göğüslerini kızgın demirle dağlar yok ederlermiş!.. Herodot onları İskit sayıyor, olabilir, olmayabilir de, önemli olan bu değil, bu kadınların, erkekleri sadece 'çoğalmak' için kullanmaları ve çocukları erkek doğarsa, onu, ya doğar doğmaz öldürmeleri, ya da köle diye yabancılara satmaları, öyle ki toplulukları tamamıyla anaerkil bir temel üzerinde gelişebiliyor, bu gelişmede aşk da elbette kadınlar arası bir nitelikte beliriyor.

İçkisini bir yudumda dikip kalktığını, camlı kitaplıktan ince yaldız işlemeli bir kitap çektiğini hatırlıyorum: *Kamasutra!*.. Eski **Hindistan**'a ilişkin ünlü kitapların en ünlülerinden birisi. Odada ışık azaldığı için, abajuru yakıyor, birden bana olduğundan kalın gelen bir sesle, şu satırları okuyor:

"— ... haremdeki kadınlar sıkı gözaltında bulundurulduklarından yabancı erkekleri ne görebilir, ne de onlarla karşılaşabilirler, tek kocaları hepsine birden yetmediği için kendi aralarında çeşitli zevkler icad ederler, söz gelişi, dadılarının ya da arkadaşlarının kızlarını, ya da cariyelerini erkek kılığına sokarlar, sonra da onlarla sevişirler..."

Nihayet bir kulpunu bulup kendimi sokağa attığımda karanlık iyice basmıştı. Kar dumanının arkasından hayalet gibi birtakım adamlar geçiyordu. Soğuğu bir zaman fark etmedim. Yalnızlığımı da: çünkü kraliçe **Hoçepsut**, 'kadim' **Mısır**'ın sakallı kraliçesi, yanımsıra geliyordu. Hemen o akşam, duyduklarımı **Anette**'e anlattım, uzun uzun güldük. Şimdi gülünecek şeyler miydi diye düşündüğüm oluyor: arasıra, yanlış rüyalarımda kraliçe **Hoçepsut**'u görürüm, çekik ve sürmeli firavun gözlerini, ufak dikdörtgen sakalını, şahane hareminden kırbaç gibi şaklayışını! Beni fark eder etmez, kaşları çatılır, azarlayacakmış gibi başını iki yanına sallar.

Neden?
Ben bir şey yapmadım ki!

OIDIPUS KOMPLEKSİ NASILI VE NEDENİ

İhsan Ahmet, şimdi Amerika'da! Yanılmıyorsam, bir ruh sağlığı hastanesinde başhekim yardımcısı olmuş. Yeni duydum.

Hekim olduğunu biliyordum, (birbirimizi zaten üniversite yıllarında kaybettik), Amerika'ya gittiğini işitmiştim, fakat ruh hekimi olduğunu bilmiyordum. Tahmin etmek de o kadar zor değildi hani: İzmir'de lise sınıflarında birer çocukken bana ilk olarak Freud'dan söz açan odur. Umulmaz bir ayışığı körfezi boydan boya kaplar, Samanyolu'nun debdebesini tedirgin ederken, biz, yalıda bir aşağı bir yukarı volta atar, psikanalizin sırlarını çözmeye çalışırdık.

İp gibi ince uzun, yüzü dar, alnı kemikli bir çocuktu. Bakışlarında sık sık mavi bir duman belirir, aramıza bir 'mesafe'nin girmesine sebep olurdu. Aklı felsefeye, psikolojiye beni şaşırtacak derecede yatıyordu, yazdığı hikâyelerde birer olay anlatmaktan çok belirli bir konu üzerindeki düşüncelerini söyler; duygu, gözlem ve saptama, çokluk, fikir örgüsünün ağırlığı altında ezilirdi. Ben Anadolu'ya gittikten sonra da, ilişkimiz kesilmedi, uzun süre mektuplaştık: "insanın önce kendini halletmesi", tartışmalarımızın ekseni oldu. O bunun ancak psikanaliz aracılığıyla olabileceğine inanırdı. (Hâlâ inanıyor mu acaba?) Bense hem rüyaların sihirli anahtarını elde etmek ister, hem de o zamanki Marksistlik raconuna uyarak alarga dururdum.

Bilirsiniz, sosyalistlerin önemli bir bölüğü Dr. Freud'u düpedüz şarlatan diye alır. Rusya'da psikanalizin hâlâ

yasak olduğunu sanıyorum. Bilimsel sosyalizmi her sırrı çözer sihirli değnek sanınca, bilim adamlarının ne türlü kısıtlamalarla karşılaştığını **Lyssenko** olayından beri biliyoruz. Kırk yıllarında, genç sosyalistler arasında bu kısıtlama, **Freud** adı anılınca burun bükmek, Türkçeye çevrilmiş birkaç kitabına el sürmemek, en ipe sapa gelmez cinsel ve ruhsal aykırılıkları bile, üretim güçleri ile açıklamaya kalkışmak şeklinde görünürdü.

Çok şükür, öyle salaklıklarım olmadı. **İstanbul**'da yeniden liseye kavuşunca, *Totem ve Tabu, Hayatım ve Psikanaliz, Tenasül Psikolojisi* gibi birkaç kitabını almış, doğrusu ya pek de bir şey anlamayarak üstüste okumuştum. **Freud** üzerinde beni asıl durmaya mecbur eden, beş altı yıl sonra **Margot** olmuştur, çünkü o da **Doktor Von Braun** gibi eşcinsel ilişkilerin kökeninde **Oidipus** kompleksinin yattığına inanırdı ve şüphesiz **Freud**'u ve **Oidipus** kompleksinin ne olduğunu çocukluk arkadaşım **İhsan Ahmet**'ten çok daha usturuplu anlatırdı.

Konuşmalarımızı hatırlarım:

Janine içerde şekerli ve sıcak köylü şarabı hazırlar, **Margot**, dümdüz ve sımsıkı arkaya taranmış erkek saçlarının piyano siyahı parlaklığıyla ışıkta yansımalar yapardı. Kış olurdu, kar olurdu, endüstri alacası ağır bir duman atölyenin camlarına macun gibi sıvanırdı. **Janine** duman tüten şarabı masanın üzerine bırakır, kocaman ve sarman bir kedi yumuşaklığı ve sessizliğiyle **Margot**'ya sokulurdu.

"— ... önce," derdim, "... **Oidipus**'un serüvenini bilmek gerek! Onu bilmedikçe kompleksinin ne olduğunu nereden bileceğiz? Kime sorsan, ha evet **Oidipus** kompleksi diyor ama, açık seçik bilen yok ne olduğunu."

Margot'nun ince kaşları hayretle alnında yükselirdi:

"— ... sahi bilmiyor musun? Bak anlatayım: bunu ufacıkken bir ormana bırakmışlar, orada büyümüş, delikanlı olunca şehre gideyim demiş, yolda bir yabancıyla çatışıyorlar, adamı öldürüyor, sonra da ülkenin kraliçesiyle evleniyor, evleniyor ama öldürdüğü adamın babası **Kral Laios**, evlendiği kadının da annesi **Kraliçe Jacoste** olduğu meydana çıkıyor: kraliçe bunun üzerine intihar edecek, **Oidipus** da gözlerini kör edecektir."

Dr. Freud için bu tragedya çatısı her insanın kişiliğinde çatılı. Kişiliğimiz, cinsel doğrultumuz, tutku ve saplantılarımız, hep bu mithos ile açıklanabilir:

Doğan çocuk, ister kız olsun ister oğlan, hayatının başlangıcında ikili bir ilişki içinde bulunuyor: bir o var, bir de annesi! Baba sonradan araya giriyor ve tragedyanın üçgeni tamamlanıyor. Çocuk, üç yaşıyla beş yaşı arasında, temel ikili ilişkisinde cinsel yaşantısıyla ilgili önemli bir 'kaydırma' yapmaktadır. Özellikle kız çocuğu. Zira oğlanın annesine düşkünlüğünü aşırı bir yüksekliğe ulaşırken, öteki tutkusunun doğrultusunu değiştirmek, ikili ilişkisini babasıyla düzenlemek zorundadır: yavaş yavaş, oğlan için baba, kız için anne 'rakip' oluyor demek, sonraki çok hırçınlıkların ve çekişmelerin dibinde bu ilk 'suçluluk duygusu' yatıyor. Çünkü bilerek bilmeyerek, oğlan babasından, kız annesinden tiksinmekte, onu silmeyi, ortadan kaldırmayı kurmaktadır.

Peki, eşcinselliğin bunlarla ilgisi?

Margot, kravatını gevşetiyor, şarabından bir yudum almadan, önce bardağını ağzı hizasında tutarak onu adeta dinliyor.

"— ... ilgisi çok: baba olmayabilir, baba çok kötü olabilir, tam tersine anne çok üstün ve çok parlak bir kişilik taşıyabilir, o zaman kız çocuğu üç ve beş yaş arasındaki ilgi kaydırmasını gerçekleştiremez annesine bağlı

kalır, giderek, cinsel libidosu da gerekli *transfer*'i gerçekleştiremez ve kendi cinsinden olanlara yönelir."

Aynı temel üzerinde, **Edmund Bergler**'in kademeli bir açıklamasını okumayacak mıyım? Onun için de kadınlar arası aşk eğiliminin kökeninde kız çocuğunun annesine aşırı ve *masohiste* bağlılığı bulunuyor, ama hepsi o kadar değil, ayrıca altbilincin 'acının tadını çıkarma' yasağına, baba düşkünlüğüne kayma döneminde anaya duyulması gereken kine ve öfkeye karşı çıkması da önemli rol oynuyor; o buradan yola çıkarak seviciliği bir kadının bir kadını sevmesi değil de, *masohiste* bir kadının sahte aşkı diye tanımlıyor.

Janine dudaklarının alevinden dişlerinin cilasına vuran kızıl pırıltılarla, böyle bir düşünceyi hem doğrulayıp hem yalanlayacak mı:

"— ... evet, doğru! Babamı hiç tanımadım, ben doğmadan evi bırakıp **Senegal'e** gitmiş, bir daha da dönmedi, bu bakımdan annem benim için bütün dünyaya bedeldi ama ona bağlılığımda bir acı duyma, bundan tad çıkarma eğilimi olduğunu sanmıyorum. **Margot**'ya bağlılığıma gelince, gördüğün gibi..."

Bir başka akşam, gözümün önünde öpüşüp durmalarına içerleyip, okkalı bir itiraz çıkartıyorum:

"— ... organik yanlışlık, tamam; **Oidipus** kompleksi, iyi; yine de bütün eşcinsellik olaylarını bu iki nedene indirgemek biraz toptancılık olmuyor mu? Elbet bunun çok daha çetrefil, çok daha dolambaçlı ve akla yakın yan nedenleri olmalı!"

Margot tekgözlüğünü silip bir **Sihirbaz Mandrake** edasıyla gözüne oturtuyor:

"— ... hani **Kraft-Ebing**'i okumuştun? O eşcinselliği temelli ve sonradan olma diye ikiye ayırmamış mıdır? Temelli eşcinsellik ya organik ve kalıtımsaldır, ya da **Oi-**

dipus kompleksinden olur. Sonradan olma eşcinselliğe gelince, hatırlasana..."

Hadi hatırlayalım!

Kadın vardır, aşırı bir cinsel iştahla yüklüdür, sürekli doyumsuzluk onu kendi kendini sürekli tatmine, bu da usul usul nevrasteniye götürür, nevrasteninin bir sonucu kendine tutulmaktır, kendine tutulmaya başlamış kendini seven bir kadının, libidosunu bir erkeğe değil başka bir kadına kaydırması ise gayet kolay bir şey!

Kadın vardır, doyumsuzdur, çeşitli nedenlerden erkeklerden soyutlanmıştır, ya cezaevindedir, ya yatılı okuldadır, ya haremdedir; doyumsuzluğunu elinin altındaki olanakla gidermeye savaşır; bu da çokluk aynı durumdaki bir başka kadındır.

Kadın vardır, ev bark sahibidir, kocasıyla ya cinsel bir uyumsuzluk içindedir, ya da adamın erkekliği yoktur, yukardaki iki yoldan birisine, yani ya **masturbation**'a ya en yakındaki en elverişli olanağa (başka bir kadın) uzanır, her iki yoldan da bundan önceki kadınların çıktığı yere çıkar.

Nihayet, erkeklerle cinsel ilişkilerde düşbozumuna uğramış (çoğu aşırı sertlik yüzünden) kadınların, bir de fahişelerin, farkında olmadan eşcinselliğe geldikleri bilinmektedir, öncekiler çoğu zaman çaresizlikten, sonrakiler ise cinsel ilişkiye yabancılaştıkları için.

Yoksa yüzde otuz oranı nasıl meydana çıkardı?

Meraklısı için notlar

– Doktor Brander'in verdiği adres işe yaramadı, zira Fransız emniyetinin bu çeşit başvurmalar için 'yeminli hekimler' kullandığını öğrendik, beni bunlardan birine gönderdiler, işin garibi herif benim uydurma hastalığı bende sahiden buldu da, 'ama

Türkiye'de de iyileştirilebilir, onun için kalması zorunlu değildir' diye raporverdi, bu da doğal olarak Paris'te kaçak yaşamama neden oldu, bunu ve bunun çevresindeki bazı olayları *Abbas Yolcu*'da anlatmıştım.

– İhsan Ahmet, 40 yıllarında, edebiyat dergilerinde hikâyeci olarak görünmüştür. Deneme ve eleştiri de yazardı. *Tan*'ın yıkılması, daha sonra iki sosyalist partisinin birden kapatılması üzerine, hepimizle selamı sabahı kesti, kendini doktorluğa verdi.

– Freud'un çocuklardaki anne düşkünlüğüne ilişkin savının en güzel edebi örneklerinden birisini, yanılmıyorsam, Stendhal vermiştir. *Vie de Henri Brulard*'da şöyle bir bölüm, bu yüzden ün kazanmıştır: "Annem Henriette Gagnon tatlı bir kadındı ve ona basbayağı tutkundum. İçimden hep üstünde hiç giysi olmasa da onu öpücüklerimle örtsem duyguları gelirdi. O da beni tutkuyla sever, sık sık da öperdi, öpüşlerine öyle bir ateşli karşılık verirdim ki, çoğu kere kalkıp gitmek zorunda kalırdı. Onu hep boynundan öpmek isterdim, öperken de babam gelirse, ondan tiksinirdim." Ayrıca eşcinsel ilişkileri bilinen Gide ve Proust'un da anneleriyle ilişkileri önemlidir. Rivayet ederler ki hasta yatağında Proust, 'anneme kavuşacağımdan emin olsam, şu dakika tereddütsüz ölürdüm' demiş.

8

PLASTRON KRAVAT, KOLALI YAKA

1949 SONBAHARINDA...

O **Marsilya**'dan şimdi ne kalmıştır?

Saçlarından serüven tüten üç genç adam, biz, yani ben, birader ve **Mırç**, 1949 sonbaharının soğuk bir akşam üstü, **Canabière** üzerindeki ilk turumuzu atarken, karşımıza çıkan ilk büfeden, bir *l'Humanite* almıştık: başlığındaki orak-çekiç, kurucusunun **Jean Jaures** olması, **Fransız Komünist Partisi** Merkez Komitesi'nin organı sayılması, bu gazeteye gözümüzde ayrı bir çekicilik veriyordu. **Le Viéux Port**'un rıhtımlarında bir kuytuya yan gelip, Allahlık Fransızcamızla bir şeyler sökmeye çalıştık, pek de beceremedik. Yalnız, o arada, beni çok şaşırtan ne olmuştur bilir misiniz? Gazetenin ikinci sayfasında, şöyle böyle Fransız kadın romancılarından diye bildiğimiz **Colette**'in, eski bir romanının (ya *La Retraite Sentimantale*, ya *La Vagabonde*) 'tefrika edilmekte' olduğunu görmek! **Colette**'e ilişkin çok az şey bilsem de, sosyalist bir yazar olmadığını, daha çok duygusal düzeyde ve sevişme romanları yazdığını bilmiyor muydum?

Fransız Komünist Partisi merkez organında, böyle bir yazarın, üstelik eski, birkaç kere kitap hâlinde çıkmış bir romanına rastlamak!.. İster istemez, **Colette** üzerinde durulacaktı!

Fransızcayı az buçuk söker sökmez, daha **Margot**'ya filan rastlamadan, okumaya yanaştığım kitapları, dirilikleriyle beni ürkütmüştür: son derece vurucu imgeler, parıltılı bir renk cümbüşü içinde birbirine zincirleniyor; **Colette**'in havasında, betimleme yeteneği yüksek, duyarlığı yoğun, izlenimleri kolayca aktarabilen büyük bir yazarın gücü duyumsanıyordu. Bir de elbet, sevmenin akla gelen gelmeyen bütün biçimlerini içeren o tutku eğilimi!

Claudine dizisini, **Rue au Maire**'deki yoksul otelimde okumuş olmalıyım. (Koridorları kızarmış patates ve kırmızı şarap kokan, ucuz, fena halde şüphe uyandıran, **'Le Tango'** isminde kötü bir oteldi; daha doğrusu bu ad, otelin altındaki kabarenin adıydı da, otelin adı sanı yoktu.) Dizinin daha ilk kitabında (*Claudine à l'École*) karşılaştığım, köy okulunda kadın öğretmenine tutulan kız çocuğu da, okulun iki kadın öğretmenini, biri ötekinin kucağında, dudak dudağa yakalayışının da belirlediği bir anlam vardı ki, ne olduğunu epeyce sonra **Margot** bana şöyle anlatacaktır:

"— ... bütün dişiliğine, kadınca görünüşüne rağmen, **Colette** kendisini hiçbir zaman tam anlamıyla bir kadın hissetmeyecektir. Hep kadınla erkek arasında bir yaratık, hep cinsiyetinden kuşkulanan bir varlık. Yazmıştır da bunu zaten, eğer *Le Pus et l'Impur*'ü bulabilirsen oku, göreceksin. Daha başka, daha ilginç şeyler de!"

Söylediği kitabı ne arayabiliyorum, ne bulabiliyorum; hoş bulsam da, o sıralar alacak param yok; bunu seziyor mu nedir, bir akşam otelime gitmek üzere el sıkışırken, kitaplığından çekip hayli zarif bir basımını bana uzatıyor. Tekgözlüğündeki ışık yansımalarını, kızıl bu-

ğulu dudaklarındaki o belli belirsiz gülümsemeyi unutabilir miyim?

"— ... seni ilgilendirecek yerlerini," diyor, "... işaretledim."

Daha metroda açtım baktım. Altını kırmızı kalemle çizdiği satırlar işte şunlardı:

> "... o dönemde gizlice kadın olmayı istemediğimi itiraf etmek fırsatını bulamadım. Bununla eski bir görüntümü, kılık kıyafetimi; dış ayrıntılarını şöyle yukardan, üstüne basa basa ayarladığım halk arasındaki görünüşümü kasdetmiyorum; amaçladığım, güçlü, örgütlenmiş bazı varlıkları dolduran o gerçek ve zihinsel hünsalığı anlatmak!.. Tam o sırada, bu ikircikli durumdan da, türlü kusur ve uzantılarından da, kendimi kurtarmak; adamakıllı dişi bir vücudu, gelip geçici de olsa, bir saçını süpürge etmek hevesini, kendimi adadığım bir erkeğin ayaklarına sıcak sıcak atmak istiyordum. Fakat adam kanmıyordu buna: nerede olduğunu kestiremediğim bir yerimde, benim erkek olduğumu biliyor, canı çok çektiği halde, benden kaçıyordu."

Colette mi 'erkek'? 1950'lerde bile yüzyılın başındaki modaya uygun kıvırtılmış saçları, bol rimelli kirpikleri ve yürek biçimi boyanmış dudaklarıyla öyle mi? Sevsinler! Tam da burada, **André Maurois**'nın onu **George Sand**'la karşılaştıran ünlü sözleri, nasıl hatırlanmaz: "Kadın gibi yazan ilk kadın odur; **George Sand** derseniz, o, 'erkek' konularını yazıyordu". Belki **Maurois**'nın 'erkekçe yazıyordu' demesi de lazım, ha?

Colette'e gelince, onun 'kadınca' yazdığı ne kadar doğruysa, her hâliyle bir kadın olduğu da o kadar doğru. Ya o zincirleme evlenmelerine ne buyrulur? Kendi-

sini, bir bakıma hünsa sayıyor ama, bir bakıma evlenmeden de edemiyor: 1893'te, **Marie La Hardouin**'e göre yalnız hayatına değil, bütün sanatına da yön verecek olan **Villars** (**Willy**) ile evleniyor, 13 yıl evli kalıyor; 1912'de, *Matin* gazetesi Yazı İşleri Müdürü **Henry de Jouvenel** ile evleniyor, 12 yıl evli kalıyor; 1935'te **Maurice Goudeket** ile evleniyor, ölünceye dek, yani 19 yıl evli kalıyor: yuvarlak hesap, toplam 44 yılını evli geçirmiş, yani bir erkekle, bir erkeğin 'karısı' olarak yaşamış oluyor **Colette!** 'Erkek' bir yanı olduğunu sanan bir kadın için ilginç bir rekor! Öyle ama, kendini tam anlamıyla kadından saymadığını ileri süren de kendisi.

Yalnız kendisi mi, hayatı da!

> "... plili plastron kravat, kolalı yaka, arasıra yelek, her zaman ipekli cep mendili sayesinde; bütün çevrelerin dışında, kendi kendine çürüyen bir çevreyle (seviciler çevresi), düşüp kalkıyordum. Son yirmi beş otuz yılda, iyisi ve kötüsüyle görenek ve gelenekler değişmediyse de, intihara yönelik bir tarikat zihniyeti, ikiyüzlülüğü dışında solunabilir havasıyla, korkudan titreye titreye var olmaya çabalayan bu dayanıksız çevreyi, içinden yavaş yavaş çürüttü. 'Bireysel özgürlük' fikrine yaslanırdı bu çevre, kendini, sağlam ve kolay kolay kılını kıpırdatmaz oğlancılığın dengi görürdü. Tebdil dolaşmakla alay etmeyi hiç düşünmemiş (Emniyet Müdürü) **Baba Lèpin**'e alçak sesle kafa tutar, kapalı kapılar ardında, uygarın da uygarı olarak, smokin ve pantolonla katılabileceği gizli şenlikler isterdi. Cin beziği ve jacquet'nin suç ortağı zevklerinin tadını çıkarabileceği lokanta salonları, barlar ayrılmalıydı ona. Derken, bir kalemde hepsinden vazgeçiyor, en hızlı savunucuları, giydikleri erkek giysilerini ya da zırhlı ceketlerini örtebilmek amacıyla, kos-

koca ve ciddi bir patroniçe mantosunu, yürekleri çarpa çarpa sırtlarına almadan, ne faytonlarından çıkabiliyor, ne de bir sokağı geçebiliyordu."

Margot'ya, aynı Paris şehri içinde sürdürdüğü 'erkek' yaşantısına bakarsan, Colette'in yüzyılın başında ona benzer kadınlar için erişilmez bir hayal gibi gördüğü şeylerin, gerçekleşmiş olduğunu söylemek olasıydı: makineyle tıraş edilmiş ensesine fırçalayıp yatırdığı erkek kesimi saçları, tekgözlüğü, piposu ve her biri öbüründen şık erkek giysileriyle, şahane bir yadsıma hâlinde ortalıkta dolaşıyor; canı çektiği zaman, benzerlerini rahatça bulabileceği, barlara, kulüplere, lokantalara gidebiliyordu. Aradan bir yirmi yıl daha geçince, erkek giyiminin kadınlara gündelik kılık hâline girdiğini görecektik; kadınlar arası aşklarınsa, mahalle sinemalarının sıradan bir konusu derekesine düştüğünü!

Margot, piposunun külünü boşaltırken, gülümsüyor:

"— ... sahi sen sinema tarihiyle de ilgilisin, sessiz sinemanın en büyüleyici yıldızı kimdi söyle bakalım, yooo, Amerikan değil, Fransız olacak, hadi ben söyleyeyim: **Musidora! Colette**, daha **Willy** ile evliyken, **Musidora** ile büyük bir aşk yaşamıştı. Kitaplar yazmaz elbet, gazeteler filansa arkadaştılar der ya, işin aslı benim dediğimdir."

Musidora'dan Renée Vivien'e

Hadi canım siz de! Hem sinema meraklısı olacaksınız, hem **Feuillade** adını bilmeyeceksiniz, olur mu böyle şey?

Paris serüveni, o tarihte benim için, epeyce **Nâzım Hikmet**'i kurtarma kampanyası, bir hayli aşk çılgınlığı, biraz seks, bir o kadar da edebiyat ve sinemaydı: Fırsat

buldukça, **Sorbonne**'daki *filmologie* kurlarına katılıp Baba **Sadoul**'u (**George Sadoul**) dinliyor, para buldukça da sinema kulüplerine, fakat asıl *cinemathèque*'e gidip "sessiz dönemin' klasiklerini seyrediyordum: **Griffith**'in, **Stroheim**'in filmlerini vs. Bu arada **Feuillade**'ın o akıl sır ermez vampir filmlerini de gösteriyorlardı elbet *Judex*'lerini de. Çocukluğumdan aklımda bir *Judex* adı kalmış, (yoksa, sessiz sinemanın 30 yıllarına kadar direndiği **Menemen**'de seyrettiğim bir filmin adı mıydı?) otuz kısımlık, heyecanlı, gizemli bir film.

Musidora, işte bu *Judex* ve vampir filmlerinin, unutulmaz kadın yıldızı! Zamanında etkisi o kadar yaygın ve yoğun olmuş ki, gerçeküstücülerin en önemli iki adamı, **Breton** ve **Aragon**, oturmuş onun için otuz kısımlık bir serüven yazmışlar: *Cizvitin Hazinesi*. İyi mi? Zaten *Judex*'te oynadığı o büyüleyici, o kıyıcı **İrma Vep** rolünde 'erosla ölümü birleştiriyor' demiyorlar mı? Yalnız, sessiz sinemanın giyimi ve makyajı, günümüze ters gelir; ters ve abartılmış: ürkütmek için giydiklerine güler, büyülemek için yaptıkları makyaja şaşarsınız. Hele **Colette**'le ilişkisini öğrendikten sonra özel bir dikkatle izlediğim bu filmleri boyunca, **Musidora**'nın üzerimdeki etkisi öyle mi olmuştu, hatırlamıyorum da, o gece **Margot**'nun **Musidora** adının nereden geldiğini anlatış biçimi olduğu gibi aklımda kalmış:

"— ... **Musidora** sağ, nerelerde kimbilir? Asıl adı galiba **Jeanne**'dır, **Jeanne Rocques**! **Théophile Gautier**'nin *Fortunio*'sunu okurken bir kadın tipiyle karşılaşıyor, adı **Musidora**, o kadar hoşlanıyor ki bundan, adını benimsiyor.

Önemsiz görünüyor ya, bu seçim önemli, böyle olduğunu insan, **Gautier**'nin kitabını bulup **Musidora**'yı anlatan satırları okuyunca fark ediyor:

> "... çok yukardan atan, kibirli mi kibirli, akrep gibi zehirli; öylesine edepsiz ki insanın, ayakları çataltırnaklı şeytan ayağı mı diye eteğini kaldırıp bakacağı gelir; ne vicdan tanır, ne insaf, ne de pişmanlık duygusu; en beğendiği sevgilisini bile aldatmaktan geri durmaz; aile mirasını, iştahı açılsın diye bir bardak soda içer gibi deviren bir altın ve gümüş vampiri..."

Gerçekten böyle bir kadın mıydı, bilemiyorum: bildiğim, **Etoile Tiyatrosu**'nda ufak bir role çıkarak oyunculuğa başladığından itibaren, ortalığı allak bullak etmesi! O, durumunu böyle almıyor ama böyle almayıp hayli aşağıdan, biraz safça, şöyle koyuşu, gerçekten ne hınzır bir kadın olduğunu göstermiyor mu? "... vodvil oynuyordum, günün birinde adamın biri geldi, dram oynamamı istedi. Beni dram oynarken görmüş bir başka adam, bir başka gün, aldı revüsünde oynamaya götürdü. Revüde seyretmiş olan bir diğeri ise, 'sinema bir sanattır, gelin sizinle film çevirelim' diye yazdı. Benim artistlik hikâyem, işte bu."

Jean-François Josselin, Colette ile ilişkilerinin başlangıcını, tek bir cümle içinde, (ama ne cümle!) şöyle anlatıyor:

> "... **Fantoma**'nın küçük kuzini **Musidora, Paris**'i sarmıştır artık. O tarihte **Madam Gauthier-Villiars (Willy)** adını taşıyan **Colette,** ona tutkuyla sahip çıkar, bir daha da terk etmez."

Colette'in yazdıklarında **Musidora**'dan söz eden bir bölüm yok, yok demek yanlış belki, herhalde ben rastlamadım; yine de bu iki tutkusal kadının ne kadar yoğun,

nasıl fırtınalı bir ilişki yaşadıklarını kestirmek zor olmamalı.

Bir keresinde, yine beni götürmüş olduğu 'o biçim' kahvelerden birisinin yaldızlı, parfümlü, tütün kokulu o yabancılaştırıcı havası içinde **Margot**'ya sormuştum:

"— ... şimdi bak, **Musidora**'yla ilişkisi **Willy** ile evli olduğu sıralara denk geliyor, o günlerde yayımladığı romanlardan birisi de böyle eşcinsel bir sevdayı anlattığı *Claudine s'en va*, ne dersin, bu romanda o ilişkiden bir rüzgâr olamaz mı?"

Margot, yeni bir resme başlamıştı, kafası onunla meşguldü; böyle anlarında, piposuna dalar, farkında olmadan önündeki bloknota gerekli gereksiz desenler çizerdi. Öyle yaptı, soruma karşılık vermedi. Allah bilir, duymamıştı bile! Ne var ki ben, **Colette**'in, özellikle **Renée Vivien**'le dostluğunu, bu Fransızca yazmış İngiliz kadın ozanının kişiliği, evi ve çevresindeki havayı yazarken, daha çok yüzyılın başlarındaki sevici çevrelerinin (bu arada elbet 'bizzat' yaşadığının) havasını vermiş olduğunu düşünmüşümdür.

Ha, sahi, söylemedim galiba, **Colette**, **Margot**'yla **Janine**'in şiirlerine bayıldıkları, camların dışında soğuk, geceyi uğultularla oyarken, geceyarılarına kadar okuya okuya bitiremedikleri bu ünlü çağdaş **Sappho**'nun da yakın arkadaşıydı. Onun portresini nasıl çiziyor, okumak ister misiniz:

> "... kadın kadına aşk yandaşlığı edip duran bu ozanın mektuplarını yayımlayacak olsaydım eğer, en çok çocukça oluşları şaşırtırdı. Bu yakışıksız, belki de içtenlik dışı diyebileceğim çocuksuluk üzerinde ısrarlıyım. Bu çocuksuluktan, hafif tüylü yumuşak ve şişkin yanakları, dört küçük dişinin üzerinde İngiliz biçimi hafif kalkık üst

dudağı, **Renée**'nin yüzüne yansımıştı. Güneşte kâh yeşile, kâh kahverengine dönen kestane rengi gözleri, parlak ve sık bir gülümsemeyle aydınlanırdı; ince, düz, gümüş sarısı saçlarını uzatır, başının üstünde toplardı ama, ince saman çöpleri gibi tel tel ayrılır, çözülürlerdi hep...

"O genç yüzün her çizgisi bugünkü gibi aklımda, hepsi de afacanlıkla, çocuklukla yüklü, gülmeye hazır. **Renée Vivien**'in şiirlerine ahenk veren acı hüznü saklayan, belirleyen çizgiyi, sarı saçlarıyla o hafif çekik ve zayıf çenesinin sevimli çukuru arasındaki bir sürü neşeli çizgi arasında nasıl bulmalı? **Renée**'yi hiç hüzünlü görmedim ki zaten. Her süreksiz sessiz harfli kelimeye, bir İngiliz H'si sokuşturarak: '— Ah **Colettht**çiğim, derdi, iğrenç bir hayat', sonra da basardı kahkahayı! Yazdığı pusulaların birçoğunda aynı yargıya rastlıyorum. Hattâ bazen kelimesi kelimesine şöyle yazıyor: 'Şu hayat dediğimiz şey, rezilliğin dikâlâsı değil mi sanki? Bâri yakında sona erse!' Dostlarının eğlenceli bulduğu bir sabırsızlık, onuysa hayal kırıklığına uğratmayacak olan bir umuttu bu; **Renée Vivien**, otuz yaşında öldüğüne göre gerçekleşti de!"

La Chevalière (Bayan Şövalye)

Bir akşam, sinemadan çıktık ki, kar yağıyor; telaşsız, insanın içini şenlendiren, yumuşacık bir kar! Kalabalığın arasında taksiye binerken, **Margot** göz ucuyla yanımızdan geçmekte olan bir çifti işaret etti: "— Şunlara bak!". Baktım, surat yoksulu iri kıyım bir adamcağızla, orta yaşlı sıradan bir kadın! Niye bakmamı istediğini anlayamamıştım, şaşkınlığımı sezmiş olmalı, rimelin ağırlaştırdığı takma kirpiklerini gözlerindeki mavi göllerin üzerine yığarak, gülümsedi:

"— ... erkek sandığın, gerçekte bir kadındı" dedi.

Hadi ondan sonra, eşcinsel kadınların büyük bir kısmında kendisini belli eden, bu öbür cinsin kılığında yaşama eğilimini tartışmaya daldık. Bir yerde, **Margot** da, bu eğilime kapılmış sayılmaz mı? Aç gardrobunu, oradaki erkek giysilerini ben hayatım boyunca edinemem. Kravatlarının sayısını bilmez. Hele pipoları!.. Tek farkı ne oluyor, tırnaklarını ve yüzünü bir sinema yıldızı özeni ve titizliğiyle boyaması mı?

"— ... bizim **Doktor Brander**'e bakarsan, *fetichisme*'miş bu aslında, eşcinsellikle doğrudan doğruya ilişkisi yok, karşı cinsin kılığına heveslenen sürüyle insan var ki çoğu eşcinsel değil, o halde bunu bir eşcinsellik belirtisi diye almak yanlış. Söz gelişi, **Renée Vivien** her şeyiyle tam bir kadındı, hatta çocuk, 'erkek' hiçbir yanını bulamazsın, **Colette**'in bunun nasıl üstüne bastığına dikkat etmedin mi?"

Başparmağıyla piposuna tütün bastırıyordu, durdu:

"— ... ama aynı **Colette**, erkekten farksız yaşayan eşcinsel kadınları da tanımıştır, fark etmedin mi? Hele içlerinde birisi var ki..."

Etmez olur muyum? George **Sand**'dan etkilendiğini bildiğim halde, hattâ **Margot**'nun acaba bu kadından mı esinlendiğini, okurken kendi kendime sormuştum; ayrıca, **Jeanne d Arc**'dan bu yana Fransız kadınları arasında böyle bir erkek gibi giyinmek geleneğinin var olup olmadığını da! (On yıl kadar sonra, İstanbul'da benzer bir geleneğin varlığını 'keşfedecek', giderek, **'Aynanın İçindekiler'** romanlarının artık basbayağı üne kavuşmuş olan **Hayrun**'unu bunlardan çıkaracaktım.)

Şimdi isterseniz **Colette** bizi **La Chevalière** ile tanıştırsın:

"... içlerinden en –belki de en az– tanınmışının evinde bunlar (seviciler), içkinin iyisi, uzun yaprak cigaraları, eğere çakı gibi oturmuş bir kadın binicinin çeşitli atlı resimleri, bir iki güzel kadının baygın portresi arasında, bekârlığın kutsallığından ve cinsel yaşantılarından söz ediyorlar.

Ev sahibesi, koyu erkek giysileriyle, her türlü neşe ve kabadayılık fikrini yalanlıyordu ama, solgundu, lekesiz kızartısız, bazı eski Roma mermerlerinin ışığa doymuş solgunluğuna benzer bir solgunlukta onunkisi. Sesinin tonu kısık ve yumuşaktı, fakat asıl rahatlığı, davranışlarının mükemmelliği, hareketlerinin ciddiliği, vücudunun erkekçe dengesiyle bir erkeğe benziyordu. Onu tanıdığım tarihte, evlilik adı hâlâ korku salıyordu çevreye, dostları kadar düşmanları da başka bir ad başka bir sıfat yakıştırmışlardı ona – **La Chevalière** diyelim–, onunla çağırılıyordu: sağlam, kapalı kutu, biraz da sıkılgan görünüşüne ters düşen zarif ad ve sıfattı bunlar. Soyluların arasından geldiği için hovardalığı prensler gibi yapardı, bir prens gibi taklidleri de piyasaya çıktı: nasıl **III. Napoleon**'dan benzeri **George Ville** kaldı, üstelik ondan daha uzun yaşadıysa; **La Chevalière** de adının baş harfleriyle imza atan, pudralı bir kadın-erkeğin, ortalıkta kasıla kasıla, kös kös dolaşmasına öyle engel olamadı."

Meraklısı için not

Renée Vivien'in şiirlerini sevmiyorum dedim ya, şuraya iyi kötü bir dörtlüğünü çevirip aktarayım da hakkında bir fikir edinilsin:

'korkarım ürperen göğüslerinin
o sedefli parıltısından
tanrı armağanı vücuduna değince ellerim
korkarım ağzının doyulmaz tadından,'

9

"ORLANDO"

MISS HIGGINS BANA ÖYLE BİRİSİNİ TANITIYOR Kİ...

Film bir 'sinema klasiği' sayılıyordu ama, telaş telaş gidip seyredişimde acaba asıl etken bu muydu, yoksa **Margot** ve çevresiyle düşüp kalkmış olmanın verdiği bir merak mı? Doğrusu, kestiremiyorum.

Yönetmeni, bir kadın: **Léontine Sagan**. Baş oyuncuları iki kadın yıldız: **Hertha Thiele** ve **Dorothea Wieck**. Filmin adı, *Madchen in Uniform / Üniformalı Kızlar* (Bunların okul kızı olduğu düşünülürse belki de önlüklü kızlar diye çevirmek daha doğru olacak). **Almanya**'da bir kadın tiyatro yazarının, **Christa Winsloe**'nin yazdığı *Gersten und Heute / Dün ve Bugün* adlı bir piyes esas alınarak, 1931 yılında çevrilmiş.

Açıkçası, ne bu tiyatro yazarını tanıyordum, ne filmin yönetmenini; sadece, bir söyleşi sırasında **Margot** filmin, yatılı kız okullarında eksik olmayan eşcinsellik olaylarından birisini, etkili bir sinema diliyle beyaz perdeye aktardığını söylemişti, ben de gidip görmüştüm. Film olarak da dikkate değer yönleri olduğunu, bazı kamera açılarının ve çerçevelemelerin, zamanına göre ilginç sayılması gerektiğini düşünüyorum. Yalnız filmi, bu arada yazarını (sonra romanını da yapmış) ve rejisörünü de dünya ölçüsünde ünlü kılan şey hiç kuşkusuz, 30 yıllarında bile hayli çarpıcı sayılabilecek olan konusuydu.

Film gösterildiğinde, piyes oynadığında, **Fransa**'nın altını üstüne getiriyor. Getirmez mi, Fransızcaya piyesi **Colette** çevirmiş, filmin alt yazıları da onun kaleminden çıkma! Galiba bir yıl kadar sonra, bilmiyorum nasıl, sorun **Miss Higgins**'le aramızda tartışma konusu oluyor: eşcinsellerin öteki cinsin kılığında dolaşma eğilimi, **Léontine Sagan**'ın filminde de var da: nedir o okuldaki 'müsamere' sahnesi? Kızlar, **Voltaire**'in *Zaire*'sini oynayacak oluyorlar. **Manuela**'ya düşen rol ne, **Şövalye Nerestan** rolü! Genç kız sahnede o derece başarılı oynuyor ki, arkadaşları 'erkekten farksız' buluyorlar, hemen hepsinde olağanın üstünde bir hayranlık duygusu, **Manuela** ise, güzel öğretmenine tutkun.

Söz arası **Miss Higgins**'e daha önce **Margot**'yla konuştuklarımızı aktarıyor, anlattıklarını **Colette**'in **La Chevalière**'i betimleyen şu satırlarını da okuyarak destekliyorum:

> "... bazıları gözüne tekgözlük, yakalarına beyaz karanfil takar, Allah adına söver sayar, atlardan anlayarak söz ederlerdi. Andığım bu erkek/kadınlar, kadınlar kadar, atları da seviyorlardı çünkü, sıcak, esrarlı atları, inatçı ve duyarlı...
>
> "Harıl harıl eski alımlılıklarını anlatır, açıklamaya çalışırlardı. Kadınlara duydukları anlaşılmaz yakınlığı, bu yoldaki başarılarını aralıksız anlaşılır kılmaya uğraşırlar, işin şaşırtıcı yanı şu ki, başarırlardı da. Bunları söylerken, **La Chevalière**'i kasdetmiyorum, o boyca bosca olduğu kadar, karakterce de üstündü ötekilerinden. Dört köşe beyaz alnı, kaygılı handiyse siyah gözleri, ürkek ve gevşek maiyetinin üstünde yükselir, hiç bulamadığı, sakin bir duygusal iklimi arardı. Zira kırk yıllık ömrü boyunca, bu yakışıklı erkek havalı kadın, öbür kadın-

larla bir dostluk kuramamanın kahrına ve kibrine katlandı..."

Gariptir ya, altı kauçuklu pabuçları ile omuzları daima kepek dumanı ceketi bir yana bırakılırsa, **Miss Higgins**'in giyiminde erkeğe ilişkin çok az şey bulabilirdiniz. Görünüşünde de! Ona bakar, sık sık, özensiz ve mutsuz bir hayat süren kız lisesi 'müdire'lerini, çirkinliğini entelektüel ağırlığı ile örtbas etmek isteyen bazı kadın derneği başkanlarını düşünürdüm.

Colette'in anlattıklarına hiç şaşmadı, biraz da küçümseyerek:

"— ... bu," dedi, "... başka bir şey, *travestisme* bu, tebdil gezme hastalığı, her tebdil gezen eşcinsel olmaz, ama olabilir de: **Sand**'ı biliyorsun, eğer ilgileniyorsan **Vita Sackville-West** üzerine de eğilmelisin, öyle sanıyorum ki bu türden kadın yazarların en şaşırtıcılarından birisidir, birinci dünya savaşında **Paris**'te subay üniformasıyla dolaşır, sağda solda cephe anılarını anlatırmış, yaralandığını filan..."

Vita Sackville-West mi, o da kim?

Julian İle Violet

Şimdi desem ki, diplomat **Harold Nicolson**'la evlendiği yıl, **Vita Sackville-West** bir süre **İstanbul**'da yaşamıştır, kim şaşırmaz?

İlk öğrendiğimde ben de çok şaşırmıştım: birinci dünya savaşının öncesi, balkan savaşı ya bitmiş ya bitecek, o ne olacağı belirsiz sıtmalı günler; **Vita** ile **Harold** yeni evli, balaylarını **İtalya** ve **Mısır**'da geçirdikten sonra, 'görevli olarak' **Osmanlı** başkentine geliyorlar. Uzaktan bakıldı mı, sanki o bildiğimiz İngiliz ro-

manlarından, bir bölüm, oysa bu evliliğin derinliklerinde...

Miss Higgins, ki bir yanıyla bilgi satmayı son derece seven bir kadındı, nedense, **Vita Sackville-West**'ten söz açacak oldum mu susmayı yeğliyordu. Önce İngiliz olduğu için sandım, yanılmışım, içerlermiş meğerse kadına; nedeni kolay kolay aklımıza gelmez doğrusu: gerek **Vita**, gerek **Nicolson**, aristokrat; siyasal eğilimleri de ona göre, **Nicolson** liberal görünüyor, **Vita** ise düpedüz **Churchill** hayranı bir tutucu; eh, işçi partisinin sol kanadından Fabian'cı **Miss Higgins** nasıl olur da bu kadını ciddiye alır?

Satır altlarını çize çize okuduğu bir siyasal ekonomi kitabını divanın üzerine bırakıp, gözlüklerini çıkararak diyor ki:

"— ... şairdi, romanlar yazmıştır, fakat asıl ünü gündelik gazetelerde bahçe düzenlemek üzerine yazdığı yazılarla olmuştur. Dengesiz, fırtınalı bir karakter: **Nicolson**'la evlendiği tarihte, hayatının büyük aşkı olan kadınla çoktan tanışmıştı, sevişiyorlardı: **Violet Keppl!** Ayrıca, aptal saydığı **Rosamund** adında başka bir sevgilisi olduğunu da bir yerde okuduğumu sanıyorum."

Bu evliliği evlilik mi sayacağız? Bazı İngiliz ailelerinde görülen o soğuk ve 'resmi' evliliklerden biri: çoğu zaman karı koca birbirinden ayrı, başka başka 'malikânelerde' yaşıyorlar. İkisi de kendi hayatlarını ve aşklarını sürdürüyor; zira **Vito**, **Violet**'e (genellikle kadınlara) ne kadar düşkünse, **Harold** da, erkeklere o kadar düşkün! Zaman zaman karısı ona yaşadığı gönül serüvenlerinin, giriştiği inanılmaz deneylerin izlenimlerini uzun mektuplar hâlinde yazıyor, akıl soruyor; o da tam bir *gentleman* soğukluğu ve ciddiliği içinde, cevaplar veriyor:

"... günün birinde bu müthiş mücadelenin üstesinden geleceğimizi biliyorum; benim sana olan aşkım her zaman sürecektir, bunda şüphe yok, ama senin bana olan sevgin o kadar çerden çöpten görünüyor ki en ufak bir sarsıntıyla tuzla buz olabilir..."

'Müthiş mücadele' dediği ne peki, **Vita**'yla **Violet**'in çarpıntılı sevdası: sevişmeye daha ufacık birer kızken, 1904'de başlamışlar; sevdaları 1910 yılına doğru yoğunlaşıyor; gerçi **Vita**'nın evlenmesi, **Violet**'in de adeta 'öç almak için' **Denys Trefusis**'le evlenmesine sebep oluyor ama, aralarındaki tutkuyu büsbütün alevlendiriyor. (**Denys Trefusis** galiba 'iktidarsız' bir erkek, evlenirken **Violet**'e evliliklerinin 'kardeşçe bir ilişki olarak' kalacağına dair söz veriyor.)

Zaten sevdalı iki genç kadın, vırt zırt, alıp başlarını **İngiltere**'den kaçıyorlar: çokluk **Paris**'e, bazen **Monte-Carlo**'ya, hattâ **İtalya**'ya! **Vita**'nın kadınlıktan hızla erkekliğe doğru kaydığı dönem bu dönem işte, kendini **Violet**'in 'kocası' yerine koyuyor, 'erkek' giyiniyor, **Violet**'i 'karısı' diye kaydettirerek ne idüğü belirsiz lüks otellerde 'öteki hayatını' yaşıyor.

Yıllar sonra, **Oliver Todd**'un kaleminden bu dağdağalı dönemin şöyle anlatılmış olduğunu okuyacağım:

"... **Vita**, o ara *Chalenge* adında bir roman yazıyor, kahramanının adı **Julian**. Kocasına yazdığı bir mektubunda diyor ki: '**Violet** beni **Julian** diye çağırmaya başladı. Her akşam kahvelerde, lokantalarda bir şeyler atıştırıp, tiyatroya gidiyoruz... Kendimi hiçbir zaman bu kadar özgür hissetmedim. Hiç bir zaman bu kadar mutlu olduğumuzu hatırlamıyorum.'

"**Vita**, işi haki bir subay üniformasıyla dolaşmaya

kadar vardırıyor. O 1920 yıllarından, **Paris**'te olduğu kadar **Londra** ve **Berlin**'de de 'tebdil' gezmek olağan bir şey sayılır ama, o daha 'erkek' görünsün diye başına bir sargı sarıyor. Subayın birisiyle bu yarası üzerine çene çalıyorlar, karşılıklı savaş anılarını anlatıyorlar.

"**Londra**'da da sürdürüyor erkek kılığındaki hayatını, en hoşlandığı şeylerden birisi sokak fahişelerinin onu gerçekten bir erkek sanıp asılması..."

Peki ya **Harold**? Onun dünyası başka, o adı belirsiz birtakım erkeklerle ilişkilerini geliştirip, ünlü adamların biyografilerini yazarak 'ikinci derecede ünlü' bir *gentleman* hayatının tadını çıkarıyor; ama anlaşılan karısına yazıp onunla sevişmek istediğini söylemekten de geri durmuyor. **Vita**'nın kocasına verdiği cevabı öğrenmek istemez misiniz:

"... benimle sevişmek istediğini yazıyorsun. Şimdi olamaz! Fakat seni öylesine seviyorum ki, daha fırtınalı da olsa, tamamen başka bir düzeydeki başka bir aşk sana olan sevgimi söküp atamaz."

Harold'ın cevabı ilginç, hem adamdaki İngiliz *humour*'unun derecesini göstermesi bakımından (bu **Todd**'ın fikri), hem de bütün soğukkanlılığına rağmen, alttan alta, karısının **Violet**'le ilişkisinden alındığını göstermesi bakımından: "... **Violet**'in ellerine düştün mü, kokain düşkünü bir deniz anasından farkın kalmıyor."

Epeyce de haklı galiba, 1920 Şubatında iki kadın yine alıp başlarını kaçıyorlar; **Denys** ve **Harold**, yani kocaları, bir uçak kiralayıp ardlarına düşüyor; ne yanından bakılırsa bakılsın, rezillik bu! Durumu düşünebiliyor musunuz: iki çılgın sevdalıyı yalvar yakar **Londra**'ya dön-

meye razı edebiliyorlar, bütün 'kibar muhitlerinde' olayın dedikodusu, fiskos kıyamet! Çılgın sıfatı fazla abartılmış gibi mi göründü size, hiç sanmıyorum, bu sevdada gerçekten çılgınlığa yakın bir şeyler dalgalanmış hep: daha 1918'de **Vita, Violet**'ten şöyle söz etmiyor muydu:

> "... hayatımın en heyecan verici günlerinden birisi oldu bugün. **Violet** ellerimi ellerine aldı, birer birer parmaklarımı ayırdı. Böyle bir aşk sanatını hayal bile edemezdim. Bu gibi şeyler, benim için dolaysız geçmişti şimdiye kadar. Hayata yeniden başlamak gibi bir şeydi bu. Böyle sürüp gideceğine bir türlü inanamıyordum, geçici bir serüvene benziyordu ama, o bütün yaz boyunca benim oldu."

Yalnız o yaz boyunca mı? 1926'da iki kadın arasındaki gitgel hâlâ sürüyordu. O yıl **Vita Sackeville-West, 'The Land'** adlı şiiriyle **Hawthornden Ödülü**'nü kazanıyor. Başarı heyecanı. Belki bu heyecanın verdiği şaşkınlık, birden **Geoffrey Scott** diye bir 'hariciye' ile **Vita** arasında bir 'yıldırım aşkı'! Garip ama doğru, garipliği onun hiç beklenmedik zamanda 'erkeklere dönüşünde', yıldırımlığı ise çabuk geçip sonunda **Scott**'un evliliğinin yıkılmasına neden oluşunda! **Vita**'nın evliliği, o maşallah, kale gibi: hiç yıkılmayacak, karı kocanın ölümlerine kadar sürecektir.

Bu evlilik mi yoksa 'serbest birleşme' mi demeli bilemiyorum. O yıllar, hiç unutulmamalı, **İngiltere**'de **Bertrand Russel**'ın kadınlar için de, erkekler için de 'serbest birleşmeyi' önerdiği yıllar. Zaten **Vita Sackeville-West**'in gözünde klasik evlilik ancak 'evde kalmış kızlara, yorgun düşmüş fahişelere, bir de kral soyundan soylu kişilere' mahsus olmalı. Sonraları yayımladığı *Grand Canyon* romanında ise, çocuk yapmakla ilgili olarak, bu işi

ne kadar yadırgadığını anlatan şöyle bir şeyler demiş: "... çocuk yapmak için gerekli o akıl almaz işin nasıl üstesinden gelmişlerdi, merak konusudur doğrusu."

Böyle bir kadın, günün birinde **Virginia Wolf** ile karşılaşırsa ne olur, tasarlayabiliyor musunuz?

Hadi bir göz atalım.

'ENTELEKTÜEL BİR TUTKU'

İyi ama **Virginia Wolf** nasıl bir kadın, önce onu bilmek gerekiyor. Nasıl bir yazar demedim, nasıl bir kadın dedim, üstelik bunu bilerek dedim; çünkü, **Vita** ne kadar **Virginia**'ya eğiliminin entelektüel düzeyde olduğunu söylerse söylesin, ilgilendiği besbelli, o bakışları uçucu, elleri narin, aklını ilk gençlik yıllarından beri kaybedip kaybedip bulan, 'değişik' kadındır.

Virginia Wolf'u her anlatan başka çeşit anlatmış, üzerine eğilince gördüm ki, bütün çok boyutlu sanatçılar gibi, o da, kendi kendisinin içinde çoğalarak zenginleşen insanlardan biri! Böyle olduğu için de, çevresine her sokulan, ondan ancak kendi algı gücünün algılayabildiği kadarını almış. Birisi yeğeni, rastgele üç yazardan bazı saptamaları şöyle çarçabuk gözden geçirmek bile, bunu bize göstermeyecek midir?

Quentin Bell'e göre, 'bir anıt gibi güzeldi, fakat çok kötü giyinirdi', 'ilk krizleri annesinin ölümünden hemen sonraya rastgeldiğine göre (hastalandığında) on beş yaşında filandı, çok gençti yani; sonraları durumunun pekâlâ farkındaydı, bundan, ayrıca onu korumak için elinden geleni ardına koymayan kocasına verdiği zahmet ve kaygıdan adamakıllı acı duyuyordu.' '1914'e doğru kadınların çocuk aldırma özgürlüğü, yaşama koşullarının iyileştirilmesi ve bağımsız olarak meslek sahibi ola-

bilmeleri için mücadele etmişti, proletaryaya ilgi duymuştu'.

Viviane Forestier'ye göre, 'yaşlılığında gençliğinden daha güzeldi, yüzünden masumluk ve sadakat okunur, yüzüyle eserleri birbirinden ayrı düşünülemezdi', 'evindeki odası tam bir kapalı kutu sayılabilirdi, zira evin öteki odalarıyla da, kocasının odasıyla da arasında kapısı yoktu, bu odaya bahçeden girilebilirdi ancak.'

Claudine Jardin'e göre ise, 'yaşadığı sürece çevresinde her şeyin çöktüğünü gördü: babasının, annesinin, erkek kardeşinin ölümlerini. Savaşı, Yahudi kocasının başına basbayağı bela açabilecek nazizm tehdidini. Buna kelimelerle sürekli uğraşını da ekleyin, nasıl direnebilirdi ki?', bu nedenle mi acaba 'hırçınlıktan kibarlığa, yıkılmışlıktan eyleme geçer, canlılığı insanlığını oluştururdu'; 'öbür kadınlara hiç katlanamıyordu, tek olmak istiyordu' ama, 'eşcinsellik onu büyülüyordu, fizik olmaktan çok entelektüel düzeyde bir büyülenmeydi bu. Her şeyden çok hoşa gitmekten hoşlanıyordu, baştan çıkarmaktan. Ne var ki gerçek temastan da ürküp dehşete düşüyor, kaça kaça bir hâl oluyordu. Küçük adı **Virginia**, bakire anlamına gelmekteydi ya, gerçekti bu, **Virginia Wolf** bakireydi'.

O gece, yıldırıcı bir yarımbaş ağrısını **Negrita** romu şişesini üst üste dikerek geçirmeye çalışırken, **Maubeuge** sokağındaki yeni otelimde, bir yandan da **Virginia Wolf**'un en ilginç romanlarından birisini, *Mrs. Dalloway*'i okuyordum: tekniği alışılmadık, duyarlığı çok ince ve dolaylı bir romandı, zaman zaman baş ağrımı unutturmakta **Antiller**'in ünlü romundan etkili oluyor; hele roman dendi mi, öteden beri içimsıra kurup durduğum bir *decoupage* tekniğinin **Wolf**'ca daha o zamandan uygulandığını görmek iyice hoşuma gidiyordu.

Clarissa ile Sally'nin aşkı, o arada, bir samanyolu gibi pırıl pırıl beliriverdi. Aşkı diyorum, çünkü Virginia Wolf da romanında öyle diyor:

> "... fakat aşk, (diye düşünüyordu mantosunu çıkarırken) kadınlar arasındaki aşk. Sözgelişi, işte **Sally Seton**, eskiden **Sally Seton**'la aralarındaki ilişki, hesap kitap, aşk değil miydi sanki?"

Şaşırtıcı marifetleri olan **Sally Seton**, bakıyorsun çırılçıplak koridorlardan geçip banyo süngerini aramaya gidiyor, bakıyorsun terasta bisikletle geziyor, bakıyorsun fosur fosur yaprak cigarası içiyor; delişmen, cinselliğinden taşan bir kız! O gün bahçede gezerlerken nasıl bir çiçek koparıp ona vermiş, sonra da dudaklarından öpmüştü?

Olivier Todd, Vita Sackeville-West'le Virginia Wolf'un karşılaşmalarını şöyle anlatıyor:

> "... 1922'de rastlaşıyorlar. **Vita, Virginia**'nın eserlerinin orijinalliğinden çok, kişiliğinin etkisi altında kalmıştır. Önceleri aralarında bazen teklifli bazen teklifsiz iki edebiyatçı hanım dostluğunu geliştiriyorlar. 1925'te *Mrs. Dalloway*'ı yayımlamış olan **Virginia Wolf**'tan söz ederken, **Vita** kocasına diyor ki: 'Onu seviyorum, fakat âşık olamam.' Başka bir mektubunda da, **Harold**'a **Virginia**'nın kendisi için 'entelektüel bir tutku,' 'zihinsel bir şey' olduğunu açıklıyor ama, yine de **Virginia**'nın kırıldı kırılacak duyarlığını kullanmaya hazırlandığını şu sözleriyle belli ediyor: '... deliliği dolayısıyla onda fizik arzular uyandırmaktan çok korkuyorum...' İyi güzel ama, aynı mektubu bitirirken şu söylediklerine ne buyrulur: '... gerçekte onunla (iki defa) yattım, ama hepsi o kadar. Artık her şeyi biliyorsun, umarım ki çok da şaşırmadın.' Ar-

kasından bildiğimiz nakarat: '... sevgilim, seni yalnız seni...'"

Ya **Virginia Wolf** ne düşünüyor onun için? Doğrusu ya yazarlığını önemsemiyor pek, küçümsediği bile ileri sürülebilir ya, **Vita**'nın insan olarak varlığından etkilendiği de kesin; bunu galiba en mükemmel şöyle bir sözüyle belirtmiş: "... bir kent perisi, mavi kanlı bir orman cini, soylu bir tanrıçadır **Vita**, – ama bir yazar değil!"

Patırtılı gürültülü **Violet** serüveninden sonra böyle yumuşak bir ilişkinin doğuşundan **Harold** ne kadar memnunsa, **Virginia** da o kadar memnundur, o kadar ki, **Vita**'yla beraber çıktıkları bir Fransa yolculuğundan **Harold**'a minnettarlığını yazar: "**Vita**'yla evlendiğiniz, böylece bu güzel ve taklidi olasız karışımı meydana getirdiğiniz için size teşekkür ederim."

Olivier Todd'un dikkate değer bir saptaması, durumu değerlendirirken gözden kaçmamalı:

> "... o dönemde ve o çevrede, **Nicolson**'lar, **Wolf**'lar, yaşama biçimleriyle pek de olağanüstü sayılmıyorlardı. Zamanın büyük şakacılarından birisinin pek güzel anlattığı gibi, aslında o çevrede 'bütün çiftler üçgendiler ve dörtgen olarak yaşıyorlardı'."

Vita'yla ilişkisinden **Virginia Wolf**, bir yerde yeni bir cinsellik anlayışı, bir yerde şaşırtıcı bir roman çıkarıyor: *Orlando*. Hemen bütün edebiyat tarihçileri, romanın yüzyıllar içinde bazen kadın bazen erkek olarak görünen kahramanı **Orlando**'nun, **Vita Sackeville-West**'ten esinlenerek yaratıldığını söylemişlerdir (**Balzac**'ın da **Seraphita** adında böyle bir kahramanı olduğunu hatırlamamak elde mi?).

Virginia Wolf'a gelince, sonraları biyoloji uzmanlarının da vücudun hormon dengesiyle ilgili bir olay diye kabul edip açıklayacağı cinsel diyalektiği, şöyle belirtiyor:

> "... ne kadar farklı görünürse görünsün, erkeklik ve kadınlık, içiçedir; her beşeri varlık, bir kutuptan ötekine gider gelir durur; çokluk, kılık kıyafet erkek ya da dişi bir görünüşü tek başına sürdürürken, bu kılığın altındaki gerçek cinsiyet yalancı cinsiyet hâline dönüşmüştür. Zaman zaman biri ya da öbürü ağır basan, erkek ve kadın bu iki öğenin ondaki karışımıdır ki davranışlarına sık sık beklenmedik yönler veriyordu."

Ha, söylemeyi unuttum galiba: **Virginia Wolf**, 1941'de intihar etti, hem de kendisini suda boğarak! **Viviane Forestier** şöyle anlatıyor bunu: "Suyunda boğulacağı ırmağa kavuşabilmek için, kötümser, eli kolu bağlı bir doğa görünümü içinde, su birikintileri arasından, sisli tarlalar boyunca saatlerce yürüdü."

10

RENÉE'NİN AKŞAM ŞÖLENLERİ

'BİLİTİS'İN ŞARKILARI'

İşin aslı neydi acaba? Açık saçık diye mahkemeye verilmiş bir kitabın savunması mı yapılıyordu, yoksa kitabın yayımlanışı bahane edilerek atışılıyor muydu, hâlâ kestiremiyorum. Hatırladığım, savaş öncesi yıllarda, **İstanbul** gazetelerinde bir **'Afrodit davası'**nın yılan hikâyesi gibi uzayıp gittiği! Bir de neyi unutmamışım, **Pierre Louys** adında bir Fransız yazarının eseri olduğunu mu?

Gariptir, açık saçıklığını merak edip o tarihte okumamışım bile. Daha sonra, aynı yazarın **'Bilitis'in Şarkıları'** adlı 'mensur şiirlerini' Türkçeye çevirip yayımlıyorlar. Cinsel şiir düşkünleri kırıla kırıla okuyor. Benim umurumda değil. Besbelli o sıralarda **Mayakovski**'yi, **Yessenin**'i, **Aragon** ve **Eluard**'ı, **Vatzaparov**'u, **Lorca**'yı daha merak ettiğimden, ilginç bulduğumdan!

Pierre Louys, ilk defa, **Janine**'in **Bilitis**'le **Sappho** arasında tehlikeli paraleller çizdiği bir **Quartier Latin** akşamında, dikkatimi çekiyor. Bir sinema kulübünde, **Hedy Lamarr**'ın hem çıplak göründüğü, hem 'aşk yaptığı' (o zaman için büyük olay!) ünlü *Extase* filmini seyredip çıkmışız. **Margot**, bilmem hangi cehennemden gelip bizi bulacak, o zamana kadar hem çay içiyoruz, hem şundan bundan laflanıyoruz. **Janine**'in uzun kızıl tırnaklı elle-

rinde yine o cam ağızlık, kirpiklerinde rimelin yoğun mavi baygınlığı, bense dalgın, hiçbir zaman çeviremeyeceğim olağanüstü birtakım filmler kuruyorum.

Aramızda, neredense, pat diye bir **Pierre Louys** adı: **Valery** onu yalnız büyük bir yazı ustası diye övmekle kalmaz, bilgisine ve kişiliğine de saygı gösterirmiş de, estek köstek, **Janine**, İngiliz çayı içiyor, açık mı açık bir çay, içinde iri iri limon dilimleri. Bir yandan da bana neden dolayı **Pierre Louys**'yi ciddiye almak gerektiğini anlatmaya çalışıyor:

"— ... canım nasıl küçümsersin, *Afrodit* basbayağı büyük bir kitap! *Bilitis'in Şarkıları*'na gelince, kadınlar arası aşk serüvenini bütün incelikleri, bütün ayrıntılarıyla ne güzel şiirleştirir. Bazılarının önemsemediği *Kral Pausole'ün Serüvenleri* bile, gerek ince alayı, gerekse sinsi **erotisme**'iyle, basbayağı içine işler insanın..."

Kral Pausole'ün Serüvenleri mi? Aa, ben bu kitabı Fransızcaya talim ederken okumuştum, **Pierre Louys**'nin miymiş o? Bak sen!.. Belleğimin perdesine yarım yamalak seyredilmiş kostümlü ve renkli bir filmden dağınık resimler yansıyor: yarı çıplak kızlar, dünya şiirini oğlanlar, oğlan kılığında bir kadın, hem dokunaklı hem gülünç **Kral Pausole** vb. Oğlan kılığındaki kadın, adı **Mirabelle**'di sanırım, kralın kızı **Karbeyazı Aline**'i kaçırıyor muydu ne?

(... **Karbeyazı** Aline de saf kız ha! Daha gözü açılmamış: **Mirabelle, Trypheme** ülkesinin göreneği diye han odasında yatmadan çırılçıplak soyunmak gerektiğini söyleyince, hemen inanıyor.

Bu arada **Mirabelle** soyunmuştur bile, **Karbeyazı Aline** onun biraz da erkeği andıran vücudunu görünce, 'bahçenin nihayetinde kaybolmuş bir **Narcisse** hey-

keline benzediğini' söyler, ama anlamadığı nedir dersiniz, **Narcisse**'in bir 'mösyö', **Mirabelle**'in ise bir kız olması!

Kız mı, hadi canım sen de! 'İkide bir yoklamak gerekmeyen bir ayrıntı' bir kenara bırakılırsa, insan **Mirabelle**'i pekâlâ genç bir adam sanabilir, zaten tiyatroda erkek rollerine neden çıkıyor, işte bundan! Boylu boslu, tüy gibi hafif, dik ve karınsız bir vücut. Göğüsleri yok kadar ufak, sadece iki siyah benek. Saçları kısa ve kıvırcık, sağdan ayrılmış, alnının üzerinde kabarıkça. **Karbeyazı** onu bir delikanlıya benzetince şaşmıyor hiç, tam tersine, alışkanlıklarını hatırlayarak gelip onun dizleri üzerine oturuyor ve genç kızı bir güzel soymaya başlıyor. Arasıra da okşayarak hem. O kadar ki, **Karbeyazı** **Aline** sonunda dayanamayıp soracaktır ona:

"— ... sahi **Mirabelle**, erkek değilsin ya sen?")

Tam **Janine**'le **Pierre Louys**'nin estetik değeri üzerinde bir karara varacağız, **Margot**, kasketi, **duffel-cut**'ı, piposu ve vazgeçilmez güzelliğiyle çıkageliyor. Neyi tartıştığımızı öğrenir öğrenmez, **Pierre Louys** ile hiç aklıma gelmeyen bir ozan arasında öyle bir bağlantı kurması var ki, şaşırıp ne diyeceğimi bilemiyorum. **Margot**'nun **Pierre Louys** ile karşılaştırdığı ozan, daha önce de üzerinde tartıştığımız **Renée Vivien** çünkü.

Ben, dedim ya, tutmuyorum bu kadını, **Pierre Louys** filan derken, şimdi ilgilenecek miyim?

AYNI KADINI ANLATIYORLAR, AMA...

45/50 yıllarının **Beyoğlu**'su bugünküne hiç benzemezdi. Işıkları daha az, lüksü daha alçakgönüllü, trafiği basbayağı yoksun olduğu halde, biz orada yine bir **'Avrupa** şehrinde' yaşardık. Düşünüyorum da, gerçekte, iki savaş ara-

sından kalma bir **Avrupa** havasıymış yaşadığımız. Ucu belki, taa **Mütareke** yıllarına kadar uzanan!.. **Haşet kitabevi, Lebon** ve **Markiz** pastahaneleri, **Fransız Konsolosluğu Resim Galerisi** boyunca gider gelir, cedid-i kebire açılan her sinema kapısından başka bir ülkeye, tanımadığımız insanların başdöndürücü yaşantılarına kayıp giderdik.

Günün birinde, **Kitapsarayı** diye büyükçe bir kitabevi daha açıldı ki, çokluk Fransızca ve İngilizce kitaplar satıyor, batılı kitabevlerinin geleneğine uyarak, alıcıların içeriye girip dergileri, kitapları elleyip küllemelerine ses çıkarmıyordu.

Renée Vivien adını, işte ben ilk defa bu **Kitapsarayı**'ndan aldığım bir *Grapouillot Almanağı*'nda okumuştum. **Grapouillot**, akla gelebilecek her alanda çeşitli özel sayılar çıkarıp, konuyu ayrıntılarıyla ele alıp işleyen ansiklopedi türünden bir dergiydi, aldığım sayı ise cinsellik ve edebiyat konularına ayrılmıştı. Diğerleri arasında **Renée Vivien** de **Lesbos ozanı** diye tanıtılıyor, bazı şiirlerinden alıntılarla sanatına ilişkin bir değerlendirme olanağı sağlanıyordu.

Bir ansiklopedi, bir edebiyat sözlüğü bir sanatçıyı ne dereceye kadar gerçeğe uygun değerlendirebilir? Ben bu soruyu hanidir kendime sorar dururum. O tarihte, yarım yırtık Fransızcamla **Renée Vivien** üzerine öğrendiklerimle, sonraki yıllarda **Margot** ve **Janine**'den dinlediklerim, birbirlerine hiç de uymuyorlardı. Aynı kişiden söz ediyorlardı, belki aynı şeyleri söylüyorlardı ama, biri öbüründen çok daha farklı bir yaklaşımla, çok daha farklı bir düzeyde. Şimdi bir, 50 yıllarında yayımlanmış bir edebiyatçılar sözlüğünde **Renée Vivien** için yazılmış olanları, bir de **Colette**'in müthiş kalemiyle onu anlatışını okuyorum, bir kere daha insanları iç gerçekleriyle

en iyi sanatçıların yakaladıklarına ve yakalayacaklarına inanıyorum.

Bakın, **Laffont-Bompiani**'nin *Dictionnaire Biographique des Auteurs*'ünde, **Renée Vivien** nasıl anlatılmış:

> **"Vivien Renée (Pauline M. Tarn**'ın takma adı) Fransızca yazmış kadın edebiyatçı. 8 Haziran 1877'de İngiliz bir baba ve Amerikalı bir anadan **Londra**'da doğmuş, 1909 yılının 18 Kasımında **Paris**'te ölmüştür. Çocukluğunu **İngiltere**'yle kıta **Avrupası** arasında geçirdikten, genç kızlığında **Yunanistan**'a ve **Hindistan**'a yolculuklar yaptıktan sonra, sürekli olarak **Fransa**'ya yerleşmiştir. 1901'den itibaren, kim olduğu bir süre anlaşılamayan takma adıyla şiir kitapları yayımlamaya başladı. Bunların arasında, *Etudes et Preludes* (1901), *Cendres et Poussières* (1902) ve **Evocations** (1903) sayılabilir. Mensur şiirleri arasında ise *Brumes des Fjords* (1902) ve *Du vert au Violet* (1903) dikkati çekmiştir.
>
> **"Renée Vivien**'de kuzeyli bir mizacın etkileriyle Eski Yunan duyarlığı, –özellikle 1093'te şiirlerini hayli serbest bir tutumla çevirdiği **Sappho** ve öteki **Lesbos**'lu kadın ozanlarınki– birarada bulunur. Ağır kokulu çiçeklerle çevrilmiş olarak, kibar bir hayat süren, başta **Colette** olmak üzere daha çok kadınların katıldığı gece şölenleri düzenleyen **Renée Vivien, Nice**'de ölmüş bir kadın sevgilisinin anısıyla yaşamış, duygusal umutsuzluğu yüzünden de kendisini adeta açlıktan ölüme mahkûm etmiştir."

Bu metinde, tek cümle hâlinde geçiveren o akşam şölenleri var ya, **Colette**, telaşlı fakat etkili kalemiyle, bunlardan ilkini şöyle anlatıyor:

"... Onda akşam yemeğine kaldığım ilk gece, yüksek şamdanların ucunda üç kahverengi mum, iki gözü iki çeşme ağlıyor, yine de karanlığı dağıtamıyordu. **Uzakdoğu**'dan gelme alçak bir masanın üzerinde, camdan şişlere geçirilmiş çiğ balık dilimleri, kaz ciğeri, karidesler, biberli ve şekerli salatalar, kaba fakat iyi seçilmiş bir **Piper-Heidsieck** ve –daha o zamandan– görülmemiş sertlikte kokteyller karmakarışıktı. Karanlıktan tıkanmış, Çin, Yunan, Rus içkilerinin bilmediğim ateşinden ürkmüş, yarım yamalak bir şeyler yemiştim. Altın saçlarında ışığın titrek aylâsıyla, canlı, güleç **Renée**'nin o keyifli hâlinin, ışık nedir bilmeden oynayıp gülen kör çocuklarınki gibi, bana hüzün verdiğini hatırlıyorum.

"Bardağını, ancak zengin düğünlerinde, gelinin nedimesi genç kızların savrukluğuyla diken bu dal boylu kızla gerçekten dost olmamızın, içinde bulunduğumuz gölge debdebesi yüzünden, bu karşılaşmamızda gerçekleşeceğini aklım kesmedi.

İçerken bir ara, üstüne kürdan saplı bir kirazın içinde yüzdüğü bulanıkça bir iksiri dudaklarına götürecek oldu, kolunu tuttum:

— İçmeyin! dedim.

Gözlerini öyle büyük büyük açtı ki, üst gözkapağının kirpikleri kaşlarına değdi:

— Neden?

Epeyce sıkıntılı:

— Ben tattım da, dedim, içilir gibi değil. Bu... kezzap gibi bir şey bu.

Sinsi bir oyundan kuşkulandığımı söylememiştim ona, o ise bütün aydınlık dişleriyle gülerek:

— **Colette**'hciğim, dedi, benim kokteyllerim bunlar, nefis şeyler!

Bardağını tek nefeste boşalttı, ne gözünü kırptı, ne

soludu; çiçek aklığındaki yuvarlacık yanağı pembeleşmedi bile.

Bir kaşık pirinç, bir meyva, fakat asıl alkolle beslendiğini o akşam keşfetmedim elbet. Doğrusu ya o akşam, konukları şaşırtmak amacıyla döşenmiş bir yerin, yarı İspanyol yarı Faslı, Çin porseleni, yeşim ve gümüş tabaklar içindeki o uzak ülkelerden gelmiş yiyeceklerin, üstüme verdiği fenalığı ve yürek sıkıntısını hiçbir şey dağıtamazdı."

Neden böyle içiyorlar? Yeryüzünde eskiyip, çeşitli çevrelerden türlü dostlar edindikçe, (söz gelişi, **İstanbul**'da tanıdığım, değme baba sarhoşu pes ettirecek derece içen, kafayı bulduktan sonra da geceyarısı barlarına gitmemizde ısrar edip, orada bar kızlarını masamıza çağırmaktan kendini alamayan o genç kadın!) görüyorum ki, kadın erkek eşcinsellerin çoğunda karşı konulmaz bir içki düşkünlüğü var: yıldırıcı bir alkole girmek, alkolde erimek, alkolde değişmek eğilimi!

Bir türlü baskısından kurtulamadıkları toplumsal sansürün etkisini gidermek, hiç değilse hafifletebilmek için mi, içiyorlar; yoksa içkinin başkalaştırıcı gücünden yararlanıp, gizli kişiliklerini daha belirgin, daha çarpıcı çizgilerle belirtmek için mi? Bazılarının ilk, bazılarının ikinci nedenden böyle bir düşkünlüğe tutsak oldukları söylenebilir. Peki **Renée Vivien?** Onunkisi daha bir garip: eşcinselliğini basbayağı yaşıyor, yaşıyor ne laf, açık açık yazıyor da, içki düşkünlüğünü aynı yürek pekliğiyle sergilemeyi göze alamıyor.

Ha, tabii, bunu da **Colette**'den öğreniyoruz:

"... bana **Renée**'nin hangi uğursuz ilkellikteki bir hileye sığınarak; **Paris**'te olsun, **Nice**'de, **Cassoles Parkı**'nda-

ki evinde olsun, kimseye yakalanmadan içtiğini açıkladıkları zaman, o ölmek üzereydi:

Banyoya bitişik, çamaşırlık diye kullanılan yerde, uysal oda hizmetçisi bir şeyler diker biçer dururdu hep; **Renée**, kıpır kıpır, sarsak, mobilyalara çarpa çarpa her dakika onun, (**Justine** diyelim ya, adı **Justine** değildi aslında) yardımına başvururdu:

— **Justine**'ciğim, şu kopçayı diker misin çabucak?.. İşlemeli robumu ütülediniz mi, **Justine**'ciğim?.. Çabuk, pabucumun kurdelası çözüldü... Hay Allah, yeni eldivenimin etiketi hâlâ üzerinde duruyor, çıkarıversene şunları **Justine**'ciğim!.. **Justine**, lütfen aşağıya söyler misin bu akşam...

Aralık kapının kanadı ardından, cevaplar, mırıltı hâlinde işitilir: 'Evet matmazel, tabii matmazel...', hizmetçi dikiş iskemlesinden hiç kalkmazdı. **Renée**'nin her girişinde, **Justine**, iskemlesinin altında, eteğiyle gizlenmiş dolu bardaklardan birisini almak için sadece eğilirdi biraz, aldığını **Renée**'ye uzatır, o da, bir solukta içtikten sonra, çamaşırlıktan banyoya geçip, orada aralıksız yenilenip kendisini bekleyen, sütümsü, kokular saçan bir bardak suyla çarçabuk ağzını çalkayıp tükürürdü. Bu kokulu bardağı görüp koklamış olan kimileri, **Renée Vivien**'in tuvalet ispirtosu içtiğini söylemişlerdir. Aslında, delicesine içtikleri, ondan daha iyi şeyler değildi."

Renée Vivien'in Öteki Yüzü

Stüdyoda, atölyeyle yatak odasını ayıran ağır kadife perde Fransız mavisi aydınlığını tuvaletin aynasına yansıtır, divandan bakınca **Margot**, bu parıltılı maviliğin büyülü fonu önünde gizemli bir film yıldızı gibi görünürdü: yağı siyah, ucu iyice inceltilmiş deri kalemleriyle yok

kaşlarını çizişini, türlü zorluklarını hiçe sayıp şaşırtıcı bir kolaylıkla sürekli kullandığı takma kirpiklerini yapıştırışını, o kadar çok seyretmiş olmalıyım ki, ayrıntılarıyla hatırlıyorum.

Ama, şu sözlerini de: "... nasıl cinselliği ağzına vuran bir erkek görgüsüz, kaba, bir yerde hasta erkek sayılırsa, cinselliği ağzına vuran kadın da görgüsüz, kaba, hatta hasta bir kadındır. Sevişmek, yaşanacak bir şeydir çünkü, konuşulacak değil. Hele anlatılacak hiç değil."

Margot, Janine'le olsun, "geçici serüvenler' dediği öteki kadınlarla olsun, cinsel ilişkilerini anlatmazdı hiç, bunu ben biraz akıllı bir çapkın olmasına, daha çok **Orléans**'lı aristokrat bir aileden gelmesine verirdim: soylulara has 'terbiye', eşcinsellik düzeyinde de kendisini gösterecekti elbet. Oysa çevresinde tanıdığım öteki eşcinsel kadınların çoğunda (eşcinsel olmayanlarında da) yaşadıklarını açık saçık sözcüklerle anlatmaktan, başka bir cinsel haz duyan bir yan sezinlemiştim: hele sevişme güçlerini abartmaya bayılırlardı bunlar! Filanla, bir gece, sabaha kadar bilmem kaç kere şey yapmışlar da, vs, vs...

Sanatçının, cinselliğin bu pratik yanından çok estetik yanıyla etkileneceği, besbelli. Ne kadar cinselliğe düşkün olurlarsa olsunlar, ünlü ve güçlü ozanlar, aşk konusunu işlerken, onu ince, etkileyici ve sisli bir duyarlığa sarmışlar; daha çağdaşları, gündelik hayatın türlü zorlukları arasında bile, nasıl kendine özgü bir duygusallık havası içinde geliştiğini belirtmeye çalışmışlardır. **Margot**'nun, belki **Janine**'in de, **Renée Vivien**'in şiirlerinde beğendikleri, kadınlar arası aşkların melankolisini uzun uzun işlemesiydi elbet, yalnızlıklarını, sevdalarından duydukları irkilmeyi vs.

Colette altını şöyle mi çizmiş bu noktanın:

"... **Renée Vivien** tıpkı insan soluğu, insancıl acıların nabzı gibi, güç ve değer yönünden aynı ayarda olmayan, bir sürü şiir bırakmıştır. Adını yazdıkları tanrı **(Afrodit)**, merak uyandırmıştı önce, giderek etkisi gizemli bir hayranlığa dönüştü, bugünse bu şiirler en aşağı ahlakçıların nefretini bile etkisiz kılıyor. Doğrusu istenirse, **Chloe**'nin **Dafnise**'e duyduğu sevda adına yakılmış olsalardı, vaadetmeyi göze alamayacağım bir talihtir bu, onlar için: zira ahlakçının bayağısı, geniş fikirli geçinir ama modayı izler. Ayrıca **Renée**'nin eserleri, birbirlerine tutkun kadınların sarmaştıkları kadar hayal kurup ağlaştıkları yüksekçe bir hüzün katında yer almıştır."

Margot, Colette'in kitabını verirken, Renée Vivien'in öteki yüzünü gösteren satırların altını çizmeyi bilerek mi unutmuştu, hâlâ bilmiyorum. O zaman kendisine sormaya cesaret edemedim. Bozuk bir zamanımdı, otelden sabah çıkıyor, buzlu rıhtım puslarının nemini yiye yiye, Seine boyunca akşamlara kadar yürüyordum. Oysa Colette'in acımasız bir ışıkla aydınlattığı Renée Vivien'in öteki yüzü, **Margot**'yla ne güzel tartışılabilirdi! Colette'in kulağına: "— Aman sus! O kadın yok mu hani, şu sıra dehşet, bana el koydu resmen" diye fısıldayan; "— Onunla yalancıktan sevişmenin, yalan söylemenin yolu yoktu, çünkü tam o sırada kulağını kalbimin üstüne koyuyor: bu kadın beni öldürecek!" diye açıklamalar yapan bir sevda delisi bu!

Dedim ya, olmadı, **Margot**'ya Renée Vivien'in müthiş çelişkisini pek güzel gösteren Colette'in şu satırlarını okuyamadım. Siz okuyun bari:

"... ve yorgunluğunun nedenini öyle gizlisi saklısı olmayan sözlerle açıkladı ki kulaklarıma inanamadım. O

kadarıyla da yetinmedi üstelik... Çekingenliğini hangi yeni ateş eritiyor, itiraflarını olgunlaştırıyordu bilmiyorum ama, herhangi bir gizlemeyi gereksinmeden, aşktan değil zevkten söz ediyordu düpedüz. Hem de itiraf edebileceği tek zevkti söz konusu olan, yani kadın bir sevgiliden elde ettiği. Sonra başka bir dönemin zevklerine sıra geldi, başka bir kadın sevgili söz konusu oldu. Hayıflanmalar, birbiriyle karşılaştırmalar... Vücut zevklerinden söz ediş biçimi, tıpkı sefahat için yetiştirilmiş küçük kızlarınki gibiydi: masum ve çiğ. En çıplak sözlere bile yakıştırdığı o tatlı çekiştirme havasıyla yapılan, bu sakin ve havsalaya sığmaz itirafların en acayip yanı zevk tekniği ve 'duyguları' konusunda hiç de alçakgönüllü olmayan bir düşkünlüğü meydana vurmalarıydı. Hüzünlü şafaklar, sevdiği kadınların solgunluğunu ve hıçkırıklarını dile getiren ozanın ardında, her sözü ve hareketi adlı adınca söyleyip parmaklarıyla hesap tutan, titiz, kıskanç ve hovarda 'Madam kaç kere'nin gölgesini fark eder etmez, yarı bilinçli yarı bilinçsiz ileri geri konuşan bu genç çeneyi lâm cim dinlemeyip kapattım. Yanılmıyorsam, konuşurken kendisine tanıdığı bazı serbestliklerin, bir maymuna silindir şapka ne kadar yakışıyorsa, o kadar yakıştığını söyledim **Renée**'ye..."

11

DİŞİ BİR ÖRÜMCEK Mİ?

NIETZSCHE'Yİ NASIL ARABAYA KOŞMUŞTU?

Doktor Brander'in onu neden affetmediğini epeyce geç anladım: **Nietzsche**'yi çok seviyor ve delirmesinde **Lou Andreas**'ın önemli bir rol oynadığını sanıyordu.

Bir gece, linyit kokan puslu bir karanlıktan zarzor kurtulup, **Margot, Janine** ve ben, kendimizi **Doktor Brander**'in apartmanına dar atmıştık. **Doktor Brander** ve sevgilisi, bir süs ocağının kütürtülü alevlerine dalmış, müzik dinliyorlardı. Bizi ısıttılar ve içkiye boğdular.

Lou Andreas'ın adı konuşma sırasında nasıl ortaya çıktı, hatırlamıyorum. Ya **Freud**'la ilişkisi yüzünden, ya da o sıralarda ortalığı kırıp geçiren ve hepimizi şaşırtan bir kadını andırmasından: Polonyalı-Macar kırması bu kadın, gözlerinin yeşil büyüsüyle, kadın erkek her sokulduğunu yakıyor, fakat ona elinizi uzattığınız an sırroluyordu.

Margot, ya da **Doktor Brander**, bu arada:

"— ... tıpkı **Lou Andreas** gibi" demiş olmalı.

Ben, tabii, **Lou Andreas**'ı tanımıyorum, **Doktor Freud**'un yakını, bir yerde çırağıymış, hatta o 1937'de **Göttingen**'de öldüğünde ardından şunları yazmış: "Ona her yaklaşan varlığındaki içtenlik ve uyumluluğun etkisinde kalır; kadınlara, hatta insanlara özgü bütün zaaflardan ne kadar uzak olduğunu, hayatı boyunca onların nasıl

üstesinden geldiğini, hayretle fark ederdi." Bunu diyen herhangi biri değil, **Freud**, ayrıca dedikleri bu kadar da değil, iki sözcükle **Lou Andreas-Salome**'yi özetleyiveriyor, ama nasıl iki sözcükle: "Olağanüstü bir kadın."

Margot, anlaması kolay bir içgüdüyle, **Lou Andreas**'ı 'eşcinsel büyükler' kervanına katmak istiyordu. Elde onun kadınlarla yaşadığı yoğun sevdalara ilişkin tek belge yoktu ama, olsun, **Margot** için –yalnız onun için mi, nice ruh hekimi için de– karşı cinste gerçek doyumu bir türlü bulamamış olmak, aslında, gizli bir eşcinselliğin şaşmaz belirtisiydi: **Lou Andreas**, erkekten erkeğe kendini vurarak, bilmeden kadını arıyordu. Her erkek bir düşbozumu, her düşbozumu yeni bir serüvenin başlangıcıydı.

Doktor Brander ise, belki de doktor olduğundan, **Lou Andreas**'ın yaşantısında daha karmaşık bir ruhsal ve cinsel olgu görüyor: *sadisme* var, cinsel bir kısıtlama eğilimi var, **Oidipus** kompleksi var, vs.

Fakat, o gece gösterdiği resmi nasıl unuturum: bir at arabası, dingilinin iki yanında, biri posbıyıklı, iki adam, arabacı yerinde yüzü üçgen, bakışları sivri, profili keskin bir kadın: elinde kırbaç! Erkeklerden, posbıyıklısı **Nietzsche** (evet, o!), ötekiyse **Nietzsche**'nin öğrencisi filozof **Paul Rée**. Resmin çekildiği tarih: 1882. Yani üçünün, **Lou Andreas**'ın önerisiyle, 'üçlü çözümü' denediği yıllar. **Doktor Brander**, bunun ne demek olduğunu acaba şöyle mi anlamıştı:

"— ... **Nietzsche** o tarihte otuz sekiz yaşında filan ama, hasta, emekliye ayrılmış! **Roma**'daki öğrencisi **Paul Rée** ona yazdığı bir mektupta **Lou Andreas**'tan söz ediyor: yirmi bir yaşlarında dehşetli zeki bir kız, **Rée** ona sırsıklam tutulmuş, açacak olmuş, azarlanmış, hocasını kızın çıkar yol diye önerdiği 'üçlü çözüm'de üçüncü

kişi olmaya çağırıyor. **Nietzsche** bu, kalkar gider ama çok geçmez o da **Lou**'ya sırsıklam tutulur, hattâ onunla evlenmek ister. **Lou, Rée**'yi nasıl reddettiyse, onu da öyle reddediyor, zaten bu fotoğraf da ondan sonra **Nietzsche**'nin isteği üzerine çekiliyor."

Adamın kafasını karıştıran, **Lou Andreas**'ın konuşurken gösterdiği cinsel gözüpekliği, davranışlarında sakınması: yirmi bir yaşında bir genç kız ki, kadınların cinsel özgürlüğünden, erkeklerle eşitliğinden filan dem vuruyor, sonra erkekler kendisine tutuldu mu cin ifrit kesilip eldeğmemişliğini korumakta direniyor. 'Üçlü çözüm' cinsel bir çözüm değil, ikilisi aşka dönüştüğü için, üçlüsü sözüm ona arkadaşlığı dengeleyecek! Olmuyor ama, hem **Rée** hem **Nietzsche**, ayrı ayrı kızla evlenmek istiyorlar, ikisi de evlenemiyorlar.

Doktor Brander, gözleri purosunun alacakaranlıkta ateşböceği gibi parlayan ucuna dalmış.

"— ... **Nietzsche**," diyor, "... bu serüvenden fena halde yıkılmış olarak çıktı. Son olarak **Lou Andreas**'la **Tautenbourg**'daki evinde bir ay geçirdiler, iki ay sonra da ayrıldılar. Adamın zaten sağlam olmayan ruhsal dengesi büsbütün sarsılmıştı."

Oysa bir yazar, **Dominique Fernandez**, hiç de bu fikirde değil. Diyor ki:

> "... birçokları bencil merakı ve ihtiyatsız cilveleriyle, genç kızın **Nietzsche**'nin delirmesine zemin hazırladığını öne sürerler. Sorunu böyle koymak, yanlış koymak olur. Tam tersine **Lou**, onun ve birçok başka yazarın yaşantısında oynayacağı önemli rolü mükemmel kavramıştı denebilir: cinsel yaklaşımlarla yaratıcı ateşi uyandırmak, sonra erkeği doyumsuz bırakarak, yaratıcı gücünü sanata kaydırmak!"

Nietzsche'nin Lou Andreas'tan ayrıldıktan sonra *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'ü yazdığı düşünülürse bu sözlerin pek de temelsiz olmadığı anlaşılır.

Erkeklerini yiyen bir dişi örümcek

Miss Higgins olayı başka yanından aldı.

Önce galiba, bunun böyle oluşunda, onu özürlü saydıracak iki önemli noktayı işaretlemek gerek: birincisi, yaşantısıyla ilgili öznel bir nokta: 'çıldırasıya sevdiği' bir Fransız kızını yurduna dönen bir Türk öğrencisi elinden alalı, hemen her sevicide var olan 'erkek düşmanlığı' onda apaçık! İkincisi, daha çok entelektüel yapısıyla ilgili nesnel bir nokta: Marksizm'le psikanalizi toplumsal bir bileşim içinde birleştirmeyi deneyen Marksist filozof Wilhelm Réich'e özel bir zaafı var, bu yüzden çoğu dogmatik ve Marksistler gibi psikanalizi 'soytarılık', Doktor Freud'u da 'şarlatan' saymıyor.

Birinci nokta, Miss Higgins'in gözünde Lou Andreas'ı 'erkeklerini afiyetle yiyen bir dişi örümcek' kişiliğine büründürüyor, ayrıca bundan gizli öçler, şahane intikamlar aldığı için, onu 'tutmasına' yol açıyorsa; ikinci nokta, Doktor Freud'un ölüp ölesiye kadınla mektuplaşacak, ona en özel sorunlarını anlatacak kadar önem vermesine bakarak, bir yerde Lou Andreas'la özdeşleşmesini, onun 'kadınlık için verdiği savaşı' iyice benimsemesini sağlıyor. O da, Miss Higgins de, ancak İbsen'in kadın kahramanlarında görülen bir tragedya ortamı içinde kadınlığın kurtuluşu için çırpınmıyorlar mı?

Düşünüyorum da, şu sonuncu yargı, Miss Higgins için ne kadar yanlışsa, Lou Andreas için o kadar doğru. Tragedyayı iki bölümde düşüneceksiniz. Önceleri, Paul Rée ve Nietzshe'ye yaptığı gibi, kendisinden en az on

yaş, on beş yaş büyük erkekleri 'baştan çıkarıyor', fakat hiçbirine teslim olmuyor. Kervanın başını çeken Hollandalı bir papaz, evli, iki kız babası; on yedi yaşındaki **Lou**'ya hocalık edip, bir yandan tanrı sevgisini, bir yandan edebiyat ve felsefeyi öğretiyor. Papaz mapaz ama, günün birinde **Lou**'ya sarılıp öpecek, arkasından evlenmek isteyecektir. Sonuç **Lou**'nun tanrıya inancını yitirmesi ve **Rée** ile **Nietzsche**'nin hayatlarını kaydırmak için **Roma**'ya kaçışı.

Nietzsche'den ayrıldıktan sonra **Rée**'yle gidip **Berlin**'e yerleşiyor, ufacık bir apartmanda 'ağabey kızkardeş gibi' beş yıl yaşıyorlar. Garip bir yaşama: **Rée** bütün gücüyle aradaki 'bekâret duvarı'nı aşmaya uğraşadursun; **Lou Andreas** onun çabalarını her defasında boşa çıkararak, kendisini yazarlığa veriyor. Ortaya gidiş geliş yirmi kitap yayımlayarak ilginç bir yazar çıkmaktadır: ilginçliği erkekçe işleyen bir kafanın düşünce düzenini, kadınca bir tutku ve çocukça bir sevinç çerçevesine yerleştirebilmiş olmasında.

Derken **Friedrich Andreas**!.. Ne güzel, ne de yakışıklı bir adam, günün birinde çat kapı çıkageliyor, bu 'imkânsız kadın'la evlenmeyi de kafasına koymuş. Başaracaktır ama, nasıl: bakıyor ki olmayacak, "Ya evlenirsin, ya da..." deyip göğsüne bir bıçak saplıyor, zor kurtarıyorlar. Evlenmeye razı olan **Lou**, onun olmayı ölünceye kadar kabul etmeyecektir. Ölünceye kadar karısı kaldığı, adını kullandığı halde! Bir iki defa birlikte intihara karar veriyor, sık sık da bozuşuyorlar. Bir gece, kocası, o uyurken kendisine sahip olacak dehşetiyle uyanan **Lou**, gerçekten de böyle bir niyeti olan **Andreas**'ın boğazına bir sarılış sarılıyor ki, ramak kalıyor boğmasına! Tragedya başka nasıl olur, hele **İbsen**'in yazdıkları?

Sonrasını isterseniz **Dominique Fernandez**'den dinleyelim.

> "... evlendiğinin hemen ertesinde **Lou**, sosyetede ve edebiyatta ününün zirvesine ulaşıyor. **İbsen** üzerine bir kitap yayımlayarak, özgür düşünceli bir kadın için evlenmenin nasıl bir dram olduğunu belirtiyor. **Berlin**'de o sıraların ünlü tiyatro yazarı **Hauptmann**'la karşılaşıyorlar, adam onu görünce birden karısının ne yavan, ne dar kafalı, ne cansıkıcı bir burjuva karısı olduğunu fark ediyor. Bir de piyes yazıyor oturup, eşiyle sevgilisi arasında kalmış yazarın bunalımını anlatan bir piyes. Dahası karısından ayrılıyor ama, **Lou**'yu koydunsa bul!
>
> "O gitmiş, **Paris**'te yine ünlü bir tiyatro yazarıyla, **Wedekind**'le ilişki kurmuş. Adam bir gece odasına çağırıyor onu, kabul edince de 'çantada keklik' diye düşünüyor. **Lou** haddini bildirince, kuduruyor öfkesinden, intikamını almak için bir piyes de o yazıyor ama, **Lou**'yu **Lulu** adında doymak bilmez bir seks canavarı olarak rezil ediyor. **Lou** o sırada otuzunu aşmış, harıl harıl serbest sevişme ve kadınların özgürlüğü söylevleri çektiği halde, henüz cinsel aşkı tatmamıştır."

Otuz dördünde tadıyor ama ne tadış! Tragedyanın ikinci bölümünü bu tadışla başlamış oluyor.

İlkin **Friedrich Pineles** adında **Viyana**'lı bir hekim. Neden o? Kimse bilmiyor. Herkesin bildiği, adamın **Lou**'dan yedi yaş küçük olduğu ve aşağı yukarı on iki yıl ona aralıklı olarak 'kocalık' ettiği. Üstelik onun varlığı **Lou**'nun hayatına **Rilke**'nin girmesine bir engel de oluşturmuyor. **Rainer Maria Rilke**, o tarihte yirmi iki yaşındaymış, yani **Lou**'dan on dört yaş küçük. Yine de üç yıl çarpıntılı bir aşk yaşıyorlar. **Lou** onu doğduğu büyüdüğü ülkeye,

Rusya'ya götürüyor, Rusçayı, Rus halkının özelliklerini öğretiyor. Bir yandan da dinsel, cinsel konuları tartışıyorlar. Tam delikanlı ozan adına yaraşır şiirler yazmaya başladığı sırada, **Lou**'nun onu da kaderiyle başbaşa bıraktığını görüyoruz. Bu bırakılışın umutsuzluğundan, ozanın ünlü *Duino Şiirleri* doğacaktır.

Kırkıyla ellisi arasında **Lou Andreas**, sözcüğün yaygın anlamıyla, bir 'erkek düşkünü', frenkçe deyimiyle bir *nymphomane* olmuştur. Kimlerle ne türlü ilişkilere girdiği bilinmiyor. Bilinen, sözgelişi, çılgınca bir sevişme gecesinden sonra, evine gitmek üzere banliyö trenine binen **Lou**'nun az sonra, az önce yatağından çıktığı adamı hâlâ arzuladığını fark ederek, şehvetinden, çantasında bulunan mektubunu yemesi, evet yemesi! Bir de kendisinden on beş yaş küçük **Doktor Tavsk**'la, on altı yaş küçük **Doktor Bjerre**'le ilişkilerinin vardığı önemli sonuçlar: ikincisi onu **Doktor Freud**'la tanıştıracak birincisiyse ayrılığına dayanamayıp intihar edecektir.

Şimdi alın size bir liste: **Nietzsche** deliriyor, **Paul Rée** ayrıldıktan on dört yıl sonra kendini öldürüyor, **Friedrich Andreas**'ın ölmesine ramak kalıyor, **Doktor Tavsk** da intihardan başka çare bulamıyor. Ne dersiniz, **Miss Higgins, Lou Andreas - Salome**'yi 'erkekleri yiyen dişi örümceğe' benzetirken, biraz da haklı değil miydi?

Lou, tiyatro yazarı **Wedekind**'in *Lulu* adlı oyununda kendisi için öngördüğü kaderi adeta gerçekleştirmişti.

1911'de **Doktor Freud**'u tanıdı, fakat aralarında hiçbir şey geçmedi. Aşağı yukarı aynı yaştaydılar da!

YAŞI YAŞINA DENK BİR SEVGİLİSİ ASLA OLMADI

Margot'ya, yalnız bir günümüzde, yeniden **Lou Andreas** konusunu açmıştım.

Sinsi, toz hâlinde bir yağmur, ıhlamur ağaçlarını usulca yaldızlıyor, sabahın erken saatlerinde bulvarları tıkayan sis, bir türlü dağılmak bilmiyordu. **Rilke**'nin, **Lou** için yazdığı şiirlerde, ona 'kızkardeşim karım' dediğini bir yerde okumuş, çarpılmıştım. Ne yanından bakılırsa bakılsın, cinsel haritası gayet karmaşık görünüyordu **Lou Andreas**'ın.

Margot, gözlerinin kuyusunda birtakım ağdalı mavilikler, tekgözlüğünde pusun külrengi aydınlığı, kravatını bağlıyordu, durdu, bana döndü ve ilk fikrinde direndi:

"— ... sen bakma **Brander**'in hekimce ukalalıklarına! Bal gibi gizli bir eşcinseldir bu kadın, çok erkek değiştiren çoğu fahişeler gibi..."

Aşağı yukarı yirmi yıl sonra **Dr. Braun**'un bu konuda şunları yazdığını okuyup **Margot**'ya hak verecek miyim:

> "... bir de gizli eşcinsel eğilimlerini gizlemeye çalışan kadınlar vardır. Nasıl ünlü erkek çapkınlar, her kadınla kendi kendilerine erekliklerini kanıtlamaya uğraşırlarsa, bunlar da erkeklerce arzulandıklarını, onlara zevk verdiklerini, kendilerinin de bundan hoşlandıklarını kanıtlamak için aralıksız erkek değiştirir, ama doğal olarak bundan hiçbir zevk alamazlar. Bir süre sonra tür değiştirip kendi cinslerinden bir şeyler elde edebilmek için seviciliği deneyerek, bunda karar kıldıkları görülür."

Evet ama, **Lou Andreas**'ın kadınlarla serüvenini bilmiyoruz. Bu yüzden, **H.F. Peters**, onun durumunu çözümlemeye çalışırken, çıkmazını şöyle özetliyor:

> "... aynı zamanda evli bir kadın, bir edebiyat bohemi ve bir bâkire olmak istiyordu ki, bu her bakımdan olmayacak bir şeydi."

Dominique Fernandez sorunu başka yönünden ele almış, ona göre **Lou Andreas-Salome**, ünlü bir yazardan çok, cinsel baştan çıkarma gücü çok yüksek bir edebiyat kadını, aynı zamanda ünlü erkeklerle düşüp kalkmaktan hoşlanan bir 'erkek yiyici', aynı zamanda kendisini kadınların kurtuluşuna adamış bir dava militanı; evet, belki ayrı ayrı ve birleşik olarak bunların hepsi, ama asıl büyük yazarları varlığı ve tutkusuyla esinleyen, gizlerle dolu bir bilinçaltı perisi.

Kimbilir, **Doktor Freud**'un uyarınca, **Lou**'yu açıklamak için, belki de çocukluğuna inmek gerekiyor: 1861'de **'St-Petersburg**'da doğmuş, babası Fransız kanından Protestan bir Rus generali, beş tane de ağabeysi var. Babasına, ağabeylerine hayran, dini bütün, her yönden mutlu bir çocukluk yaşıyor. On yedi yaşına kadar. O yaşında babasını kaybediyor, tanrıya inanışı sarsılıyor, bir de Hollandalı papaz **Gillot** hayatına giriyor, üç olay ki **Lou**'nun yaşantısını ölüp ölesiye damgalayacak, ona dayanılması güç bir tragedya havası verecektir.

Dominique Fernandez'in açıklaması bu temel üzerine kurulmuş:

> "... çocukluğu boyunca iki şeye tapıyordu, tanrıya ve babasına. İlk tutkusu papaz **Gillot**'yu besbelli babasının yerine koyuyor. Sonradan, yavaşça kendisinden en az on iki **(Rée)** ya da on yedi **(Nietzsche)** yaş büyük olmayan erkeklerle ilgilenemiyor. 'Üçlü çözüm'e yatmasına gelince, (önce **Rée** ve **Nietzsche**, sonra **Andreas** ve **Rilke**) bu da beş ağabeyle büyümüş olmanın doğurduğu komplekslerden ileri gelebilir."

Aynı **Fernandez, Lou**'nun babası yerine koyup da tutulduğu adamlara kendisini teslim etmeyişini, 'babasıyla

yatmak' günahını işlemek korkusuna bağlamış. Peki, ya sonraki yaşça çok küçük sevgililer? Bu da **Lou**'nun genç kızlıktan doğru dürüst kadınlığa geçemeden analığa atlaması:

> "... cinsinin özgürlüğünü kendinde kişileştiren bu kadının yaşı yaşına denk bir sevgilisi asla olmadı. Babalarla sevişmek tehlikesinden ucu ucuna kurtulduktan sonra, oğulların yatağına girdi."

Doktor Freud, hariç! Onunla sadece fikir arkadaşlığı ediyorlar. Zaten onu tanıdıktan sonra **Lou** bütün çabasını önce psikanalizi kavramaya, kavrayınca da uygulamaya harcıyor. Bu dönemden bize kalan, bir yıl süren dersler boyunca tuttuğu günlükle, **Freud**'la mektuplaşmaları.

Madeleine Chapsal, bu mektup arkadaşlığını şöyle anlatmış:

> "... **Lou Viyana**'yı terk ettikten sonra, önce **Göttingen**'deki evine, sonra da **Berlin**'e gidiyor, orada yerleşip hasta kabulüne başlıyor. Bu arada savaş patlayıp buluşma olasılığı ortadan kalktığından, karşılıklı fotoğraf gönderme filan derken, mektuplaşmayı iyice hızlandırıyorlar. Mektupları o dönemin bütün acıları ve kaygılarıyla dolu; para yok, besin az, **Freud**'un oğulları cephede, birisi yaralanıyor da! **Freud**'a yazdığı mektuplarda **Lou Andreas-Salome**, profesörün çırakları arasında az rastlanılan bir minnettarlık, bir hayranlık, işkilsiz ve kuşkusuz, gittikçe artan bir bağlılık gösteriyor ona. Psikanalizin hayatını değiştirdiğini, sevinçlerini, ekmek parasını, hatta yoksulluğa ve yaşlılığa dayanabilme gücünü ona borçlu olduğunu yazıyor."

Hayatını değiştirmiş olması, önemli. Acaba psikanaliz kendisinin sağlam bir açıklamasını yapmış mıydı? Yapmışsa nasıl yapmış, ne sonuca varmıştı?

Bunu asla öğrenemeyeceğiz.

Meraklısı İçin notlar

– Lou Andreas-Salome'yi hiç tanımıyoruz diyeceğim ama, acaba Nietzsche'yi tanıyor muyuz? 40 yıllarından bu yana sanat ve fikir dergilerimizde Nietzsche'yi şöyle enine boyuna ele alıp inceleyen bir yazıya rastladığımı pek hatırlamıyorum, acaba çıktı da ben mi görmedim? 'Eski tüfekçiler' bu önemli adamı naziliğin babası sayıvermiş, böylece okumak külfetinden kendilerini azad etmişlerdi. Oysa Nietzsche'nin öyle kaldırılıp atılacak bir yazar olmadığı besbelli. Malraux geçenlerde Marks'ın tarih bileşimindeki heybetine rağmen, XX. yüzyılın ne olacağı konusunda Nietzsche'nin daha haklı çıktığına işaret ediyordu. Bilindiği gibi Marks enternasyonalcı bir yüzyıl öngörüyor, dünya devrimi yolunda milliyetçi sınırların silineceğini umuyordu. Nietzsche ise yüzyılımızın bir milliyetçi savaşlar yüzyılı olacağını öne sürmüştü. Enternasyonalcı iddiaları olan totaliter sosyalistliğin bile çağımızda düpedüz milliyetçi bölünmelere uğradığı düşünülürse, Malraux'nun düşüncesine katılmamak biraz zor.

– Lou Andreas-Salome üzerine en ilginç kitap H.F. Peters'in *Ma Soeur, Mon Épouse* adlı incelemesi (Gallimard). Ayrıca aynı yayınevi Freud ile mektuplaşmalarını okkalı bir cilt hâlinde yayımladı: *Correspondance Avec Freud* par Lou Andreas-Salomé.

– Wilhelm Reich'in önemi yeni yeni anlaşılıyor. Bu Alman filozofu cinsel özgürlüğün siyasal bir mücadele konusu yapılmasını ileri süren ilk yazarlardan olmuş. Onca, bireyin toplumsal yabancılaşmasında siyasal ve ekonomik baskı kadar cinsel

baskı da rol oynuyormuş. Bu bakımdan öbürleriyle beraber bu baskının da kaldırılmasından yana. Türkçede *Cinsel Devrim* ve *Faşizmde Kitle Psikolojisi* adlı eserleri yayımlandı.

Kadın / Erkek

1

COCCINELLE

İnanılmayacak bir sarışın

Günler iyice kısalmıştı: karanlık, acı bir soğukla birden bastırıyor. Sabahlar olmak bilmiyordu. Uyur uyur uyanır, camlardan, sokak lambalarının hüzünlü ışıklarıyla aydınlanmış bunaltıcı bir alacalık görüp, yeniden uykuya varırdım. O günlerde, **Gorkiy**'in *Klim Samgin*'ine kaptırmıştım kendimi, romanı geceyarılarından sonra bile elimden bırakmıyor, bu yüzden sabahları son derece geç kalkıyordum. Bir tuhaf hayattı.

O gün de öyle olmuştu işte. Otelin salonuna bir çay içeyim diye girdim. Saat, on bir buçuk, on iki suları. Aaa, baktım ki sokak üstü geniş pencerelerin tül perdeleri önünde inanılmayacak bir sarışın, gökkuşağı renkleri saçarak büyük bir dalgınlık hâlinde genişliyor. O zamanlar kadınlarla ilişkilerim küstahlık düzeyinde geliştiğinden midir, yoksa sarışınlığı, ağır kirpikleri ve diri memeleriyle bu kadın bana **Janine**'i hatırlattığından mıdır, bilmiyorum, dişlerinin parıltısını pembeleştiren ilk gülümsemesini yakalar yakalamaz, masasındayım:

— *Salut*, adım **İlhan**, eşdost **Kaptan** diye de çağırır.

Başını nazlı nazlı şöyle bir yukarı kaldırıyor, hayli geniş yakasından, tortop göğüslerini iki beyaz güvercin gibi görüyorum. İçin için onu öğle yemeğine çağırabilecek kadar param olup olmadığını hesaplayadurayım, onda

hiç de irkilmiş bir hâl yok, tersine küstahlığımdan hoşlanmış görünüyor:

— **Kaptan** mı? Yoksa denizci misiniz?

Hani bazı Fransız kadınları genizden, kalınca bir sesle konuşurlar, insanın içini bayıltırlar, bu da öyle bir sesle konuşuyor. Yüzüne, daha bir dikkatlice bakıyorum ki ucu kalkık şirin burnu, derinliklerinde sırmalı yeşiller parıldayan iri bal rengi gözleri, aşağıdan alınıp kalemle çok usturuplu biçimlenmiş kaşlarıyla, **Janine**'den daha da hanım hanımcık bir kadın bu; üstelik, ikisi de boya sarışını oldukları halde, **Janine**'de çokluk yeşile çalan yansımalar, bunda sedef pembesine dönüyor. Acaba yirmi beşinde filan mı?

Yokmuş, yirmi bir yaşındaymış, adı **Josy**, gece kulüplerinde şarkı söylemeye uğraşıyormuş ama, çok zormuş bu iş, elinizden bir tutanınız olmadı mı, başarması olasız. İncikboncukla işlenmiş, püsküllü çantasından, bir **Cool** paketi çıkarıyor, cigarasına ateş tutuyorum: yahu o ne eller öyle, kalıptan çıkmışçasına düzgün, bakımlı, tırnakları derseniz, uzun, sivri ve yaldızlı pembe!

Yaş yirmi beş olup da, kafada kavak yelleri eserken, başka türlü düşünmek elde mi? Ben de çaresiz **Josy**'yi önce yemeğe götürmeyi, sonra bir kulpunu bulup 'yatağa atmayı' kuruyorum.

Hâlâ aklıma geldikçe gülerim. Orada epeyce söyleştik, havadan sudan, filmlerden vs. Tam artık kalkalım diyeceğim sırada, neredense **Pablo**, boynunda gitarı, alnında kıvırcık kara saçları, dudaklarında uslanmaz hergele gülüşüyle.

— **Amigo**, on buçuktan beri seni bekliyorum.

Ondan önemlisi, söze başlamadan **Josy**'ye verdiği selam:

— *Bonjur Maurice, ça va?* Günaydın **Maurice**, nasılsın?

Göz kaş edip **Pablo**'yu savdıktan sonra, kafama takılan bu nokta üzerinde durmayacak mıyım? **Maurice** ne demek, adınız **Josy** değil miydi sizin? Yoksa **Fransa**'da **Maurice** adı kızlara da veriliyor mu? **Mauricette** diye bir isim biliyorum gerçi, siz **Josy** dediğinize göre, adınız **Josiane** olmamalı mı?

Karşılık vermeden, önce bir zaman cigarasının dumanlarını seyrediyor. Salona ilk girdiğim anda dikkatimi çeken dalgınlık. Sonra iliklerine kadar kadın, ne kadını be, dişi bir hareketle kirpiklerini eğerek:

— **Kaptan**, diyor, görünüşüme bakmayın, tam kadın sayılmam ben, *travesti* kulüplerinden birinde çalışıyorum, bu **Pablo** haydudu bizim oraya gelir gider, beni hemen tanıdı, hoş o tanımasaydı da söyleyecektim...

Şaşkınlığımı ne siz sorun, ne ben anlatayım.

> (Gözlem no: 173. Adı **Elise E.** 24 yaşında. Hekim muayenesinde erkek olduğu meydana çıkmış. **E**, on dört yaşından beri kadın elbiseleri giymekte imiş. Hatta kadın rollerine bile çıkmış. Saçları, uzun, kadın başı tarzında yapılmış. Yüzünde hafif bir kadın ifadesi mevcut, fakat vücudunun diğer kısımları tamamıyla erkek niteliğinde imiş. Sakalı özenle yolunmuştu. İri olan erkeklik organları bir sargı ile diklemesine karnına bağlanmıştı. Gerisinin duruşundan pasif eşcinsel olduğu anlaşılıyor. / **Taylor**)

La Reine ve Coccinelle

Bizim şakacı ev sahibi, **Mınakyan** sahnesinin ünlü 'tiranı' **Oksen Şahinyan** mıydı, artık hiç öğrenemeyeceğim.

Evet, üniversite yıllarımızda evinde takım taklavat

'pansiyoner' kaldığımız adamın gerçekten adı Oksen soyadı Şahinyan'dı ama, onu biz daha çok İstanbul'daki küçük Ermeni tiyatro gruplarından birinin oyuncusu diye alırdık. Karısı Madam Kamelya'yı, evlatlığı Hanriyet'i de, öyle! Ne de cümbüşlü bir aileydiler: yukardaki tek ve büyük odaya, sırasında altı kişiye varan bir öğrenci kalabalığının dolmasına hoşgörüyle katlanır, gerekti mi bizimle yemek yer, içki içerlerdi.

Kadınlığa heveslenen bir erkeğin resmini ben ilk defa, işte Tarlabaşı'nda Çukur Sokağı'ndaki bu evde, Tıbbiye'ye devam eden bir arkadaşımızın *Ruh Sağlığı* kitabında görmüşümdür. Doktor Mazhar Osman'ın bu eseri, olgudan konunun gerektirdiği kadar söz etmekle kalmıyor, savaş öncesinde İstanbul'a gelip gece kulüplerinde 'numara yapmış' ünlü bir *travesti*'nin resimlerini de yayımlıyordu: bakışları buğulu, kaşları kıl gibi ince, dudakları ıslak, zarif bir kadın resmiydi bu; aynı fotoğrafa, besbelli montaj yoluyla erkek hâli de eklenmiş, böylece aradaki büyük değişiklik gösterilmek istenmiştir.

Yıllar sonra düşünüyorum da, sahne adının La Reine (Kraliçe) olduğunu okuduğumuz bu adamın, kadınlığa özenince Marlene Dietrich'e benzemeye uğraştığını çıkarıyorum. Sonraları tanıdığım bu türden kişilerin, çağlarının ünlü kadın yıldızlarına öykündüklerine tanık olduğumdan mı, bilemem. Gerçek şu ki Grande Hotel des Flandres'in salonunda rastladığım Josy, uzak uzak biraz Marlene Dietrich'i, biraz Marylin Monroe'yu andırıyordu. Andırıyordu demek yanlış, andırmak için elinden ne gelirse yapmış, gelmeyeni kimbilir ne paralar harcayarak başkalarına yaptırmıştı. Memelerini söz gelişi!

İki gün sonra mı ne, Miss Higgins'i bulup dedim ki: "... erkekliğe özenen kadınlar, neden kadınlığa özenen erkekler kadar başarılı olamıyorlar? Ben ki dikkati kes-

kin geçinirim, Josy'nin erkek olduğunu kesinlikle anlayamamıştım: yüzünde en ufak bir sakal gölgesi olmayışından vazgeçtim, göğüsleri ve bacakları o kadar kusursuzdur ku..."

Miss Higgins sözümü iri erkek elleriyle kesiyor:

"— ... çağdaş toplumlarda erkeğin süs teknolojisi kadınlarınki kadar gelişmemiş de ondan. Erkekliğe özenen kadın saçını kestirip erkek kılığına girmekten başka ne yapabilir? Oysa kadınlığa özenen erkek, giyim kuşam alanında olduğu kadar kozmetik alanında da engin olanaklara sahiptir: takma saçtan, takma kirpikten tut, takma göğüse kadar. Hattâ hormon tedavileriyle...

Aynı konuyu **Margot**'ya açıyorum, tınmıyor hiç, böyle şeylere kanıksamış: paletinde ağdalı bir kırmızıyı biraz sarı, biraz da beyaz ile açmaya uğraşırken, dişleriyle piposu arasından gülümsüyor:

"— ... **Coccinelle**'i görmedin galiba sen, biz de sözünü etmedik: bizdeki *travesti*'lerin kraliçesidir. Vaktiyle **Cezayir**'de askermiş, onbaşı filan, basbayağı kanlı canlı erkek, şimdi gör, aklın durur, o derece başarılı bir dişi ki bazen benim bile içimi karıştırdığı olur, bir yerlerde şarkı söylüyor, seni götüreyim bir gece..."

Cezayir'deki onbaşı'dan **Margot**'nun 'içini karıştıran bir dişi' çıkarmak, olacak şey mi?

Hem de nasıl!

> **(Gözlem no: 174. Orta yaşlarında bir memur. İyi bir kadıncağızla evli olup, uzun yıllardan beri mutlu bir aile babasıymış. Adam her hafta geneleve gider, kadın giysilerine bürünür, süslenir, başına bir kadın peruğu takarmış. Bu kılıkta sırtüstü yatıp orospulardan birisinin cinsel organını okşamasını istermiş. Eğer genelevin uşağı türünden bir erkeği buna razı edebilirse, onu yeğlermiş. / Kraft-Ebing)**

O zamanlar (50 yıllarının başlangıcı), **Coccinelle** gerçekten bir yıldız sayılabilir miydi. Çok kuşkuluyum. Olsa olsa, **Pigalle**'deki karanlık gece kulüplerinden birinde, bütün gücüyle dikkati çekmeye uğraşıyordu. Göremedik de zaten: **Margot** tam o sırada Amerikan zencisi bir kıza takıldı (insanı öyle bir öpüyormuş ki, ağzından ciğerlerini içiyormuş sanki), benim işlerim çıktı, başka bir yere gittim: kaldı o iş.

Birkaç yıl sonra, **Erzincan**'dayım; 48. **Tümen Muhabere Bölüğü**'nde **Telli Takım Komutanı** olarak, askerliğimi yapıyorum. En büyük **Erzincan** şaşkınlıklarımdan birisi, belki de o eski ve yıldırıcı depremin etkisiyle çerden çöpten ibaret sandığım şehirde, derli toplu bir banliyö görünümüyle birlikte, Fransızca dergiler satan kitapçılar da bulabilmem. Akşamları yatağa uzanıyor, otelin pencerelerinden handiyse odamın içine sarkan iri dağ yıldızlarının ışığını seyrediyorum. Elimin altında **Paris** resimleri. Bir gece, küt, bir kadın resmi: şuh mu şuh, baygın mı baygın bir sarışın, fırlak göğüslerinin kışkırtıcı güzelliğini, sahne ışıklarının cıvalı parıltısı altına yığıvermiş. Bre kimdir bu? **Coccinelle** değil miymiş? Resmin altında diyor ki, son ameliyatını da **Kazablanka**'da geçiren **Coccinelle** artık tam bir kadın oldu. Evlenebilir bile.

Onu görmek, ancak **Paris**'e üçüncü gidişimde, yani 1962'de nasip oluyor. Akordeonların bulvar köşelerinden renk renk köpürüp taştığı bir ilkbahar akşamı, **Olympia**'nın önünden geçmekteyim. İçimde on yıl öncesinin serüven rüzgârı esip duruyor: Alıp başımı **Peru**'ya, kızılderililerin arasına mı gitsem, yoksa **Afrika**'ya **Mali** zencilerinin yanına mı? Çevre çok kalabalık. Aralarında sarışınlığı gözalıcı, tombulca bir kadın, elinde çiçek buketleriyle geçip bir arabaya biniyor: **Coccinelle**'in ta

kendisi! Ya o gece, ya ertesi gün, bir tesadüf sonucu Paris-İnter'de banda alınmış programını dinlemeyecek miyim: kalınca, ama titreşimleri dişi bir ses, bilmeyenin bir erkeğe (hiç değilse eski bir erkeğe) ait olduğunu kestirmesi zor. Yalnız kolayca kestirebileceği, Coccinelle'den büyük bir müzikhol yıldızının çıkmayacağı! O da farkında galiba bunun, sesinden çok, iri göğüsleri, her biri bir skandal olan evlenmeleri, eski erkekliği ile ününü sürdürmeye çalışıyor. İyi kötü, sürdürüyor da.

Az kalsın film çevirecekti

O kadar ki, Fransız tarihinin en ünlü, en esrarlı 'simalarından' Chevalier d'Eon'un yaşantısı ve serüvenleri beyaz perdeye aktarılmak istenince, başrolü Coccinelle'in oynaması, sinema dergilerinde hem önerildi, hem basbayağı tartışıldı.

Yeni yeni yaygınlaşan televizyonun sinemayı henüz yenemediği zamanlardı; *Cinemonde* diye bir dergi çıkardı, renkli bol resim, bol haber, bol dedikodu; arasıra alır, ne var ne yok, bakardım: *Chevalier d'Eon* şöyle saltanatlı bir film olacakmış da, böyle saltanatlı bir film olacakmış da, başrolü için Coccinelle biçilmiş kaftanmış! Gerekçeleri epeyce sağlam görünmüştü bana: Chevalier d'Eon dedikleri hayatının yarısından çoğunu kadın kılığında geçirmiş, hatta kadın kılığında ölmüş bir Fransız soylusu değil miydi, eh kadınlığa özenmekle Coccinelle'in ondan hiç de aşağı bir yanı yoktu doğrusu, ayrıca hem alımlı, hem yetenekli bir oyuncu sayılırdı, o halde...

Fransız sinemasının ender kadın rejisörlerinden Jacqueline Audry oyuncu seçiminde epeyce bocaladı, yanılmıyorsam: bir kere, Coccinelle'in oyunculuğundan

kuşkulanıyor olmalıydı, ikincisi seyirci sürükleyebilecek bir film yıldızı olmayışından! O günlerde, yine *Cinemonde*'da bu filmle ilgili bir konuşmasını hatırlıyorum, diyor ki:

"— ... **Chevalier d'Eon** aslında erkekti demek yanlış, cinsiyeti meçhul bir kişi o, bazıları erkek olup kadın kılığında yaşadığını söylüyorlar, ama tersini söyleyenler de çıkıyor: neden gerçekte bir kadın olup da erkek kılığında yaşıyor olmasın? Bu olasılık hesaplanırsa, rolü bir kadın yıldıza vermek, daha uygun düşmeyecek mi?"

Ağzı kara çok, hemen **Jacqueline Audry**'ye art niyetler yakıştırıyorlar: hadi hadi, **Paris**'in sanat çevreleri onu tanımaz mıymış, güzel kadınlara kaydığını herkes biliyor, 'sevicilik' üstüne az mı film çevirmiş, onun için **Chevalier d'Eon**'u kadınlığa özenen bir erkek diye düşünmektense, erkekliğe özenen bir kadın diye almayı yeğliyor. Kadın ki ne kadın, yedi yıl savaşlarında, süvari yüzbaşısı olarak savaşmış, az mı heyecan vericidir bu!

Uzun lafın kısası, o kadar arzuladığı halde **Chevalier d'Eon** rolünü oynamak **Coccinelle**'e düşmedi; aklımda yanlış kalmadıysa, **Andrée Dhebar** adında, boylu boslu, yakışıklı bir kadın yıldız oynadı. Filmi görmediğim için, iyi mi oynadı kötü mü bir şey diyemeyeceğim ama olay benim bu defa da **Chevalier d'Eon** muammasına sardırmama neden oldu.

Şaka söylemiyorum, sahiden bir muamma!

(Gözlem no: 175. Fikren gayet yüksek durumda bulunan, sanat alanında, özellikle kültür tarihçisi olarak başarılı işler yapmış bir rahip, hekime başvurup derdine çare soruyor. Zira adamcağız rahip giysilerinin altına, ipekten ya da dantelden kadın elbiseleri giymeden rahat edemiyor-

muş. Bu düşkünlüğünden çok azap duymasının bir sebebi de, yaşının ilerlemiş olması dolayısıyla, günün birinde sokakta düşüp bayılması ve bu yüzden sırrının meydana çıkmasının daima kabil olması. / **Kraft-Ebing**)

2

KADIN KILIĞINDA BİR ŞÖVALYE

La Garçonne ve yönetmeni

Hani Marie-Te'yle bir bulvar sinemasında *Olivia* diye bir film seyretmiştik ya, Jacqueline Audry işte o filmin yönetmeni. *Olivia*'nın aslı bir roman, yazarı Olivia'nın kendisi olduğuna göre, belki anı da denebilir. Film boyunca ben, öylesine Marie-Te'nin orasını burasını kurcalamakla meşguldüm ki, konunun ayrıntılarını kesinlikle hatırlamıyorum. Aklımda yalnız Edwige Feuillère'in görkemli güzelliği ve tutkusal oyunu; ona, yani öğretmenine tutulan Olivia'nın içli göğüs geçirişleri kalmış. Ha, bir de, iki sıra ağaçlı, 19. yüzyıldan kalma bir yol.

Film ansiklopedilerine bakınca ne görülür, Jacqueline Audry'nin *Olivia*'nın olduğu kadar, ünlü *La Garçonne*'un da yönetmenliğini yaptığı mı?

(*La Garçonne* dedin mi, orada dur: iki savaş arasında ortalığı iyice karıştırmış bir roman bu. Beyaz perdeye ilk uyarlanışında, başrollerini Marie Bell ile Arletty oynamışlardı da; ben onları çocukluğumun kötü, ıslıklarla ve alkışlarla dolu bir sinemasında seyretmiş miydim acaba? Hayal meyal bir şeyler geliyor gözlerimin önüne, Arletty, Marie Bell'i şöyle boynundan tutup dudaklarına mı uzanıyor, yoksa öpüşme gerçekleşmeden ikisinin üzerine bir karanlık perde mi iniyor?

La Garçonne'un yazarı Victor Marguerite ülkemiz-

de hemen hiç bilinmeyen, Zola okulundan bir romancı. Ardında bir sürü eser bırakmış ya, ayakta kalanı *La Garçonne:* belki kahramanı **Monique l'Herbier**, birinci dünya savaşı sonrasında **Avrupa**'da ortaya çıkan erkek/kız, erkek/kadın türünün ilginç bir örneği olduğu için. Romanın adı, Fransızca oğlan çocuğu anlamına gelen le garçon sözcüğünün dişileştirilmesiyle elde edilmiş yapma bir sözcük, olsa olsa erkek/kız diye çevrilebilir dilimize, zaten öyle de çevrildi sonradan.

Türkçesinin henüz bulunmadığı günlerde, **Yüksekkaldırım**'daki tatlısu frengi eski kitapçılarda, Fransızcasını arıyorum: yok, yok yok! Okumasam ne kaybederim, hiç; hayır, kafama takmışım bir kere, ille bulup okuyacağım. Bir öğle sonu sinemasından çıkıp yine **Kuledibi**'ne damlıyorum, oraların her zamanki dağdağası ve kalabalığından sıyrılıp ufak, kir pas içinde bir dükkâna giriyorum. Burundan sıkma gözlüklü yaşlı kitapçı soruyor:

— Ne istiyorsunuz?

Bende cevap hazır:

— Victor **Marguerite**'in *La Garçonne*'unu!

Kitapçıyla yanındaki adam birbirlerine gülümsüyorlar. Niye biliyor musunuz, meğerse o anda ellerinde tuttukları, üzerinde konuştukları cildi yıpranmış kitap; tesadüfen o sabah, **İsrail**'e göç eden bir Yahudi ailesinden satın aldıkları, *La Garçonne* imiş!

İhtiyar kitapçı sıkma gözlüklerini çıkarıp takıyor:

— Bakın şu göynünüzün güzelliğine, diyor, bir sürü kitap aldık, ama aralarında *La Garçonne* da bulunsun, *c'est un miracle!* bu bir mucize!)

Jacqueline Audry'nin çevirdiği filmler, *Olivia* ile *La Garçonne*'dan ibaret değil elbet, diğerleri arasında iki tanesi var ki hiç de yabancınız olmayan bir yazarın romanları: Colette'in!

Şimdi söyleyin Allah aşkına, böyle bir film rejisörünün Chevalier d'Eon'u film yapmak istemesi hiç yadırganır mı?

KADIN KILIĞINDA YAŞAMAYA ZORLANIYOR

Önce itirafımı yapmalıyım:

Chevalier d'Eon adını ben ilk defa Coccinelle dolayısıyla duymuş sayılamam. Önceden biliyordum: Renée Vivien'in adını ve şiirlerini ilk kez gördüğüm şu *Grapouillot Almanağı* vardı ya, işte orada Chevalier de'Eon'dan da söz açılıyordu, resmini bile koymuşlardı kadın giysileriyle, enikonu güzel bir kadın!

Aramızda *transfetichisme*'den (yani bir kişinin öteki cinsin kılığında yaşama merakından) söyleşirken, Doktor Brander'in de bu eğilimdeki erkek tayfası arasında Chevalier d'Eon adını anmış olduğunu elbette unutmadım.

Doktor Brander'in garibime giden yanı neresi biliyor musunuz? Evinde erkek pijamaları, rapdöşambrları giyip, Old Master puroları içen bu kadın, sokakta bildiğimiz Chanel tayyörlerinden şaşmıyor. Bir kaç kere daha 'fantezi' kıyafetlerde, hatta hafif boyalı gördüğüm de olmuştur, hani. Öyle günlerinden biriydi. Montparnasse Dupont'unda oturmuştuk, benim önümde Gerard de Nerval'in Fransızcası öfkeli bir ateş gibi çıtırdayan *Les Filles de Feu*'sü, onun önünde Gitane paketi. Hem ufak ufak Calvados çekiştiriyoruz, hem de neden Margot'da 'erkek giyinmenin' bir saplantı olduğunu konuşuyoruz. Doktor bana hekimce açıklamaya çalışıyor bunu, işin içine nasıl bir tür *fetichisme*'in (eşya tutkunluğu) girdiğini filan belirterek. Kuzeyli değil mi, kadınlardan Kraliçe Christine'i örnek veriyor bu arada, erkeklerden de Chevalier d'Eon'u:

"— ... **Kraliçe Christine**'in yaşantısı başlı başına bir inceleme araştırma konusudur: erkek gibi yaşar, erkeklerle ava gider, çapkınlık ederdi. Ünlü yosmalardan sevgilileri olmuştur. **Chevalier d'Eon**'a gelince, yanlış bilmiyorsam, Fransız kral soyunca kadın gibi giyinmeye mecbur edilmiştir, ama nedeni çok ilginç, aşırı çapkınmış da ondan, çapkınlıktan baş alamadığı için kral soyunu küçük düşürüyormuş! Yalnız, kral soyunu küçük düşürecek çapkınlıkların sıradan çapkınlıklar olmadıkları, **Chevalier**'nin erkeklere duyduğu cinsel ilgiden doğan çapkınlıklar olduğu besbelli..."

Hoppala! Kral soyu, soyundan birini kadın gibi giyinmeye, kadın gibi yaşamaya zorluyor. Çok sonraları bunun gerçek olduğunu, *Larousse*'da **Chevalier d'Eon** bölümünü okuyunca görmeyecek miyim? **İngiltere** dönüşünde, **Chevalier**'ye **Fransa**'da kalma, orada yaşama izni veriliyor ya, 'kadın kılığında yaşamak' koşuluyla (1772).

Miss Higgins ise, **Chevalier d'Eon**'un cinsel yanıyla olmaktan çok, 'siyasal' yanıyla ilgilenmişti. Ne o, şaştınız mı? Doğru, şaşılmayacak gibi değil: çapkınlıkları dolayısıyla kral soyunca kadın gibi yaşamak zorunda bırakılan bir adamın ne gibi bir 'kıymet-i siyasiye'si olabilir ki?

Chevalier d'Eon'un hayatı bu soruya yaman bir cevap: bunu, 'kadın olarak' **Rus İmparatoriçesi Yelizaveta**'nın sarayına gönderiyorlar, önemli bir siyasal görevle hem de! Görevi, Rus Sarayı ile XV. Louis Sarayı, **Rus Çarlığı**'yla **Fransa Krallığı** arasında yakınlaşma sağlamak! **Chevalier d'Eon, Çariçe**'nin sarayına Fransızca öğretmeni soylu bir 'madam' diye giriyor; girmekle kalmıyor, giyimi kuşamı, inceliği ve bilgisi ile **Çariçe Yelizaveta**'yı adeta fethediyor.

Miss Higgins, beygir dişlerini gösteren o çirkin gülüşüyle, sözün burasında yılışır; konuyu ona açtığıma açacağıma beni pişman ederek:

"— ... Çariçe'nin" derdi, "... ona duyduğu yakınlığın niteliği üzerine giden olmamıştır, dostluğu aşmayan bir yakınlık mıydı bu, yoksa açıklanması müşkül cinsel bir yakınlık mı? Ama, işin bu yanı nasıl gelişmiş olursa olsun, Chevalier d'Eon'un siyasal görevini başardığı muhakkak: iki ülke arasındaki yakınlaşmayı kesinlikle sağlamıştır."

Chevalier d'Eon'un serüveni, asıl bundan sonra 'akıllara durgunluk verecektir'. Rusya'daki gizli görev bitti mi bitti, oradaki anılarını yazıp yayımlıyor; yedi yıl savaşları başlayınca, süvari yüzbaşısı olarak harbe katılıp yararlık gösteriyor. Kılıç kullanmakta üstüne yokmuş pek, 'kadınlık' hayatında bile, kişiliğini inciten dokundurmaları hiç bağışlamaz, kılıcını kaptığı gibi, eteklikli meteklikli düelloya çıkarmış. Böyle bir silahşörün savaşta yapabileceğini kestirmek zor mu?

Gelgelelim, Chevalier d'Eon, işi, Çariçe sarayındaki kadınlıktan sonra, süvari yüzbaşısı erkekliğiyle bırakmıyor; cüreti, savaştan sonra, Fransa'nın Rusya'daki büyükelçiliğinde sekreter olmaya kadar vardırıyor. Geçen defa Çariçe'nin onca 'muhabbetini' kazanmış Fransızca hocası 'soylu madam' varmış ya, sözde bu gelen elçilik sekreteri, onun erkek kardeşiymiş, zaten o kadar birbirlerini andırmaları bundan! Minarenin kılıfı da bu! Aklın alacağı şey mi Allah aşkına? Ben bir zaman inanmadım, epeyce kitap mitap karıştırdım, kime baksam aynı şeyi tekrarlıyor, onun için ister istemez yazıyorum, içiniz alırsa inanırsınız, almazsa inanmazsınız.

Şimdi, kızıla dönmüş sonbahar ağaçlarının, sinsi bir yağmur altında yumuşacık ıslanışını seyrederken, düşü-

nüyorum da, acaba **Margot** bu kadarını bilseydi (bilmediği ne malum?), tepkisi ne olurdu? Kravatını gevşetip, gömleğinin yaka düğmesini çözer, piposuna yeniden tütün doldururken:

"— ... kesin cinsiyet yoktur", mu derdi, "... daha önce de söylemiştim: her birey, zaman zaman, erkeklikle kadınlık arasında gider gelir. Kimisinde uzun, kimisinde kısa aralıklarla olur bu iş, ama mutlaka olur. Belirli bir aşamada kalanları da çıkar, kalmayıp sürekli değişkenlik gösterenleri de! Hem kişiliğin ikileşmesi dediğimiz şeyin, *(dedoublement de personalité)* altında yatan da bu! **Chevalier d'Eon,** erkekliğini yaşadığı zaman da o insandır, kadınlığını yaşadığı zaman da: yalnız ilki erkeklik kopyasıdır bu insanın, ikincisi dişilik kopyası!"

Doğrusu ya, **Dupont** kahvesinde konuyu tartışırken, **Doktor Brander**'in **İsveç Kraliçesi Christine** (O **Kristina** diyor) üzerine anlattıkları da, böyle bir yargıya çok sağlam bir gerekçe oluşturacak nitelikteydi. **Doktor**'un **Kraliçe Christine** üzerinde durmasına şaşmalı mı? Ne de olsa kendi ülkesinin kraliçesi! Üstelik ikisi de kadınlara özel bir yakınlık duyuyorlar.

"— ... Üniversitede okurken bir kadın tanımıştım, yazar, **Kraliçe Christine**'in değişik yaşantısındaki aykırılıkları ondan öğrendim; yoksa bizim tarih kitaplarımızda da altı yaşında tahta geçtiğinde, **Danimarka** ile **Brömsebre** anlaşmasını yaptığından, **Vestfalya** anlaşmasının yapılmasında büyük rol oynadığından fazla bir şey yazılmaz. Olsa olsa, bilginlere ve sanatçılara kucak açtığı, ünlü **Descartes**'ı bile sarayına çağırdığı eklenir. Oysa **Kraliçe Christine**'in insanı çarpan yanı, onun bambaşka kişiliği: bir kere evlenmeyi reddediyor, 1600 yıllarında evlenmeye karşı koyan bir kraliçe ne demek..."

Küt! çocukluğumdayım: Karşıyaka'da sahildeki Melek Sineması'nda Greta Garbo'nun bir filmi oynuyor, annemlerle gidiyoruz. O zamanlar Greta Garbo'nun filmi geldi mi, kapılar kırılıyor. Film sessiz, doğru dürüst pek bir şey çıkaramıyorum seyrettiğimden, yalnız ortaçağ hanlarında yüksek arkalıklı iskemlelerde oturup tahta kupalarla şarap içen birtakım silahşörler, bunların kılıçları çekip kapışması dikkatimi çekiyor. İçinden bir türlü çıkamadığım, durup durup anneme sorduğum şu: iyi ama bunların hangisi kız? İnce bıyıklı yakışıklı bir adam var, bir de tüylü şapkalı başka bir adam var ki, bir bakıyorsun, kadın oluyor.

Sonra sonra, yarı annemle konuşmalarımdan, yarı sinema antolojilerinden, bu filmin Garbo'nun ünlü filmlerinden *Kraliçe Christine* olduğunu çıkaracağım: Garbo da İsveçli'ydi ya, besbelli Hollywood bu rolü ona uygun görmüş. Garbo filmin birçok sahnesinde erkek kılığında dolaşıyordu ama, kadınlara değil erkeklere, daha doğrusu bir erkeğe (acaba John Gilbert miydi?) tutuluyordu.

Doktor Brander'e bu anımı aktarıyorum, diyor ki:

"— ... sinemayı sevmem, filmi görmedim, bildiğim Kraliçe Christine'in sırasına göre hem erkek hem kadın sevgilileri olduğu: ünlü erkek sevgililerden birisi Fransız doktoru Bourdelot, bir başkası Lagardie Kontu vb. Kadın sevgililerinin başlıcasıysa Kontes Abba Sparre! Az buz sevişmemiş bu iki kadın..."

Dahası, Kraliçe Christine'in on yıl süren 'israflı' bir saltanattan sonra, tahtı yeğenine bırakıp önce Hollanda'ya, sonra Fransa'ya, nihayet İtalya'ya, göçüşü; başlangıçta gizli olarak, sonra açıkça Katolikliğe dönmesi!

Doktor Brander'in gözünde bunların önemi az, kraliçenin 'resmi' kişiliğiyle ilgili şeyler, o 'özel kişiliğinin'

üzerinde duruyor daha çok, 'bütün ikicinsliler gibi' tedirgin, kararsız, çabuk parlayan bir insan olduğunu üstüne basa basa belirtiyor (Onun da, **Margot**'nun da sırasında inanılmayacak kadar öfkeli ve kırıcı olduklarını biliyorum). Kaldı ki, bir Fransız tarih yazarına bakarsanız, Katolik matolik, **Kraliçe Christine Fransa**'da manastırları dolaşırken, Tanrı'dan ve İsa'dan başka şeylerle de ilgilenmiş: başa çıkılmaz çapkınlıklarından dolayı manastıra kapatılmış ünlü yosmalardan **Ninon de Laclos**'yu **Madelonettes** manastırında özellikle gidip görmüş, görmekle kalmamış kadının güzelliğine ve şuhluğuna vurulup 'servetini ve kalbini' ayaklarına sermiş!

Ne var ki **Ninon de Laclos** erkekleri yeğliyormuş galiba:

"— ... majesteleri n'olur beni bağışlasınlar!" diye cevap vermiş ona, ... "ben mutluluğumu daha alelade yollardan elde etmeyi düşünüyorum."

İŞ 'RESMİYETE' BAĞLANSA DA...

'Mahieu'nün Yeri', Luxembourg Garı'nın orda, **Depart Kahvesi**'nin bitişiğindeydi. Tuhaftır, **Maria Misakyan**'la **Depart**'da buluşurduk da, (o sıralarda **Quartier Latin**' deki bir av donatımı mağazasında tezgâhtar olarak çalışıyordu) **Pablo**'yla buluşmam gerekti mi, buluşma yeri **Mahieu'nün Yeri** olurdu: terası genişçe, tavanı yüksek, eski usul bir öğrenci kahvesi!

O gün, oturmuş hem **Pablo**'nun gelmesini bekliyorum, hem de **Miss Higgins**'le (yakında oturuyor) **Chevalier d'Eon**'un akıbetini tartışıyoruz. Tanıyanlar bilir, benim kötü bir huyum var, nerede olursam olayım içimdeki görünmez gramofonlar, birtakım sevdiğim parçaları çalıp dururlar. O ara, bu parçalardan birisi ıslık hâ-

linde dudaklarıma yükselmiyor mu, **Miss Higgins** cin ifrit. Katlanamadığı şeylerin başında ne geliyor, konuşurken dinlenmediğini fark etmesi. Dinliyorum oysa, anlattıkları beni ilgilendiriyor, ama gönlümdeki gramofonları da susturamam ki!

"— ... sen," diyor, "**Kaptan,** beni ciddiye almıyorsun. Beni bırak, **Chevalier d'Eon**'u ciddiye almıyorsun. Alsan sözlerimi dinlersin: zira, **Chevalier**'nin siyasal misyonu **Rus**ya'daki olağanüstü başarılarıyla bitmemiştir. Daha sonra, onu, tam yetkili büyükelçi sıfatıyla bizim oraya, **İngiltere'ye** gönderiyorlar. Orada da başarılı oluyor: yanlış hatırlamıyorsam, 1763 barışının hazırlanmasında epeyce emeği geçmiş. Zaten kadın kılığında dolaşmasının 'resmiyete bağlanması' ertesi yıl gerçekleşmiştir."

Hay Allah, bu 1763 barışı hangi barış? Sözde tarih biliyoruz. Hem, bütün kabalığına ve kıyıcılığına rağmen, eski zamanlar yoksa daha mı hoşgörülüymüş? Şimdi 'tam yetkili bir büyükelçinin' devletin resmi izniyle 'kadın kılığında' dolaşabileceğini aklınız kesiyor mu? Çoğu eşcinsel kadınların aksine, **Miss Higgins**'in erkek benzerlerine ilgisi zayıf. **Chevalier d'Eon**'u daha çok, gizli siyasal işler çevirmiş usta bir komitacı olarak alıyor besbelli, öyle daha ilginç buluyor. Diyor ki:

"— ... ya şuna ne denir? **Chevalier d'Eon** kadın kılığında olmak koşuluyla **Fransa**'ya dönmesine izin verildiği halde, hayatının geri kalanını **İngiltere**'de yaşamıştır. Gelmesine gelmiş buraya bir süre kalmış, ama yapamamış, belki tedirgin olmuş, kalkmış tekrar **İngiltere**'ye dönmüş..."

Cigarasını kül tablasına bastırıp, saçlarından omuzlarına kar gibi yağan kepeklerin pusu arasında, dalgın, sözünü tamamlıyor:

"— ... kader diye bir şey var mı, düşünmeli: **Chevalier d'Eon Londra**'dan hem **Fransız Kralı**'yla mektuplaşmış, hem de gittikçe yoksulluğa düşerek, basbayağı sefalet içinde ölmüştür. Kadın kılığında yaptığı birkaç düello da bu döneme rastlıyor sanırım..."

O sözünü bitirmeden kahvenin kapısında **Pablo** görünüyor: zeytin siyahı kıvırcık saçları, it bıyığı ve uslanmaz çapkın gülümsemesiyle. Söz verdi, beni **Josy**'nin çalıştığı kabareye götürecek; o çevreyi ve sorunlarını yakından tanımak olanağını bulacağım. Mesleğe yeni başlayan bir gazete muhabiri heyecanıyla **Miss Higgins**'ten izin isteyip, kalkıyorum. İçimdeki gramofonda yine plak değişmiş: **Marie-José** o titrek, o adamın içine işleyen acılı sesiyle, o günlerde dünyayı kırıp geçiren bir Latin Amerika melodisini Fransızca olarak söylüyor:

"Qui sait, qui sait, qui sait?"

3

JUVENES SUMUS FELICES

Clichy İle Pigalle arası

Etoile üzerinden gelmiş olacağız ki, metrodan **Clichy**'de iniyoruz. Neden? **Pablo** hergelesinin, taa **Barbès**'e kadar, her köşebaşında tadını bildiği bir orospu, her kahvede akıl almaz işler çevirdiği bir ahbabı, her gece kulübünde mutlaka 'hin-i hacette' işe yarar bir tanıdığı vardır da, ondan!

Clichy Meydanı'ndan, **Gaumont-Palace** sinemasının ışık cümbüşüne kapılmış renk renk kalabalığını geçip, bulvara vuracağız. Ben bu bulvar boyunca acaba kaç kere volta attım? Gözlerimi bir yumuyorum, sıra sıra kahveler, gece kulüpleri, açık saçık resim satan şüpheli dükkânlar en küçük ayrıntılarıyla gözlerimin önünde canlanıyorlar. Sonra neon reklamlarının, dilsiz telaşlarıyla, kırmızı, mor, sarı, yeşil ve mavi şimşekler hâlinde üzerinde çaktığı, yaz günlerinin vanilyalı dondurma, kış günlerinin piralinli eskimo kokan insan ormanı. Ne de kalabalık olur buraları, hele geceleyin!

Birden karanlığa gömülen yan sokaklarda, kapıları **Cezayir**'li ya da Fas'lı fedailerin tutmuş olduğu, 'o biçim' oteller. Salonları, metal pembesi rujlar, lacivert takma kirpikler, kızıl çizmeler ve mutlaka yanar cigaralarla donanmış fahişelerle dolu; yukarı katlarda pencereleri, 'iş süresince' bir aydınlanıp bir kararan. **Pablo**'nun

keyfi yerindeyse, içlerinden birisini çenesiyle gösterip diyor ki:

"— ... geçenlerde, şu otelde bir kız çıktı karşıma, amigo, böylesi görülmemiştir: sokakta görsen kolejli kız dersin, oysa yatakta..."

Yasak Sevişmek'in ikincisi basımına giren **'Place Blanche'** başlıklı şiiri artık hatırlamanın sırası mıdır? Gerçi bu şiiri ben üçüncü **Paris** yolculuğumdan sonra yazdım, ama olsun o yeri, o insanları, o havayı hayli renkli ve etkili bir imgeler örgüsü içinde yansıtıyor:

bir çocuk kemancı akşama dağılan
aseton kokulu erkek orospular
incecik kaşlarını çalmış kadınlardan
kirpikler takınmış karanlıkta uzar
bir zenci ansızın kırılır yalnızlıktan
dumanlı bir şişe sanki damar damar
belki sakal bırakmayı geçirir aklından
belki red star'da kaleci oynamayı

geç oldu saat korkuları çaldı çoktan
sokak ağızlarında cezayirli itler
cyrano kahvesi'nde tastamam bekliyorum
gelmeyecek misin yoksa gelmeyecek misin
suçlu suçlu çıkarak uykusuzluğundan
günlerdir kötümsersin tasalar içindesin
durup durup uzakları dinlemektesin
yoğun sesler aranıp çocukluğundan

o gece verdiğin kitabı okudum
içim bir çam ormanı rüzgâr dolaşıyor
mösyö fernand gitmiş az önce sordum
kızlar deli deli üstüme güldüler
kızıl çizmeli berthe hep öyle çirkin

küçük lili lejyonerle yaşıyor
nasıl olduysa oldu plakta sesin
sokak ağızlarında cezayirli itler
cyrona kahvesi'nde tastamam bekliyorum

gelmeyecek misin yoksa gelmeyecek misin

Evet, Clichy ile Pigalle arası, tıpkı Montparnasse çevreleri gibi, Paris'in sefahate en yatkın yerlerinden birisi, ola ki birincisi. O yüzden düz fuhşun pazarlandığı *strip-tease* yerlerinin, buluşma kahvelerinin, müzikhollerin yanısıra, sevici ve *travesti* kabarelerinin önemli bir kısmı da burada. Sıradan kahve ve barlarda bile, en beklenmedik cinsel sürprizler: alımına kapıldığınız o alev alev saçlı kadın, bir bakarsınız, aslan gibi bir delikanlıdır. Ya da, hafif kır düşmüş saçlarını yatırarak dümdüz arkaya taramış da, işleri yolunda gitmeyen bir iş adamı tavrıyla Amerikan barda üst üste iç yuvarlayan zat, bir kadın. Bir keresinde...

Yoo, bu akşam Josy'yi görmeye gidiyoruz.

Kapısı handiyse parolaya açılan, 'esrarlı' bir kabare burası. Blanche Meydanı dolayındaki ara sokakların birisinde. İlkin bir zil çalıyorsunuz, bir delikten size bakıyorlar, bildikleri birisiyseniz açıyorlar, yoksa sepet havası. Pablo delikten bakana sövüyor:

"— ... açsana orospu çocuğu, yabancı mıyız?"

Şeker kırmızısı bir antre, büyük saksılarda yabancılaşmış palmiyeler, iç bayıltan bir parfüm gizli bir buğu gibi dalgalanıyor. Hafif, insanın kulağını okşayan bir müzik: başka bir dünyanın sesi mi bu, öyle uzak ve titrek?

Pablo, Josy'yi vestiyerdeki şişman kadına sordu, henüz salona inmediğini, soyunma odasında olduğunu öğrendi. (Garip şey, kadın Josy'den söz ederken *il* değil *elle* diyor, erkek değil kadın niteliğini kullanıyor.) Ora-

ya yöneldik. **Pablo** itinin buralara çok gelip gittiği belli, kimse ses çıkarmıyor, tersine gülümseyip selam veriyorlar.

Kapıyı bir açıyoruz, Allah Allah, görkemli bir kadın: dimdik göğüsler, sürahi gibi bacaklar, yarı çıplak. Felaket bir şey! **Josy**, ne hikmetse, beni görür görmez tanıyor. Dudaklarında o pembe sedef ışıltılı gülümseme: "— Siz burada ha," diyor, "... ne şeref **Kaptan**."

Sahne makyajıyla büsbütün bir içim su. Yahu bu ne iştir? İnsanın aklı şaşmaz mı? Ötekisiyle tanıştırılıyoruz: adı **Mirella**'ymış, kızıl saçları kan gibi çıplak omuzlarına akan, dudaklarının kırmızı parıltısıyla insana **Roger Vadim**'in vampir kadınlarını hatırlatan bir âfet. Şimdi erkek mi bu? Kirpiklerinin arasından yosun yeşili bakarak, bana tanıştığına sevindiğini söylüyor ama, aklı fikri besbelli **Pablo**'da.

İçki sunuyorlar, uzun bardaklarda buzlu İskoç viskisi. Kafaları çekip, onlarla gevezelik ede ede, hazırlanmalarını seyrediyoruz. Ben müzikhol kulusi çok gördüm, bu da onlardan biri, dikkatli de baksan fazla bir farkı görünmüyor. İşin gerçeğini bilmesem, burasının 'özel' bir anlamı olduğunu kesinlikle çıkaramam, zira harıl harıl süslenip püslenen şu iki alımlı yaratığın erkekleri baştan çıkarmak için dünyaya gelmiş öteki belalı kadınlardan hiçbir ayrılığı yok.

İyi ama nasıl oluyor bu?

JUVENES SUMUS FELICES (MUTLU GENÇLER)

O günlerde, **Pablo** bana demişti ki: "— ... sen bunları eşcinsel mi sanıyorsun? Olmaz! **Pigalle**'in demirbaş oğlancıları, yüzlerine bile bakmaz. Eşcinsel, cinsinden olanı sever: bunların neresi erkek?"

Doğru söze ne denir? Josy'le konuştukça, 'erkek' hemen hemen hiçbir yerlerinin kalmadığını öğreniyorum: sürekli hormon tedavisi geçirmişler, hekim denetiminde kadın hormonu aşılanmış! Aşılandıkça tüyleri seyrelmeye, sesleri yumuşamaya, kalçaları yuvarlaklaşıp göğüsleri irileşmeye başlamış! Sıra gelmiş göğüs edinmeye, estetik cerrahinin marifeti çok, memelerinin altından birer delik açıyorlar, içeriye silicon salıyorlar, böylece memelere istenilen irilik ve dirilik sağlanmış oluyor. Güzellik enstitülerinden birisinde, kalan tüyleri elektrik iğnesiyle yaktırınca da...

"— ... katlanılması ne müşkül bir işkencedir kestiremezsiniz! Kıl kökleri önce elektrikli iğne ile teker teker yakılır, sonra cımbızla teker teker çıkarılır. Sakallar, bıyıklar, vücuttaki öteki tüyler derken aylarca sürer bu dert. Acır da, hem şöyle böyle acımak değil, yüz şişer, kızarır, sivilceler bilmem neler. Ama, insan bir kere güzel olmayı kafasına koyunca..."

Peki, bir 'kadın olarak' güzel mi Josy? Hiç kuşkusuz! Yalnız o mu? **Coccinelle** de, başka bir kabarede yeni yeni parlayan **Bambi** de, **Mirella** da güzel. İnsan, kendini biraz zorlarsa, değme kadınlardan daha kadın, daha güzel olduklarını bile ileri sürebilir.

Pablo, yine kimbilir kimden yürüttüğü **cigarillo**'lardan bir tanesini dişleriyle kıstırıp çakmağının alevine tutuyor. Dumanlarını bir vapur bacası iştahıyla çevresine dağıtırken:

"— ... sen bakma," diyor "... çoğunun belden aşağısı erkektir ha! Seks değiştirme ameliyatları **Fransa**'da yasak, dışarda pahalı. **Kazablanka**'da bir klinikte yapılıyormuş diye duymuştum, **Kazablanka** neresi, cehennemin dibi, hem o kadar parayı nasıl toparlayacaklar?"

Başka bir gün, ince bir kar yalnızlığını ve ayazı kah-

venin terasından seyrederek, konuyu **Doktor Brander**'le konuşurken, bana, cinsiyet değiştirme ameliyatlarının 'erkekler için' hiç de o kadar güç olmadığını, dakikasında kanıtladı:

"— ... erkek ve kadın cinsellik organları karşıt görünse de, birbirine çok benzer: erkek organının derisini sıyırır, kalan gövdeyi dişi cinsellik organına benzeterek yanlarda deri altlarına sokarlar, arkasından sıyrılan deri boru biçiminde tersyüz edilip kadın cinsellik organı gibi içeriye dikilir, tamam."

Doktor Brander'in gizli bir hüzünle 'erkekler için kolay' deyişindeki nedeni, çok sonraları, kadınların cinsiyet değiştirme ameliyatlarının zorluğunu, çok kez de başarısızlığını öğrenince anlayacağım: doğal elverişlilikleri dışında, ancak organ nakliyle gerçekleştirilebiliyormuş ama, sinirler denk getirilemediğinden mi, yoksa başka nedenlerden mi bilmem, aktarılan organa cinsel duyarlık verilemiyormuş!

Josy'nin 'son' ameliyatını henüz olmadığını, bir gece, yarı yarıya şaşırarak, yarıdan çok fazla ürkerek, öğrendim: hele o akşam öylesine kadındı ki apışarasında hâlâ bir erkeklik organı taşıdığına kimse inanamazdı. O süs o püs meğerse 'dalgası' geleceği içinmiş!.. Tıknaz, tahta sakallı, kınalı kızıl Fransızlar vardır; 'dalgası' onlardan, bağa gözlüklü, pasaklı, kadife köylü pantolonu diz yapmış biri, Josy'ye bakarsan üniversitede hoca, kendisini dinlersen gazeteci ve film operatörü, adı **André Blaireau.** Josy ona kısaca **Dédé** diyor. Benim de **Dédé** diye çağırmam gerektiğine oybirliğiyle karar verildi.

Adamı tutmadım. Josy'den geçinen asalak bir aydın gibime geldi. Kalın camlı gözlüklerinin ardında, gözlerini şaşılata şaşılata –bilmem yalan bilmem sahi– **Amerika** yolculuklarını bir anlatıyor ki, büyülenip dinleme-

mek olanak dışı. Dinledikçe de keratayı sevimli buluyorsunuz.

"— ... epeyce sürttüm ben o yörelerde, bütün ortabatı'yı, batı'yı bilirim, en çok da **Los Angeles** ile **San Fransisco**'yu. Size bir şey söyleyeyim mi, yeni dünya korkunç bir kaynaşma içindedir: malum, sofudur onlar, uygarlıklarının ana değerleri enikonu *puritain*'dir. Gençler bambaşka, Tanrı'dan cinsel yasaklara kadar her şey üzerinde öyle kuşkularla, öyle soru işaretleriyle geliyorlar ki, önümüzdeki yıllarda çok şeyler geçebilir **Amerika**'da..."

Sonraki olayların doğruladığı bu sağlam saptamayı, rastgele bir gözlemmiş gibi geçiştirip, **Blaireau** asıl saplantısına geçiyor: cinsellik ve çeşitli görüntüleri! Niye saplantısı diyorum, uyduruyor muyum, hayır, onun kendi tanımlamasıdır:

"— ... hastalık yahu bu bende! Ömrümü sorunun incelenmesine vereceğim, eminim. Aldığım notlar, izlediğim kaynaklar daha şimdiden üç kocaman dosya tutuyor, sonra bunlardan, herkesin ağzı bir karış açık kalacak..."

Josy, narin elleriyle Cool paketinden bir cigara çekip dudaklarına mı götürdü, kaçmıyor ondan, çakmağı o yana uzanıyor hemen; lafını da kesmiyor ama, sürdürüyor. Zaten onun gibi sürekli konuşan, aralıksız daldan dala atlayan bir tek **Çetin Altan**'ı gördüm desem yeri:

"— ... şimdi siz ne sanıyorsunuz? Josy'yi, **Mirella**'yı ve benzerlerini, anormal yaratıklar, nasılsa ortaya çıkmış birtakım ayrıksılar filan mı? Hah hah hah, gülerim ben buna! Neden? Nah, daha bu sabah **Milli Kütüphane**'de bazı notlar aldım, kanıtı onlarda, okuyayım mı?"

Okuma desek de okuyacak! İç cebinden bumburuşuk pelür kâğıtlar çıkarıp ışığa tutarak başlıyor uzata uzata, dua okurmuşcasına okumaya:

"Primo: 'Burada erkeklerle yatmak isteyen erkekler, kadınlarla yatmak isteyen kadınlar var... Halk bunu çok kötü karşılıyor. Kadın kılığında yaşayan erkekler bile var. Bunlar güzel koksun diye saçlarına hurma yağı sürüyorlar. / *The Sex Life of Africains* – **W.D. Hambly."**

"Secundo: 'Şukçiyler, **Sibirya**'nın kuzeydoğu ucunda yaşıyorlar. Bunlar rahiplerini özellikle eşcinseller arasından seçerler. Şukçiy rahipleri, keşiş, büyücü ve hekimdirler. Kadın gibi giyinir, kadınların gördüğü işi görür ve erkeklerle evlenirler.' / **Gallimard**'ın bir kitabı: *Mythe, Réves et Mystéres.*"

"Tertio: 'Otlak kızılderilileri arasında **i-ku-ku-a** diye bir tören dansı ediliyor, bu dansı bir kere eden erkekler ömürleri boyunca kadın gibi giyinmek zorundadırlar.' / **Gatlin."**

Dédé'nin hâli tavrı öylesine savruk, döküp saçtığı kâğıtlar o kadar gelişigüzel yazılmış çizilmiş ki, okudukları beni hayrete düşürüyor: beklemiyordum doğrusu! Buna karşılık Josy'nin buğulu bakışlarında ona açık bir hayranlığın belirdiğini elle tutarcasına görüyorum. O ise durumu bütünüyle eline aldığının farkında, kendinden emin, hattâ biraz ukala bir edayla bana dönüp diyor ki:

"— ... Nebraska'daki Winnebago kızılderilileri arasında bir efsane anlatılır dururmuş, nasıl bir şeydir merak etmez misiniz? O halde anlatayım: Genç bir boy başkanı, kendisine yapay bir kadın organı yaptırıyor, yapay memeler vs, sonra da kadın giysileriyle bir kadın olarak yaşamasını sürdürüyor. Sonunda, komşu boylardan bir yiğitle sevişip evleniyorlar, üç çocuk doğuruyor ona, sapasağlam üç çocuk."

Sustu, eliyle Josy'yi, öteki masalarda müşterilerle çene çalan, içki içen öteki kadın/erkekleri gösterdi:

"— ... bunların gerçekleştirmek istediği bu efsanedekinden çok mu farklı sanki?"

Ağır, ağdalı bir müzik, zeytinyağı yeşili bir gizli ışığa bulanmış, kıvamlı bir sıvı hâlinde piste yayılıyor; dudak dudağa, yanak yanağa dansedenleri adeta büyük ve gizemli bir jelatin kavanozu içersine alıyordu. Hani insanın neyi nereye koyacağını, neyin nereden itibaren ne olduğunu kestiremediği duraksama anları olur ya, onlardan birini yaşıyordum işte. Sanırım **André Blaireau**'nun üzerimde yapmak istediği etki de buydu. Başarmıştı öyleyse.

Bardağını şerefime kaldırarak: "— **Kaptan**," dedi, "... bu 'kızları' hor görmemelisiniz. Bilmem kaç yıllık bir rüyayı gerçekleştiriyorlar."

Sonra kulağıma eğilip, fısıldadı:

"— ... **Roma**'da ne derlermiş bunlara, haberiniz var mı: *juvenes sumus felices*, yani mutlu gençler! **Amerika**'da da buna benzer bir şey söylüyorlar şimdi."

Diyebilirler ama, gerçek bu mu. Benim gözlemim oydu ki *travesti*lerin çoğu işi ne kadar umursamazlığa vurursa vursunlar, saklı bir hüznün sisinden, tumturaklı bir kederin durgunluğundan kendilerini kurtaramıyorlar.

O ZAMAN DÜŞÜNEMEDİĞİM

On altı yaşında filandım!

Biz, **İzmir Atatürk Lisesi**'nin birinci sınıfından iki çocuk, **Cemşid Hun**'la **Attilâ İlhan**, ünlü 141 142. maddelerin hışmına uğrayarak, cezaevine düşüyoruz. İlk günlerde, adamın sırtını üşüten 'münferit'lerde anamızı ağlattıktan sonra, bizi 'ikinci ferâne'ye veriyorlar: idamlıkların, çok ağır cezalıların bulunduğu, fakat yaşama koşulları daha elverişlice bir yer burası!

Rahatımız biraz düzeliyor ya, okuyacak kitap istiyoruz. İstiyoruz deyişim lafın gelişi, gerçekte isteyen benim: Cemşid'in okumakla yazmakla pek arası yok. O yıllarda **Remzi Kitabevi**'nin 'Dünya Muharrirlerinden Tercümeler Serisi', en seçkin eserlerin yayımlandıkları dizi. Zarzor bunlardan birkaçını ele geçiriyorum: **Georges Duhamel**'in *Geceyarısı İtirafı*, **Pierre Benoit**'nın *Geceyarısı Güneşi*, bir de **Tullio Murri**'nin *Kürek Cehennemi.*

O güne değin **Tullio Murri** adını duymamışım. O günden sonra da duymayacağım. Kitabı Türkçeleştiren **Hüseyin Cahit Bey**'di yanılmıyorsam. Boş bir zamanda yapmış olmalı. İtalyan cezaevlerindeki yaşama koşullarını anlatan bir romandı ki, **Cesarino** adındaki bir hükümlünün giderek cezaevinin 'fahişeleri' arasına nasıl katıldığını, nasıl 'kocalarından' birisinin ona cezaevinden çıkınca beraber yaşamalarını önerdiğini 'tasvir' ediyordu: **Cesarino**, kadın kılığına girecek, süslenecek püslenecek, adamın 'metresi' olacaktı.

Talihin garip bir sillesini yiyip cezaevine düşmüş on altı yaşındaki bir öğrenciyi böyle bir romanın nasıl çarpacağını bir düşünür müsünüz? Berbat bir şey oldu. Günlerce talihsiz **Cesarino**'nun feci akıbetine üzüldüm durdum. Çocuktum, safmışım besbelli, insanların yaşantısını nelerin biçimlendirdiğini kestiremiyordum; haksızlıkların ve yanlışlıkların dürüstlükle, akıl ve iyiniyetle giderilebileceğini, düzeltilebileceğini sanıyordum. **Cesarino** o akıbete 'müstahak' değildi bence, kurtarılabilirdi de!

Aradan yıllar geçip, elin **Paris**'inde **Josy**'yi, **Mirella**'yı ve öbürlerini görünce, düşünüyorum da, **Cesarino**'nun o kaderi kendisinin de isteyebileceği, hattâ bundan hoşlanabileceği hiç aklıma gelmemiş!

MERAKLISI İÇİN NOT

'Travesti' kabarelerinin en ünlülerinden Carrousel kadın/erkekleriyle sık sık dünya turnelerine çıkar. Ortadoğu ülkelerine yönelmiş bu turnelerin bir ikisinde Türkiye'ye de uğramışlar, İstanbul, Ankara ve İzmir'in büyük gece kulüplerinde boy göstermişlerdir. Sonraları, galiba en çok da İtalyanlar, bizdeki kadınlığa yönelik gençlerle ilgilendiler, bunları Roma'ya çağırıp orada ameliyat ederek iyice kadınlaştırdılar, en ünlüleri Emel Aydan ve Hülya Korur adıyla çalışıyorlardı.

4

BLAIREAU'NUN NOTLARI

TARİHE GÖZ ATARSAK...

Janine, Allah bilir kaçıncı tablosu için, **Margot**'ya çıplak poz veriyor: kaplan postuna benzer benekli bir postun üzerine oturmuş; bir eli arkasında, bir eli alnında; göğüsleri ve dudakları fırlak! Buğulu camların ardında, buz tozu hâlinde ufalanan gökyüzü. Ben, divana uzanmış, kaloriferin kuru sıcaklığında iliklerimi gevşeterek, madalyonun öteki yüzünde yeni tanıdığım insanları anlatıyorum: **Josy**'yi, **Blaireau**'yu **Blaireau**'nun leblebi gibi döküp saçtığı hikmetleri. Tınmıyorlar.

Yalnız, eski **Yunan** ve **Roma**'da eşcinsellerin evliliği konusuna gelince, **Margot** paletini bıraktı, kitaplarının arasında yaldızlı bir cildi çekip, önüme attı:

"— ... bazı satırların altı çizilmiştir," dedi, "... bul, oku."

Önce kitaba baktım, **Samasatus**'lu **Lukianos**'un ünü dünyayı tutmuş *Yosmaların Sohbeti / Dialogues des Courtisanes* adlı eseri, sonra altı çizilmiş paragrafı buldum okudum:

> "... **Lesbos**'lu **Magila** diye bir kadın, zengin bir kadınla beraber yaşıyordu. **Leaina** adında genç bir kadın, geceyi geçirmek üzere bu iki sevicinin evine geliyor. İkisi de **Leaina**'yı heyecanla karşılayıp, kucaklayıp öpüyorlar,

seviyorlar, okşuyorlar. Sonra **Magila** onu koynuna alıyor, **Leaina:** '— Güçlü kuvvetli, levent gibi bir erkekle yatmıştım sanki' diyor. **Magila**, kadın adı olduğu için, adını beğenmez, kullandırmazmış; kendisini **Magilo** diye çağırtırmış. **Leaina**'ya şöyle demiş: '— Benim adım **Magilo**'dur, **Demenossa** ile evliyim, benim karımdır o."

Çalışmaya ara verince, **Janine punch** hazırladı. Bardaklarda, alkol, bazen mora, bazen kızıla çalan yassı ve mavi bir alevle yanıyor. **Margot**, piposunu dumanladıktan sonra, lütfen konuya dönmeye 'tenezzül' etti:

"— ... ben sanırdım ki Müslümanlar Hıristiyanlara oranla Yahudi ahlakından daha az etkilenmişlerdir. Yanılmışım: bakıyorum da, senin, bizim erkeklerimizden farkın yok, eski çağın gerçekleri kafanı altüst ediyor. Dememiş miydim sana cinsel yasakların kökeni eski **Filistin**'dedir diye, yoksa eşcinsellik **Mezopotamya** uygarlıklarında da, eski **Mısır**'da da, eski **Yunan** ve **Roma**'da da görülüyor. Hattâ bu sonunculara toplumsal sisteme dönüşmüş denilebilir. Yasak olduğu tek öğreti Musevilik öğretisi, elbet Musevilikten esinlenen Hıristiyanlık ve Müslümanlıkta da aynı yasakları buluyoruz. Yalnız Araplaların harem kurumunu gözden çıkaramayışlarına bakarak, Müslümanlardan umutlanmıştım biraz, daha geniştirler sanıyordum."

Üç gün sonra mı ne, **Blaireau** ile soruna yeniden el attığımızda, **Margot**'nun dediklerini üç aşağı beş yukarı doğruladığını gördüm. Hani şu bizim **Boğazköy** kalıntılarında bulunan **Gılgameş Destanı** var ya, meğer o **Mezopotamya** uygarlığında eşcinselliğin olduğuna en sağlam kanıtmış! **Gılgameş** sıradan bir adam mı, hayır: basbayağı bir kral, ama bir gece bir düş görüyor, garip bir düş bu, zira 'yıldızlar birdenbire dökülüyorlar, bir adam

gökten bir meteor gibi yere düşüyor, **Gılgameş** onu bir karı gibi kucaklıyor'. Bu, **Engidu**'dur.

Blaireau, kendisine özgü patavatsızlığıyla, neredeyiz, çevremizde kimler oturuyor, bize kulak veriyorlar mı vermiyorlar mı aldırmadan, kalkıyor ayağa, kahvenin ortasında handiyse bağıra çağıra **Gılgameş** Destanı'ndan mısralar okuyor:

> *Soğukta insanı sıcak tutmayan bir*
> *örtüsün sen!*
> *rüzgârı tutamayıp savrulan bir kapısın!*
> *bir tuzaksın, içinde türlü hainlik*
> *barındıran!"*

Bu acı sözler, **Gılgameş**'in kendisine vurulan tanrıça **Piştar**'a söyledikleriymiş. Çok ilginç: **Gılgameş**'le **Engidu** öylesine sıkı bir ilişki içindedirler ki, tanrıça **Piştar**'ın sevdasını reddediyor **Gılgameş**! Bu yüzden başlarına gelmedik belâ da kalmıyor.

Daha sonra **Blaireau**, bir yandan tahta sakalıyla masanın üzerini süpürürken, bir yandan da acı tütün ve kırmızı şarap kokan soluğuyla yüzüme yüzüme eğilip, Eski **Yunanistan** diye bildiği ne varsa işin içine karıştıracaktır. Bu yolda hazırlıksız sayılmam, **Margot**'dan az şey dinlemedim, yine de **Blaireau**'nun anlattıkları:

"— ... sorunu bizim koyduğumuz gibi koymuyorlar bir kere, aynı cinsten kişilerin arasındaki aşkı handiyse sahici aşk diye almışlar, değer yargıları da ona göre olmuş elbet. Şey diyor ki hattâ, şey canım, şey ... ha, **Platon** diyor ki..."

Yine ceplerini altüst ederek, üzerine kurşun kalemle kargacık burgacık notlar alınmış, eski püskü kâğıt tomarlarını çıkardı, epeyce aranıp içlerinden birisini seçti, sesini ağdalaştıra ağdalaştıra okudu:

> "... belki de barbarlar oğlanlara duyduğumuz büyük yakınlığı kınamaya yeltenirler. Tıpkı beden eğitimini ve bilim sevgimizi baltalamaya çalıştıkları gibi, oğlanlara duyduğumuz büyülü sevgiyi de yasaklamaya çalışırlar. Bunun nedenini, zorba barbarların bütün uygarca şeyleri yasaklama eğiliminde aramak gerekir."

Sakalını avuçlayıp, kahkahayı basıyor: "— ... duydunuz ya, adamın gözünde eşcinsellik 'uygarca bir şey' de, eşcinselliği yasaklamak barbarlık!" Arkasından, yeniden burnuma girip başlıyor bir sürü ad sıralamaya:

"— ... **Solon** eşcinseldi, **Psistratus** diye bir oğlana tutkundu. **Temistokles** ile **Alkibidiades**, sevdikleri bir delikanlı için çatışmışlardır. Ünlü söylevci **Demosthenes** var ya hani, derler ki süslü şallar, ince işlemeli giysilerle dolaşmayı severmiş. Giyimlerini kadın giysilerine benzetenler çokmuş o zaman. Ya **Sophokles**?.. Ya **Euripides**?.."

Yine eski püskü kâğıtları arasından, kenarları lime lime olmuş, yazıları okunmaz hâle gelmiş bir tanesini seçip çeneme dayıyor. Yanlış aklımda kalmadıysa, **Xenefon**'un bir metni bu:

> "... eski **Isparta**'da eşcinsellik, eğitim sistemine bile sokulmuş, bir eğitim dalı hâline gelmiştir. Hükümet bu türden aşkları koşullara bağlamıştır. Sözgelişi, **Isparta**'lı bir soylu genç, kendisine bir âşık edinmezse cezalandırılırdı. Onun gibi, varlıklı bir âşığı yoksul fakat dürüst bir erkeğe yeğleyen yakışıklı oğlan cezayı yerdi. Bütün sevgi gösterileri, en içli dışlı ilişkiler bile, yasalarla onaylanmıştı."

Sonra **Atina**'ya geçiyor, **Dédé**'ye göre **Atina** aslında yüksek eşcinselliğin başkenti, hem böyle birçoklarının san-

dığı gibi duygusal düzeyde bir eşcinsellik değil bu, basbayağı bedensel ve somut bir şey. Savlarına **Raymond de Becker**'i tanık gösteriyor:

> "... aslında **Atina**'da eşcinsellik sadece özgür vatandaşlara özgüydü, kölelerin bu tür ilişkilere girmesi yasalarla önlenmişti. Yalnız, özgür erkekler arasındaki aşkın sadece duygusal olduğunu düşünmek safdillik olur. O çağın Grek dünyasında görülen eşcinselliğin ülkücülükle de ilgisi yoktur. Bunların bazı filozofların desteklediği ülküleri benimsediğini sanmak, yanlıştır. Eski **Yunanistan**'da erkek fahişeliği yaygın durumdaydı, o kadar ki meslekten sayılıyor ve yapanların devlete vergi ödemesi bile gerekiyordu."

Bütün bunlar iyi hoş da, **Blaireau**'nun dediklerini, yalnız yakaladığım bir ara **Josy**'ye aktarıp ne düşündüğünü sordum. Sahneye çıkmak üzereydi, gözkapaklarına yaldızlı far sürüyordu. Kirpiklerinin arasından gözlerini kaybederek güldü:

"— ... siz," dedi, "... **Dédé**'ye pek o kadar aldırmayın: o kocaman bir çocuktur. Onu biraz da bu yüzden seviyorum ya! Fakat, dikkat: bir erkeğin bir erkeğe olan aşkı değildir benimkisi, bir kadının bir erkeğe olan bağlılığıdır..."

İyi mi?

Seks sözcüğünü kim uydurdu?

Askerliğini yaparken, insan nedense çok kitap okur. Hayatı birden düzene girer de ondan mı, çoğu ıssız **Anadolu** şehirlerinde akşamlarını değerlendirecek gönlüne göre bir eğlence bulamaz da ondan mı, bilemem. Bildiğim,

benim, **Erzincan** askerliğim sırasında, *Kurtlar Sofrası*'nın beğenmediğim bölümlerini harıl harıl yeniden yazdığım gibi, emekli bir paşa keyfiyle bir sürü de kitap okuduğum.

Bunların arasında, **Marguerite Yourcenar**'ın *Les Mémoirs d'Hadrian / Hadrianus'un Anıları* önemli bir yer tutuyor. Neden? Daha **Mamak Muhabere Okulu**'nda yedek subay adayı iken, bazı Fransızca dergilerinde kitabın övgüsünü okumuş, o zamanlar **Ulus**'ta bir yerde olan **Hachette Kitabevi**'nden bir cep kitabı basımını bulunca şıp diye almıştım. Kur'a telaşı arasında okunması **Erzincan**'a kalmış oldu.

Marguerite Yourcenar, edebiyata düşkün bir kadın tarihçi, kitabı da **Hadrianus**'un gerçek anıları değil: düşünmüş, **Hadrianus** anılarını yazsaydı nasıl yazardı diye; toparladığı tarih bilgisini, bu ünlü **Roma** imparatorunun kişiliği ve yaşantısı üzerine derlediklerini, biraraya getirmiş; anı biçiminde yazmış! Çok da iyi etmiş: çünkü kitabı hem bir roman akıcılığıyla okunuyor, hem benim gibi Yunan/Latin tarihine de, **mitologya**'ya da ısınamamış bir barbara bir sürü şey öğretiyor: en başta **Hadrianus**'un eşcinsel bir imparator olduğunu, sevdiği delikanlılar adına şehirler bile kurduğunu filan.

(Aradan zaman geçince, 1963'te **Claude**'dan **Marguerite Yourcenar**'ın tarihteki erkek eşcinsellerle garip bir yakınlık içinde olduğunu öğreneceğim. *Alexis* adını taşıyan böyle bir kitabı daha var sanıyorum.)

Oysa, **Roma**'nın insanın cinsellik tarihine katkısı eski **Yunanistan**'ınkinden kim daha azdır diyebilir? Kalın camlı gözlüklerinin irileştirdiği kınalı kızıl kirpikli balık mavisi gözlerini açа açа, **Blaireau**'nun daha o ilk **Paris** yıllarımda söylemiş olduklarını nasıl unuturum peki:

"— ... ben laf dinlemem, **Roma** eski **Yunan**'ın uzantısıdır, beğenisi daha düşük, gücü daha büyük bir uzan-

tısı: eski **Yunan**'da olan her şey **Roma**'da da olur, ama bir bakıma çok daha büyük çapta, bir bakıma çok daha aşağı bir düzeyde! Cinsellik alanında da böyle olmuştur bu!"

Eliyle havadaki görünmez yarasaları kovalayarak eklemişti:

"— ... **Lewinshon**'ı tanıyor musunuz? Hayır mı, ya kimi tanırsınız siz? **Lewinshon** diyor ki aslında seks sözcüğünü ilk icad edip kullananlar da Romalılardır. Sözde Yunanca *hexis*'ten geliyormuş ama, doğru dürüst kimsenin bir şey söyleyebildiği yok."

Roma dediler mi dur, gözlerimin önünde ya **Cecil B. deMille**'in ya da faşist İtalya'nın ünlü rejisörü **Alessandro Blasetti**'nin çevirdiği bol figüranlı gladiyatör filmleri: kalabalık bir seyirci topluluğu arenanın tribünlerini doldurmuş, ortada gladiyatörler boğuşuyorlar, çığlık kıyamet! Bir de, ne: **Caesar** harmaniyesini savurta savurta merdivenlerden inerken suikastçılar ansızın çevresini sarıyorlar, aralarında **Brutus**, hançerini çektiği gibi...

Margot, çok eski bir söyleşimizde demişti ki: "— ... **Caesar**'ın eşcinsel olacağı hiç aklına gelmiş miydi? Çağdaşı bir Romalı senatör onun için ne demiştir, duymuş olsan gerek: 'Caesar bütün kadınların kocası, bütün kocaların da karısıdır'."

Hangi akşam o, kabaredeyiz, ışıklar renk renk yanıp sönüyor, mikrofonda **Mirella**, üzerinde pul işlemeli şahane bir tuvalet. **Dédé**, oturduğumuz masada, bir eliyle **Josy**'nin ince belini sarıp öbür eliyle piposunu basbayağı gözüme sokarak bir imparator daha ekliyor listeye:

"— ... bunların en akıllısı **Augustus**'tu öyle mi, gençliğinde kendisini **Tittius Hirtius** diye birine sattığına ilişkin belgeler bulunmuştur, kaldı ki..."

Bu **Roma** imparatorları bir âlem, bir bakıma **Ro-**

ma'nın cinsel haritasını iyice çıkarabilmek için imparatorların cinsel yönelişlerini gözden geçirmek gerek. En iyisini de galiba **Doktor André-Morali Daninos** özetlemiş, şöyle diyor:

> "... **Caesar** gibi **Tiberius** da eşcinseldi belki. **Caesar**'ın öcünü alan **Marcus Antonius** da **Kleopatra**'nın aşkı uğruna bir imparatorluğu feda etmeden önce, erkeklerle de kadınlarla da sefih bir hayat sürmüştü. **Caligula** kendi kızkardeşi **Asrippina**'yı metres edinmişti, arkasından sürgüne gönderdi. **Agrippina, Claudius** ile evlendi, ama oğlu **Britannicus**'u sürgüne gönderdikten sonra kocasını zehirledi. **Claudius, Agrippina** ile evlenmeden, üçüncü karısı **Messalina** ile yaşıyordu. **Messalina** kocasını hafiyelerle izlettiriyor, canı çekince genel kadınların arasına karışıp orospuluk ediyor, ama bu son derece kanlı entrikalar çevirmesini engellemiyordu. **Caius Silvius**'la gizlice evlenince **Claudius**'un sabrı taşmış, **Messalina**'yı öldürtmüştü. **Agrippina** ise **Claudius**'u zehirledikten sonra öz oğlu **Neron**'u tahta çıkardı, ama ona hiç göz açtırmadığından **Neron** da (basbayağı bir vampir olduğu söylenen) **Poppea** ile evlendi, onun itişiyle de annesini öldürttü. Daha önce ilk karısı **Octavia**'yı da sürgüne göndertmiş, öldürtmüştü. İkinci kez gebe kalınca, **Poppea**'yı da karnına bir tekme vurarak öldürdü. **Vittellius** kadın kılığında gezmekten hoşlanıyordu, o da eşcinseldi. **Caesar**'dan ve **Tiberius**'tan sonra **Ankonius**'un âşığı olan **Hadrianus**, eşcinsel olduğu halde başarı ile saltanat süren tek imparatordur."

Marguerite Yourcenar da bunu anlatıyor zaten, ayrıca **Hadrianus**'un aşk belasına neler çektiğini de!

Şimdi nasıl **Josy**'yi hatırlamam: el aynasında büyük

bir titizlikle dudaklarının rujunu tazeliyor, **Blaireau**'nun dediklerini umursamaz görünüyordu; bir ara nasıl oldu bilmiyorum, ona bütün bunlar üzerinde ne düşündüğünü sorayım dedim; kayıtsız, omuzlarını kaldırdı:

"— ... **Dédé** neyi kanıtlamaya uğraşıyor bir türlü anlamıyorum: ben etten kemikten *(en chair et en os)* bir gerçek olarak yanıbaşında dururken!"

5

SADE VE SACHER-MASOCH

DOKTOR BRANDER'IN BAŞINA GELENLER

Prefecture'den çıktım, **Seine** kıyısında durup gökyüzüne baktım, külrengi bir kar ince ince üzerime ufalanıyordu; birden kendimi **Erich Maria Remarque**'ın bütün ilk gençliğimizi etkilemiş *İnsanları Seveceksin* romanındaki siyasal mültecilerden biri, **Steiren** ya da **Kern** gibi hissettim: **Fransız Polisi, Paris**'te 'siyasal etkinliklere bulaşıp tek durmadığım için' bana sürekli oturma izni de, oturma belgesi de vermiyordu, en kısa sürede **Fransa**'yı terk etmezsem sınır dışı edilecektim!

O havayla **Margot**'nun atölyesine düşmüşüm ki, orada beni başka bir dram beklemektedir: **Doktor Brander,** bulut gibi sarhoş, divana yıkılmış atıp tutuyor. Saç baş bir tarafta, ağız çarpık, gözler kan çanağı. Yahu ne oldu bu kadına? Öylesine allak bullak bir halde görünüyor ki, yanında her zamanki özeni ve titizliğiyle giyinip kuşanmış, süslenip boyanmış **Margot**'yu, hani büyük mağazaların vitrinlerinde güzellikleri akıl dışı mankenler vardır ya, onlardan birisi sanıyorum. O, piposunu, ağzından eline alıyor, kısaca bana durumu özetliyor:

"— Bir kızla yaşıyordu ya, bunu bırakıp kaçmış!"

Kız, eski bir filmden belleğe yansıyıveren bir hayal gibi gözlerimin önünden geçiyor. Allah Allah, o burjuva ailesi sıcaklığında hanım hanım **Doktor Brander**'e ka-

zak ören genç kadın nasıl olur da bırakıp kaçar? **Doktor Brander**'i zarzor bir arabaya atıp, evine götürüp bıraktıktan sonra, sorunun cevabını **Margot** veriyor:

"— ... elinden kaçırdığı ilk kadın mı sanıyorsun? Ona kimse dayanamaz; *sadique*'tir çünkü, sevişirken hırpalamaktan zevk duyar, bundan önceki anlatmıştı, kızı çırılçıplak iskemleye bağlar, göğüslerini jiletle çizermiş! Kolay mı dayanmak?"

Çok kötü oldum: küçük yaşımda işkenceyi siyasal bir baskı aracı olarak çevremde gördüğümden midir nedir, böyle bir davranıştan cinsel zevk alınabilmesi bana insanlığa sövmek gibi geldi. Ama diyorum ya, gençtim, şiddetin insanların hayatında oynadığı rolü yeterince değerlendiremiyordum, **Marqius de Sade** hakkında hiçbir bildiğim yoktu. Sadece gerçeküstücülerin eserlerine abartılmış bir önem verdiklerini okumuştum, bir de **Margot**'yla ilk zamanlarda konuştuklarımızdan bazı şeyler aklımda kalmıştı.

İşte, sadece üzerine yazılmış kitaplarla koskoca bir kitaplığı doldurabileceğimiz **'Divin / İlahî Marquis'** ile ilgilenişim bu olaydan sonra başladı. Başlamasıyla tökezlenmesi de bir oldu: bütün kitapları yasak edildiğinden onları nasıl bulup nerede okuyacaktım? Bereket versin, **Margot** imdadıma yetişti, önce bir *Sade'dan Seçmeler* kitabı buldu. Sonra *Justine*'le *Juliette*'i; sonra da bazı öbür eserlerini. Fakat önce yaşantısı! **Doktor André-Morali Danino**s'nun şöyle bir özetleyişi var ki, bilmem hoşunuza gidecek mi:

> **"... eski rejimin bir adamı olan Marquis de Sade soylu bir kişiydi, hafif süvari birliklerinde subaydı, ozandı, müzikten anlardı. Grimod de la Reynière kendisini daha küçük yaştayken kunduzböceğinden çıkarılan bir ilacın şehvet**

duygusunu artırıcı etkilerine alıştırdı. **Marquis** 'edebe çok aykırı eylemlerinden' ötürü 1763'te tutuklandı. **Vincennes**'de hapse atıldı, çok geçmeden salıverildi ama, tek başına dine de aykırı düşen eylemlerin kahramanı bir ahlaksız olarak damgalandı. Çeşitli ilişkiler kurdu, babası ölünce miras olarak kendisine 'kont' unvanı kaldı. Yine ordu hizmetine girdi, fakat çok geçmeden gece âlemlerine başladı: karşılıklı birbirini kırbaçlamaktan ibaretti bu âlemler. 1768'de bir kızı kaçırarak kırbaçladı, kız kaçıp onu ele verdiyse de Kral soruşturmayı durdurdu. 1772'de **Marsilya**'da **Sade** eşcinselliğin ve kırbaçlamanın da uygulandığı cinsel bir âlemde, yosmalara, içinde kunduzböceğinden çıkarılan o şehvet verici ilacın da bulunduğu şaraptan içirdi, kızlar hastalanınca onu şikâyet ettiler: **Sade**'la uşağına ölüm cezası verildi. **İtalya**'ya kaçtı ama, orada tutuklanarak **Milano**'da gözaltına alındı. Kaçıp yanına gelen karısıyla birlikte türlü çarelere başvurarak geçinmeye çalıştı. Ne var ki bir yolunu bularak onu yine **Paris**'e getirdiler, 1777'de yine cezaevine koydular, 1790'da **Ulusal Meclis**'ce salıverilince *Justine ya da Namuslu Bir Kızın Başına Gelenler ve Juliette ya da Ahlaksızlığın Zaferi* başlıklı iki kitap yayımladı. Fakat gaflete düşüp **Madam Tallien** aleyhinde bir yergi yazınca 1796'da yine cezaevini boyladı. **Napoleon** onu bile bile cezaevinde unuttu, **Sade** da 1814'te demir parmakların arkasında öldü."

Sade'ı okumak, hele önceden fikri olmayan birisi için, korkunç bir olaydır ha! Yaşadığımız cinsel tabular toplumunun yüzlerce yıllık yasakları paldır küldür yıkılırlar. Yazar, Hıristiyan/Yahudi ahlakının batılı toplumlara sindirdiği bütün cinsel değer yargılarını altüst etmekle kalmaz, çoğu zaman, insanın 'aklını durduran' bir cü-

retle, gerçekten ahlaklı, gerçekten sağlam ve dengeli olmanın, bu değer yargılarının tam tersine inanmak ve uygulamakla gerçekleşeceğini savunur. Deneyleri kıt, cinsel özlemleri olağan çizgisini aşmamış okur, **Sade**'ı okurken, daha ilk satırlarında dehşete düşebilir: aile, devlet, din, hukuk mukuk tanımayan **Sade,** bütün ayıpları bir meziyet hâline getirdiği gibi, erdemli olmanın din töresine dayanan bir toplumda nasıl türlü belalara uğramanın nedeni olduğunu; buna karşılık, dinsizliği ve ahlaksızlığı benimsemenin her türlü ikbal kapısını nasıl açtığını 'kanıtlar'. *Justine*'le *Juliette*'in ana konularına göz atarsanız, görürsünüz: **Justine,** erdemli olduğu için başına gelmedik bela kalmaz da, **Juliette** ahlaksızlığın her türünü kolaylıkla benimsediği için zevkin ve servetin zirvesine ulaşır.

O akşamlarımı unutabilir miyim hiç?

Bazı bazı, o yıllarda henüz açık olan **Quartier Latin**'deki **Dupont** kahvesinde, **gauloise** tütünü, **café crème** ve **chocolat** kokuları arasında dalar gider; birden, gevşek bir karanlığın bulvarları sardığını, güven verici bir karın sessiz bir müjde gibi yağmaya başladığını, hayretle gördüm. **Maria Misakyan,** aşkımızın bu en duygusal döneminde, benim ne diye böyle cinsel tutkusu çılgınlığa varan bir yazarı elimden bırakmadığıma akıl erdiremez; **Pablo** ise, beyaz dişli hergeleliği, İspanyol bıyıkları ve gitarlı çapkınlığıyla, kitapların sadece sevişme düzenlemelerini (hem de insanı ürküten bir öğreticilik, aşırı bir ayrıntı düşkünlüğüyle) anlatan bölümlerine şöyle bir göz atardı.

Sade, daha o dönemde, sonraları *groupesex* diye anılacak, hayli de uygulanacak bir cinsel sevişme tekniğinin inceliklerini uzun uzun araştırmış, geliştirmiştir. Kadınlı erkekli gruplar, işin içine türlü işkencelerin, çoğu

kere adam öldürmelerin de karıştığı bitmez tükenmez 'sefahat âlemlerinde' günlerce bıkıp usanmadan 'aşk yaparlar'. Sevişmelere yalnız aynı oburlukta sürdürülen şölenlere katılıp yiyip içmek, bir de din aleyhinde, yeni ve benimsenmesi zorunlu doğasal bir töre lehinde söylev çekmek için ara verilir. Ne müthiş bir gerilimdir bu!

Sade'ı ilk okuyuşumda, itiraf etmeliyim ki, daha çok cinsel sınır tanımazlığı, hemen herkesin 'sapıklık' dediği bütün cinsel kaymaları ahlak adına savunuşu beni çarpmıştı; ne Nadeau'nun ve André Breton'un o derece ilginç bulduğu gerçeküstücü yanını görebilmiştim, ne de bir sürü yazarın onu yeni bir törenin yaratıcısı olarak selamlamasına yol açan devrimciliğini! Beni asıl ilgilendiren bireylerin cinsel diyalektiği, iki cins arasında gidip gelişleri olduğu için midir nedir, şiddete dayanan, cinayete ve cürüme hak tanıyan bir ahlak anlayışına ısınamadım pek; evet, 'hoşgörü toplumu'na yandaştım, insanların cinsel davranışlarını yargılarken acımasız olmamaya çalışırdım ama, Sade'ın insanları zevk alanlar ve zevk vermeye (hatta bu amaçla ölüme) mahkûm olanlar diye ikiye ayırdığını fark etmem, gizli bir faşizm eğilimi karşısındaymışım gibi beni ürkütmüştü.

Durumu Margot'ya açtım, hınzır bir günüydü, alnında zaten biraz yüksekçe çizdiği incecik kaşlarını daha da yükselterek, tekgözlüğünü eline alıp, açık bir Arsen Lupin alaycılığıyla bana: "— ... saf bir yanın var ki (*o pur* diyordu) bayılıyorum: sevişmede şiddet insanların çoğunda tutku hâlindedir, Strasbourg bulvarındaki gizli buluşma evlerinde sado-mazohistler için özel kırbaçlama ve işkence odaları olduğunu duymadın mı hiç? Onların yanında bu bizim Brander'in yaptıkları çocukça kalır doğrusu."

Margot, bilerek ya da bilmeyerek, bu defa Sade'ın

karşıtı olan birini ünlü yazar **Leopold Sacher-Masoch**'un adını anmış oluyordu. **Doktor Kraft-Ebing,** eziyete uğramaktan cinsel tad duyanlara onun adını göz önüne alıp da *Masochiste* dememiş miydi?

'KÜRKLÜ VENÜS' VE KIRBACI

Leopold von Sacher-Masoch'a deygin bir fikir edinebilmek için, en iyisi sanırım ünlü *Kürklü Venüs*'ünden rastgele bir yeri açıp okumaktır:

> "... Ne yazık ki beni birden ayağıyla itti, yerinden fırladı, çıngırağın ipini çekti. Bir iki saniye sonra içeriye ceylanlar gibi üç zenci kız girdi. Abanozdan yontulmuş gibiydiler. Üstlerinde al satenden daracık giysiler, ellerinde birer ip vardı.
>
> "Durumu kavramakta gecikmedim, hemen kalkmak istedim. Fakat, **Wanda**, bütün endamıyla dimdik, çatık kaşları, alaycı bakışlarıyla güzel yüzünü bana dönmüştü; sahnenin tek söz sahibi oydu. Eliyle bir işaret yaptı; neye uğradığımı anlamama zaman kalmadan, üç abanoz ceylan beni yere yıktılar, elimi, kolumu, bacaklarımı kaşla göz arasında bağladılar. Ölüm cezasının eşiğindeki bir hükümlüden farksızdım. Kıpırdanamıyordum bile.
>
> "**Wanda** korku veren bir rahatlıkla, abanoz ceylanlardan birine:
>
> "— Kız" dedi, "... ver şu kırbacı bana."
>
> "Kız kırbacı şöminenin yanından alarak, saygıyla **Wanda**'ya uzattı.
>
> "— Al şu kürkü omuzlarımdan, ağır geliyor."
>
> "Bu buyruk da yerine getirildikten sonra, **Wanda** cepkenini istedi. Kız hermin çevrili cepkeni yatağın üzerinden aldı. **Wanda**'ya giydirdi.

"Şu direğe bağlayın şunu..."

"Abanoz ceylanlar beni kaldırıp doğrulttular; tavanlı karyolanın direklerinden birine kalın bir halatla sımsıkı bağladılar. Ve sanki yer yarılmış da yerin dibine inmiş gibi bir anda gözden kayboldular.

"**Wanda** bana doğru birkaç adım attı. Beyaz saten robunun etekleri yerde gümüş gibi parlıyordu, ayışığı gibi. Cepkeninin üzerinde kızıl saçları alev dalgalarıyla yalazlanıyordu. Şimdi tam karşımdaydı, sol eli kalçasında, sağ elinde kırbaç. Bir kahkaha attı. Soğuk bir sesle:

"— ... oyun bitti", dedi, "... sahiciye geldi sıra."

"... Hermin çevrili cepkenin kollarını sıvadı ve tepeden tırnağa daha da güzelleştiren bir yırtıcılıkla kırbacı indirdi. Bıçak yemiş gibi sarsıldım.

"— Ne diyorsun bakalım, söyle?"

Sustum.

"— Hele dur seni kırbacımın altında köpekler gibi inleteyim bir."

"Büsbütün korkunçlaşmıştı. Kırbaçlama başladı. Sırtıma, kollarıma, enseme, boynuma dolu gibi yağıyordu darbeler. Haykırmamak için dişlerimi sıktım. Bu arada yüzümün ortasında bir şimşek şaklaması oldu, burnumdan sıcak sıcak kan geldi..."

Hadi itiraf edeyim: Sacher-Masoch'un *Kürklü Venüs*'ü Wanda'yı hemen hiç yadırgamadım ben!

Bak, kırbacın sapına yapışıp, onun gibi sevdalılarını kan çıkarıncaya kadar dövmüyordu ama, ilk gençliğimizin bütün sinemalarında hâlâ hayaleti dolaşan bir Joan Grawford vardı ki, filmlerinin çoğunda Sacher-Masoch'un sırılsıklam tutulabileceği zalim bir kadını oynamış durmuştu. Kibirli, erkekleri hor gören, kadınları insandan saymayan kıyıcı bir yaratıktı bu; çokluk para,

arasıra kudret ya da gönül tutkusundan, çevresindekilere inanılmayacak eziyetler eder dururdu. **Wanda**'nın farkı, eziyetinin cinsel sevişme sırasında işkence olarak somutlaşmasında!

Hakçasını isterseniz, **Wanda**'yı az bulunur bir kadın türü diye alınca ne kadar romanlık bir kadın buluyorsam, **Sacher-Masoch**'un onun uşağı olmaktaki ısrarını o kadar anlayamıyordum. Hele bu ısrar **Wanda**'nın o gizemli Yunanlıyla sevişmesi, kendisini aldatması doğrultusunda gelişince, aklım büsbütün karışıyordu.

Margot durumu şöyle açıkladı: "— ... **Wanda**'nın ona yaptığı maddi eziyet yetmiyor, **Sacher-Masoch** kadının bir başka erkekle kendisini aldatmasından, onu bu ihanete katlanmaya mecbur etmesinden, ayrı ve manevi başka bir eza yani zevk duymaktadır: böylece, tamamen hiçe sayıldığı adamakıllı meydana çıkmış oluyor çünkü."

Ona baktım, eski Yunan heykeltıraşlarının **hermaphrodite/hünsa** heykellerinden yürütme profili, koyu nefti erkek giysileri, açık yeşil kravatıyla, çağdaş bir **Sacher-Masoch** için, pekâlâ çağdaş bir **Wanda** olabilirdi. Hayli gururlu, epeyce zor beğenir, sırasında zalim olduğunu biliyordum. Kadınlık koşulunu kabul etmeyip ara bir cinste karar kılması, sürekli olarak kadınları alımına tutsak etmesi gizli bir *sadisme*'in işareti olamaz mıydı?

Buğulu dişlerinde dudak rujundan vuran kızıl yansımalarla güldü:

"— ... ne demek istediğini anlıyorum: benim *sadique*'liğim yoktur, kadınları ezmem, tersine şefkat gösteririm onlara, bana sorarsan aşk dediğin de çoğu cinsel tad, azı şefkat olan bir duygudur. Yalnız, **Montparnasse**'da, savaşın hemen ertesinde Hollandalı bir oğlan peydahlanmıştı. Nasıl ama, üflesen uçacak bir şey, in-

ce mi ince, zayıf, narin de: *mozachiste* olduğunu sonradan öğrendim, ardımı bırakmaz, sessiz, yumuşak, biraz da kölemsi bir inatla 'efendisi' olmamı isterdi. Zor attım başımdan."

Bunları anlatırken Margot'nun sesinde hissettiğim saklı gurur mu, yoksa giderilmek bilmez merakım mı itti bilmiyorum, Janine'e sormadan edemedim. Janine o sırada mankenliğe sardırmıştı, bir yerden iyi para kazanıldığını duymuş, vücudu elverişli ya, o işe de dadanıp daha çok kazanacak. Yanılmıyorsam, Etoile taraflarında bir manken okuluna gidiyor. Bu, hareketlerine, belki bakışlarına da, o zamana dek sezemediğim bir incelik kattı. İnsan bir kahvede Janine'le aynı masada oturmaktan hoşlanıyor basbayağı.

"— ... kim, Margot mu *sadique*? Hadi canım sen de, yanılıyorsun! Margot aşk konusunda çok dengelidir. Ben sana bir şey diyeyim mi çapkındır, uçarıdır filan ama, aslında galiba burjuvadır, yooo pardon, aristokrattır Margot. Ama onun aristokratlığı Sade'ınkinden de, Sacher-Masoch'unkinden de, çok farklı."

Sade'ın nasıl bir aristokrat olduğunu Doktor André-Morali Daninos'dan dinlemiştik. Sacher-Masoch'unkini ister misiniz Gilles Deleuze anlatsın?

> "... **Masoch**'un aşktan yana özel zevkleri dillerde dolaşır: kendini kovalatmak, yakalatmak, kendine ceza verdirmek, kendini aşağılatmak, hattâ işkenceye varan acılar için bütün bedenini, nasıl demeli, peşkeş çekmek... Kim yapacak bunları? Bir kadın, görkemli, güzel bir kadın, kürklü ve eli kırbaçlı. Uşak kılığına girmek, fetiş toplamak, 'tebdil' giysileri toplamak; gazetelere olmadık ilanlar vermek; sevdiği kadınla kontrat imzalamak, 'gereğinde' onu orospuluğa sürüklemek.

"... **Anna von Kottowitz**'le serüveni ona *Boşanmış Kadın*'ı esinledi; bir başka serüven, *Fanny von Pistor*'la, *Kürklü Venüs*'ü... Sonra **Aurore Rumelin** diye bir 'matmazel' acayip mektuplaşmalar ortamı içinde, **Masoch**'un karşısına çıktı, **Wanda** takma adı ile ve 1873'te onunla evlendi. **Wanda** hem uysal, hem titiz arkadaşı da olacak onun. **Masoch**'un yazgısı aldatılmak. Kılık değiştirmeden doğan olanakları da ağzına yüzüne bulaştırdı. Eve bir üçüncüyü sokmak, onun değişmez tutkusu olmuştur. Bu üçüncü onun dilinde bir Grektir. Fakat **Anna von Kottowitz** ile yaşarken eve soktuğu ve bir Polonyalı kont sandığı üçüncü'nün, aslında bir eczacı kalfası olduğu, hırsızlıktan arandığı, üstelik pek kötü bir hastalık taşıdığı meydana çıktı.

"**Wanda** ile yaşarken başına gelenlerin kahramanı, söylendiğine göre **Bavyera Kralı II. Louis**'dir. Bunda da kişilerin birbirine karışması, maskeler, karşılıklı birbirlerine girer, her şey düş kırıklığına dönüşen bir bale gibidir: Nihayet **Wanda**'nın pek güzel anlattığı **Armand** serüveni. 1886 **Paris** gezisini belirleyen öykü, **Masoch**'un **Wanda** ile aralarındaki bağın koptuğu yıl oluyor. 1887'de **Masoch** çocuklarının mürebbiyesi ile evlenecektir. **Myriam Harry**, *Sonia Berlin*'de adlı romanında **Masoch**'un son çekildiği köşesindeki günlerini anlatır. 1895'te **Masoch**, kitaplarının unutulmasından duyduğu burukluk içinde öldü."

'Resmen' uyariliyorum

Elime üç kuruş para geçti mi, oldum olası kitaba yatırırım.

Racine Sokağı'ndaki 'parti' kitabevinden bazı Marksizm klasiklerini alacağım. Dükkâna girdiğimde ortalık aydınlıktı henüz, öylesine dalmış, çeşitli kitaplarla öyle-

sine oyalanmışım ki, aldıklarımı sardırıp çıkarken, ışıkların yanmış olduğunu fark ettim; akşam sisi içinde, fosforlu ve gizemli çiçekler gibi parlıyorlar.

Kapıda **Pierre**'le burun buruna gelmeyelim mi? Üstünde eğreti bir ciddilik yanlış bir elbise gibi duruyor. Kaşlarını yıkıp beni kenara çekti:

"— ... iyi ki rastladım. Söyleyeceklerimi iyi dinle: geçen akşam seni **Montparnasse**'de hani bir kadın ressam vardır, erkek kılığında dolaşır, *lesbienne*, onunla görmüşler. Arkadaşlarla dikkatini çekmeyi kararlaştırdık. Bilimsel sosyalizme inanmış bir aydının yozlaşmış burjuvazinin *(o, la bourgeoisie decadante* diyordu) sapıkları arasında işi ne?"

Şaşırmadım: hele o tarihlerde **Stalinci** komünistliğin cinsel konularda ne kadar bağnaz olduğunu biliyordum. **Margot**'yla da, **Miss Higgins**'le de konuşmuştuk bunu. Beni şaşırtan **Pierre** gibi hem aklıbaşında, hem de 'parti'nin resmi çizgisiyle çeşitli uyuşmazlıkları olan bir adamın bana böyle bir uyarıda bulunmasıydı. Güldüğümü, şöyle bir itiraz çıkardığımı hatırlıyorum:

"— ... yapma **Pierre**, bu işin burjuvazi ile de, yozlaşma ile de ilişkisi yok. Şimdi **Baba Bonnardot**'ya yozlaşmış burjuva mı diyeceğiz, ha?"

Baba Bonnardot, Fransız Komünist Partisi seksiyonlarından birinde önemli bir görevdeydi, ikimiz de sakallı zenci delikanlılarına düşkünlüğünü, onları alıp alıp evine götürdüğünü **M'ba**'dan duymuştuk. Üstelik Alman işgali sırasında komünist direnişin en gözü kara kahramanlarından ünlü ve kurşuna dizilmiş bir iki komünist militan kadının ne 'iflah olmaz' seviciler olduğunu **Pierre** söylemişti bana. Yoksa cinselliği oynak birinin 'yozlaşmış burjuva' sayılıp sayılmamasını belirleyen 'parti üyesi' olup olmaması mıydı?

Pierre'den ayrıldıktan sonra, St-Michel'deki kahvelerden birine (galiba Lutetia'ya) girdim ve ilk defa soruna Marksist açıdan eğilmeye karar verdim.

Engels'i, özellikle Toplumun Kökeni'ni ve 'Doğanın Diyalektiği'ni yeniden okumalıydım.

Meraklısı İçin Not

Yakın zamanlara kadar Sade'ın da, Sacher-Masoch'un da Türkçede çıkmış eseri yoktu, Sade'ın *Justine*'in ilk kopyası sayılabilecek olan *Erdemle Kırbaçlanan Kadın* ve Sacher-Masoch'un *Kürklü Venüs* adlı kitapları yenilerde yayımlandı. Sadisme ve masochisme konularında demirbaş birer eser sayılan bu iki kitaba en bayağı cinsel yayınları kapışan Türk okuru hakettiği ilgiyi gösterdi mi hiç sanmıyorum.

6

GIDE, DENGESİZ MİYDİ?

JOSY VE KRAL III. HENRİ

Kebap kestane sever misiniz? Ben çok severim. **Paris** yıllarımın en unutamayacağım anılarından birisi, rastgele bir bulvar köşesindeki rastgele bir kestaneciden aldığım bir külâh kestaneyi yiye yiye, o sokak senin bu sokak benim dolaşmamdır. Karanlık bir sis olurdu, şehrin çok camlı çok yeşil otobüsleri iki yanımdan su gibi akardı. Çokluk dalga geçerdim, arada şiir yazdığımı da hatırlıyorum. Söz gelişi, **Hannelise**'yi: *"Yağmurdan çıkıp geleceksin hannelise / yağmur gözlerinden çıkıp gelecek / bir öğle sonu paris'te hannelise / bir kahvede grands boulevards türküsünü çalacaklar..."*

İşte böyle pusulu bir öğle sonu, **Rennes Sokağı**'nın köşesindeki kestaneciye yanaşıyorum. Kadın, o iri kalçalı nankör suratlı köylü Fransızlardan birisi, benim kestaneleri ölçerken, yanımda zarif bir delikanlı beliriyor. Besbelli o da kestane alacak, ama, yüzündeki o bana hafif gülümserliği ne yapmalı? Acaba tanıyor muyum? Başında yana yatırılmış kocaman bir *basque* beresi, gözünde dumanlı güneş gözlükleri, sırtında devetüyü bir palto, ayağında kauçuk pabuçlar. Yok canım, yanılmış olacağım. Tam voltamı alacağım sırada, bildik bir ses:

"— Artık dostlarınızla selamlaşmıyor musunuz **Kaptan**?"

Hay Allah, kim bu çocuk yahu? Gözüm biraz ısırıyor gibi, dur bakayım. Kimdi biliyor musunuz? Josy! Evet, ta kendisi. İlk defa onu 'erkek' kıyafetinde görüyordum, tanımamakta haklıyım, zira o saçının telinden tırnağının ucuna kadar 'dişi' yaratık gitmiş, yerine zarif olmasına zarif, yürüyüşü ve konuşması bir tuhaf, yine de basbayağı delikanlı bir adam gelmişti. İşi şakaya vurdum:

"— ... hayróla, gardrobu şaşırmışsın bu sabah."

O tatlı genç kız gülüşüyle güldü, yol boyunca anlattı: bundan bir süre önce çalıştığı kabarede kavga mı ne çıkmış, birini yaralamışlar galiba, şimdi ***Palais de Justice***'de (Adliye Sarayı) davası görülüyormuş, tanık olarak onu da çağırmışlar, henüz 'resmen' kadın olmadığı için elbette oraya 'erkek' kılığında gitmesi gerekiyormuş! Zaten arasıra böyle gezmeyi severmiş o, ama 'arasıra'. Neden üstüne bastığını sorunca verdiği cevap böyle bir yaradılışın insanları için çok önemli bir cevap, kanımca ciddi bir saptamayı içeriyor:

"— ... erkek kılığında dolaştığım zaman, bir sürü takılan oluyor, rahatsız ediyorlar beni, ya yürüyüşümle alay ediyorlar, ya şuyumla ya buyumla! İnanır mısınız kadın kılığındayken son derece rahatım, dikkatini çekmiyorum kimsenin, sanki asıl o zaman gerçek derimin içine giriyorum, öbür hâlimle eğretiyim erkeklikte, herkes de fark ediyor, o yüzden takılıyor. Şimdi ister misiniz beremi çıkarayım da görün olacakları..."

Öyle ya, Josy'nin saçları kendinden uzun, takma saç kullanmıyor, boyalı da! Anlaşılan berenin içine tıkmış onları, salıverse hayli garip bir erkek olur doğrusu. Hele o tarihlerde erkeklerin saç uzatmasının olağan sayılmadığını düşünürseniz!

Onun dedikleri üzerine ben de sağımızdan solumuzdan geçenlere dikkat diyorum, sahiden Josy'ye fena ba-

kıyorlar yahu, şöyle bıyık altından sırıtmalarla eğri eğri bir hovarda bakışı vardır ya, öyle. Bundan rahatsız olmuşum herhalde ki, bir kahveye girmemizi öneriyorum. İçersi bereket tenha, dipte atyarışı gazetesi okuyan bir ihtiyar, o kadar. **Josy** oturur oturmaz gözlüklerini çıkarıyor: ama, takma kirpiksiz, rimelsiz, kuyruk çekilmemiş olunca, gözleri azalıp gitmişler, hele kalemle düzeltilmediği için alındığı büsbütün belli olan ince kaşlarının altında soluk ve sönük duruyorlar.

O, cebinden yine **Cool** paketini çıkarıyor, dudaklarında cigarasıyla elinde olmaksızın bir kadın gibi çakmağının alevine eğilip:

"— ... doğrusunu isterseniz," diyor, "... ben bu hâlimdeyken kendimi kılık değiştirmiş hissediyorum asıl."

Sonra **Fransa** tarihinde yeri olan **Kral III. Henri**'den konuşuyoruz. **Kral Henri**, tıpkı **Josy** gibi, ömrünün bir döneminde kendini erkekten çok kadın sayan biri. Bütün okul kitaplarında onun sarayını nasıl *mignon* adı verilen içoğlanları ile doldurduğu yazılıdır. **Josy**'de besbelli Fransız tarihinde böyle bir kralın olmasından kendi tersliğini haklı çıkaracak bir gerekçe bulmuş. O gün, bu konuda anlattıkları beni pek kandırmıyor, aklımı yatırmıyor ama, yıllarca sonra **Doktor André-Morali Daninos**'nun **Kral Henri** üzerine yazdıklarını okuyunca, **Josy**'nin bir yere kadar haklı olabileceğini düşünüyorum:

> "... On altıncı yüzyılda **Fransa**'da **Kral III. Henri** eşcinseldi. Fakat eşcinselliği sonradan meydana çıkmıştır, önceleri, kardeşleri **Kral IX. Charles** ve **Alençon Dükü** ile sonradan **IV. Henri** adıyla tahta çıkacak kuzeniyle birlikte, toplu sevişme âlemleri düzenlermiş. Hayli kadınsıydı ama, kadınlar ondan çok hoşlanırlardı, sayısız metre-

si olmuştu. **Polonya** Kralı olduktan sonra **Fransa** tahtına çıkmış, tapınırcasına sevdiği **Marie de Cléves**'in ölümünden sonra iyice eşcinsellikte karar kılmıştır. Uğradığı bu acı onu geriye doğru giden ilginç bir davranışa götürmüştür, adeta kendisini yitirdiği sevgilisinin yerine koymaya özenmiştir: dikiş dikiyor, işleme yapıyor, balolarda kadın kılığına giriyor, eşlerini (erkek gözdeleri olan) *mignon*'lar, ya da sarayın iç hizmetlerinde görevli içoğlanlar arasından rastgele seçiyordu..."

Josy, bilinmez hangi duygunun itişiyle, (utanç mı, ne pahasına olursa olsun haklı çıkmak arzusu mu, olağanlığını kanıtlamak hırsı mı?), daha sonra, içinde erimeye çalıştığı cinsten örneklere başvurdu. Yaradılışı araştırıp öğrenmesine elverişli olmadığına göre, herhalde dostu **André Blaireau**'dan öğrenmişti bunları:

"— ... kadınlarda da erkek gibi yaşamak arzusu yok mudur sanki? **Jeanne d'Arc** erkek giysilerini sırtından çıkarmamak için ateşte yanmayı göze almadı mı? **Mathilde de Toscagne** da, **Jeanne de Montford** da daima erkek kılığında dolaşırlarmış. Hadi bunlar eski, ya yeniler! Benim çocukluğumda **Marlene Dietrich** erkek gibi giyinmeyi moda eden bir yıldızdı, annem hayrandı ona, onun için iyi biliyorum, evde **Marlene Dietrich** resminden geçilmezdi: kimisinde bahriye subayı kılığında, kimisinde yazlık spor kıyafetlerle, kimisinde ise sırtında smokin, başında silindir şapka, parmaklarının arasında cigarası..."

Annesi **Marlene Dietrich**'e hayranmış ya, gördüğüm kadarıyla **Josy** de annesine hayran, anlata anlata bitiremiyor: nasıl çevresini büyülermiş de, onun yüzünden kaç erkek birbirine girmiş! Bu bana, epeyce önceki bir konuşmamızda **Doktor Brander**'in söylediklerini düşündü-

rüyor elbet. Erkek eşcinselliğinin nedenlerini kurcalarken demişti ki:

"— ... her şey oğlan çocuğunun annesiyle özdeşleşmesine bağlıdır. Bunu **Freud** da böyle söyler, **Adler** de, **Jung** da. Fazla sevilen, ya da fazlasıyla otoriter bir anne, oğlan çocuğunun bilinçsiz olarak onunla özdeşleşmesine yol açar, çocuk elinde olmaksızın annesinin erkekler karşısındaki duygularını edinir, tıpkı onun gibi erkeğin gücüne, güzelliğine, üstünlüğüne aşırı bir duyarlılık kazanır."

Josy eldivenlerini çıkardı, ince uzun ellerinde, tırnakları yine sivri ve kıpkızıl. Demek mahkemeye bunun için eldivenli gitmiş.

"— ... annem **Marlene Dietrich**'e benzerdi biraz, yıldıza duyduğu hayranlık belki kendisine duyduğu hayranlığın bir belirtisiydi. Doğrusu ya ben de anneme benzerim, hele kaşlarımı inceltsem, bir de burnumun ucunu kaldırtsam, aynı olacağım."

Şimdi, ünlü seksolog **Yves Roumajon**'dan şunları okuyunca, ister istemez Josy'yi ve anlattıklarını hatırlamayacak mıyım?

> "... çocukta her şeye ana etkisinin egemen olduğu ilk beş yaş içinde belirlenir, olur biter. Önemli olan çocuğun içinde annesinden edindiği gizli görüntüdür. En tehlikelisi bunların, arada sırada ileriye sürüldüğü gibi evladına aşırı düşkünlük gösteren anne türü değildir de, güçlü kuvvetli, biraz erkeksi anne türüdür; zira birincisi hayli gevşek, zayıf fakat genellikle cinsel davranışları normal erkeklere neden olur, oysa ikincisi çocuğun bütün güçlüklerin, kabadayılıkların annesinden doğduğuna inanmasına, onunla özdeşleşmesine yol açar, o kadar ki adeta kalıbına girer annesinin, daha sonraları da onun

gibi erkeklere ilgi duymaya koyulur, 15 yaşına geldiğinde zaten her şey olmuş bitmiştir."

O akşam Josy'yle daha uzun konuşamadık, kabareye yetişmesi gerekiyordu, kalktı, eldivenlerini giydi, gözlüklerini taktı, paltosunun yakalarını kaldırarak çekti gitti.

Bir şeyden kaçıyor gibiydi ya, acaba neden kaçıyordu?

GIDE'İ OKUYUNCAYA KADAR...

'Nisuaz'ın büyük camlarına, ince ve soğuk bir yağmur, imzasını atar durur. Biz, **Sait Faik**'le ben, artık köhnemiş pastahanenin geniş ve yüksek tavanlı loşluğunda, oturmuş, tam karşımızdaki **Şark Sineması**'na girenleri çıkanları seyrederiz. Benim cebimde her sayısını içercesine okuduğum *Les Lattres Françaises* dergisi vardır; **Sait**'inkinde, iri, seyrek ve kargacık burgacık Arap harfleriyle doldurduğu bir sarı defter. Saati gelince kalkacak, ikimiz ayrı ayrı sinemalara gideceğiz. Vakit geçirmek için laflanıyoruz.

Bir ara, **Sait** sözü eşcinsellik konusuna mı getirir, yoksa genel olarak edebiyattan konuşulurken laf oraya mı sıçrar, bilemiyorum; yalnız kirpiksiz ve boncuk mavisi gözlerini açа açа şunları dediği belleğime handiyse kazılmıştır:

"— ... sen ne diyorsun yahu, **André Gide**'i okuyuncaya kadar, kendimi bir hilkat garibesi sayıyordum ben!"

Vay canına! **Gide**'i ben hiç önemsemedim. 40 yılları başlangıcının o dumanlı **İzmir**'inde bütün yazarlara dalıp çıktığım en hızlı okuma döneminde bile, sıra romanlarının çevirilerine geldi mi içimi bir isteksizlik kaplar; bilmiyorum son derece akla dayanan ve soğuk bir tutum-

la yazdığından mı, bana heyecansız gelişinden mi, yoksa o sıralar toplumsal gerçekçi çizginin yazarlarına özel bir tutkum olduğundan mı neden, elim bir türlü kitaba varmazdı. Okumasına okudum yine de, *Dar Kapı*'yı, *İmmoralist*'i, *Corydon*'u, *Dünya Nimetleri*'ni filan. Sonraları **André Gide**'in sosyalizme ilkin heyecanla sarılmış, sonra da aynı heyecanla vazgeçmiş birisi olduğunu 'tüfekçi" arkadaşlarımdan öğrenince, sevindim basbayağı, yazarı sevmiyorum ya, demek ki 'dönekliği' içime doğmuş birader.

Sait'le **Nisuaz**'da aramızda o konuşma geçtiğinde **Gide**'i o gözle görmüyordum elbet, önemini kavramıştım. Ama ısınabilmiş miydim, hayır! Oysa **Margot**'yla birçok söyleşimizde adı sık sık anılır, üzerine türlü şeyler anlatılırdı. Hele bir keresini çok iyi hatırlarım: **Bulonya Korusu**'nda bir öğle yemeğinde, o, **Gide**'in üzerine eğilmiş, şaşırtıcı bilgisi, her şeyin temeline iniveren zekâsı ve ilginç yorumlarıyla beni yine şaşkınlıktan şaşkınlığa uğratmıştı.

Bu yemeğin de öyküsü var. **Bulonya Korusu** (on yıl sonra, hemen bitişiğindeki **Neully**'de oturup, sık sık içisıra dolaşacağım, Fransız edebiyatında yer etmiş bu gizemli koru) 50 yıllarında sadece romanlardan bildiğim bir yerdi. **Margot** bunu işitince, beni oraya götürmeyi kafasına koymuş, dediğini de yaptı.

Pahalı bir lokantaydı, müşterisi de az. Sırf cam bir duvarından, hüzünlü kış korusunun dokunaklı yalnızlığı, köpek gezdiren iki üç gocuklu ihtiyar, bir de yaz kış demeyip oralarda ata binen 'amazon' kadınlar görünüyor. Hani **Colette**'in hayranlıkla anlattığı. Zaten **Colette** de, **René Vivien** de buralarda otururlarmış. Söz ister istemez önce onlara, arkasından **André Gide**'e akıyor. Henüz yemeğin aperitif safhasındayız, önümüzde porto bardak-

ları, **Margot**'nun elinde piposu, gözünde tekgözlüğü. Burun deliklerinden ince ve mavi bir duman sızıyor.

"— ... **Gide**, bütün benim kuşağımı müthiş etkilemiştir. Hele *Dünya Nimetleri* yayımlandığı zaman. Okudun mu bu kitabı, tuhaf öyleyse, **Gide**'i nasıl 'kuru' bulabiliyorsun? Yalnız yadsımalarına baksan, başlıbaşına bir heyecan fırtınasıdır."

Ben, besbelli yazara cinsel (yoksa eşcinsel mi demeliyim) açıdan yanaşmadığım için bu yadsımalara çarpılmamışım. Oysa **Gide**, 'aileden, toplumdan, dinden, hatta bireyin kendi kendisinden gelen her türlü bağımlılığı' yadsımış. İstiyor ki birey içinden geldiğince yaşasın, zehir de olsa arzuladığını tatsın, günah da olsa cinsel açlığını beğendiği biçimde gidersin! Bunun önemini kavrayabilmek için besbelli bu sancıları çekmek, aynı cendereden geçmek gerekiyor.

Margot da titiz bir dikkatle işaretlemişti bunu:

"— ... benim hayatımın yolunu bulmamda önemli rolü olmuştur **Gide**'in, soylu sayılıyoruz ya, çoğu soylular gibi bizimkiler işi *high – society* yaşantısına vurmamışlardır, eski kafada direniyorlar; **Orlean** zaten taşra, ne türlü bir Katolik baskısı altında bunaldığımı düşünebiliyor musun? Ancak **Gide**'i okuyunca iç eğilimlerime bazı çıkış yolları bulabildim, böylece de..."

Jean Malignon, aynı şeyin üzerine başka bir açıdan basıyor:

> "... eserinde tinsel *(spriruel)* sorunlar hayli önemli bir yer tutuyorsa, bunun nedeni, o on iki yaşında iken ölüveren Protestan bir babayla, yarı Katolik yarı Protestan kökenli, ahlak konularında çok titiz (hele cinsel konularda basbayağı bağnaz), oğlunu hayli ileri yaşlarına dek vesayet altında tutmaya eğilimli bir annenin birleşik, ba-

zen de çelişik etkileridir. Ayrıca buna, rahatça annesi olabilecek yaştaki dostu **Miss Shakelton**'ın akıl sır ermez etkileri de etkileniyor ki *Dar Kapı*'daki **Alissa**'da bu kadının birçok çizgisini bulmak olasıdır."

Bütün bunlar, **Donald Webster Cory**'nin eşcinselliğin kökenini araştırırken ileriye sürdüğü şu nedenler öğrenilince, hiç kuşkusuz çok daha ilginçleşiyor:

"... annesine aşırı sevgiyle bağlı olan çocuğu, onda saf, dokunulmaz, dünya pisliğinin çok üstünde bir varlık vehmeder. Büyüdükçe, annesine duyduğu bu hissi, bütün kadınlar için geçerli sayar: onlar o kadar ulvi, o kadar temiz varlıklardır ki, hiçbirisine cinsel bir yaklaşım düşünülemez, insan o dakika soğur. *'Angelismè'* adı verilen bu duygunun **André Gide**'in yaşantısında ne kadar önemli olduğunu **Profesör Jean Delay** göstermiştir."

"... erkek eşcinselliğinin bir nedeni de, ölmüş ya da kötü bir babanın boşluğunu doldurmak gereksinmesinden doğar. Çocuk, olmayan, ya da ölen babasını yüceleştirir, bu yokluğun saplantısı ve sıkıntısıyla onu yakınında bulunan bir erkeğin çizgileriyle somutlaştırır, böylece sevgisine bir obje yaratır."

Nedenleri ne olursa, hangisi olursa olsun, **André Gide** eşcinselliği savunmuştur. Daha da güzeli, bununla 'insanlığa hizmet ettiği' kanısını taşıyor. Son kitaplarından birisinde, (*Tésée*) diyor ki: "— Benden sonra, benim sayemde, insanların kendilerini daha mutlu, daha mükemmel ve daha özgür bulacaklarını düşünmek, gönlümü hoş ediyor..." Gerçi bu savunmanın kanıtını bulmak için, hiç de son kitabına kadar uzanmak gerekmez ya, neyse. Daha 1891'de *Traite de Narcisse / Narcissus'un Ki-*

tabı'nda, insan çiftinin öyküsünü, –**Platon**'un tasarladığının aksine– şöyle özetleyivermemiş midir: Güzel insanın yıkılışı, ikiye bölünen ikicinsli yaratığa dönüştüğü zaman *(l'androgyne qui se dedouble)* gerçekleşmiştir, çünkü iki ayrı cinse gerek yoktur ve **Jean Malignon**'la birlikte rahatça denebilir ki, **Gide** için fazla olan cins elbette kendi cinsi değildir.

Margot, tekgözlüğünü eline aldı. Simsiyah kirpiklerin çevrelediği dumanlı mavi gözlerinin derinliklerinde, sırmalı iplikler yanıp sönüyor sanki. Lokanta tenha olduğundan, sesimizi yükseltmeden konuşuyoruz. Bu da gizlerle dolu bir hava estiriyor. İçimde yine o 'Bir film çeviriyorum, bütün bunlar yalan, az sonra işimizi bitirecek, hepimiz kendi yaşamamıza çekip gideceğiz" duygusu.

"— ... eşcinsel, dengesiz bir insandır, sen bakma bana! Dengesizliği, cinsel yerini kesinlikle belirleyemeyişinden doğsa gerek, bu da çelişkilerden kurtulamayışına neden oluyor. **Gide** de öyle, bir bakarsın tanrısal duygular içinde, bir bakarsın her türlü cinsel doyum için özgürlük ister; bir bakarsın sömürgeciliğe çatmış, **III. Enternasyonal**'la kırıştırıyor. Erkekler arası aşklar nasıl geçici, süreksiz parlayıp sönen şeylerse; düşünce düzeyindeki tutkuları da onun gibi!"

Yoksa edebiyat düzeyindekilerde mi? Baksanıza, **Henry de Mortherlant**, Fransız edebiyatının bir başka büyüğü **Gide**'in sanatı için ne demiş:

> "... eserlerine bakılınca denebilir ki Gide'in kalbi yoktur, duygusu yoktur, canlı tipler yaratıyor ama romancı değildir, ozan da değildir, oyun yazarı da değildir, espriden yoksundur çünkü, komikten anlamaz, ama, yazar olarak bunların hepsi/ve hepsine sahip olduğuna, eserlerinin,

kişiliğinin ve yeteneğinin son sınırları olmadığına bizi inandırmaya uğraşır durur."

Oysa **Gide**, yaşantısında olduğu kadar eserlerinde de beliren çizgidışı, sıçramaları ve bunların çelişikliklerini belki de şöyle bir cümlesiyle açıklayıp geçmiştir:

"— ... dünyanın kurtulması bir gün gerçekleşirse, bu kurtuluşu başaranlar başeğmeyi sevmeyenler *(insoumis)* olacaktır."

7

PROUST, COCTEAU DERKEN...

BİRİ ÖBÜRÜNÜ 'REDDETMİŞ!'

Hangimiz denememiştir, peki?

Bazı büyük eserleri, insan, belirli bir yaşa ulaştıktan sonra okursa, tadına daha çok varır! Bu düşünce, **Proust**'un ünlü eseri için galiba en doğrudur. Bir sabah, bir cam soğuğunun renkli prizma aydınlığında, beni elimde *A la Recherche du Temps Perdu / Geçmiş Zamanın Peşinde*'nin ilk kitabıyla yakalayınca, **Margot** gülümseyerek uyarmıştı:

"— ... daha erken, hem yaşın genç, hem Fransızcan yetersiz!"

'O dakika, Fransızcam bakımından bu uyarı bana ne kadar yerinde görünmüşse, yaşım bakımından o derece yersiz görünüyor. Yerindeliğini ancak, kitabın bütününü on yıl sonra yeniden **Paris**'e gittiğimde, **Neuilly**'deki evin buğulu yaprak yeşili ışığında okuduğum zaman anlıyorum. Evet, yaşın katkısı çok, öyle şeyler geçiyor ki bu koca eserde, yazar öyle şeylerin altını çiziyor, içini aydınlatıyor ki, yaşamışlığı az görgüsü kıt biri, farkında olmadan su gibi atlayabilir; tek tek ağaçları görmekten, ormanı gözden kaçırır.

Bir başka seferinde, aynı konu açılmış. Gürültüsü dumanlı bir edebiyat kahvesindeyiz, hayli de kalabalık. (Acaba Selecte miydi?) Bu defa **Janine**'den tuhaf bir şey öğreniyorum:

"— ... bilir misin ki **Proust**'un bu eseri **Gallimard Yayınevi**'ne verildiğinde, orada yönetici olan **André Gide** 'okunmaz bu kitap' gerekçesiyle basılmasını reddetmiştir."

Kaderin oyununa bak, aynı çağın sanat hayatında cinsel özgünlükleriyle dikkati çeken iki büyük yazardan birisi ötekisinin yayımlanmasını engellemiş! **Gide**'in görüş ve yazış biçimini düşününce **Proust**'u 'okunmaz' bulmasını anladım, –ne de olsa ikisi birbirinin tam karşıtı birer **esthetique** bileşim geliştiriyorlar,– ama, doğru bulmadım. Bulamazdım da: *Geçmiş Zamanın Peşinde*... **Fransa**'da bir dönemin, o dönemde bir toplum katının, bütün boyutlarıyla nesnel bir kesiti! Yaşamış bu insanlar, bu ilişkiler içinde bulunmuşlar, bu cinsel aykırılıkları yüzünden yürekleri yırtılmış... Bir usta yazar çıkar da, insanı ürküten bir ayrıntı dikkati, bir gözlem inceliğiyle hepsini derler toplarsa kötü bir iş mi yapmış olur?

Sodome et Gomorrhé'de **Mösyö Charlus**'ü anlattığı sayfaları düşünüyorum, iki kadının göğüs uçlarını birbirine dokundurarak dansettikleri sahneyi, sonra *A l'Ombre des Jeunes Filles en Fleurs*'deki türlü eşcinsellik öykülerini... İtiraf etmeliyim ki sonraki **İzmir** hayatımda, **Körfez** vapurlarıyla gazete ile ev arasında mekik dokurken, **Proust**'u bir zaman elimden düşürmeyişimin kökeninde o ilk okumanın verdiği hayranlık duygusu kadar, bireylerin cinsel diyalektiğini anlatışındaki ustalık da rol oynamıştır.

Proust'u okumak zordur, **Proust** gibi yazmak da! Bu onu değersizleştirir mi, değerini mi artırır, varın siz düşünün.

Hay söylemez olsaydım, nereden aklıma geldi de Nedim'in ünlü gazelini (**Kız mısın oğlan mısın kâfir?**) klasik Türk şiirindeki eşcinsellik temalarına örnek olarak **Blaireau**'ya okudum ve çevirdim, herif beş paralık üzerinde kaldı: hani sinir sonbahar sinekleri vardır, buradan kovarsın oraya konar, onlar gibi **St-Michel**'e öğrenci kahvelerine iniyorum, beni buluyor; **Montparnasse**'a çıkıyorum, karşımda! Tutturmuş, 'günün birinde kesinlikle yazacağı önemli kitabı için' benden Türk ozan ve yazarlarından bilgi ve belge istiyor, kurtulmanın yolu yok!

İşin kötüsü hele o zamanlar, benim bu alandaki bilgim adamakıllı sınırlı, işte **Nedim**'i biliyorum, onun ünlü şiirini, bir de genel olarak **Divan** edebiyatında eşcinselliğin bolca işlenmiş bir konu olduğunu, (kadın ozanlar bile erkek eşcinsel geçinmeyi marifet sayıyor), hepsi o kadar. Cahilliğimin derecesini anlayın ki, haremlerdeki eşcinsellik geleneğini bile **Margot**'dan öğreniyorum.

Gel de bunu **Blaireau**'ya anlat! Sakallarını çöp tenekesi gibi kucağına boşaltıyor, bilmem hangi Arap tarihçisinden **Emevi** saraylarına ilişkin bilmem hangi kitabın bir bölümünü uzun uzun okuyup yorumladıktan sonra: "— ... gelelim Türk saraylarına!" diye başlıyor. Hay Allah, çıldıracağım! Tek kaçamağım, çaktırmadan konuyu Fransız edebiyatına kaydırmak! Bunu becerebilirsem ne âlâ, yoksa yandım!

Beceriyorum ama, bunda **Blaireau**'nun dinlemekten çok konuşmaya elverişli yapısı yardımcı oluyor bana. Böyle geveze görülmüş müdür?

"— ... kim **Proust** mu? **Proust**'ta en çarpıcı olan taraf annesine olan korkunç düşkünlüğüdür. Buna, aşkı-

dır demek de yanlış olmaz. Bakmayın siz oğul sevgidir filan diyenlere! **Proust** annesine tutkundu, o kadar ki onunla özdeşleşmişti adeta! Kadın öldükten sonra odasına kapanmasına, dünya ile ilişkisini kesmesine ne demeli? Garip şey, bu anne düşkünlüğü, Gide'le aralarında ortak, aynı nitelikte değil ama yine de bir paralel çizilebilir..."

Ya da piposunu masanın mermerine vura vura, burnuma giriyor:

"— ... **Mösyö Charlus**, bence **Proust**'un ta kendisidir," diyor, "... anladınız mı ta kendisi! O zaman sosyetesinde eşcinsellik aşağı tabakadan adam sevmekle önem kazanıyordu. Bu da bir snobluk ama, öyle. Tuh, ben bu fikri nerede okumuştum yahu! Dur hele, dur... şimdi hatırladım."

Ceplerine davranıyor: eski püskü bir sürü kâğıt arasından, yazıları silmeye yüz tutmuş bir tanesini seçiyor: **Raymond de Becker**'den notlar mı, yoksa ben mi öylesini yakıştırıyorum?

> "... o dönemin soyluları gösterişe bayılır, kibirlilik taslar, burnu yukarda dolaşırdı ama, teselli aramak gerekti mi bunu arabacı, uşak ya da sütçü takımına sevdalanmakta bulurdu. Galiba **Proust**'un ilgisini eşcinsellik psikolojisine çeken ana öğe prens ile serseriyi birbirine yakıştıran aşkın sihirli yanı olmuştur. **Maurice Sachs**'ın dediklerine bakarsanız, **Proust** da 'bizzat' bu büyünün etkisinden sıyrılamamıştı. **Sachs** böyle derken, **Proust**'un **Boissy d'Anglas** yolundaki kötü şöhreti dünyayı tutmuş bir hamama sık sık gitmesine dayanır."
>
> "... **Proust,** *Sodome ve Gomorrhé* ve *Le Temps Retrouvé* adlı eserlerinde eşcinsellik konusuna eğilmiş, böcekler evrenini inceleyen bir bilginmişçesine konuyu dikkat

ve titizlikle incelemiştir. Ne var ki *Les Jeunes Filles en Fleurs* adlı eserinin başlıca kahramanlarını kadınlaştırma özlemine direnememiş, eserini baştan başa eşcinsellik öyküleriyle doldurmaktan kendini alamamıştır. İşte bu nedenle **Proust**'un eseri de *Jean Lorrain*'in eserlerinden pek ayrı nitelikte değildir ve eşcinsellik konusunda, sinirli, ruhen çökmüş bir toplumun içine düşebileceği korkuları ve saçmalıkları anlatmaktan öteye gidememektedir."

Oradan pat! Başka bir konuya atlıyoruz, daha Türkçesi aynı konunun başka bir yüzüne: Proust'un fırfırlı şemsiyeler, pomatlı bıyıklar, plastron kravatlar arasında bize yansıttı eşcinseller, belirgin bir ezikliği sürdürüp götürüyorlar, yalnız onlara özgü bir şey sayılamaz bu, çağdaş eşcinsel erkeklerin çoğunda saptanıyor. Eskiden böyle miymiş ya? Isparta'lı, Atina'lı, İran'lı ya da Arap delikanlısı, eşcinsel serüvenini kişiliğinin değişik bir özelliği diye alırmış, o kadar: ne gocunurmuş bundan, ne utanırmış! Kimse de kalkıp ona gözünün üstünde kaşın var demezmiş ki zaten.

Bir de ben şu gözlemimi aktarıyorum: gördüğüm, tanıdığım erkek eşcinsellerle kadın eşcinseller karşılaştırılırsa şu gerçek açıkça ortaya çıkmaktadır: erkekler ne kadar ürkek, buruk, çekingen ve edilginseler, kadınlar tam tersine o kadar iddialı, hırçın, hatta saldırgan! Bunun nedeni ne ola ki?

Dédé, acı **Kronenbourg** birasının yeşilimsi sarı köpükleri bıyıklarında sakallarında pat pat patlarken, uçsuz bucaksız bir açıklama deneyine girişiyor ki, esası şöyle özetlenebilir:

"— ... insanlık kaç bin yıldır erkek egemenliğinde yaşamıyor mu, her erkek bu egemenliğin ortaklaşa sahi-

bi, oysa eşcinsel kendini bir yerde ihanet eden, öteki yana geçen kimse gibi görmektedir, pısırıklığı bundan, belki korkusu da! Hıristiyan/Yahudi ahlakının ezici etkisini hiç unutmamalı! Kadınlara gelince iş değişiyor, onlar eşcinselliğe yöneldiler mi zaten erkek egemenliğine de karşı çıkmış oluyorlar, sertlikleri herhalde buradan geliyor, saldırganlığı sevmeleri de bunun sonucu."

Çağdaş eşcinsel yazarlardan birisinin ağzından şu Tanrı'ya yakarış, **Proust**'ta (yalnız **Proust**'ta mı) fark ettiğimiz edilginliğin Hıristiyan kökenini ne güzel gösteriyor:

> **"... Ey yüce Tanrı, bizler seni yadsımış değiliz, bizleri de korumak, esirgemek için bir şeyler yapmalısın! Herkesin bizi tanımasını kabul etmesini gerçekleştir, yaşama hakkı tanı bize, bizlerden de bu hakkı ne olursun esirgeme!"**

Yahudi/Hıristiyan ahlakının batılı kapitalist toplumlardaki ağır baskısına ilişkin **Margot**'nun, **Blaireau**'nun ısrarlarına, bu metni okuduktan sonra katılmamak elde mi Allah aşkına?

Fakat **Blaireau**'nun kehanetine ne dersiniz? Şimdi düşünüyorum da, kadın eşcinsellerin erkek egemenliğine karşı çıkmaları yüzünden hırçın ve saldırgan olduklarını söylerken, basbayağı geleceği sezmiş: 60 yıllarından itibaren **Amerika**'dan başlayıp **Avrupa**'ya atlamış olan 'kadın hakları' hareketinin arkasında hayli 'sevicinin' bulunduğunu yadsımak olası mı? **Betty Friedan**'ı bilmem ama, **Kate Millet** 'seviciliğini' gizlemediği gibi yaşantısını öyküleştiği son kitabında kadın sevgilileriyle nasıl seviştiğinin ayrıntılarını bile anlattı.

Üstelik en önemli kitabının adı da çok anlamlı: *Erkeklerin İktidarı.*

Cocteau İle Marais

Jean Cocteau'nun adı artık pek anılmıyor.

40 yıllarında, hele savaşın yakın ertesinde, Fransa'da olduğu kadar Türkiye'de de tanımayan yoktu onu, edebiyat düşkünleri ozan, oyun yazarı, romancı olarak bilirlerdi ya, sinema düşkünlerinin tanımasına ne demeli? Tanırlardı, çünkü, her parmağında ayrı bir marifeti olan Cocteau, önce senaryo yazarlığını, sonraları rejisörlüğü deneyerek sinemaya da bulaşıyor. Filmleri, hiç unutmam, rüya ile efsane arası, estetik örgüsü ince eleyip sık dokunmuş, diyaloglarının düzeyi yüksek, sahne uygulaması tiyatroya çalar eserlerdi; 'toplumcu gerçekçi' gözle baktın mı epeyce kibar işi, biraz da yozlaşmış bulacağın; gerçeküstücü gözle baktın mı ilginç, insancıl yanından alırsan iç karıştırıcı şeyler! Ben, ozan Cocteau'yu sevemedim, oyun yazarını da! Ama bu filmlerde (hele ticari olmayanlarında) bir türlü açıklayamadığım bir büyü, bir şiir büyüsü bulmuşumdur ki, aradan yıllar geçtikten sonra bile, yeniden seyredince etkisinde hâlâ sıyrılamadığımı görmüş, şaşmışımdır.

Cocteau filmlerinin değişmez niteliklerinden birisi bu sihirli atmosferiyse, ötekisi başrollerini hemen daima aynı yakışıklı Fransız aktörünün oynamasıydı: Jean Marais. Gençlerin çoğuna hiçbir şey söylemeyecek olan bu ad, hele ilk ortaya çıktığı sıralarda, inanılmayacak kadar güzel, iri yeşil gözleri insanın başını döndüren bir adamın adıydı; onu üst üste çevirdiği *İki Başlı Kartal, Rus Blas, Güzel ile Hayvan* vb gibi filmlerde gören genç kızlar ve genç kadınlar şıp diye vurulur, sonra sonra işin aslını öğrenip yorgun bir umutsuzluğa düşerlerdi: Jean Marais kadınlarla ilgilenmiyordu, eşcinseldi çünkü.

Tam çıkaramıyorum, Jean Cocteau ile Jean Marais

arasındaki sürekli ilişkiyi, Paris'e ilk gidişimden önce mi, yoksa Paris'te mi öğrenmiştim. Önce olabilir, zira Cocteau ve Marais, savaşın hemen ertesinde bir Fransız tiyatro grubuyla temsiller vermek üzere İstanbul'a geldiler, o zamanki İstanbul'un henüz casus kokan fakat durgun havasını epeyce dalgalandırdılar. Çiçek Pasajı'ndaki uzun ağızlı, diş fırçası bıyıklı tiyatro figüranı sarhoşlar, birbirlerine olan düşkünlüklerini anlata anlata bitiremiyorlardı. Yalnız olayı bana bütün çıplaklığıyla açıklayan 1949 yılı sonunda bir Fransız mizah dergisinde (bir sinema dergisi miydi yoksa?) gördüğüm bir karikatür olmuştur: kadın kılığına girmiş, süslenmiş boyanmış, küpeler yüzükler takınmış bir Jean Marais, Cocteau'ya diyordu ki bu karikatürün altında. "— Ah Jean, bir de çocuğumuz olabilseydi, mutluluğumuz ne kadar tam olacaktı?"

Cocteau öldüğü yıl (1963), Paris'teydim; televizyonda, gençlik yıllarına ilişkin uzun bir söyleşisini dinlemiş; şiirinde, sinemasında, oyunlarında onca süslü yapmacıklığa düşen bu yazarın, ne tatlı dilli, ne hoşsohbet bir adam olduğunu görüp şaşmıştım. Çevresini de, kendisini de hafif 'gırgıra' alıyor, iki savaş arası Paris'inin sanat yaşantısını, Radiguet'yi, Chanel'i, de Bray'yi handiyse elle tutulur hale getirip gözlerimizin önünde canlandırıyordu. Efendim nasıl bunlar, yani Cocteau, Radiguet, Picasso, Matisse filan, meteliğe kurşun atıyorlarmış da, Coco Chanel'in sosyete ilişkilerinden yararlanarak arada bir iki resim okutup yövmiyeyi doğrultmaya çalışıyorlarmış!..

O yıl Paris'te zorlu kış oldu. Bazı günler Neuilly'deki evimden hiç çıkmıyor, Seine üzerine yığılan cam mavisi soğuğu, Defense tarafından yapılan yeni ve heybetli yapıların gündüz bile yanan ışıklarını penceremden sey-

rediyordum. Hem çalışır, hem hafif müzik yayını yapan çevre istasyonlarını dinlerdim. Gerçi **Amerika**'dan yayılan ye-ye modası o çok sevdiğim Fransız şarkılarının canına okumuştu ama, yine de arasıra eskilerden birkaç plak çalıyorlar, bizim de gönlümüzü ediyorlardı.

O sabah, henüz banyoda tıraş oluyorum, müzik kesiliverdi. Spiker, üzüntüsü belli olan bir sesle, bana koydukça koyacak müthiş bir haber veriyor: **Edith Piaf** ölmüş!..

Edith Piaf'ın sadece adı beni kapıp on dört yıl öncesinin **Paris**'ine, **Rebuplique Alanı**'ndaki plakçı dükkânlarına, cebimdeki son üç beş kuruşu toslayarak onun şarkılarını dinlediğim serüven günlerine götürmeye yeterdi. Bizim çocukluğumuzun gizli rüyalarını biraz **Francis Carco**'nun, **Pierre Macorlan**'ın, **Roger Vercel**'in romanları, biraz bu romanlardan ya da benzerlerinden **Carné**'nin, **Renoir**'in, **Delannoy** ya da **Allegret**'nin yaptığı filmler, epeyce de **Piaf**'ın şarkılarındaki hüzünlü şiir oluşturmamış mıydı sanki: o sevdalı lejyoneri, o kimsenin yüzüne bakmadığı güzel liman orospusunu, o genelev kızıyla kırıştıran akordeoncuyu, yoksul lunaparkların gezgin cambazlarını böyle tanımamış mıydık?

Piaf'ın ölmesi gerçekte, kıyısından köşesinden bizim de tanıdığımız eski bir **Fransız**'nın ölmesi demekti.

O gün akşama kadar **Fransa**'nın bütün ünlüleri, radyoda, **Piaf**'ın ölümü üzerinde duyduklarını, düşündüklerini söylediler. Bu arada **Cocteau**'yu da dinledik. Sesinin titremesinden de belliydi ki, iyice acılıydı. Ama daha korkuncu nedir biliyor musunuz? **Cocteau**'nun da aynı günün akşamı, (ya da ertesi sabah) ölüvermesi! Ölümünü çabuklaştıran nedenler aranırken, **Piaf**'ın ölümüne son derece kederlenmiş olmasının da düşünülmesi! **Cocteau**'nun ölümü duyulur duyulmaz, gazeteciler arı

oğulu gibi kimin etrafını sardı, tahmin etmesi güç değil: elbette **Jean Marais**'nin; o, kederli fakat vekarlı bir sesle üzüntüsünün büyüklüğünü anlatırken, mümkün mertebe ciddi ve kurallara uygun davranmaya çabalıyordu, o kadar ki **Cocteau**'dan hep '**Mösyö Jean**' diye söz etti, yalnız bir kere –herhalde elinde olmayarak– küçük adıyla andı onu, '**Jean**' dedi, güzelliğini hâlâ yitirmemiş iri yeşil ve bol kirpikli gözleri buğulanmıştı.

Acaba ben mi öyle sandım?

CİNSELLİK DUYGUSALLIK KONUSU

Richelieu-Drouot metrosunun yanıbaşında **Le Cardinal** diye bir kahve olacaktı, acaba hâlâ duruyor mu?

Geceyarıları, sinema tiyatro dönüşü insanlarının arasına karışır, o kahvede iki yudum bir şey içerdim. O tarihte, içkiyi kendime yasaklamamışım henüz. Derken, kalabalıktan uzak, kafamı dinleyerek kitap mitap okumak isteyince de bu kahveye düşer oldum: hele şöyle içerlek bir bölümü vardı, gir bir masaya çök, Azrail gelse seni bulamaz.

Miss Higgins, o civarda oturan bir öğrencisine meğer aynı yerde ders verirmiş. (Geçimini İngilizce dersleri vererek sağlıyordu.) Bir sabah bunları gördüm, Tanrı biliyor ya **Miss Higgins**'in on sekizinde var yok Fransız kızına için için eriyip bittiğini o dakika sezdim, hani gözlerinin içi cıvıl cıvıl ışık, bardak kırılır gibi zilzurna gülen kızlar olur, güzelliğinin, alımlığının etkisini bilmez de adamı büsbütün serseme çevirir, **Cecile** işte öyle bir kız. **Miss Higgins** geçiminin önemli bir gediğini ona verdiği derslerden aldığı parayla tıkadığı için, anlaşılan yüreğine taş basıyor, ilişkilerini öğretmen/öğrenci sınırları içersinde tutmasını beceriyordu.

Şeytan bu ya, dürttü, bir gün **Cecile** gittikten sonra konuyu açacak oldum, **Miss Higgins** yüzünden kum gibi kaynayan çillerin gerisinden hınzır hınzır güldü. Sezgilerimi doğruladı. Başka bir **Miss Higgins**'ti bu zaten, biraz daha giyimine kuşamına çekidüzen vermiş, omuzlarında esen kepek fırtınasını tamamen değilse bile kısmen yatıştırmış, ihtiyar bir kız! Bana kadınlar arası aşkların derinliği, sağlamlığı ve sürekliliği üzerine bir de söylev çekti:

"— ... işin bu yanı üzerinde kimse durmaz, kadın eşcinselliğiyle erkek eşcinselliği arasındaki en önemli fark burdadır oysa, erkek eşcinselliği aşağı yukarı cinsel ilişki üzerine kurulmuştur, bu yüzden çiftlerin oluşmasıyla dağılması bir olur, yıllarca süren bağlılıklar görülmez pek; kadınlarda öyle mi, birbirlerine duygusal düzeyde yaklaştıkları için, bir bağlandılar mı kolay kolay kopamazlar artık..."

Aynı noktaya bir süre önce **Margot** ilişmemiş miydi:

"— ... bir **Getrude Stein / Alice Toklas**, bir **Vita Sackeville / Violet Trefusis**, bir **Reneé Vivien / Natalie Clifford Barney** tutkusunu hangi erkekler arasında bulabilirsin? **Marais / Cocteau** diyorsun, peki, o bile şu saydıklarımın iç derinliği ve zenginliğinden bence uzaktır ya, öbür ilişkilerin aylık, bilemedin haftalık, pek pek günlük serüvenleri aşmadığı yalan mı?"

Her ikisinin söylediğinden kalkıp ben nereye gidiyorum bakalım? **Tarlabaşı**'ndaki **Çukur** Sokağı'nda cümbür cemaat 'pansiyoner' kaldığımız Ermeni aktörü **Oksen Şahinyan**'ın evine! Orada elime geçirdiğim **Mazhar Osman**'ın *Ruh Hastalıkları* kitabında okumamış mıydım, erkek eşcinsellerin çokluk 'hercaimeşrep' olduklarını, sık sık 'arkadaş' değiştirdiklerini, buna karşılık kadınların sebatlı, sağlam ve sürekli ilişkiler kurduklarını

filan! Al işte gözlemler doğruluyor. Sahi yahu kadın sanatçılarda ha deyince bir sürü ünlü çift bulmak olası da, erkeklerde neden bunun yolu yok?

O gün kahvede **Miss Higgins**'le kafa kafaya verip acaba kimler olabilir diye düşünüyoruz, bulabildiğimiz zaten sizin de bildiğiniz iki ozan: **Rimbaud** ile **Verlaine!**

8

CEHENNEME İNMEK

BİR ŞARKININ KUYRUĞUNA TAKILIP...

O filmden, evet, sadece bir şarkı kalmıştır!

Marcel Carné, iki savaş arası Fransız sinemasının ünlü ustası, 1948'de çevirdiği *Portes de la Nuit / Gecenin Kapıları*'nda, sanatının bütün gücünü gösterdiği, üstelik bunu savaşın getirdiği yeni sorunlar ve özlemlerle kaynaştırmaya uğraştığı halde, neden yanlış bir kapıdan yanlış bir yere çıkmış gibiydi? Bunu kimse çözümleyemedi. Filmi tutmadılar. Zarar kıyamet! Vs...

Fakat o şarkı! **Carné**'nin öteki eserlerinde olduğu gibi, bu filmin senaryosunu da yazan **Jacques Prevert** yazmıştı, bu arada **Joseph Cosma**'nın bestelediği ve **Yves Montand**'ın söylediği şarkının sözlerini de! Duyan bir daha unutamıyor, o günden şarkının Fransız hafif müziğinin klasikleri arasına gireceği hissediliyordu. Girmedi mi? **Les Feuilles Mortes**'u kim hatırlamaz:

> *"Oh je voudrais que tu te souviennes*
> *des jours heureux ou nous étions amis*
> *en ce tempsla la vie était plus belle*
> *et le soleil plus brûlant qu 'aujourd'hui..."*

Josy kafasına koymuş, bu şarkıyı söyleyecek! Sesinin dalgın bir kalınlığı, kadife bir yumuşaklığı varmış da, eğer sahnenin ışık düzeni iyi ayarlanır, müzik gerekli kıvam-

da yuğrulabilirse, yaman bir başarı olurmuş bu! Her öğleden sonra kabarede çalgılarla prova yapıyor, işi ne kadar ciddiye aldığı meydanda!

O gün **Blaireau**'yla oturmuş bir kahvede tartışıyoruz, bir şey hatırlamış gibi birden kalktı. Josy'yi dinlemeye gidecekmiş, ben de gidersem sevinirmiş: **Paris** erken ışıkları, başdöndürücü kalabalığı ve siyah katedralleriyle atlıkarınca gibi çevremde dönüyordu, ne param vardı, ne de yapacak belirli bir şeyim, 'uy kıçıma tilki kardeş' **Blaireau**'ya takıldım, **St-Michel** metrosunun derinliklerine iki serseri dalgıç gibi indik.

Bir yandan da laflanıyoruz, önce metroda, sonra kabarede Josy'nin provasını izlerken: sırtına göğüslerini dimdik ortaya çıkaran oje pembesi bir balıkçı kazağı geçirmiş, ayağına bacaklarını eldiven gibi sımsıkı saran kırmızı bir pantolon. Kıpkızıl dudaklarını insanı öpecekmiş gibi uzatıyor, bana kalırsa söylerken şarkının havasını berbat ediyordu. Bereket versin başka şey konuşuyorduk da, düşüncemi söylemek zorunda kalmadım.

Ha, ne mi konuşuyorduk?

Rimbaud İle Verlaine

İstesem de istemesem de, **Doktor Brander**'in sözleri kulağımda iyice yer etmiş:

"— ... her şey oğlan çocuğunun annesiyle özdeşleşmesine bağlıdır. Bunu **Freud** da söyler, **Adler** de, **Jung** da. Fazla sevilen, ya da fazlasıyla otoriter bir anne, oğlan çocuğunun bilinçsiz olarak onunla özdeşleşmesine yol açar, çocuk elinde olmaksızın annesinin erkekler karşısındaki duygularını edinir..."

Rimbaud ile **Verlaine**'den söz açılınca, her ikisinin de annesinin, bu sözlerdeki değişik iki anne türüne tıpatıp

uyduğunu fark etmemek olası mı? **Rimbaud**, dar kafalı, sert hoşgörüsüz bir annenin elinde büyümüşse; **Verlaine**, o koskoca bir adam olduğu zaman bile nazını çeken, her aksiliğini gönül hoşluğuyla benimseyen yumuşak ve şefkatli bir annenin kanatları altında yaşamamış mıdır?

Bernard Noel, Rimbaud'nun çocukluğunu şöyle anlatıyor:

> "... burjuva ülkülerine, ticarete gönül vermiş boz bir şehir, bu şehri andıran, üstelik kuru, koyu Katolik, karanlık ufuklar gibi kahredici bir anne, işte ozan bu kadının gölgesinde, bu hüzünlü sokaklar ağının ortasında büyüdü."

Başkaldırışını anlatırken de, annesini anmadan edemiyor:

> "... Onu, ona rağmen, kendi hayatına adeta tutuklayan o siyahlı kadının, arkasında bulunduğu camlar ve aynalar tuzparça dağılmıştı."

Rimbaud'nun babası serüvencinin teki, annesi yöresel eşraftan mal mülk sahibi bir ailenin kızı, evlilikleri uzun sürmüyor zaten, **Rimbaud** kardeşleriyle birlikte annesinin sıkı Katolik eğitimi altında **Charleville**'de yaşıyor.

Verlaine'in annesi, oğlunun dara düştüğü her yerde beliriveren bir iyilik meleği sanki! Aralıksız para göndererek elinden geleni ardına koymadığı halde, huysuz ve öfkeli oğluna yaranamıyor: baksanıza, 1865'te, bir sarhoşluk bunalımı sırasında resmen boğmaya kalkışıyor kadını, bu da ilişkilerinin olağan ana/oğul ilişkilerinin yoz ve ikircikli bir yanına kaydığını gösterse gerek. Ozanı marifetinden ötürü bir ay içeri atıyorlar; annesi derseniz, senesine sizlere ömür!

Ben istediğim kadar anneler arasındaki benzerlik üstünde tepineyim, **Blaireau**'nun iplediği yok, masanın üzerine saçtığı pipo küllerini sakalıyla süpüre süpüre, hem 'mükemmel' anlamına Josy'ye işaretler yapıyor, hem de sözgelişi şunları diyor:

"— ... **Paris Komünü** ne zaman kurulur peki, bunların en hızlı oldukları sırada değil mi? İkisini de etkilemiş ha, ilgiyle karşılamışlar, sevgiyle de denebilir: **Verlaine** o sırada **Paris Belediyesi**'nde çalışıyormuş, bu ilgisi yüzünden işinden çıkarılır, **Rimbaud** ise **Charleville**'de komünün esiniyle **'Projet de Constitution Communiste / Komünist Anayasa Tasarısı'**nı yazar, yazdığı kaybolmuştur ya arkadaşı **Delahaye**'ye okuduğunu biliyoruz. Gelgelelim toplumcu eğilimleri o kadarda kalıyor, **Rimbaud**'nun yaşantısının ikinci döneminde işi düpedüz serseriliğe vurduğu malum, silah kaçakçılığı, köle alışverişi bile yapar **Habeşiştan**'da; **Verlaine**'e gelince bir mistikliğe yuvarlanır ki, tamam, bildiğiniz Hıristiyan mistikliği işte!"

Sahi, **Margot** ile **Rimbaud**'dan konuşurken, neye dikkatimi çekmişti benim, **Camus**'nün o ilginç sözüne mi? (Gelirken **Kardomah**'dan Seylan/Çin harmanı bir ay almıştık, bardaklarda şekerli kızıl buğulanıyor, adının **İrma** mı yoksa **Frieda** mı olduğunu bir türlü çıkaramadığım şişko Alman kızı, obur bir kedi gibi yalanıyordu.)

> **"... Rimbaud, başkaldırının ozanıdır ama, eseriyle. Yaşantısı, yarattığı efsaneyi haklı çıkarmak şöyle dursun, –Harrar mektuplarının tarafsız okunmasından pekâlâ anlaşılacağı gibi– en aşırı bir nihilizme başeğdiğini gösterir."**

İyi ama, daha çocukluğunda sezilmiyor mu bu durduğu yerde duramamak, alıp başını gitmek özlemi? **Charlevil-**

le'de okurken, **Rimbaud** başarılı bir öğrenci, ne var ki başarıları yetmiyor ona, hocaları arasında **İzambard**'ın bulunması bir bakıma talih, bir bakıma talihsizlik! Talih çünkü çocuğun daha o yaşta doğru dürüst ozan ve yazarları okumasını sağlıyor, talihsizlik çünkü **İzambard** da ona yeni serüven ufukları açıyor: **Charleville**'den kaç kere kopup kaçmıştır. Edebiyat tarihlerinde yazılı, bazısında bilet parasını bile ödeyemez, tutuklarlar, **İzambard** gelir kurtarır; bazısında, gittiği yabancı şehirde, **İzambard**'ın akrabalarına sığınır da sürünmekten kurtulur!

Bu arada bir de dost ediniyor, adı **Bretagne**. Bu genç, adı yeni yeni işitilen **Verlaine**'i tanırmış meğer! **Rimbaud** bazı şiirlerini onun aracılığıyla **Verlaine**'e gönderecektir. Aldığı cevap kısa, ama müthiş:

"... Geliniz, sevgili büyük ruh, bekleniyorsunuz, arzulanıyorsunuz."

Her şey böyle başlıyor işte! Sonraları **Verlaine, Paris**'e onu görmeye gelen **Rimbaud**'nun nasıl bir delikanlı olduğunu **Plume**'de şöyle yazacaktır:

> "... Tombul ve körpe, gerçek bir çocuk başıydı, başı; kemikli, genç irisi bir vücudun üzerinde; üstelik, büyümesi henüz tamamlanmamış ergenlik çağındaki her çocuk gibi, davranışları savruk ve beceriksiz, handiyse anlaşılmaz bir **Ardennes**'li şivesiyle konuşan sesi derseniz, aynı nedenden bir alçak bir yüksek."

Çiçeği burnunda evli **Verlaine**'in aile yaşantısında **Rimbaud**'nun belirişini **Jean Malignon** basbayağı bir 'olay' sayıyor, diyor ki:

> "... **Verlaine**'in dumanı üstünde evliliği böyle bir olaya dayanamayacaktır. Karısı tarafı bu yeni ahbabı fazla 'der-

beder' buluyorlar, hem sonra doğru dürüst yemek yemesini bile bilmiyor."

Oysa **Verlaine** çarpılmıştır, hem çocuğa, hem çocuğun derinliklerindeki gizli şiir evrenine; bu çarpılmanın ona neleri göze aldırabileceğini **Bernard Noel** şöyle anlatmış:

"...**Verlaine** ise sanki büyülenmiş. **Rimbaud** ile o kahve senin bu kahve benim dolaşıyorlar. Karısını terk etmişe benzer, çünkü **Rimbaud**'ya tutkun. Garip, acınacak bir çift oluşturuyorlar, öyle bir çift ki biri hayallerini vücudunu yoksulluk ve yorgunluğun dibine varmakla biliyor, öbürü ise ozan âvâreliğini oradan oraya sürüklüyor."

Arkasını yine **Jean Malignon**'dan dinleyelim mi:

"... dostunun aracılığıyla edebiyat kahvelerine sokulunca **Rimbaud** o sıralarda sembolistlerin haklamak üzere olduğu **Parnasse** okulundan gecikmiş bazı saf ozanları ürkütüyor biraz, bundan da ona yüz vermediklerini çıkarıp, yalnız ya da beraber **Paris**'i terk etmek istiyor."

Lafa öylesine dalmışız ki **Josy**'nin provasını bitirdiğini fark etmedik. O, ansızın pembe sedef yansımaları ve insanı serseme çeviren parfümüyle başımızda bitiverince, **André Blaireau** kendisini bir prenses gibi karşıladı: ayağa kalkmalar, elini öpmeler, altına iskemle çekmeler filan! **Josy** şarkının heyecanı içindeydi, onun için sözümüzün arkasını getiremedik. Yalnız, **Dédé**, kirpiklerinin buğusu arasından ikimizi de baygın baygın süzen **Josy**'nin bardağına bira doldururken, askıda kalmış bir cümleyi tamamlar gibi:

"— ... bundan sonrası," dedi, "... bir cehennem arkadaşlığı! Bilirsiniz zaten, o hummalı günlerde **Rimbaud**'nun yazdığı kitabın adı da *Une Saison en Enfer / Cehennemde Bir Mevsim*'dir."

Yoksa Fransızcada, tutkularını son kertesine yaşamak için kendisini dağıtmış sanatçıların yaptığına, bundan mı 'cehenneme inişini yaşıyor' diyorlar?

CEHENNEM ARKADAŞLARI

Ufaklığına bakmayın, **Manche** denizi belalı denizdir: gizli akıntılar, gözün gözü görmediği kalın sis günleri, büyük çekilmelerden sonra zorlu bastırmalar vs.

Rimbaud ile **Verlaine**'in, tutkularının itişiyle kendilerini bu denizin bu yakasından kaldırıp öteki yakasına atışları yok mu, Vita ile **Violet**'in benzer bir tutkunun itişiyle aynı denizin o yakasından bu yakasına kaldırıp kaldırıp atışlarına benziyor.

Ama benzerlik o kadar! Vita ile **Violet** birbirlerine, sadece birbirlerine düşkündürler, evli oldukları halde kocalarının 'iğrapta mahalli' yoktu, oysa **Rimbaud** ile **Verlaine**'in serüveninde, **Verlaine**'in genç karısı hiç beklenmedik anlarda ağırlığını duyumsatır, ortalığı karıştırır. Aslına bakılırsa **Verlaine**'in dramıdır bu, cinsel diyalektiğinin çelişkileri bir **Rimbaud**'ya, bir **Mathilde**'e sürükleyerek aralıksız bocalamasına neden oluyor. Eskiler derler ya hani, 'yârdan da geçemiyor, serden de geçemiyor' diye, işte o hesap!

1872 ilkbaharı, **Rimbaud** bakıyor ki **Verlaine** karısıyla arasının açılmış olmasından gizli gizli tedirgin, barışsınlar diye çekip **Charleville**'e dönüyor, içi bir arı kovanı gibi uğuldamaktadır. **Verlaine**, **Mathilde**'le barışıyor, evine dönüp yeniden aile yaşantısına başlıyor ama, elin-

de değil: mektup üstüne mektup, **Rimbaud**'yu yanına, **Paris**'e çağırıyor yine; işin kötüsü, o da geliyor: Martta **Charleville**'e gitmiş olan **Rimbaud**'yu Mayısta **Paris**'te buluyoruz: beraberlikleri, beraberlikleriyle birlikte çekişmeleri tekrar başlamıştır.

Üstelik **Rimbaud** bir ateş top, durduğu yerde durması olasız: Temmuza doğru kendisini **Brüksel**'e atıyor bu defa, daha kuzeyde daha büyük bir yalnızlık denemek için mi, bir türlü dindiremediği yürek ağrısını orada biraz olsun dindirebilirim umuduyla mı, belirsiz; belirli olan o kadar sevdiği karısını terk edip, **Verlaine**'in de, haldır haldır **Brüksel**'e kapağı atışı! **Belçika**'da kalsalar iyi, hayır kalmıyorlar, **İngiltere**'ye geçiyorlar: **Londra**'da sağa sola Fransızca dersi vererek geçinmeye çalışıyor, birarada yaşıyorlar, aralarından su sızmıyor gibi.

Yoo hayır, **Verlaine** bir süre sonra yeniden karısının yokluğundan sızlanmaya başlayacaktır. **Rimbaud** buna katlanamıyor, dostunu **Londra**'da bırakıp **Charleville**'i boyluyor. **Verlaine, Rimbaud** ile yetinemeyip **Mathilde**'i de yanına isteyen **Verlaine**, şimdi **Londra**'da yapayalnızdır, yapayalnız, üstelik hasta. Bu gibi hallerde her zaman nasıl annesine başvuruyor, onun yardımına sığınıyorsa, yine öyle yapıyor. Annesinin davranışını **Bernard Noel** şöyle anlatmaktadır:

> "... **Verlaine**'in annesi, aralıksız hasta ve yalnız olduğunu yazarak, durumundan yakınıp duran oğlunun mektuplarından etkilenip **Londra**'ya onu görmeye gider, gitmekte de kalmaz, gelip arkadaşını mutlaka görsün diye ne kadar para gerekiyorsa onu **Rimbaud**'ya gönderir."

Margot, Kardomah'tan getirdiğimiz 'özel harman' çayın buğulu ve kan rengi aydınlığından, kadife perdele-

rin Fransız mavisine dikkatli ressam bakışları dağıtarak, kravatını gevşetiyor:

"— ... benim gördüğüm şu: **Verlaine**, şımarık bir çocuk gibi naza çekiyor kendini: annesine karşı da, **Rimbaud**'ya ve **Mathilde**'e karşı da, bu böyle! Mutlu olması için hepsini gereksiniyor, oysa o çağın koşullarında hepsinin birarada bulunması, aklın almayacağı şey. Ne yapsın, o da olup bittiler yaratarak bu olmayası şeyi, olası kılmaya uğraşıp duruyor."

Sonra, adının **İrma** mı yoksa **Frieda** mı olduğunu hep unuttuğum o tombul Alman kızının balon göğüslerine hınzır hınzır bakıp ekledi:

"— ... birarada üçlü yaşama, ne de olsa çağdaş bir icat!"

Rimbaud gelmesine gelir **Londra**'ya, **Verlaine** iyi oluncaya kadar yanında kalır ama, o kadar; iyileştiğini aklı keser kesmez, **Londra**'yı da, **Londra**'daki dostunu da bırakıp **Charleville**'e döner.

Yeni bir bahar geliyor, yeni ve üzücü sorunlarla! **Rimbaud** ve **Verlaine**, birbirleriyle birarada pek yapamıyorlar ama, birbirlerinden uzakta hiç yapamıyorlar. Tekrar **Charleville**'den kopan **Rimbaud** **Paris**'e gelip artık dönmüş olan **Verlaine**'i buluyor, iki kafadar yeniden serüven rüzgârlarına kapılıp **Londra** yollarına düşüyorlar. Bir kere daha **Mathilde** oyunu yitirmiş görünmektedir. Ama gerçekten yitirmiş midir, orası şüpheli. Neden derseniz, yeni **Londra** yaşantısının bir yerinde bir bakıyorsunuz; **Verlaine** 'dağıtmış kendini', arkadaşını bu yabancı, puslu ve karanlık şehirde beş parasız bırakıp **Brüksel**'e savuşmuş: oradan karısına yazıyor, iki elin kızıl kanda olsa, diyor, gel! Boşuna zahmet! **Mathilde** gelmeyecektir.

Sonra ne olmuş, **Bernard** Noel'den dinleyelim mi:

"... bunun üzerine **Verlaine, Rimbaud**'ya yazarak **Brüksel**'e gelmesini rica eder. **Rimbaud** gelmesine gelir ama, aralarında artık her şeyin bittiği söylemek, oradan da **Charleville**'e dönmek için! Bunu işitince küplere binen **Verlaine**, ateş edip **Rimbaud**'yu bileğinden yaralar."

Evet, tıpkı gazetelerdeki gibi, 'aşk yüzünden cinayet', bereket versin **Rimbaud**'ya fazla bir şey olmuyor. Buna karşılık, **Verlaine**'i yakalıyor, yargılıyor, iki yıl da hapse mahkûm ediyorlar. Ozanın, koyu bir dinsel mistikliğe hızla kayışı, bu cezaevi yıllarında beliriyor işte. **Rimbaud** ise, **Roche**'a çekilmiş, harıl harıl şiir yazmaktadır: *Une Saison en Enfer / Cehennemde Bir Mevsim*, o arada biter. Garip olan nedir peki, **Rimbaud**'nun bu kitabı telaş telaş bitirip bastırdıktan sonra, sadece birkaç nüshasını eşe dosta gönderip, gerisini orada olduğu gibi bırakıp ortadan kaybolması mı? Yıllar sonra, bu basılmış nüshalar basımevinin deposunda olduğu gibi bulunuyor.

Rimbaud'yu, 'pabuçları rüzgâr pençeli' bu garip ozanı, başka iklimler, başka şehirler, başka serüvenler çekiyor çünkü! Peki, birbirlerini bir daha hiç mi görmüyorlar? Anlatılanlara bakılırsa, 1875 yılında **Rimbaud Stuttgart**'ta iken bir gün **Verlaine**'in aklına eser, bir trene bindiği gibi, bu kuleleri, taş yapıları ve geniş kalçalı saman sarısı sarışınlarıyla ünlü alman şehrine düşer; fakat **Rimbaud**'nun gözünde o fasıl kapanmıştır artık, gayet soğuk karşılar eski 'mahbubunu', bir söylentiye göre kovmaktan beter eder, hemen o akşamki ilk trene bindirdiği gibi..."

Her aşk öyküsünün 'mutlu' bittiğini kim söylemiş?

9

KARŞITLAR BİRBİRİNİ İÇERİRSE...

ONLARA RASTLAMASAYDIM

O Pazar sabahı, **Montparnasse**'daki **Dupont** kahvesinde, Seine boyu kitapçılarından zarzor elime geçirebildiğim bir kitaba çökmüş, okuyorum. Kitabın yazarı, yıllar sonra adı dillerden düşmeyecek biri, **Wilhelm Reich**! Saat on bir, on bir buçuk suları. **Margot** ile **Janine**, sabah gezmesine çıkmışlarmış, kahvenin camlarından beni görünce, birer **Martini** içmeye yanıma geliyorlar. Üstlerinde sağlıklı bir soğuğun ışıltısı, bu ışıltıyı büsbütün koyulaştıran bir de yaşama sevinci. Önce havadan sudan konuşup gülüşüyoruz.

Bu arada **Margot**, elimdeki kitabı şöyle evirip çevirdikten sonra, gözlerinin zehirli mavisini içime akıta akıta diyor ki:

"— ... bana bak, sen bize rastlamasaydın, cinsellik üzerinde de, cinsellik psikolojisi üzerinde de, belki bu kadar durmayacaktın. Hele basbayağı bağnaz bir Marksist kafa kuruluşun olduğu hesaba katılırsa..."

Sonraları, onun bu sözleri üzerinde, epeyce kafa yormuşumdur.

Başlangıçta sanıyorum ki doğrudur, o ilk **Paris** yıllarında karşıma **Margot** gibi bir kadın ve çevresi çıkmasaydı, cinselliğin ve cinsel dalgalanmaların, insanların yaşantısında oynadığı rolü bu derece merakla incelemeye-

bilirdim. Giderek fikrim de, kanılarım da değişti, ilk bakışta olağandışı saydığımız yaşamaların bulunduğu ortama beni iten gücün, o zamanlar 'sosyalist gerçekçi' dediğimiz edebiyat ve sanatta fark etmeye başladığım yavanlık ve tekdüzelik olduğuna hükmettim.

Fakat, bu düşüncemi açmalıyım biraz!

40 yıllarında, toplumcu bir edebiyat delikanlısının, okuyabileceği Türkçe toplumcu eser sayısı çok azdı. En çok **Gorkiy**'i okurduk, o kadar ki yıllarca benim kafamda toplumcu gerçekçi sanat dendi mi, bütün çağrışımlar **Gorkiy**'e işlemiştir. Yalnız iş orada kalmıyor, yavaş yavaş yeni Sovyet ozanlarını ve romancılarını tanıyoruz, onları okumaya başlıyoruz: aaa, boyutları eksik, olayları verirken çelişkilerinden ayıklıyorlar, oldu mu bu ya?

Sonra sonra, **Gorkiy**'in devrim öncesi koşullarının ve edebiyat geleneğinin geliştirdiği bir sanatçı olduğunu bulup çıkarıyorum; o büyüklüklerine, görkemli derinliklerine hayran olduğum **Gogol**, **Tolstoy**, **Dostoyevskiy**, **Çehov** çizgisinin birçok önemli özelliğini taşıyor o da, Marksistlik bunlara eklenmiş, onun için de yazdıkları çok boyutlu, enine boyuna ve oturaklı eserler. Oysa onun başını çektiği 'sosyalist gerçekçilik' ve 'devrimci romantiklik' dönemi yazarları, 30 yıllarının ortalarından itibaren **Rus**ya'da baskısını iyice artıran **J**danov'cu 'parti sanatı' anlayışının yetiştirmeleri: 'parti sanatı' yapacağız diye iki müthiş şeyi birden eserlerinden bir kalemde eleyiveriyorlar bunlar, Rus edebiyat geleneğindeki yoğun insancılık eğilimlerini, bir de **Bielinskiy**, **Çernişevskiy**, **Dobroluyibov**'la adamakıllı geliştirilmiş. **Plekhanov**'la doruğuna ulaşmış toplumsal eleştiriyi!

O zaman ne oluyor, basmakalıp klişelere, hazır reçetelere dayanan, şişirmeci, çoğu zaman palavracı bildiğimiz 'parti edebiyatı'nın tozundan dumanından geçilmi-

yor. Bu tür yazarların en belirgin örneği, sanırım **Fadayev**'tir.

Stalin dönemi yazarlarında **Gorkiy**'den alıştığım ve benimsediğim insancıl sıcaklığı ve bireysel çelişkileri bulamamak, beni hâliyle savaş sonrası Fransız sanatçılarına iteleyecekti. Bir yandan, toplumcuların onlara yönelttikleri haklı eleştirileri yöneltmekten ben de geri kalmıyor, ama bir yandan da **Sartre**'ı, **Camus**'yü, **Beauvoir**'ı dikkatle okuyordum. Fransızcayı söker sökmez. **Baudelaire**'den bu yana Fransız şiirini, Balzac'tan bu yana Fransız romanını, ciddi ciddi elime almış, sadece bu kadarının bile aslında beni 'sosyalist gerçekçilik' reçetelerinden hayli uzaklara götüreceğini sezmiştim. Bu bakımdan, **Margot** ile **Janine**'e, onlarla beraber cinsellikleri değişken o sanatçılar çevresine toslamasaydım da, çağdaş bir sanatçı olma tutkum beni insanların yaşantısında gittikçe daha büyük etkileri olacağı besbelli cinsellik konusuna getirecek, soruna eğilmeme yol açacaktı.

Yalnız, diyalektiğin geçerliliğine ve sağlamlığına inancım o kadar tamdı ki, varoluşçuların savundukları doğrultuya kaymıyor, tam tersine, gerçekten diyalektik bir sanat bileşiminin bireylerin kişisel (bu arada elbette cinsel) çelişkilerini de öncelikle hesaba katması gerektiğini düşünüyordum.

Miss Higgins'le konuşurken **Frankfurt Okulu** filozoflarının, en çok da **Marcuse**'le **Reich**'in bu alanda önemli çalışmaları olduğunu öğrenmiştim. 60 yıllarında adları bütün dünyaya yayılacak bu filozoflar **Marks**'ın toplumsal ve ekonomik çözümlemeleriyle **Freud**'un cinsel psikoloji çözümlemeleri arasında yeni bileşimler deneyen ilginç düşünürlerdi ama, o tarihte Fransızcada bile kitaplarını doğru dürüst ve kolayca bulabilmenin olanağı pek yoktu.

Körtopal, ben de kendi başıma bir diyalektik uygulamaya, çözümlemeye heveslendim. Bunu, **Pierre**'in uyarısına sosyalist düzeyde bir cevap verebileyim diye yapıyordum ya, ilerde elbet sanatıma bu doğrultudan bulaşacakları susturmamda da yararlı olacaktı.

ERKEKLİK, DİŞİLİĞİN KARŞITIYSA...

Sinemanın birinden çıkar, bildik kahvelerden birine yıkılır, çalakalem yazmaya başlardım.

Yazdığım da ne, kökeni anlık esinlere bağlı bir şiir denemesi, bir roman ya da eleştiri için not filan mı, ne münasebet; bir süredir 'kemal-i ciddiyetle' sanatıma kuramsal tabanlık edecek bir yöntem çalışması içindeydim: okuduklarımdan damıtarak süzdüğüm ilkeleri 'kendi kendime sanat konuşmaları' diye ardı ardına sıralıyordum. **St-Michel**'in ünlü kırtasiyecisi **Gilbert Jeune**'den **Quartier Latin** damgalı bir defter aldım, kareli bir defter, sık satırlarını yeşil mürekkepli dolmakalemimle silme dolduruyorum: sinekbacağı, sıkışık, çetrefil bir yazı!

Sonradan **Türkiye**'de giriştiğim **'Mavi Hareketi**'nin düşünsel kaynağını oluşturacak bu çalışmamı yayımlamadım. Yayımlamak amacıyla yazmıyordum zaten, toplumculuğun temellerine indikçe kafamda biriken sorulara karşılıklar arıyor, saptayabildiklerimi kâğıda geçiriyordum. Hepsinden önce, diyalektik hareket yasaları üzerine öğrendiklerimi.

Hadi bir örnek vereyim. 15 Aralık 1951'de bakın nelerle uğraşıyormuşum ben:

> **"... Esas mesele, fikri açıklayabilmek, açık ve seçik kılabilmek. Ben, birbiri içinde üç esaslı daire diyorum ve diğer binlerce ufak daire diyorum. Fakat esaslı üç daire: ta-**

biat, cemiyet, insan! Ve bunu da, cümlemizden evvel var olan ve cümlemizden sonra da var olacak olan, besbelli ve kaskatı bir evren içersinde düşünüyorum. Ve biliyorum ki bu düşüncede hiçbir yeni taraf yoktur. Yalnız biliyor ve düşünüyorum.

"Bir kere tabiat, ikincisi cemiyet, üçüncüsü insan, hareketin umumi kanunlarına uygun olarak değişiyorlar. Kendileri kendi başlarına değişiyorlar; ötekilerine tesir ediyor, ötekilerini değiştiriyorlar; ve ötekilerini değiştirirken, bir de bakıyorsun kendileri de değişiyorlar: göl kuruyor, çöl oluyor, cıvar aşiretler kalkıp göç ediyor, âdetleri usulleri değişiyor. Ceviz kuruyor, sahibi aç kalıyor. Ve binlerce hikâye. Daireler birbiri içinde dönüyor, birbirlerine temas ediyor, birbirlerini kırıyor, aşındırıyor, parçalıyor ve yeniden teşekkül ediyorlar; ve aynı zamanda, aynı planda; ve ayrı ayrı üç ve ayrıca sonsuz planlarda, gelişme zigzaglarını çizerek alıp başını yükseliyor.

"Bunu pek heyecanlı bulmuyor musunuz?"

Evren, evrenin içinde doğa, doğanın içinde toplum, toplumun içinde insan! Karşıtlıkların sürekli çatışması, diyalektiğin akla durgunluk veren karmaşık zinciri! Tez, antitez ve sentez! En önemli 'keşiflerimden' birisi, elbette diyalektiği sadece toplumsal değil, doğasal bir düzeyde de ele almak, önemini kavramak oluyor. Memlekette, hele sanatçı çevrelerinde sadece tarihi maddecilik yanı ağır basmış diyalektik uygulamanın, diyalektik maddeci yanı ya es geçilmiş, ya önemsenmemiş! Oysa işin aslında toplumsal diyalektik sürecin de içinde geliştiği bir doğasal diyalektik süreç var, evrende ve doğanın gelişme aşamaları içinde izleyebildiğin!

Peki ya insan? İnsan önemli bir yanıyla elbette top-

lumsal bir varlık, öyle ama bir başka yanıyla doğasal bir varlık değil mi? Daha ilginci, önce doğasal varlık da arkasından toplumsal varlık olmamış mı? Öyleyse diyalektiğin iki kanadı da geçerli onun için, insan toplumsal diyalektiğiyle sınıfsal bir çatışma içindeyse, bireysel diyalektiğiyle doğasal bir çatışma içindedir. Ne diyoruz? Sanat eserleri toplumun doğayla, insanın toplumla, insanın kendi kendisiyle çelişkilerini estetik bileşimler yaparak yansıtmak zorundadır. İşte doğasal diyalektiğin çelişkileri insanın kendi kendisiyle sorunlarını hem bilimsel olarak koymaya hem de çözümlemeye yarıyor.

Ne var ki buraya varabilmek, ancak diyalektik mantığın ülkemizde okullarda bile okutulan biçimsel **Aristoteles** mantığından önemli farkını anlaşılabilir bir biçimde açıklayabilmekle olası. Hep hatırlarız o mantık zincirlemelerini: **a, eğer a ise; b, a'nın karşıtı ise; a, b değildir! Oysa diyalektiğin mantığı nasıl formüle bağlanabiliyor bir bakalım: a, eğer a ise; b, a'nın karşıtı ise; a, b'yi içerir (kapsar).** Evet, tezle antitezin bir senteze ulaşabilmesi aynı ünite içinde karşıtların birliği ve karşıtlığı ilkesine uyması lazım.

Örneğini bulmak ne kadar kolay bunun, en ünlüsü de en doğasal olanı: çocuk doğduğu an ölmeye başlıyor: neden, hayat, kendi karşıtı olan ölümü de içeriyor ya, ondan: her geçen saniye doğan çocuk ölüme doğru ihtiyarlamıyor mu. Söz buraya varınca bireyin iç çelişkiliğinde cinselliğin oynadığı önemli rolü açıklayabilmek, artık çocuk oyuncağı. Diyalektik formülünü şöyle çıkarmayı bir deneyelim mi: **erkeklik eğer a ise, onun karşıtı dişilik b ise: a, b'yi, yani erkeklik dişiliği içerir; bunun tersi de geçerli elbet; dişilik eğer a ise, onun karşıtı erkeklik b ise: a, b'yi, yani dişilik erkekliği içerir.** Başat cinsel niteliği

ne olursa olsun, her birey doğasal bir varlık olarak öteki cinsin karşıtlığını da içinde taşımaktadır.

Doktor Brander'in notları

Vardığım sonucu koşup bir heyecan **Margot**'ya iletince, tekgözlüğünü parıldatarak eline aldı, gülümsedi:

"— ... ilginç," dedi, "... biz **Doktor Brander**'e gidiyorduk, sen de gelsene, onda ulaştığın sonucu pekiştirecek hayli bilgi olduğunu tahmin ederim."

Doktor Brander, adamakıllı bastıran yalnızlığın etkisiyle içkiye düşmüştü; bizi, o sıcak burjuva rahatlığı ve düzenliliği bir bekâr evi savrukluğuna nasıl dönüşmüş olduğu bir türlü anlaşılamayan apartmanında, görkemli **Old Master** puroları ve kadehte erimiş metal gibi parıldayan **Armagnac** ile karşıladı. Durup durup, gözleri dalıyordu. Bazı dediklerimizi duyurabilmek için, iki defa tekrarlamak zorunda kalıyorduk. Doğrusu ben konuyu açmaya cesaret bile edemedim. **Margot** etti, biraz da onun efkârını dağıtmaya yardım eder düşüncesiyle yaptı bunu. Galiba iyi de oldu. **Doktor Brander**'in gözlerinden hanidir kaybolmuş çelik yansımalarını bir an yeniden görür gibi olduk.

Purosunu çiğneyerek dedi ki: "— ... bilimsel olarak da böyledir bu, hepimizde belirli oranlarda erkek ve kadın hormonları bulunur, hangisi ağır basarsa birey o cinse kayar, bir erkek vücudunda kadın hormonlarının, bir kadın vücudunda erkek hormonlarının ağır basması, cinsel çelişki dediğiniz şeyi doğuruyor olmalı. Bu konuda çok dikkati çeken araştırmalar yapılıyor. Zaten erkekten dönme kadınların çoğu, özlemlerine, bu sayede kavuşmuyorlar mı? Dışardan müdahaleyle vücudun hormon dengesi değiştiriliyor, birey kadınlığa doğru itiliyor."

Sustu, **Armagnac** kadehini ateş eder gibi ağzına boşalttı:

"— ... kaldı ki cinsel psikoloji ustalarının hiçbirisi cinselliğin kesin sınırları olduğunu söylememişledir."

Haydi yazıhaneden bir dosya çıkarıyor; ev şimdiki görünüşüyle ne kadar savruk ve dağınıksa, yazıhanenin üstü, çekmeceleri ve onlardan birinden çekip çıkardığı dosya o kadar düzenli ve temiz! Yanlış anlamadıysam **Doktor Brander**, doğrudan doğruya kendi cinsel yaşantısını da ilgilendirdiği için, ünlü cinsel psikoloji uzmanlarından konuyla ilgili ne okumuşsa not almış, sonra da onları böyle bir dosyada toplamıştı.

Biraz da meydan okurcasına, sözlerini sürdürdü:

"— ... işte **Freud**'un fikri, işte **Maranon**, işte bu konuda hepsinden ileri giden **Sketel**, işte kimsenin kendisinden beklemediği bir açıklıkla sorunu ortaya koyan **Jung**!.. Hepsi neyi söylemiş, aslında bireyin her iki cinsin de potansiyelini içinde taşıdığını değil mi?"

Doktor Brander'in notlarını kim okumak istemez:

> **"... sağlam ve hasta, normal ve anormal kavramları, nitelikleri bakımından henüz, kesin bir biçimde birbirinden ayrılmış değildir. / Freud"**
>
> **"... her canlı iki cinsli olarak doğar, canlının bu iki olanağından birisi, hormonların etkisiyle gittikçe gelişerek ötekini bastırır. Yalnız öteki cinsel olanak, yani karşıt cinsin özellikleri, bütünüyle kaybolmuş olmaz. / Gregorio Maranon"**
>
> **"... tek cinsiyetli (monoseksüel) yaratık yoktur. Tek cinslilik doğaya aykırı, anormal bir şeydir. Doğa bizleri çifte cinsiyetli yaratmıştır, onun için çifte cinsiyetliler gibi davranmamızı ister. / Sketel"**

"... insanın bilinçsiz yanına anima ismini veririz, erkeğin dişi yanına anima diyebiliriz."

"... eşcinselliğin patolojik bir sapıklık diye yorumlanması çok su götürür."

"... ruhbilimsel görüş açısından bakılırsa, eşcinsellik ilk *hermaphrodisme* (hüsranlık) örneğinden kopmanın sonucudur. Bu kopma sonuna kadar gitmemiş, yarıda kalmış bir kopmadır. Eşcinsellik, tek yanlı cinsel davranışı karşı koymanın, bu tür davranışla uzlaşamamanın da sonucudur. İlk *hermaphrodisme*'den kopma ile tek yanlı cinsel davranışla uzlaşamama biraraya gelince gerçek eşcinsellik ortaya çıkmış olur. / **Jung**"

Doktor Brander'in evinden geç vakit çıktık. İnce, buz tozunu andırır, soğuk bir yağmur çiseliyordu. Janine, kürkünün yakalarını kaldırdı, Margot'nun koluna girdi. Onlar Montparnasse'a gitmek için bir taksi çevirdiler, beni de çağırdılar ama gitmedim, yalnız kalmayı, düşünmeyi gereksiniyordum. En yakın metro istasyonuna doğru yürürken, insanların türeyişinden bu yana birey birey (hatta toplum toplum), içinde taşıdığı bu müthiş çelişkinin kimleri yakıp kavurduğunu, daha da kimbilir kaç zaman kimleri yakıp kavuracağını hesaplamaya dalmıştım.

Korkunç değil mi?

Rakamların dili

Aradan yıllar geçti. Günlerden bir gün, Doktor Kinsey'in dünyayı velveleye veren raporundaki eşcinsellik rakamlarını görünce, uyguladığı yöntemin inceliği beni hem şaşırttı, hem sevindirdi: insanların, kadınlıkla erkeklik arasında nasıl dalgalandıklarını, cinsel diyalektiğin aralıksız çatışması yüzünden bir kadınlığa, bir erkekliğe na-

sıl savrulduklarını bildiğinden olacak, eskilerin yaptıkları gibi yüzde şu kadarı eşcinseldir, yüzde şu kadarı değildir diye kesip atmamış da, kademeli bir değerlendirme düzeni uygulamış!

Nasıl mı, bakın nasıl:

Doktor Kinsey'e göre, 20 ile 35 yaş arasındaki kadınların yüzde 20'sinde, erkeklerin ise yüzde 18-22'sinde eşcinselliğe 'biraz' eğilim görülüyor; aynı yaş dilimlerindeki kadınların yüzde 6-14'ünde, erkeklerin ise yüzde 13-38'inde bu eğilim 'biraz'ın üstünde, 'fazlaca'; 'daha çok eşcinselliğe yeğleyenler' derseniz, hep aynı yaş dilimlerinde kadınlarda yüzde 4-11, erkeklerde yüzde 9-32; 'yalnız' eşcinselliğe yeğleyip cinsel ilişkilerini bunun üzerine kuranlar kadınlarda 2-6, erkeklerde 5-22, nihayet cinsel tavrı 'kesinlikle' eşcinsel olanlar, kadınlarda yüzde 1-3, erkeklerde ise yüzde 3-16!

Doğrusu ya, **Margot**'nun bana daha 1960 yılları başında yaptığı erkek/kadın, kadın/erkek, erkek/erkek sınıflamasının dolaylı yoldan doğrulanması demek olan bu yüzdelere, daha etkileyici bir başkasını da eklemeliyiz: yine **Doktor Kinsey**'in araştırmalarından çıkardığı sonuçlara bakılırsa, kırk beşini aşmış erkeklerin en az yüzde 50'si, kadınların ise en az yüzde 80'i hayatında 'en az bir kere' eşcinsel ilişki kurmuşlar!

Ne dersiniz, cinselliğin diyalektiği üzerine daha fazla söz gerekir mi?

10

HESAP KİTAP

TUTANAK

Bazı geceler mavi bir ay yalnızlığı içinde uyanıyorum. Camlardan bakınca, **Ankara**'yı kaplamış karın beyaz karanlığında, apartman hayaletleri ciddi birer yanlışlık, buz tutmuş ağaçlar yıkılmış bir rüyanın kalıntıları gibi görünüyor. Böyle gecelerim, çağrışımdan çağrışıma su üstünde çakıl taşı gibi sekerek, beni Paris yıllarına götürse de, şu soru dudaklarımdan hiç eksik olmaz:

"— ... bütün bunları ben mi yaşadım?"

Oysa, 20. yüzyılın son çeyreğine girerken, durum ne kadar olağanlaşmış gibidir. Üşenmedim, yerli yabancı, gazete ve dergilerden konuyla ilgili bazı haberleri, röportajları topladım. Gelişmelerin hangi aşamaya ulaştığına ilişkin nesnel bir fikriniz olsun mu istiyorsunuz, onlara önyargılardan arınmış olarak, bir göz atacaksınız.

Bakın şu haber 1974 yılı Ekim ayı içinde **Ankara**'da çıkan *Yankı* dergisinde yayınlanmış:

> "... önceki hafta **Danimarka**'nın **Femo** adasında, dünyanın dört yanından gelmiş 150 kadar kadın toplandılar. Kadın olmak dışında bir ortak özellikleri daha vardı: eşcinseldiler. Kongre, **Kopenhang**'taki bir eğlence gecesi ile en renkli saatlerini yaşadı ve kapandı."
>
> "... **Batı Berlin**'de şefkati yaşatmak için kadınlar ara-

sı bir balo tertiplendi. Katılanların sayısı umulanın üç misli oldu: 1500 kadın. Aslında kadın kadına dansetmek için artık böyle özel organizasyonlara gerek yoktu. Erkeklerin, hem de çoğunlukta olduğu partilerde ve kulüplerde bile, yanak yanağa kadınlar görmek olasıydı. Kısa bir süre önce, doğulu kadınların vedalaşırken yanaktan öpmesini yadırgayan batılı kadınlar şimdi 'Allahaısmarladık' kelimesini dudak dudağa ateşli bir öpücükle perçinlemeyi normal bulur olmuşlardı."

"... 1940'larda **Kinsey** 'kadın tarafından sevilen kadınlar daha kaliteli bir orgazma ulaşırlar' diyerek **Freud**'un kuramına karşı çıkıyordu. **Freud**, bir tek orgazmı (inzal) kabul ediyordu, vaginal orgazm, bunun için de mutlak erkek gerekli idi. Oysa çağımızın önde gelen seks uzmanları olduğu tartışılmayan **Masters** ve **Johnson** gibi araştırıcılar **clitoris** orgazmının varlığını ortaya attılar. Bunun için erkeğe gerek yoktu. Kadın kendi kendini okşayarak dahi orgazma ulaşabilirdi."

Bir başka haber, **Paris**'ten geliyor: **Amerika, İngiltere, Almanya** ve **İskandinav** ülkelerindeki benzerlerine bakarak harekete geçen Fransız eşcinselleri, nihayet, **'Front Révolutionnaire des Homosexuels / Eşcinseller Devrimci Cephesi'** adında bir örgüt kurup birleşiyorlar. Bu örgütün dikkati çeken yanı, toplumsal devrimle cinsel devrim arasındaki ilişkileri belirtmek, ikisinin ancak birarada gerçekleşebileceğini savunmak! Bunlara göre cinsel bir devrimin gerçekleşmediği yerde toplumsal bir devrimin tam anlamıyla gerçekleştiğini ileri sürebilmek akıl dışıdır.

Londra'dan bir haber: Dört yıldır, 'resmen' evli olarak karı koca hayatı süren bir kadın çift, en büyük özlemleri olan çocuğa da aile dostları bir erkek yardımıy-

la 'yapay tohumlama'yla kavuştu. Haberin çıktığı Fransız haftalık dergisi olaya tam bir sayfa ayırmış, iki kadının yanyana resimleri, vs...

Aynı cinsten kişilerin evlenmesi, giderek, bir skandal konusu olmaktan çıkıyor. Hiç değilse, batı ülkelerinde! **Türkiye**'de yayımlanan, üstelik en tutucu ailelerin evlerine bile giren *Hayat* dergisinde 'Erkeklerle erkekleri, kadınlarla kadınları evlendiriyor' başlığı altında uzun bir röportaj yayımlanalı çok olmadı: **Danimarka**'lı papaz **Harald Sobye**, önce **Lei Nielsen** ve **Ove Jensen** adındaki iki erkeği, sonra (televizyonun da 'naklen' verdiği) bir törenle **Aino Nielsen** ve **Valborg Flintholm** adındaki iki kadını evlendirmişti.

Dergi, yazısını şöyle sürdürüyordu:

> "... Bu garip sabık papaz, zıt cinsler arasında evlenmeler nasıl normal karşılanıyorsa, yakın bir gelecekte aynı cinsler arasındaki evlenmelerinde öyle normal karşılanacağı kehanetinde de bulunmuştur. **Sobye** bu işin öncülüğünü yapan çiftlerin yalnız ilgi çekmek ve moda diye bu işe kalkışmadıklarını da söylemekte, bu konuda şu açıklamayı yapmaktadır:
>
> "— ... Bu çiftler aşklarını saklamak istemedikleri için evlenmişlerdir. Aslında birbirlerine besledikleri sevgi tahmin edilemeyecek kadar büyüktü. Sözgelişi **Ove** ile **Leif** Tanrı'nın kendilerini birbirleri için yarattığına kesinlikle inanmışlardı. Hattâ **Ove** kiliseye gitmekte, yardımda bulunmaktadır. O halde kilise takdisini onlardan ne diye esirgesin?
>
> "... **Sobye** aynı şekilde evlenen iki kadının durumlarını da şöyle açıklamaktadır:
>
> "— ... **Valborg** da dini bütün bir Hıristiyandır. **Aino** ile evlenmeden ve kilisenin takdisini almadan birlikte ya-

şamın büyük bir günah olduğunu kabul ederek evlenme yolunu seçmiştir."

1975 yılının son aylarında **İstanbul**'da yayımlanan *Pazar* dergisi kendi türünde ilginç bir röportaj dizisine başladı: 'Erkek doğup kadın yaşayanlar'. Yabancılar değildi, Türklerdi söz konusu: dergi, çeşitli gece kulüplerinde ve barlarda, 'kadın kılığında' çalışmaya başlayarak, işi ameliyatla kadın olmaya kadar götüren bazı kimselerin isimlerini, resimlerini ve serüvenlerini yayımlıyordu. Derhal fark edildi ki, **Türkiye**'de adı sanı belli, böyle yirminin çok üstünde 'olay' vardır.

Bu arada dünyanın belli başlı haber ajansları **Avusturya**'da bulunan **St-Anon**'dan şöyle ilginç bir haber geçtiler:

"... 1996 yılında **Şili**'de yapılan kış olimpiyatlarında kadınlar arası kayakla serbest iniş dalında dünya şampiyonu olan **Erica Schinnegger** adındaki **Avusturyalı** kadın kayakçı, geçirdiği seri ameliyatlar sonucu erkek olmuş ve geçen ay da damat olarak dünyaevine girmiştir.

"... kayak otoriteleri o zaman 19 yaşında olan **Erica Schinnegger**'de bazı anormallikler fark ettikleri için ertesi yıl **Grenoble**'da yapılan karşılaşmalara katılmasına izin vermemişlerdi. **Erica** da kendini yıllardan beri kadından çok erkek gibi hissediyordu ve doktorların fikrini aldıktan sonra ameliyat olmaya karar verdi.

"... şimdi 28 yaşında olan **Eric** hayatını birleştirdiği 19 yaşındaki **Frieda Heubacher**'e gönlünü kaptırınca evlenme önerisini yapmadan önce gerçeği anlatmıştır. Güzel **Frieda** ise yeni eşi hakkında şunları söylüyor: '— **Eric** harikulade bir erkek. Onun yıllar önce bir kadın olduğunu

hiçbir zaman düşünemiyorum. Onunla mutlu olacağıma eminim."

Peki ya şuna ne buyrulur? **Türkiye**'nin en yaygın gazetelerinden *Günaydın* 1975 yılının sonlarına doğru **Ankara** kaynaklı bir haberinde şunları yazıyordu:

> "... **E.Y.** adındaki genç kız üç ay önce nişanlandığı **Ö.U.** adlı erkeğin kız olduğunu ileri sürmüştür. Olay **E.Y.** (20) ile nişanlısı **Ö**'nün evde yalnız kalmaları üzerine ortaya çıkmıştır. Nişanlısı ile sevişen **E.** onun hemcinsi olduğunu anlayınca durumu annesine anlatmıştır. Bu duruma sinirlenen genç kızın annesi damatlarının evini iki oğlu ile basarak camlarını kırmıştır. Birbirine giren iki aile adliyelik olmuştur.
>
> "Damat adayı **Ö.U.**'nun annesi **Ö.U.** ise o ay üzerine şöyle konuşmuştur: '— Benim oğlumun kız mı yoksa erkek mi olduğunu vallahi ben de anlayamadım."

Cinsel başkalaşma, ya da cinsler arası geçişey *(osmose)* dedikleri bundan başka bir şey mi?

HANİ 18. YÜZYIL, HANİ 20. YÜZYIL?

İyi ama, bu çözülüş neden?

İnsanlığın ortaya çıkışından bu yana doğasal düzeyde var olduğu besbelli cinsel diyalektiğin, şimdi bütün sonuçlarıyla belirginleşmesi nerden geliyor? Yoksa **Pierre**'in, o benim iyi niyetli, yürekli, hayli saf Fransız dostumun bana ta o zaman dediği gibi, 'burjuva uygarlığının' iyice yozlaşmasından mı? Böyle rahatlatıcı bir yargıya varma, ne kolay? Cinsellik bir yozlaşmadır de, çık işin içinden!

Oysa, biraz derinlemesine düşünen bir kafa, sorunun hiç de o kadar basit olmadığını şıp diye anlar.

Endüstrileşme, çağdaş toplumları bir yandan (sosyalist olsun, kapitalist olsun) aşırı derecede örgütlenmiş, tek boyutlu toplumlar hâline getirirken; bir yandan, tüketim ünitesi olan ailenin evde yaşayan öteki bireyini de işe koşmuştur. Başka türlü şöyle söylesem, daha mı iyi anlatırım acaba: ailenin tüketim ünitesi olarak işe yaraması için, feodallikten burjuvalığa geçerken küçülmesinde, yeni yeni tüketim ünitelerine bölünmesinde yarar da vardı, çıkar da! Nedeni belli bunun: ne kadar çok aile olursa o kadar çok otomobil, buzdolabı, çamaşır makinesi vb. şey satılabilir.

Ne var ki tüketim toplumunun 'ihtiyaçları' akıl almaz derecede çoğaltması, küçülen ailenin tek başına erkeğin geliriyle geçimini olanak dışı kılıyor. Değil yalnız proletaryada ve köylülükte, küçük burjuvazinin hattâ burjuvazinin çeşitli dallarında da, kadın, ister istemez üretim alanına girecektir.

Acaba şöyle de denemez mi: **kadının, üretim ilişkilerinde, üretim gücü olarak rol üstlenmesi, erkeğin üretim gücü olarak tek başına iş gördüğü dönemlerin üst yapısını –ahlak, hukuk, cinsel tutum ve görenek– değiştirmek istemesine yol açıyor; kadının üreticileşmesi, giderek ekonomik özerkliği, 'erkek egemen toplumun' hukuk, ahlak, din, sanat vb. statülerinde köklü değişikliklerin hem itici gücü, hem ana nedeni!** Sanırım ki bir buçuk yüzyıldır dünyanın her yanında kendisini duyumsatan bütün kadın hakları hareketlerinin *(feminisme)* temelinde yatan etken budur.

Kadının toplumsal bağımsızlığını elde etmesi, cinsel alanda artık hak saydığı özgürlükleri gerçekleştirmesini sağlıyor. Buradan baktınız mı, serbest aşk, grup seviş-

mesi, nikâhsız evlilik, evlilik dışı çocuk sahibi olmak, çocuğunu isterse doğurup isterse aldırmak gibi türlü özgürlük eğilimlerinin kaynaklandığı yeri görebileceğiniz gibi, 'bekâret'in önemini neden yitirdiğini de anlayabilirsiniz: ekonomik bakımdan güçlü bir kadının yapamayacağı evlilik yoktur, bir; ayrıca Fransız devriminden bu yana **Avrupa**'nın yarattığı burjuva uygarlığı, **Malraux**'un ünlü deyimiyle tarihin tek 'dinsel olmayan' uygarlığıdır ki: dinsel olmayan bir uygarlıkta, dinsele benzer yasakların sürüp gitmeyeceği besbelli.

Yine de cinsel özgürlüklerin gerçekleşmesi kolay olmamıştır. Hani 18. yüzyıl, hani 20. yüzyıl, kadınlar, kadınlık düzeyinde, cinsel özgürlüklerini istiyor, bugün birçok ülkede kullanabiliyorsa; bu özgürlük ortamında, cinsel diyalektik dalgalanmalarını da daha açıkça, daha çekinmeden ortaya koyabilmek olanağını da ediniyorlar. Batı ülkelerinin siyasal sözlüğünde 'cinsel azınlıklar' diye bir terim geliştirilmiştir. Neyi deyimler bu terim, gündelik basının kestirmeden 'sapıklık' diye adlandırıp geçtiği çeşitli cinsel tutumların belirli bir gelişme ortamında toplumsal, hatta siyasal bir güç olduğunu!

Bir şey daha var: sanayi kapitalizmi, iletişim olanaklarından (özellikle, sinema, tv, magazin dergileri ve reklamcılık) aşırı derecede yararlanarak, son yarım yüzyıl içinde bir kadın *mithos*'u yaratmıştır. Bilmem *Faşizmin Ayak Sesleri*'nde, bir punduna getirip **Margot**'nun ağzına yakıştırdığım şu sözleri okumuş muydunuz? Hadi aktarayım:

> "— ... tüketim uygarlığı kadınları ikiye bölüyor, gittikçe de daha fazla bölecek: tüketen kadın, üreten kadın! Birincisi kadınlıktan gün geçtikçe dişiliğe, ikincisi kadınlıktan gün geçtikçe erkekliğe doğru kayıyor. Birincisi

> etrafında yapılan gürültü ve reklam o yoğunluğa eriyor ki, ikincisinin tıpkı bir erkek gibi bunun sihrine kapılmaması zor, çok zor. Beyaz perdedeki, resimli romandaki 'sarışın bomba' ile onu seyreden kadın arasındaki özdeşleşmenin *(identification)* gittikçe zorlaşması, ikincisinin birinciye olan duygularını ya aşırı nefrete, ya aşırı hayranlığa çevirmez mi?"

Bundan ne çıkar? En azından, cinsel diyalektiğin çelişkiler sürecinde, şu ya da bu aşamayı temsil eden çeşitli tiplerin çevremizde alabildiğine çoğalması mı?

Ekonomik yönden güçlenen kadın, cinsel bir etkinlik taşıyorsa, hele fiziksel özellikleri de onun erkekliğe doğru itiyorsa, erkek/kadın türü için yeni gelişme ufukları açılmış demektir. Ekonomik yönden zayıf, cinselliği edilgin, fiziksel özellikleriyle kadınlığa yatkın erkeğin bu koşullar altında kadınlık durumuna imreneceği, fırsat ve cesaret bulursa bunu kişiliğinde somutlaştırmaya çalışacağı gibi: **Margot**, bunlardan birincisinin; **Josy** ise ikincisinin, yirmi beş yıl önceki 'öncüleri' oluyor.

Peki, bu sürecin sonu nereye varacaktır?

Quo Vadis?

New York'ta, hıncahınç bir kapalı spor salonu: çığ ve çıplak bir ışık rezilliği altında, taranmamış bir seyirci kalabalığı vahşi bir orman gibi uğulduyor.

Profesyonel Amerikan sporunda bir değişik olma merakı, gösteriş düşkünlüğü var ya, şu genç boksörün saçlarını usturayla kazıtması da, gömleğinin üzerine unvanını yazdırması da *(tyger/*kaplan) herhalde ondan; her şeyiyle dikkati çekecek ki, seyircisi bol olsun! Ter, kazınmış zenci kafasından, mavi damlalar hâlinde çenesine sü-

zülürken o gazetecilere, 'sıkletinde iddialı olduğunu, karşısına her çıkanı *knock-out*'la indirebileceğini' söylüyor.

Şöyle bir bakışta bunun ilginç bir yanı yok ama, ya bu boksörün **Amerika**'da sayıları gittikçe artan kadın boksörlerden birisi olduğunu öğrenirseniz? Kadın, iki elinde iki kocaman boks eldiveni, şirin şirin gülerek diyor ki:

"— ... kadın boksörler neden ayrı bir kategori sayılıyor? Sıkletimde yalnız kadınlarla değil, erkeklerle de dövüşmeye hazırım."

Şaştınız mı. Öyleyse, serüven filmlerinde bile kadınların hanidir eskiden olduğu gibi yalnız kadınlarla dövüşmediğini, erkeklerle çataçat vuruşup sırasında onları bir güzel hakladığını fark etmemişsiniz!

Burası **Paris'te Olympic Sineması**, gece saat on. Burada bir süredir *Kimdi O Ufak Tefek Sarışın?* adında bir temsil veriliyor: yarı tiyatro, yarı revü! Başrolde, **Marie-France** diye bir yıldız, bir içim su: her gece parfüm, kar suyu ve ısınmış palto kokan bir hayran kalabalığını, tipten tipe, karakterden karaktere geçişiyle allak bullak ediyor: bakıyorsunuz **Carmen Miranda**, bakıyorsunuz **Rita Hayworth**, bakıyorsunuz **Jean Harlow**, demeye kalmadan **Marlyn Monroe** olmuş! Hele bu roldeki başarısı aklın almayacağı bir şey: aynı hülyalı bakışlar, aynı safça fakat kışkırtıcı gülüş, aynı kıvrak kalçalar vs...

Evet, iyi bildiniz, **Marie-France** da 'erkek doğup kadın yaşayanlar'dan biri, durumunu merak eden gazeteciye diyor ki:

"— ... kendimi her zaman kadın hissettim, daha on dört yaşımdayken evden eteklik çalar, dışarda gizlice giyerdim. Neden mi, ne bileyim ben, merak da etmi-

yorum doğrusu: iki ağabeyim vardı, onlardan önce annemin bir kızı olmuş, yaşamamış, belki bunun etkisiyledir. Doğrusunu isterseniz, bu benden çok başkalarını ilgilendiren bir konu, nedenini hiç kurcalamadım ben, sadece içimden geldiği gibi yaşadım."

Yüzyılın son çeyreğine bu iki aşırı uç arasından mı giriyoruz?

Peki ya **Doktor Hélène Michel – Wolfromm**'un önerisi? Ölmeden bir zaman önce *Cette Chose-là / O Şey* diye cinselliğe eğilen önemli bir kitap yazıp, bir ara ortalığı onca karıştıran bu uzman hekim; tüketim ve hoşgörü toplumunda erkek/kadın çiftinden oluşan klasik ailenin işlevini bitirdiğini, bunaltıcı bir aile hâline geldiğini ileri sürmüş; bu durumda, bir kadın ya da bir erkek ilavesiyle 'üçlü aile' çözümüne gitmek önerisini salık vermişti. Ya **Suzanne Lilar**, onu unutacak mıyız? *Le Couple / Çift* adlı eserinde, erkek/kadın beraberliğine ama erkek egemenliğine dayalı cinsel aile yerine, kadının da erkeğin de *androgyne* (yani hem erkek hem kadın) olduklarının bilincine varacakları yeni bir aile türü önermemiş miydi o?

Aransa daha kimbilir ne kadar çok örnek bulunabilir.

Hani bir **'Devrimci Eşcinseller Cephesi** (FHAR)'nin adı geçmişti, işte bir örgüt, 1 Mayıs 1971'de **Paris**'te bir bildiri dağıtıyor, ama ne bildiri:

> **"... Aile ataerkil midir değil midir? Bir kadının oturacağı ev, sağlığı, cinsel hayatının tadını çıkarmak olasılığı, bir ve tek bir adamın keyfine bağlı mıdır, değil midir? Böyle bir dünyada evlilik sözünün ne anlamı olabilir ki?**
>
> **"Günümüzün ataerkil dünyasında, evli olsun olma-**

sın, erkek kadın çifti cinsel ilişkinin tek ve tartışmasız örneği midir, değil midir?

"Günün birinde bu örneğin, sadece (o da görünüşte) çoğunluk demek olduğu, çoğunluğun ise, öyle bir iddiada bulunsa bile, hiçbir vakit normal ile özdeş sayılamayacağı anlaşılmayacak mıdır?"

Bildiri, 'aşkın her çeşidinin sağlıklı ve güzel sayılması' dileğiyle bitiyor elbet, ama benim yazdığım yumuşaklıkta değil! Zaten 'cinsel azınlıklar'ın, 'kadın hakları' ve 'hoşgörü toplumu' savunucularının şaşırtıcı bir sertliği var ki, özellikle **Birleşik Amerika**'daki davranışlarında başdöndüren bir yoğunluğa ulaşıyor. Alın size ondan da bir örnek: derneğin kısaltılmış adı SCUM (**Society for Cutting Up Men**), yöneticisi **Valerie Solenas** adında bir kadın; rivayet güzelmiş de, güzelliğine boş verir, derbeder gezermiş: ayağında eski püskü bir *blue-jean* sırtında deri bir ceket, başında kadife bir kasket! Bu derneğin *science fiction* düzeninde bir siyasal programı yayımlanmış, düşman başına! Oradan aktaracağım şu iki satırı okur okumaz acaba bana hak vermeyecek misiniz:

"... paranın ortadan kaldırılmasından sonra erkeklerin öldürülmesinin artık gereği kalmaz, sadece kadınlara oranla üstünlük iddia ettikleri fazlalıklarının koparılması yeter..."

Son on yıl boyunca, **İskandinav** ülkelerinden güneye yayılan, bir de ortaklaşa aile uygulamasına tanık olduk: birbirlerini önceden hiç tanımayan çiftler, gazete ilanları aracılığıyla birbirlerini bulup, büyük bir ev tutarak birarada yaşamaya başlıyorlar. Aralarında çok başarılılarının olduğunu işitiyoruz. Öte yandan, **Amerika**'nın

bazı bölgelerinde başlayıp **Avrupa**'ya da atlamış olan çiftlerde eş değiştokuşu, bırakın romanları ve filmleri, gündelik gazete haberlerine konu oluyor.

Bu arada pat! Kadınlar için çıkan ünlü *Elle* dergisinin 1976 modası resimleri! Ne kadar 30 ya da 40 yılları çevresinde dönüp dolaşıp dursalar da, moda yaratıcıları çağdaş kadının giyiminden 'erkekliğe özenmek' eğilimini söküp atamıyorlar. Buyurun size bir sokak kıyafeti ki ceket pantolon gömlek ve yelek düzenini aynen kopya ettikten başka, kravat da takıyor. Kravatın üzerinden çıkan ok hangi yazıya bağlanıyor dersiniz: "Yalnız erkek kravatlarından hoşlanıyorum" yazısına. Evet.

Buna karşılık **David Bowie** gibi erkek şarkıcılar, **Mina, Patty Pravo** gibi İtalyan kadın şarkıcılarının, rönesans resimlerinden bulup çıkardıkları kaşlarını tamamen almak modasını, gözlerini kırpmadan uygulamakla kalmıyor; ayrıca renk renk, çeşit çeşit kadın giysileri giyip, kadınlar gibi de boyanıyorlar.

Önce romanı, sonra filmiyle dünyanın her tarafında hayli patırtı kopartan *Emmanuelle*'in yazarı **Emmanuelle Arsan**, cinsellik üzerine yazdığı denemeleri, *l'Hypothèse d'Eros / Eros Varsayımı* adı altında derlemiş. İçlerinden birisinde, (**Six Pieds Sur Terre**), batılı toplumun ulaştığı cinsellik aşamasında, neyin gerekli olduğunu savunuyor dersiniz? Öteden beri var olan iki cinsle aynı zamanda sevişebilmek yeteneğinde bir üçüncü cinsin!

Nasıl bir şey olacağını da şöyle tanımlamış:

> **"... eğer üçüncü bir cins yaratılabilirse, bu defa, bu artık eşitliğe ermiş, ya da ermek üzere olan iki eski cinsin ortaklaşa azmi ve hayal gücü sayesinde yaratılabilecektir. Ayrıca, ötekilerden, gözle görünür değişik organlarıyla değil, ruhsal yapısıyla farklı olacaktır.**

"Onu nesinden mi tanıyacağız, az sonra söyleyeceğim özelliğinden elbette: bu üçüncü cinsten olanlar kendilerini ancak öteki iki cinsten iki bireyle sürekli ve tam bir ortakyaşam *(symbiose)* hâlinde olurlarsa mutlu sayabilecekler; ancak böyle bir yaşama düzeninde çalışabilecek, umutlanacak, oyunun ve cinselliğin tadını alarak kaderlerini sürdürebileceklerdir.

"İşlerin olağan düzeninde yürümesi için, bu takdirde, yeni cinsten olanların, bir adam ya da kadınla birleşmesi yetmeyecek, her ikisiyle birlikte, üstelik aynı zamanda ve aynı defada birleşmesi gerekecek. Bugün çeşitli zamanlarda çeşitli cinsel seçimlere yönelmeyi deyimleyen anlamda ikicinsli *(bisexuel)* olmakla kalmayacak bunlar, biri olmaksızın ötekini sevemeyecekleri kadının ve erkeğin aynı zamanda gönüllerinde, kolları arasında ve koyunlarında olmasına ihtiyaç duyacaklar.

"O andan itibaren erkek ya da kadın vücuduyla dünyaya gelmiş olmalarının önemi kalmayacak; ya da bu dış nitelikler, ilişkilerinin biçimini kısmen sınırlayacak: sözgelişi, kadın vücuduyla doğmuş olanlar, kadının eşcinselliğe yatkın olduğu, erkeğinse olmadığı çiftleri deneyecekler, erkek vücuduyla doğmuş olanlarsa, bunun aksini!"

Günahı ve vebali söyleyenin boynuna!

11

KOLAY GELSİN

HER ÜÇÜNDE DE...

Sözü nereye bağlayacağım?

Geçen akşam, dinlendirici bir hüzünle yumuşak ve yorgun yağan karı, şeker kristalinden oluşmuşa benzer çıplak ve bembeyaz ağaçların avize yansımalarını seyrederek, beni bu yazıları yazmaya iten nedeni düşünecek oldum; bulduğum, aslında zaten bildiğim oldu: **çağımı, çağımın insanını anlamak çabası!**

Hangi Sol?'u ve *Hangi Batı?*'yı aynı amaçla yazmadım mı?

Şimdi nasıl hatırlamam: *Hangi Sol*'un çıktığı, üstelik sosyalizme karşı bir kitap sanıldığı günlerde, güvendiğim bir dost bana demişti ki: "— ... yahu sen deli misin. Daha lisedeyken sosyalizme bulaşıyorsun, başına belalar geliyor, yine de direniyorsun; tam sosyalizmin ülkemizde kalabalıklara yayıldığı, yandaşının çoğaldığı bir sırada, eskiliğini öne sürüp baş köşeye kurulmaya çalışacak yerde, eleştirel bir tavır takınmak akıl mı?"

Ona ne karşılık verdiğimi unutmuşum. Ama ben sosyalizmi günün birinde bir çıkar umduğum için savunmamıştım ki! İnsanın mutluluğu ve özgürlüğü gibi ülküler, nasıl kimse adını ağzına alamazken 1940'larda beni sosyalizmi savunmaya, adına şiirler yazmaya götürdüyse; o tarihlerde sosyalizmin s'sini işitince dudakları uçuk-

layanların davul dümbelek sosyalist geçindikleri günlerde, onun yozlaşmış bir biçimini aynı çizgi üzerinden öyle eleştirmeye getirdi.

Bana sorarsanız, 1940'larda kayıtsız şartsız sosyalizmi savunabilmek yiğitlikti, 1965'ten sonraysa yozlaşmaları eleştirebilmek!

Hangi Batı?'da durum farklı mı?

Bir yanda gözü kapalı batıcıların öykünmeci uysallığı öte yanda gözü kapalı doğucuların tutucu bağnazlığı! Diyalektiğin gücüne inanan ve uygulamaya çalışan bir aydının, her iki yanın tepkisini de göze alarak, ulusal bileşim savını ortaya atması ve savunması gerekiyordu elbet! Kitap çıkınca ilerici takımın beni gerici saymaya yeltenmesi de, gericilerin bir an (ama çok kısa bir an), kendi yanlarından saymaya heveslenmesi de, nüans bilmeyen Türk kültür yaşantısının yanlış cilvelerinden ibaretti. Kısa zamanda, her iki yan da, kendilerinden olmadığımı anladılar: kafalarının konforunu bozuyordum.

Bu yazdıklarım da aynı eleştirilere uğrayacaktır. O sosyalistler ki ciddilik adına cinselliği hor görmek yanlışı içindedirler, cinsel devrimin sosyalistliğin içeriğinde bulunduğunu unuturlar, hiçbir bilimsel iddiası olmasa da, böyle bir kitaba karşı çıkmayı siyasal bir kurnazlık sayacaklardır, ama 'alaturka' bir kurnazlık olacaktır bu, zamanın getireceği gelişmeler karşısında savrulup gidecektir. Öbürlerinin çoğu henüz 'namahrem' kavramından bu yana geçememiş göründüklerine göre, beni de, yazdıklarımı da ne boyalara boyayacaklarını kestirmek o kadar zor değil.

Oysa cinselliğe eğilişim de, tıpkı sosyalistliğe ya da batıcılığa eğilişim kadar, insanı, özellikle çağdaş insanı anlayabilmek isteğimden doğuyor. Onun için de söylediklerimi kesin hiçbir yargıya bağlamayacağım. Olgu-

ları, olayların gelişmesini, insanları ve cinsel çelişkilerini elimden geldiğince nesnel olarak belirtmeye uğraştım. Bundan bir genellemeye varmak, bir yargı çıkarmak okuyan herkesin hoşgörü yeteneğine, bilgisine ve imgelem gücüne kalıyor.

Hadi kolay gelsin!

Aralık 1969 / Temmuz 1970 (İzmir)
Haziran 1975 / Aralık 1975 (Ankara)

Meraklısı için not

Bu yazıların bazıları *Varlık* dergisinde çıkmıştır, o sıra İstanbul'dan telefon eden bir kadın okur ne diye örnekleri Türkiye'den ve Türk yaşantısından almadığımı sormuştu. Yerindedir. Hele uzun yıllar Türk sinema ve sahne hayatının içinde bulunduğum düşünülürse bunda zorluk çekmeyeceğim de anlaşılır. Yalnız, örnekleri Paris çevresinde sınırlı tutuşum, yerli örneklerin koparabileceği patırtıyı düşündüğümdendir. Bu kaygımın paylaşılacağını umarım.

'Meraklısı İçin' Ekler

1

SADİZM'İN S'Sİ...

Aradan yıllar geçince, hatırlaması elbette zor oluyor. **Marquis de Sade**'ın adını önce **André Breton**'un bir yazısında mı okumuştum, yoksa **Margot**'nun, yaldızlı bir **Montparnasse** akşamı, bir bulvar kahvesinde yaptığı, bir söyleşide mi duymuştum? Birincisi daha doğru olsa bile, **Sade**'ı ve eserlerini bütün önemiyle bana tanıtan, hiç değilse tanıma yolunu açan, elbette **Margot**'dur: Unutulmaz kış geceleri, tüy hafifliğinde bir kar, camlara değer değmez eriyor; şöminede iri kütüklerin alev alev, çatırdayarak yanışı; bardaklarda sıcak şarap, havada pipo tütünü kokusu!

O zamanlar (yıl 1949/50), **Marquis de Sade**'ın kitapları, **Fransa**'da bile yasak; son derece kötü, son derece eksik baskılarını, ya el altından Seine kıyısındaki sahaflarda bulacaksınız, ya da **Maurice Nadeau** gibi araştırmacı yazarların düzenledikleri, **Sade** antolojilerinde verebildikleriyle yetineceksiniz. Doğrusunu söylemeli, bu iki yetersiz kanaldan ulaşabildiğim kadarı bile, bu benzersiz yazarın beni allak bullak etmesine yetmişti: Ne müthiş bir hayal gücüydü o, ne gözüpek bir anlatım, ne akıl sır ermez bir kıyıcılık!.. Hangi kitabına el atsanız, aklın almayacağı bir aşk, şehvet ve dehşet dünyasına düşüyorsunuz; kan gövdeyi götürüyor, ölen de öldüren de mutlu!

Sade'ın eserleri, gelişmiş ülkelerde, hanidir yasak ol-

maktan çıktı; meraklısı, İngilizce ya da Fransızca cep kitaplarında bile, çoğunu bulabilir; 60'lı yıllardan başlayarak, Batı'yı saran özgürlük ve cinsellik dalgası, besbelli Sade'ın gün ışığına çıkmasını da, sakıncasız kılmıştır; hemen her kitabında, 'atlanmış' bölümlere rastlanmıyor değil ama, bu daha çok yazarı ayrıntılarından sıyırmak; galiba biraz da, belirli bir form sayısını aşmamak için yapılıyor; yine de, birbirine zincirlenen sevişme sahnelerinin, çılgınlıkta birbirinden geri kaldıklarını, kimse söyleyemez.

Türkiye'de durum nedir? Elbette farklı: Ankara'da bir yayınevine danışmanlık ederken (70'li yıllar) Sade'ın ve Sacher-Masoch'un, hiç değilse birer kitabını Türkçeye çevirtmemiz konusunda ısrarlı olmuştum; Türkiye'nin yayın koşulları öylesine dar tutulmuştur ki, Sade'ın umursamaz saldırganlığı ve yıldırıcı açık-saçıklığı karşısında hangisini seçeceğimizi kestiremeyip, ancak ilk eserlerinden birinin –hattâ o ilk eserin müsveddesinin– yayımlanabileceğine hükmetmiştik; *Erdemle Kırbaçlanan Kadın* başlığıyla yayımlanan o eser, bilseniz çevirmenine ne türlü dil cambazlıkları yapmayı gerektirdi!

Hunharlık, insanın tabiatında var; tarih boyunca bunun, inanılmaz örnekleri çıkmıştır; Charles Blanchard, gelmiş geçmiş gazetelerden, şaşırtıcı örnekler de veriyor. Şu Hanover'li kasap sözgelişi, adı Hartman mı ne, 'kurbanlarının' etlerinden sosis yapmış, üstelik bunu 'müşterilerine' satmış; sonra, her ay gökte hilal görününce bir çocuğun canına kıyan, 'yeni ay katili' John Allen; dahası var, bir başka İngiliz John Haigh, geceleri rüyalarında, üzerinden kan selleri akan ağaçlar görür, öldürdükleri insanların kanını içmeden edemezmiş; ya da Rudolp Pleil'e ne buyrulur, 'zimmetinde' öldürülmüş on sekiz kadın, yazdığı anılardaysa şu dehşet verici satırlar bulunu-

yor: **'Kanlarının aktığını görmek, çığlıklarını işitmek, ne hârika bir duygu!'** Örnekler çoğaltılabilir, yine **Charles Blanchard'a** göre, bu 'sıradan' sadistlerin 'marifetleri', **Sade'ın** ünlü kahramanları **Saint-Fond'un Noirceuil'ün** ya da **Blangis'in** tasarlayıp uyguladıkları yanında, çocuk oyuncağı gibi kalır.

Onun için değil midir ki, 1930'da yazdığı *Marquis de Sade Üzerine Medico-Psikolojik Denemeler* isimli eserinde, **Dr. Sarfati,** sözü şöyle bir yere bağlıyor:

"... Sadizm oldum olası vardı ama, onu olanca dehşetiyle, ince ince ve görkemli olarak bize anlatan Marquis de Sade oldu: yazıları ve kitapları, cinsel psikopatolojinin en ünlü anıtlarıdır; bu eserler, Kraft-Ebing'den önce, bütün derece ve görünüşleriyle sapıklıkları ve çeşitlerini bilime kazandırmıştır; o yüzden de Sadizm'e adını vermesi doğal olmakla kalmaz, bilim dünyasının Marquis de Sade'ın hatırasına saygı borcunu ödemesi anlamına gelir."

Yirmi yaşlarında iken, **Sade'ın** eserlerinde beni çarpan, hiç kuşkusuz cinsel alandaki bu sınır tanımazlığı, öteki yazarlarda görülmemiş dinsel ve töresel yıkıcılığı idi. Her ne kadar, uzak uzak, **Marquis'nin** insan anlayışında, toplumu değerlendirişinde, bana aykırı gelen bazı nitelikler olduğunu sezinlesem de, işin pek de incesini aramıyor; tenha ve karanlık şatolarda, zenginliği göz kamaştıran sofralarda, akla durgunluk veren sefahat sahnelerinden sonra 'atılan' nutukları, Allah bilir, okumadan geçiyordum.

Tuhaf bu ya, Sade'ın roman tekniği, hayal gücünün genişliğiyle çelişecek derecede, yavan ve monotondur; belirli birkaç 'numarası' vardır ki, onları tekrarlar durur, hele bir de kahramanları cürmün ve cinayetin fazileti, şehvetin sınırsızlığı üzerine konuşmaya başladı mı, yandı-

nız, sayfalarca konuşur artık, sevişmelerin kanlı sıcaklığına dönebilmeniz için sayfaların geçmesi zorunludur. Bu da, Fransızcası henüz yetersiz, yirmi yaşlarındaki bir okur için, cesaret verici olmasa gerek! Oysa **Sade**'ın insanları iki bölüme ayırdığı, hemen göze çarpıyordu: ezenler ve ezilenler! **Blanchard**, incelemesinde aynı noktaya şöyle parmak basmış:

"... böylece toplumu iki sınıfa ayırmış olur: ezenler (cellatlar) ve ezilenler (kurbanlar). Ezenler azdır, ezebilmek için öyle gelişmiş ve incelmiş bir hayal gücü gerekir ki, böylesine ancak sınırlı sayıda bulunan 'seçkinler' arasında rastlanabilir; ezilenlere gelince, şunu unutmamalıyız, ezenin (sadistin) aldığı zevk, tutkusuna alet ettiği kişinin masumiyet derecesiyle doğru orantılı olarak büyür; yani ya henüz çocuk, ya henüz bâkire, ya da kocasına sadakatla bağlı faziletli bir eş olmalı!"

"... öteki insanlara, tabiatın faziletle kötülük (vice) arasında bir yerde yarattıklarına gelince, onlar Sade'ı ilgilendirmez, onun içindir ki, yarattığı kahramanlar çerçevesi içinde değerlendirilirse, Sade'ın eseri, önemli rollerin tersine dağıtıldığı bir çeşit kozmik melodram gibi görünür: piyesin sonunda iyiler cezalandırılıyor, kötülerse mükâfatlandırılıyor."

Öyledir, evet! O şehvet âlemlerinde leblebi gibi harcadığı, on beş on altı yaşındaki, 'eşine az rastlanır güzellikte' kız ve oğlan çocuklar var ya, insan olarak 'esamileri' bile okunmuyor; tam anlamıyla 'kurban' onlar, ezenlerin sınır tanımaz zevkleri için delik deşik ediliyor, boyunları vuruluyor, ya da akla gelmez daha nice işkencelerle öldürülüyorlar. Ezenler de kimler? *Juliette*'in bellibaşlı kahramanlarından **Saint-Fond** bir bakandır, **Juliette**'i, çocukların handiyse pişirilip yendiği korkunç sefahat şenliklerinin düzenleyicisi olarak kullanır; ona

göre **'krallarla halk arasında, yıldızlarla karıncalar arasında ne kadar mesafe varsa, o kadar mesafe olmalıdır'**; ve doğru dürüst bir yönetim, **'ancak Engizisyonun olduğu ülkelerde mevcuttur.'**

Bu kafa elbette, bütün yöneticilere, yönetilenler üzerinde –işkencenin her türlüsü de dahil olmak üzere– sınırsız haklar tanıyor: alaturka despotluk rejimleriyle, ilk dünya savaşından sonra Batı'ya egemen olan, totaliter baskı rejimlerinin (faşizm ya da Stalinizm) hiç de uzağında değiliz artık.

Kim ne derse desin, sadizmin siyasal düzeydeki görüntüsü, tartışmasız faşizmdir.

2

PÜRTELAŞ SOKAĞI'NIN 'YANLIŞ' MELEKLERİ

(*Hangi Seks*'in ilk iki basımında, cinselliğin 'arka bahçesi', orada beliren karmaşık tipler anlatılırken, daha çok, 'dışardaki' olaylar ve tipler ele alınmıştı.

O günden bugüne, *Türkiye*'de cinselliğin 'arka bahçesi'ndeki kadın erkek eşcinseller, travestiler, transseksüeller, 'utanç duvarını' yıkarak, öylesine 'ön bahçeye' çıktılar ki, olay, hem o yıllarda yazarı yersiz ve anlamsız bir iş yapmakla suçlamış olanları haksız çıkardı; hem de olayın –garip bir şekilde– *12 Eylül* sonrasında *İstanbul*'da 'patlayıp', hemen bütün büyük şehirlere yayılmasına eğilmek zorunlu hale geldi.

Bu röportaj, işte bu düşüncelerle, *Nokta* dergisi için yapılmıştı. 'Aidiyetine binaen', 'meraklısı için ekler' bölümüne giriyor.)

Ölürsem unuturum; otelin lobisine inmiştim, niyetim çay içmek; bir de ne göreyim: **Flanders Sokağı**'na bakan pencerenin önündeki masada, çevresine gökkuşağı renkleri dağıtan o sarışın: ucu kalkık, şirin burun; derinliklerinde sırmalı yeşiller parlayan, bal rengi gözler; aşağıdan alınıp, çok usturuplu biçimde, kalemle çizilmiş kaşlar! Yanına gelince, dalgın başını nazlı nazlı, yukarı kaldırıyor: hayli geniş yakasından, iki beyaz güvercin gibi, tortop göğüslerini görüyorum. Gencim, Paris'teyim, 'öteki' hayatımı yaşamaktayım: çapkınlıktan başka ne düşünebilirim ki?

Hevesim kursağımda kalacaktır: yıllar sonra, *Fena Halde Leman*'daki **Lily** tipine modellik etmiş olan **Josiane**, (eşdost arasında **Josy**), 'sahici' bir kadın değildi çünkü; sırası düşünce dedi ki: **"— ... görünüşüme bakmayın, tam bir kadın sayılmam ben, travesti kulüplerinden birisinde çalışıyorum vs..."**

Tanıdığım ilk çağdaş travesti odur. **İstanbul**'da, otuz yıl sonra, bizimkilerle tanışmaya giderken, hatırlamış olmama şaşılır mı?

Cihangir'in yukarı semtleri, **Meşrutiyet** döneminden kalma apartmanlarıyla ünlü; zamanında **İttihat ve Terakki** 'ricali' ve yakın çevresini barındırmış, 19. yy. sonu frenk üslubû binalar, asansörleri bisotée camlı, merdivenleri mermer, tavanları yüksek ve oymalı! **Cihangir**'in aşağı semtlerinde, yakın zamana kadar orta sınıftan ailelerin yaşadığı, çoğu üçer beşer katlı, kapıcısız ve kalorifersiz, 'alelade' apartmanlar, 'yanaşık nizamda' üst üste binmiştir. Önce 'bohem' sanatçıların, arkasından travestilerin zaptettikleri apartmanlar, işte bunlardır.

Sokakta ip atlayan, kız çocukları; çanını tıngırdatarak geçen, seyyar yoğurtçu; pencerelerden, kadın mı erkek mi olduğu belirsiz, kahkahalar! Mahalle bakkalı, dükkânın önüne iskemleyi atmış, elinde gazetesi, boylu boslu ve punk havalı bir tazeyle laflanıyor; çöp bidonları çevresinde, kızılderili kediler: şöyle bakarsan, herhangi bir **Beyoğlu** sokağı: şu farkla ki, o punk saçlı 'taze' de, oraya varıncaya dek rastladığımız öteki iki kadın da, aslında birer erkek!

Vaktiyle **Raspail Bulvarı**'nda rastladıklarım gibi...

(... yoo, hayır, **Carrousel**, bazılarının sandığı gibi **Pigalle**'de değildi: **Montparnasse**'da, **Vavin Metrosu** dolaylarında! Yeryüzünün en namlı travesti kulüplerindendir, o zamanlar en ünlü 'yıldızları' kadrosunda toplamış-

tı: **Coccinelle, Les Lee, Bambi, Tony April, Everest, Ruby,** vb. Gecenin yaldız bulaşığı maviliğinde, üstelik ışıklar gizli, müzik gizemli, kafalar 'yüksek' ise, onları görüp çarpılmamak mümkün müdür? Nice kadına taş çıkartırlar: çoğundan şık, çoğundan zarif, çoğundan alımlı, çoğundan 'dişi'.

En namlı ve güzellerinden birisi, daha sonraki yıllarda cinsiyet değiştirip, soylu bir İngilizle evlenerek **Lady Ashley** olan **Tony April,** bir münasebetle demişti ki: **'— ... travestiler, gün ışığında felakettir!'** Sebebi açık, aydınlık onlara düşman; ışığın bol olduğu yerde, vücudunun iriliğini saklayamaz, makyajı sırıtır, gırtlağının fırlaklığı göze batar, bir de sakallarını henüz yok ettiremediyse, yandı! Travesti milletinin –bu yanlış meleklerin– dünyanın neresinde olursa olsun, yarasalar gibi akşamları meydana çıkması, elbette bu yüzden!

Onları gündüz 'yakalamak', günlük hayat ortamında gözlemlemek, daha da ilginç olmaz mı. Travestilerarası serüvenimizin ilk aşamasında, düşüncemiz budur: **Nur (Toprakoğlu)** buluşmaları ayarlıyor, öğleden sonra saat üç sularında, **Başkurt Sokağı**'na dalıyoruz.)

Demet diyor ki: "— ... semtte bize alıştılar, resmi işlemlerimizi bile kadın kıyafetinde yürütebiliyoruz; mesela bu katı alırken, işleri böyle yaptırdık..." Kat, apartmanın en üst katı; basamakları yüksek merdivenlerde taş soğukluğu, bir kapının ardından televizyonun sesi geliyor, 'Çocuklar İçin' mi ne? Yukarı sahanlıkta, tombul, tıknazca hanım hanımcık bir kız, meğer o Yasemin değil miymiş? Ağzından bir erkek sesi, kalın ve hafif taşralı, bizi içeriye buyur etti: Nohut oda bakla sofa demezler mi, öyle bir daire; bütünü yukarı **Cihangir** apartmanlarında bir salona sığar; ortalık temiz, derlitoplu: duvarlardaki insan hakları posterleri, bilmeyenleri şaşırtabi-

lir; oysa **Demet**'in lisedeyken siyasal eylemlere bulaştığını, şimdi de travesti haklarını savunmak için onları örgütlemeye çabaladığını biliyoruz. O, banyodan çıkmış geldi, saçları henüz ıslak, kırık bir genç kadın sesiyle, diyor ki: "— ... kaydım başka bir semtte olduğu için, seçimlerde oy vermeye, erkek giyinerek gitmiştim; orada bana 'Buyurun hanımefendi' dediler, demek becerememiştim!"

(... sanırım 1963 yazı, havada uzak akordeonlar, gizli bir limonata tadı; **Paris** şehri, tatile boşalmış: **Montmartre**'da bağa gözlüklü, dişlek Japon turistler ki, fotoğraf objektiflerini, üçüncü gözleri gibi her deliğe sokuyorlar. Her akşam üzeri, **Pigalle**'den **Barbes-Rochechouart**'a çıkardım, yol üstü bir kahve terasında, kız güzeli bir oğlan; ama nasıl güzel, görmek lazım: gümrah ve kıvırcık, simsiyah kirpikler; hareli, menekşe rengi iki kocaman göz; varla yok arası, minicik bir burun, vs! Yarı geceden sonra eve dönerken, aynı kahvenin aynı terasında o, bu defa bir 'gece güzeli' olarak, kadın kılığında 'müşteri' beklemektedir: bazıları gibi bayağı ya da mütecaviz değil, mahzun, kederli bile denebilir; sık sık, zarif bir ağızlıkla içtiği sigaranın dumanlarına dalıyor.

Merak ettiğim şudur: öylesine kız güzeli, nasıl bir cinselliğin insanı olduğu öylesine belli ki, 'müşteri' aramak için kadın kılığına girmesi hiç gerekmez! Niye yapıyor? Bir gece dayanamayıp sordum, bir süre söyleştik, merakımı şöyle giderdi: **— Erkek giyinince dikkati çekiyorum, erkek kıyafetinde bir kız gibiyim, bu hem beni rahatsız ediyor, hem etrafı; ancak kadın gibi giyinince kendimi buluyorum, o zaman ben benim, etrafsa olayı fark etmiyor bile...**)

İyi de, 'ruhen' ne kadar kadın olsa, erkek doğmuş birinin kadınlaşması kolay mıdır? **Demet**'e bakarsanız, zor

olmakla kalmıyor, pahalı da; diğer konuştuklarım, onu doğruluyorlar: hormon tedavisini sürdüreceksiniz, iğnesi altı bin lira, eczanelerde yapıyorlar –ayrıca çeşidi bol bir kadın gardobu düzmek, türlü makyaj donanımı, saçlar için kuaför ya da peruk, el ayak için manikür ve pedikür, bir sürü aksesuar, çantalar, takılar, vs. Hele işi transseksüelliğe vardırmak, büsbütün masraflı iş; Çiğdem en gözü karalardan birisi, diyor ki: "... yalnızca önünüzdeki fazlalığı kesip alıvermek için, doktorlar ne istiyorlar biliyor musunuz? Usulüne uygun cinsiyet değiştirme, dünyanın parası!" Dilek'ten, Çiğdem'in, belki de İstanbul'da icat edilmiş, bu 'kestirme' transseksüellerden olduğunu öğreniyorum; artık ne kadar transseksüel denilebilirse bunlara, çünkü galiba 'hadım' demek daha doğru! Yine de bu acayip 'başkalaşma'yı, gözlerini kırpmaksızın gerçekleştiriyorlar; kaderlerine ve hayatlarına hükmeden, garip bir yanılsama içindeler çünkü, kendilerini bir başkası sanıyorlar.

Bir tarihte bunu şöyle belirtmişim: İşi aslına indirgerseniz, travestilik, bir kendini başkası sanma sorunudur: nasıl cesur kendini korkak, güçlü kendini zayıf, haksız kendini haklı, aptal kendini kurnaz sanırsa: bazı erkekler kadın, bazı kadınlar erkek sanır. Doktor Pomeroy 'vücudunu şaşırmış ruh'tan bahsediyor ki, ifade ettiği anlam bu! Travestiler sanmakla kalmıyor, yanılsamalarını uygulamaya geçiriyorlar; böyle bir 'çılgınlığın' başlarını aile çevreleriyle, polisle, kısacası toplumun önemli bir kesimiyle, nasıl belaya sokacağını bile bile! Yarı gece sokaklarında, hele kafalar çekilmiş, haplar alınmışken, bazılarında gördüğümüz –Dilek'te, Çiğdem'de mesela– o açık küstahlık, o yılışık saldırganlık, yoksa bundan mı? Oysa Demet'le Yasemin ne kadar derlitoplu, akıllı uslu görünüyorlar.

Bunlar mı fahişe? **Demet** de, **Yasemin** de, 'kendi hâlinde kızlar'; içinde bulundukları durumu, olmuş bitmiş, artık geriye çevrilemez, bir 'kader' olarak alıyorlar; ortam, sıradan söyleşi ortamı, şu halleriyle sokakta yanınızdan geçseler, travesti olduklarını fark edemezsiniz; bunda, süs püs meraklısı olmayan, çağdaş genç kızlara özenmeleri mi etkili, yoksa ağır fuhuş koşullarına katlanan fahişelerin ruhlarını saran, iş dışında sade olmak arzusu, arınma duygusu mu? Belki ikisi de! Ama bu fahişeliği, 'içinde kadınlık yaşayan' her oğlan çocuğu için, önüne geçilmez bir sonuç saymalarına engel olmuyor; **Demet** diyor ki: "... fuhuştan nefret ediyorum, ama çaresizim; çalışmayı denedim, etraf rahat vermedi"; **Yasemin** bir süre lokantada çalışmış, 'hemen anlamışlar' ondan sonra 'asılan asılana!' Sigara ellerinden düşmüyorsa da, hap alışkanlıkları yokmuş, içki düşkünü sayılmazlarmış! Oysa **Çiğdem**'in, **Dilek**'in fahişelik 'üstlerinden akıyor'du: abartılmış makyaj, ağır parfüm, mütecaviz bir dişilik gösterisi; terbiyesizliğe varan, müstehcen bir 'işvekârlık!'

Demet diyor ki, "... onlar bizden farklı, çok farklı hem; çoğu taşralıdır; olan biteni anlamadan travestiliğe hatta transseksüelliğe yönelirler, aslında sadece eşcinseldirler; kimbilir belki terbiyesizlikleri, erkekliklerinin zaman zaman geri tepmesi!" O hassas noktaya bilerek mi okundu? **Pigalle**'de 'gerçek' eşcinsellerin, travesti ve transseksüelleri eşcinsel saymayıp, küçümsedikleri doğrudur; aradaki sınırı dikkatle gözetlemek gerekiyormuş, zira **Doktor Walker** diyor ki, **"... görüşünü transseksüel, gitmiş seks değiştirmiş, oysa ruhu eşcinsel; hoşgörülü, büyük bir şehirde yaşasaydı, muhtemelen seks değiştirme gereğini duymayacaktı"**. **Dr. Walker**'in verdiği rakamlar da ilginç, hastaları arasında, ameliyatla kadın

olmuş erkeklerin yüzde 15/20'si, sonradan yine kadınlara dönmüş, yeni tür lezbiyen olmuşlar!

Demet ve **Yasemin**, biri 'ameliyatlı' öbürü 'ameliyatsız' iki tanıdıklarının, fahişelikle geçindikleri halde, aralarında karı/koca ilişkisi içinde olduklarını söylediler; demek ki ameliyat süreci, 'başkalaşma' yolunda geri dönülemez bir süreç, çok da önemli! Bilinçli bir travesti, **Lady Ashley**, durumu şöyle açıklamış: "**... ben o ameliyatın müthiş acılarını, ameliyat sonrasının ağır bunalımlarını göğüslemeye, ancak 1960'ta –yani on yıl sonra– hazır olacaktım. Tereddütlerimde haklıydım, ameliyat çoğu travestiler ve eşcinseller için felaketle sonuçlanıyordu: kadın giyinmek, kadın gibi yaşamak başka, oysa tamamıyla kadın olmak başka; önceki hevesler, kadın olma gerçeğini taşıyamıyor.**" **Lady Ashley** söylediklerinde haksız mıdır? Ünlü İtalyan travesti ressam **Rolanda**, ameliyatla kadın olduktan sonra, on yıl kadın olarak yaşamış, **'ne erkek olabildim, ne kadın'** diyerek intihar etmişti!

İstanbul'un 'yanlış' melekleri, olayın farkında mı? **Dilek**'le **Çiğdem** kesinlikle değil: mutsuz oldukları doğru, ailelerinden kopmuşlar, polis rahat vermiyor; çoğu, eşcinsel mi, travesti mi, transseksüel mi olduklarını, doğru dürüst bilemiyorlar; çünkü bu çocuklar 'lümpen', aralarındaki okumuş şehirliler bunlara **'Keziban'** (**'Kıro**, ya da **'Çemiş'** muadili) adını takmış; enikonu hafife alarak bahsediyor, kendilerini özenle, onların kara kalabalığından ayırıyorlar: "... yüzde yetmişi alkol düşkünü, yüzde ellisi hap kullanır; giyinmesini, boyanmasını, süslenmesini bilmezler, sıralı sırasız olay çıkarmaları ayrı bela!"; gel gör ki, tarafsız gözlemler, asıl travesti kalabalığını onların oluşturduğunu göstermektedir, bunca belasına rağmen onları travestiliğe, transseksüelliğe iten nedir?

Asıl araştırılması gereken galiba burası!

(Allah kahretsin! Hangisiyle söyleşiyor olsak, kafamın içinde arı gibi vızıldayan, **Doktor Stokler**'in kelimeleri: "... aslında travestiler çoğalmıyor...)

Yağmur sonrası, acele **İstanbul**: ıslak asfaltlarda, neon bulaşıkları: elma yeşili, şurup pembesi, kükürt sarısı! Yarı geceye batmış **Beyoğlu**, yarası belirsiz, karanlık bir hayvan gibi soluyor: yüksek tavanlı, gizli gizli küf, soğuk izmarit, alkol buharı ve sidik kokan, köhne **Meşrutiyet** apartmanlarında, hayal meyal sarhoşlar; dip odalarında büyük korku, yasadışı yalnızlıklar, en bayağısından aşk; belki, 30'lu yıllardan kalma bir 'zenne', usul usul intiharı denemektedir: sinsi bir havagazı kokusu, merdivenleri sarmış!

Emniyet yetkilisi demiş ki, "İnanılmaz ama gerçek **Beyoğlu** çevresi, **Cihangir**'den **Osmanbey**'e, erkek fahişelerin avlanma sahasıdır; kadınları ya **İstanbul** tarafına sürdüler, ya Galata'ya!" Saat 01.10. **Cumhuriyet Caddesi**'nde gümüş mavisi **Mercedes** araba, silecekleri bir sola, bir sağa çalışıyor; **Çiğdem**, irkıyım gece güzeli (yarı punk saç, mini etek, yüksek topuklu iskarpin) yumuşatmaya çalıştığı erkek sesiyle, 'pazarlığını' yapmaktadır! Peki, ya direksiyonun başında oturan, o kim. Yani 'müşteri'?..

Yasemin, aynı ânı yaşıyormuşçasına heyecanlandı: "... gece, Nişantaşı'nda arabadan indim, belki on kişi üzerime saldırdılar; bereket çantamda şişe taşıyorum, kırıp ağzından tutarak..." **Sedef**, biraz da müstehzi, durumu netleştiriyor: "... o kadar çoklar ki, kaç yıldır işin içindeyim, aynı adama iki kere rastlamadım." **Demet** daha çok, 'ikiyüzlülüğün' altını çizecekti: "... erkekler çevresinde aşağılanır dururuz, sıralı sırasız hakaret ederler; onları gece görmeli, elimizi versek kolumuz gidiyor,

üstelik çoğu hem alıcıdır hem verici, aynı zamanda pasif!" Hangisine sorsan, anlattığı değişik bir şey; varlıklısı da varmış, varlıksızı da, "adamın kazancı altmış bin lira, evinde çoluk çocuk, on binini onlara ayırır, kalanıyla bize gelir"; buna mukabil 'sosyetik bazı çiftler' onları alır, lüks ve konforlu villalarına götürürlermiş, artık sabahlara kadar, karı koca ve onlar grup seks: "... Doğrusu benim başıma gelmedi, arkadaşların yalancısıyım!"

İtalyan psikoloğu **Gabrielle Brayi**, acımasız ve kesindir: **"... transseksüellerle ilişkide bulunan erkeklerin, sadece yüzde otuz kadarı onları 'tuhaf' buluyor; bu tür ilişkiyi tercih edenler, daha çok eşcinsel eğilimlerini bastırmaya çabalayan evli erkeklerdir; bir kadınla seviştiklerini düşünüyorlarsa da, gerçekte onları oraya çeken, seviştikleri kadının eski bir erkek olmasıdır."**

O zaman gel de merak etme: **İstanbul**'daki **'Pembe Üçgen'** içinde (**Tünel/Şişli/Teşvikiye**) böyle garip ve 'istekli' bir 'piyasa' oluşmasa, acaba erkek fahişeler bu kadar çoğalır, eşcinsellerin travestileşmesi böyle hızlanır mıydı? Yoo, hayır! Yalnız resmi makamların değil, travesti ve transseksüelleri uluorta teşhir eden, durup durup onlara yüklenen basının ve aydınların da, çözmek zorunda olduğu esas problem budur, çünkü **Sedef**, o şirin kız çocuğu gülümsemesiyle diyor ki, "... sayımızı abartıyorlar, bu yörede üç yüz, bilemedin dört yüz kişiyiz; altı milyonluk bir şehirde üç yüz dört yüz kişi nedir ki, oysa müşterilerimiz kimbilir bu sayının kaç misli?" Erkekler arasındaki eşcinsellik oranının yüzde 12 civarında tahmin edilmesi, onu güldürdü; çokbilmiş bir tavırlar, "Daha yüksek" diyor, "... ohooo, çok daha yüksek!"

Sedef narin, ufak tefek ve kırılgan: yirmisinde var yok! Kadın giyinir, güzel boyanırsa, "çıtıpıtı" bir kız olabilir mi? Şu hâliyle uçarı, ele avuca sığmaz bir oğlan çocuğu,

en karşıt fikirleri savunmayı marifet sanıyor; hafifçe böbürlenerek "Anarşistim" bile dedi; ayrıca seçkinci ve alafranga: çok beğendiği bir erkek, sözgelişi 'Selâmünaleyküm' diye selam verse, onu kaybedebilirmiş! Konuştuğumuz yer, **Sıraselviler**'de 'lanetli meleklerin' yuvalandığı bir lokal, eski fakat muhkem bir apartmanın bir dairesini, özel kulübe çevirmişler; kapıdan girer girmez salondan bir esnaf kahvesi uğultusu; oysa içerde, her boyadan 'kızlar' masa masa öbeklenmiş, çene çalıyor; duvarlar bütün yazı, insanın içine işleyen sinsi bir rutubet!

(Ah **Doktor Stokler**, nereden de çıktınız? Niye söylediklerinizi vırt zırt aklıma gelip huzurumu kaçırıyor: **"... aslında travestiler çoğalmıyor, cinsiyet değiştirmenin**)

Bu kadar 'iştahlı talep', böyle 'istekli piyasa', her ülkede 'arzı' örgütlüyor. **Avrupa**'nın büyük metropollerinde, travesti mafiaları neredeyse birbiriyle vuruşur: bin dokuz yüz elli bilmem kaç, **Paris, Boulevard Raspail** ve çevresini güzelliğiyle kırıp geçiren **Josy** kızıl ve sivri tırnaklı upuzun elleriyle, görünmez tülleri yırta yırta ne demişti: "... kabul etsem ameliyatımı hemen yaptıracaklar, ondan sonra **Milano, Roma, Beyrut, Kahire**, işin yoksa sürt: bunlar çok fena kullanırlar insanı, ama kabul etmezsem hayatım kararacak!" Ünlü İtalyan travestilerinin (**Carlotta, Claudia, İsabelle, Roberto**) oğlu, **Latin Amerika**'dan aktarılmış kız güzeli oğlanlardır; **İtalya** ve **İsviçre**'de icra-yı zanaat edenleri, **Ortadoğu**'dan bazı 'çeteler' oralara taşıyor. **Türkiye**'de 60'lı yılların sonlarına doğru beliren ilk travestileri, yanılmıyorsam, **Don Adam** isminde bir ecnebi ele almış, yatkınlarını yurt dışına çıkarıp, travestilikten transseksüelliğe 'intikalini' sağlamıştır: o ilk kuşaktan, yuvarlak ve 'mülehham' **Emel Aydan**'ı, ince ve uçuk sarışın **Hülya Korur**'u, kim hatırlamaz? Bu ikisini, **Türkiye**'de kadınlığa 'dönen' üç baş-

ka ünlü yakından izlemişti: **Göngör Erdi** (nam-ı diğer **İzabella**), **Christine Caroll** (nam-ı diğer **Tijen Erman**), **Aylin Berkay** (nam-ı diğer **Serbülent Sultan**)! Bunlar, alelâde fuhuş düzeyinin 'yukarısında seyreden' kızlardı; belirler bir klas iddiası taşıdılar, iyi kötü fotoromanlarda oynamış, 'porno' filmler çevirmişlerdir; ancak kendine güveni eksik bazı kadınlarda görülen, abartılmış –abartılmış da laf mı, düpedüz mütecaviz– dişilik özellikleri gösterirler: 1969'da mı, ne İzmir'de birisine rastlamıştım: rimelle ağırlaşmış lacivert takma kirpikleri, kalemle çizilmiş incecik kaşları, kanlı vampir dudakları ve pırıltılı platine saçlarıyla, 'kadın' olayım derken, gülünç olmuştu; hele o boğucu deodorant kokusu, hiç burnumdan gitmez! **Anadolu** içlerinde, gönül rahatıyla eşcinselim bile diyemeyen acemi oğlanların, paldır küldür İstanbul'a düşmesinin, düşer düşmez de travestiliğe kaymasının bir nedeni de; ulusal ya da uluslararası mafiaların kullandığı, bu ilk travestilerdir: az mı lafları ediliyordu, magazin dergilerinde boy boy resimleri, yaşadıkları **'dolçe vita'**yı ballandıran haberler: yok **İtalya**'dalarmış, yok **İsviçre**'delermiş; servetleri derseniz, denizde kum, onlarda para!

Hop hop, bir dakika! Dönüp dolaşıp geldik mi yine paranın büyüsüne? **Mafia** olsun olmasın, 'çocukları' **Pembe Üçgen**'in girdabına 'sınıf atlamak' ümidi ile hırsı çekiyor; ayrıca bir **mafia** mevcut olsa hangisi var diyebilir ki! Hangisine sorduysam cevap olumsuzdu; samimi görünüyorlar ya, korku dağları bekler; sadece **Sedef**, aralarından bazılarının **'Kezibanları'** sömürdüğünü açıkladı; 'kıdemliler' koruma bahanesiyle yanlarına alır, hizmetlerini gördürür, punduna getirdiler mi 'satarmış'! Eylül gecesi, caddelerden, karanlığı ürkütücü ağır bir nehir gibi akıyor; kuytulara park etmiş lüks araba-

ların, kırmızı fren lambaları; **Taksim**'den **Harbiye**'ye yürüyor; **Dilek**'i, **Çiğdem**'i 'işbaşında' izliyorum; gündüz hallerinden daha da farklılar, görüntü olarak kuşkusuz çok daha fahişe ama, insan olarak, fena halde gergin, küstah hatta edepsiz! Olaya gerçekçi yaklaşılırsa, hepsinde aynı gizli saplantı görülüyor; istekli piyasada hızlı kazanarak, çabucak köşeyi dönmek! Acaba 'talep'in –belki korku, belki mahcubiyetten– travesti ya da transseksüele yoğunlaşması; uzmanların görüşlerine açıkça ters düşen, **İstanbul**'daki 'fiili durumu' açıklamaya yarayabilir mi?

Çünkü seksologlara göre, ne travestiler eşcinseldir, ne transseksüeller, **Dr. Gilbert Tordjmann** diyor ki, **"... transseksüeller, karşı cinsten olduklarına inanmak saplantısı dışında, hiçbir düşünce ve davranış anormalliği göstermez; üstelik her türlü sapıklıktan, özellikle eşcinsellikten kendilerini uzak tutarlar."** **Dr. Haydar Dümen** teyit ediyor: **"... transseksüellerin homoseksüel olmadıklarını söylemek gerekir, homoseksüel erkeklerle ilişkiye girmekten hoşlanmazlar, kadın olup heteroseksüel erkeklerle evlenmek isterler".** Onların söylediklerini, 1983'ten beri durumları yasallaştırılan İtalyan transseksüellerinin lideri **Pina Bonnano** pekiştirecektir: **"... ben doğuştan kadın değilim, erkek de değilim, eşcinsel de değilim; bana dense dense 'yeni kadın' denebilir; hareketin yasallık kazanması sayesinde, kendimi bildim bileli sevdiğim erkeğin yasal eşi olmak hakkını elde ettim."** Ne buyrulur?

Travestilere gelince, **Dr. Haydar Dümen** de, **Tordjmann**'dan daha az kesin konuşmuyor: **"... travesti çoğu kez erkektir, karşı cinsin giysilerini, sık sık yalnız iç çamaşırlarını giymekten doyum elde eder; bu tür insanlar, hemen her zaman, cinsel ilgilenmelerinde heterosek-**

süeldirler; yalnız, kadın giysileri giyme isteklerini önleyememektedirler. Kadından çok erkek olduklarını bilirler ve erkeklerle cinsel ilişki kurma arzusunda değildirler." O zaman nasıl oluyor da **Pürtelaş Sokağı**'nın 'yanlış melekleri', travesti ya da transseksüel 'geçindikleri' halde, eşcinsel fuhuşunun tam göbeğinde yaşıyorlar? Soruyu yönelttiklerim, kem küm etti; cevap belki de 'talebin' niteliğinde saklı ama, onların izahı basit: 'çocukluğundan beri kadınsı duygular besleyen oğlanlar, işe anne ya da ablalarının kılıklarını giymekle başlayıp, 'çevrenin aşağılaması ve dışlamasıyla' travestiliğe ve fuhşa itilmişler; namuslarıyla çalışmak olanakları hiç olmamış, 'çevre' onları hemen damgalıyor, hayatlarını 'cehenneme çeviriyormuş!'

Gördüğünüz gibi, 'iştahlı piyasa' ya da 'kolay kazanç' cazibesini es geçip, iki faktör üzerinde duruyorlar: içlerindeki kadınlık duyguları, bunu yaşamak istemelerine çevrenin hoşgörüsüzlüğü! Oysa görünüşleri, –hele gündüzleri– ilk kuşak travestilerinin o abartılmış 'takvim kızı' görünüşüne benzemiyor; şehrin dağdağası arasında pekâlâ sekreter, tezgâhtar, hatta öğrenci sanılabilirler: **Demet**'e bakarsanız, 'imkânsız', toplumsal baskı üstlerine öyle abanıyor ki, hanım hanımcık çalışmaları düşünülemez bile; **Yasemin** konuyu gerçeğe daha çok yaklaştırdı: "... iş bulmak mümkün olsa bile, verecekleri üç yüz bin lira ile, ne biriktirip iş kurabilirsin, ne doğru dürüst geçinebilirsin!" **Sedef**, yine açıksözlü: "Tembelim ben, çalışmak külfetli geliyor, fuhuşu tercih ederim"; **Dilek** ile **Çiğdem**, başka türlüsünü hiç düşünmemişler.

Demet ile **Sedef**, ikisi de azbuçuk mürekkep yalamış ya, belki ondan, hayatlarını 'çağdaş' kadınların aldıkları gibi alıyorlar, kişiliklerini temeline koyarak: kendi hayatları olacak, erkekler de –uygun düşerse– bu haya-

ta girip çıkacak! Fotoromanlardaki saf genç kızlar gibi, yakışıklı ve varlıklı bir erkeğin kollarına sığınmak, 'evinin kadını olmak' onları çekmiyor; çünkü **Demet**'e göre böyle bir erkek bulunamıyor: "... yakışıklılar parasız, paralılar yakışıksız; ilki sizi yiyor, ikincisi aldatılmaya mahkûm"; **Sedef**'e göre, durum daha da vahim: "... çok da sevsem tek erkeğe bağlanamam, yapım histerik benim!" Şu halde eşcinsel, travesti ya da transseksüel, fark etmiyor pek; **Pembe Üçgen**'in 'yanlış' melekleri 'iştahlı' bir piyasada kendilerini pazarlayıp, aslında yeni bir hayat arıyorlar: yeni ve zengin.

Dr. Stokler de bunu söylememiş mi: **"... aslında transseksüeller çoğalmıyor, cinsiyetini değiştirmenin, hayatını değiştireceğine inananlar çoğalıyor."** Yaaa!

Birkaç Resim, Birkaç İsim...

SAPPHO / Ege Denizi adalarından **Lesbos (Midilli)**'da yaşamış parlak bir ozandı. Onu ilk olarak 750 yıl sonra 2. yüzyılda yaşamış olan **Luchianus**'tur. (erkek/kadın, bölüm: 3)

GEORGE SAND / **Alfred de Vigny**, metresi ünlü tiyatro oyuncusu **Marie Dorval**'a George Sand'la ilgili olarak şöyle yazmıştı: "Sana, canını sıkan bu Sappho'yu görmeyi yasaklıyorum. (erkek/kadın, bölüm: 4)

MARIE DORVAL /
Marie ile George arasındaki ilişki, nereye kadar ilerledi acaba? Arséne Houssaye'e bakarsanız, o dönemi yaşamadığı halde, "sonuna kadar gitti," diyor. (erkek/kadın, bölüm: 4)

GEORGE SAND /
"Ben de kalın ve kurşuni bir redingot yaptırdım. Aynı kumaştan bir pantolon, bir de yelek diktirdim. Kurşuni bir şapka ile kocaman yün bir kravat da aldım." (erkek/kadın, bölüm: 4)

GERTRUDE STEIN / "Köşede kocaman bir çini soba, yanıbaşında fitilli kadifeden pantolonu çekmiş, babacan erkek gülümsemesiyle Gertrude Stein!" (erkek/kadın, bölüm: 5)

GERTRUDE STEIN VE ALICE TOKLAS / "Hiç ayrılmadılar; Miss Stein ölünceye kadar başbaşa yaşadılar. (erkek/kadın, bölüm: 5)

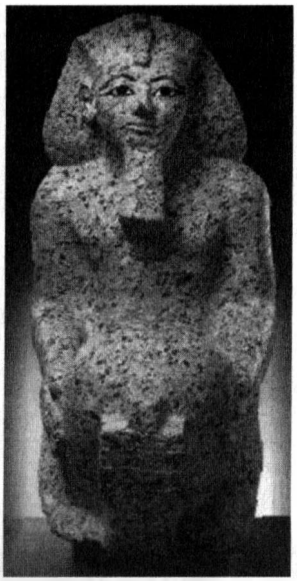
GERTRUDE STEIN / "Benim gözümde bana benzeyen, daima ben olan ve ben kalan resimdir bu!" (erkek/kadın, bölüm: 5)

VIOLETTE LEDUC / "Yalnız yaşlı değil, çirkin bir kadındı." (erkek/kadın, bölüm: 6)

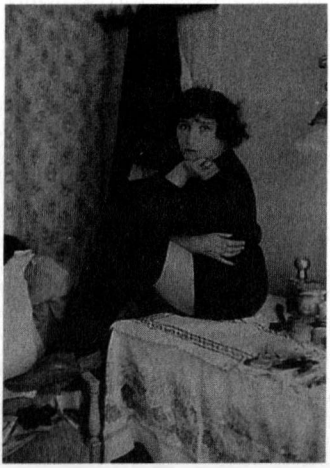
VIOLETTE LEDUC / "*Térèse ile İsabelle*, dördüncü kitabı, ilk basımı piyasaya bile verilmemişti; 'kim derdi ki günün birinde filmi çekilecek.'" (erkek/kadın, bölüm: 6)

KRALİÇE HAÇEPSUT / "Anıtlarda erkek kılığında görünüyormuş; o kadar ki hani firavunların o ufak ve gülünç sakalları vardır ya, işte onlardan bir de sakal eklemişler çenesine..." (erkek/kadın, bölüm: 7)

KRALİÇE HAÇEPSUT / Yirmi yıl Mısır'a hükmetmiş olan kraliçenin mumyası. (erkek/kadın, bölüm: 7)

COLETTE /
Sahneye çıktığı
yıllarda...
(erkek/kadın,
bölüm: 8)

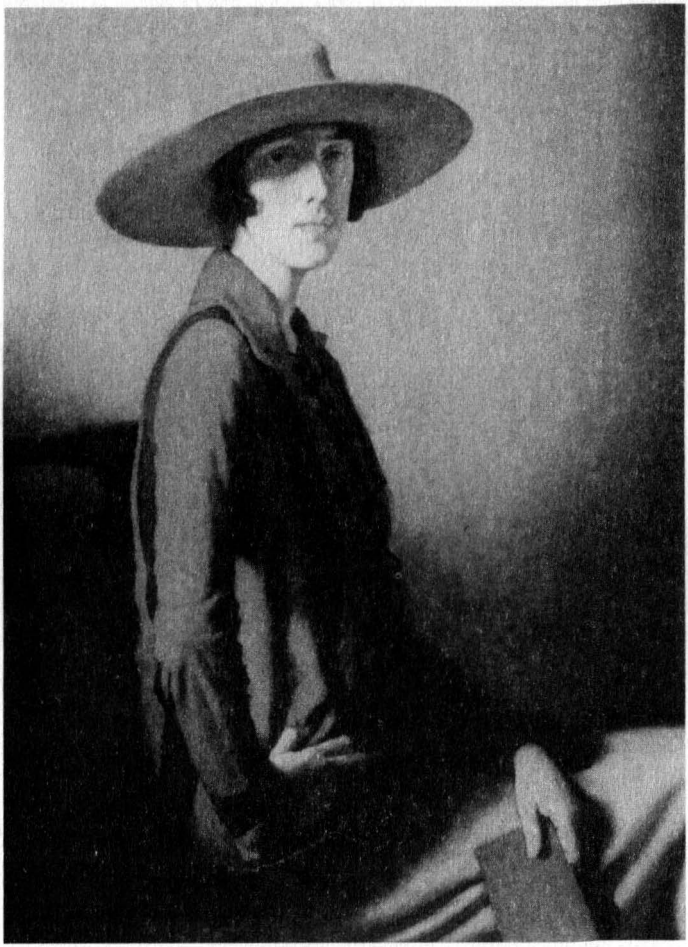

COLETTE / "Nerede olduğunu kestiremediğim bir yerimde, benim erkek olduğumu biliyor, canı çok çektiği halde benden kaçıyordu." (erkek/kadın, bölüm: 8)

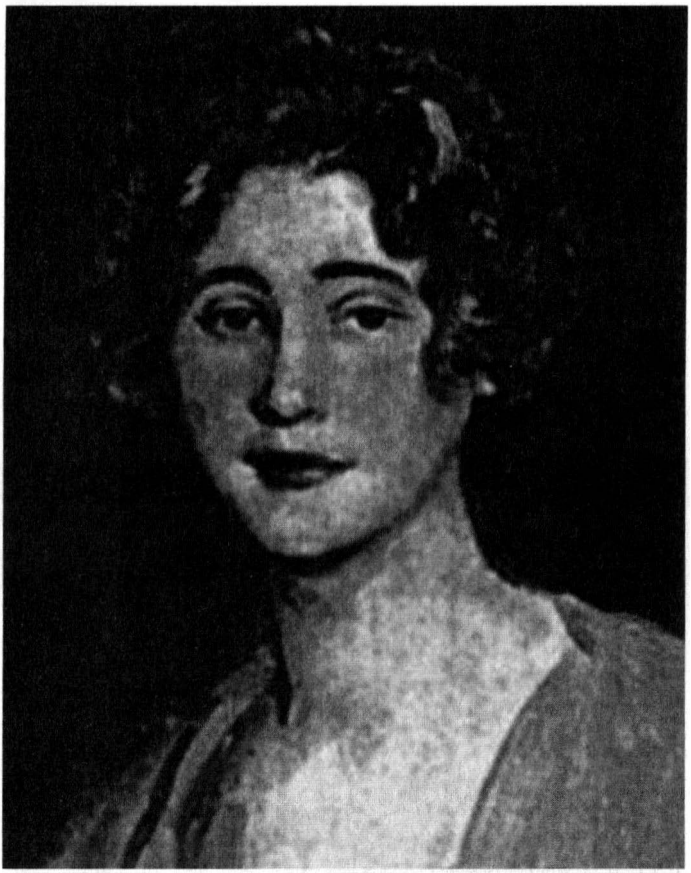

MUSIDORA / "Kibirli mi kibirli, akrep gibi zehirli..."
(erkek/kadın, bölüm: 8)

VITA SACKVILLE - WEST / "Violet beni Julian diye çağırmaya başladı." (erkek/kadın, bölüm: 9)

VIOLET TREFUSIS / "... Violet'i karısı diye kaydettirerek, ne idüğü belirsiz lüks otellerde öteki hayatını yaşıyor." (erkek/kadın, bölüm: 9)

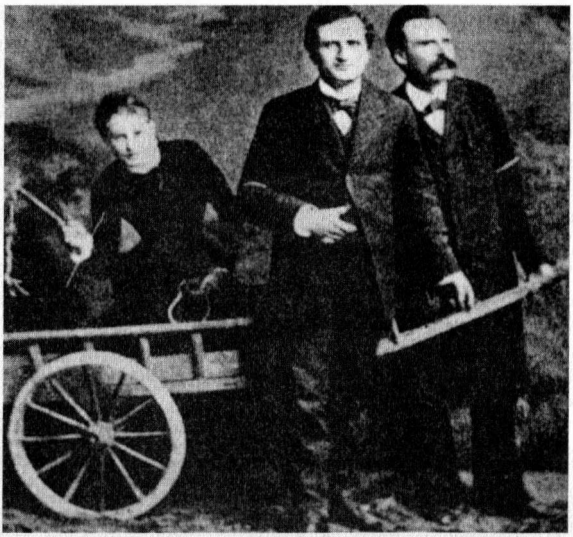
VIRGINIA WOLF / "Tek olmak istiyordu ama eşcinsellik onu büyülüyordu." (erkek/kadın, bölüm: 9)

NATHALIE CLIFFORD BARNEY / Renée Vivien'in gizemli sevgilisi... (erkek/kadın, bölüm: 10)

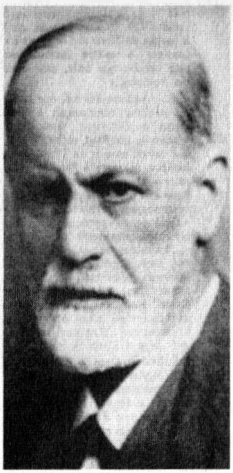

NATHALIE BARNEY VE RENÉE VIVIEN / "Vücut zevklerinden söz ediş biçimi, tıpkı sefahat için yetiştirilmiş küçük kızlarınki gibiydi: masum ve çığ." (erkek/kadın, bölüm: 10)

LOU ANDREAS - SALOME VE İKİ SEVGİLİSİ /
"... dingilin iki yanında, biri posbıyıklı iki adam; posbıyıklısı Nietzsche..." (erkek/kadın, bölüm: 11)

LOU VE FREUD /
Lou Andreas Salome'un Doktor Freud'la ilişkisi usta-çırak ilişkisini geçmedi. (erkek/kadın, bölüm: 11)

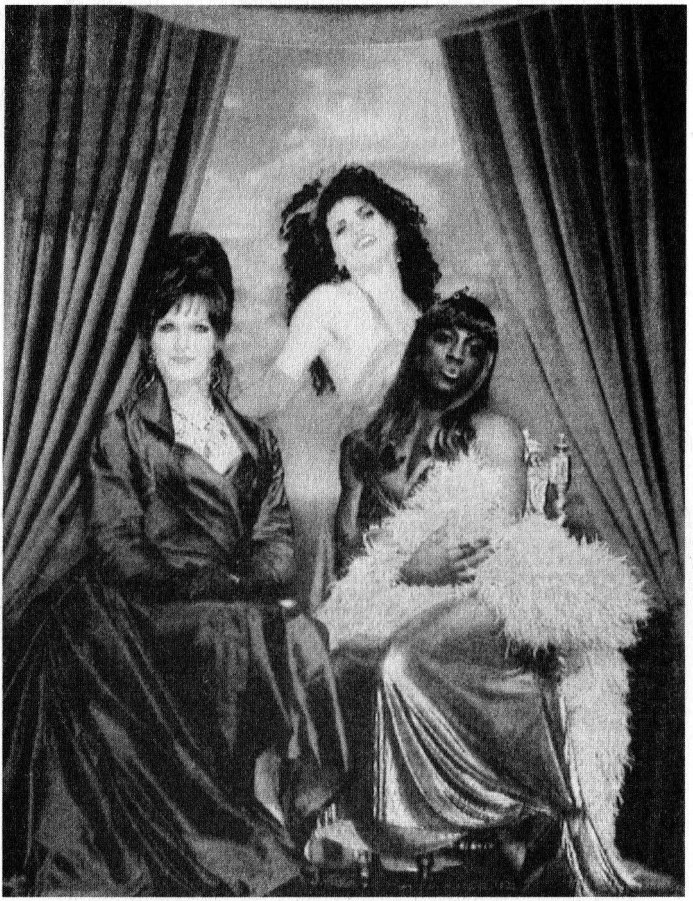
LOU ANDREAS-SALOME / "Adamın kafasını karıştıran, Lou Andreas'ın konuşurken gösterdiği gözüpekliği, davranışlarında sakınması." (erkek/kadın, bölüm: 11)

COCCINELLE / "Onu görüp de eski bir erkek olduğuna inanmak olası mıydı?" (kadın/erkek, bölüm: 1)

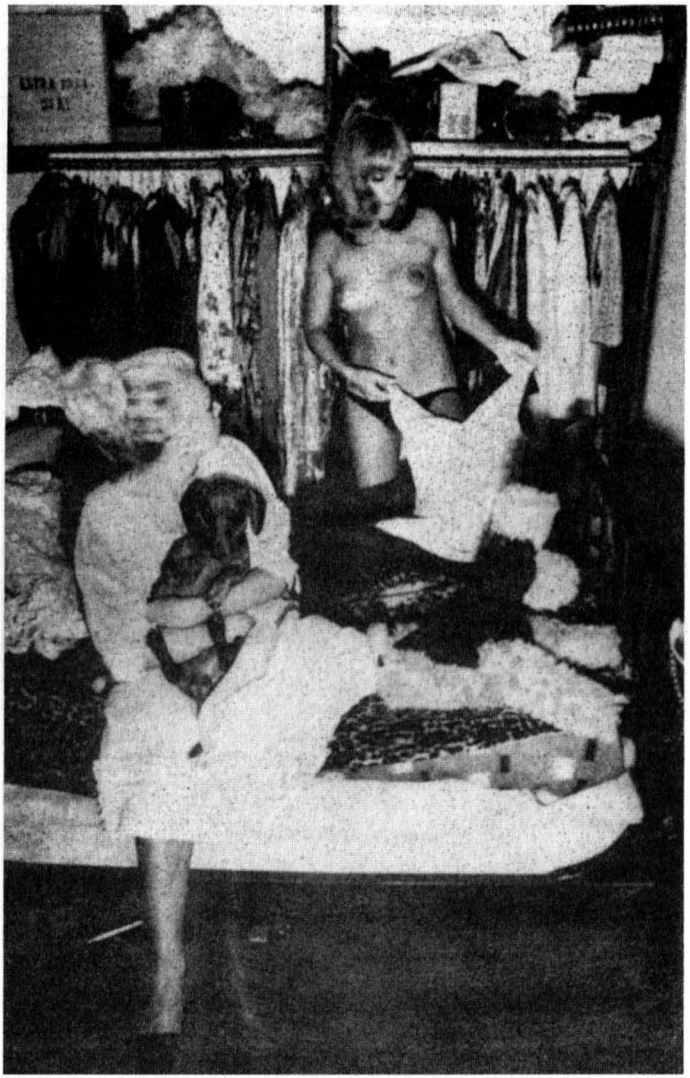
BAMBİ / "Eşcinsel, cinsinden olanı sever, bunların neresi erkek?" (kadın/erkek, bölüm: 1)

TRAVESTİ OYUNCULAR / "Travestiler, artık yalnız müzikholde değil, tiyatroda da kendilerini kanıtlamaya çalışıyor: **İngiltere**'de bütün rolleri erkek olan bir piyesi, travesti kadın oyuncular oynamıştı. Resimde bunun tersini görüyorsunuz; **Charles Busch**'un Amerika'da sahneye konulan bu oyununda rol almış bu kadınların üçü de aslında birer erkek." (kadın/erkek, bölüm: 1)

KRALİÇE CHRISTINE (KRİSTİNA) / "Bildiğim, **Kraliçe Christine**'in hem erkek, hem kadın sevgilileri olduğu..." (kadın/erkek, bölüm: 3)

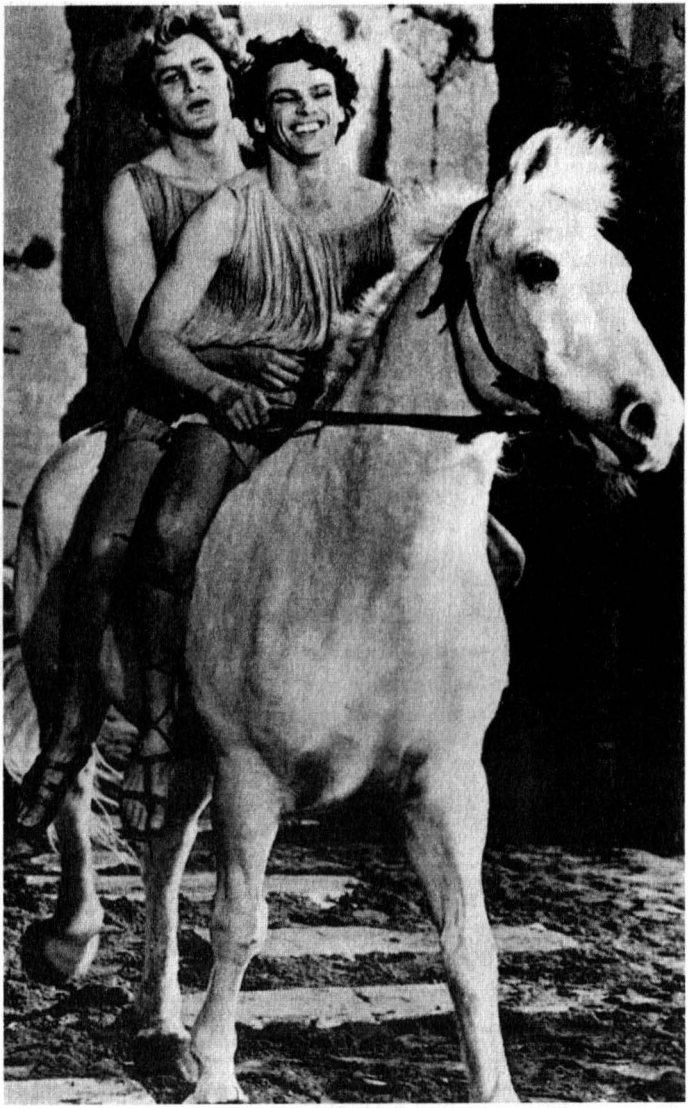
TRAVESTİ KABARELERİ / "Kapıyı bir açıyoruz, Allah Allah, görkemli iki kadın, dimdik göğüsler, sürahi gibi bacaklar..." (kadın/erkek, bölüm: 3)

FI-FI / Carrousel'in 'medar-ı iftiharı' sayılabilecek 'kızlardan' bir başkası. Neresinden bakılsa, genç ve güzel bir kız izlenimi veren Fi-Fi, biraz da yaşça küçük olmasının yardımıyla, istediği illüzyonu başarıyla yaratabiliyordu. (kadın/erkek, bölüm: 3)

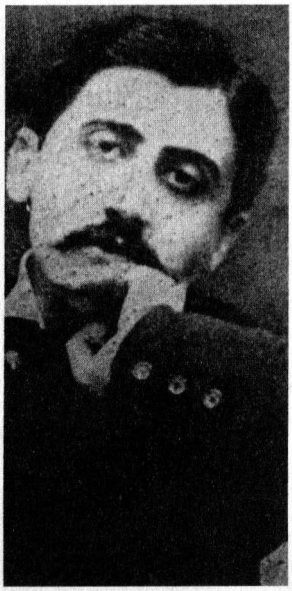
DANNY DAN / Carrousel'in ünlü şarkıcı ve striptizcilerinden birisi. İlk bakışta, herhangi bir kadından ayırdetmeye imkân var mı? O da öteki cinsin niteliklerini, görüntü olarak, başarıyla üzerinde taşıyan erkeklerden biri. (kadın/erkek, bölüm: 3)

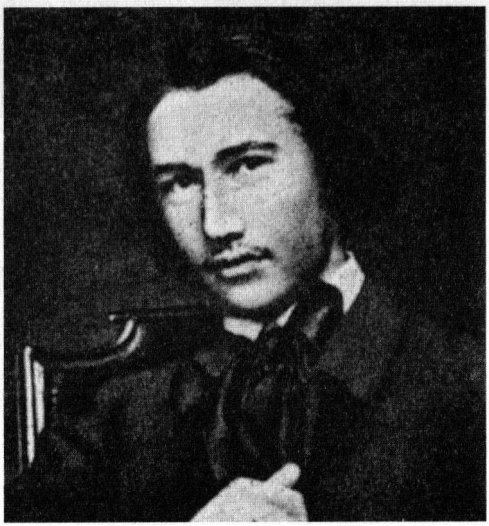
FELLINI'NİN *SATIRICON*'UNDAN / "Roma, eski Yunan'ın uzantısıdır, cinsellik alanında da böyle olmuştur bu." (kadın/erkek bölüm: 4)

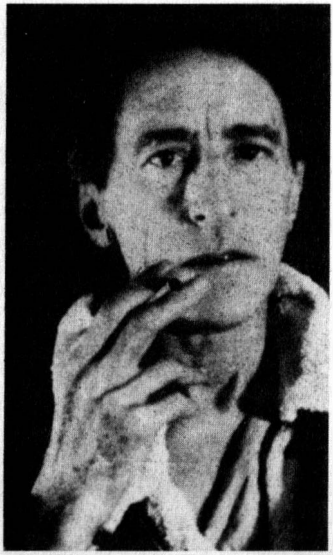
***ÖZEL İLİŞKİLER* FİLMİNDEN** / Kadınlar arası ilişkiler olduğu kadar, erkekler arasındaki ilişkiler de, son yıllarda çeşitli filmlerin konusunu oluşturdu. Bunlardan birisi de, ünlü bir romandan filme alınan, Didier Hautepin ile Francis Acombrade'in oynadıkları *Özel İlişkiler* filmidir. (kadın/erkek bölüm: 4)

MARCEL PROUST / "Kim Proust mu? Proust'ta en çarpıcı taraf, annesine olan korkunç düşkünlüğüdür." (kadın/erkek, bölüm: 7)

ANDRÉ GIDE / "Nedenleri ne olursa, hangisi olursa olsun, André Gide eşcinselliği savunmuştur. (kadın/erkek, bölüm: 6)

JEAN COCTEAU / "Ah Jean, bir de çocuğumuz olsaydı!.." (kadın/erkek, bölüm: 7)

PAUL VERLAIN VE ARTHUR RIMBAUD / "Cehennem arkadaşları!" (kadın/erkek bölüm: 8)

İKİ KADIN EVLENİYOR / Papaz Harald Sobye, iki kadını evlendirirken: "Valborg dini bütün bir Hıristiyandır." (kadın/erkek, bölüm: 9)

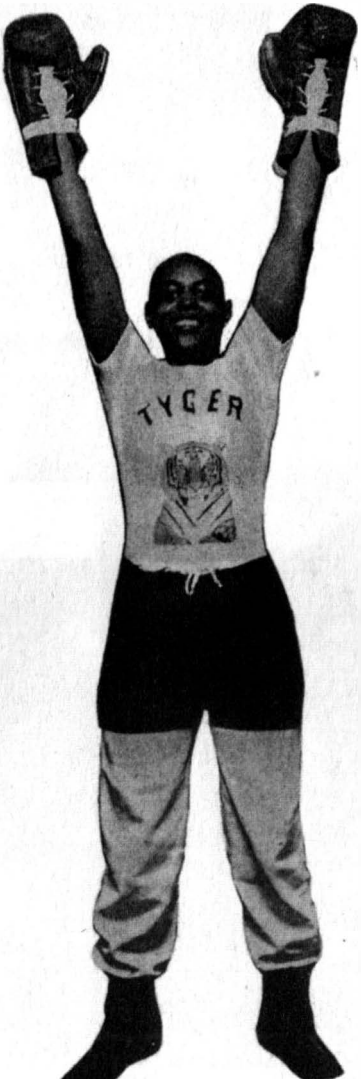
İKİ ERKEK EVLENİYOR / Papaz Harald Sobye, iki erkeği evlendirirken: "Ove kiliseye gitmekte, yardımda bulunmaktadır; o halde kilise takdisini onlardan niye esirgesin?" (kadın/erkek, bölüm: 9)

WILHELM REICH / 'Frankfurt Filozofları'nın en ünlülerinden birisi, önceleri ciddi şekilde Marks ile Freud arasında bir bileşke olmayı deniyordu; 'Cinsel Devrim'i başka ufuklara doğru açıldı. (kadın/erkek, bölüm: 9)

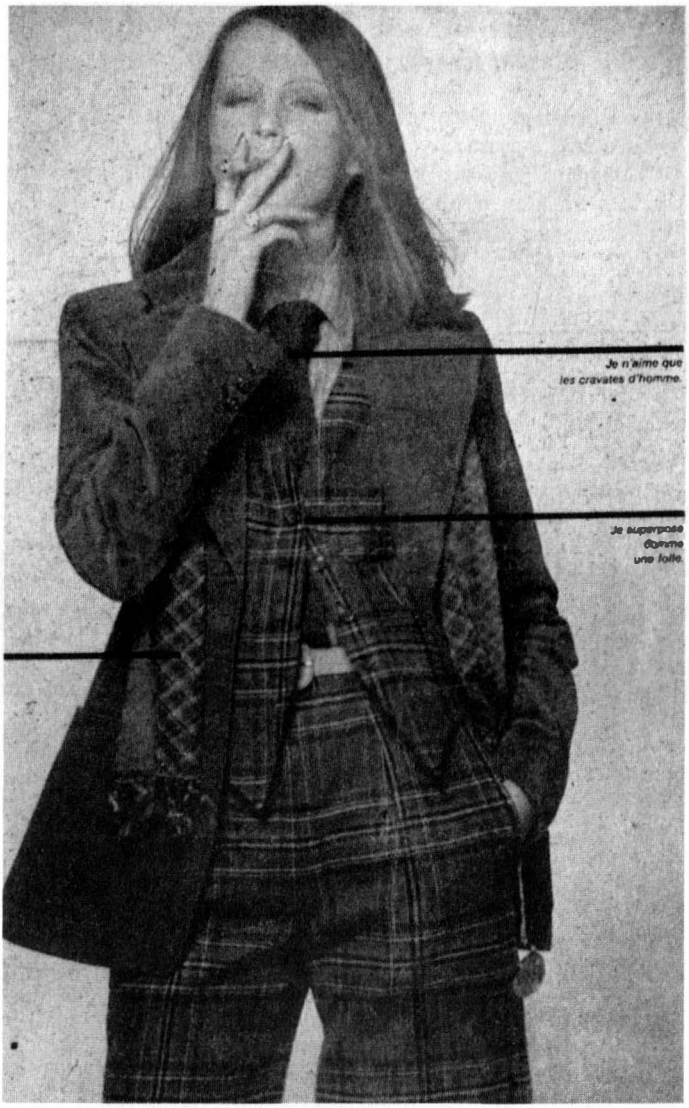

DOKTOR HÉLÈNE MICHEL - WOLFROMM / Aileyi bir kadın ya da erkek ilavesiyle üçlü hale getirmek mi? (kadın/erkek bölüm: 10)

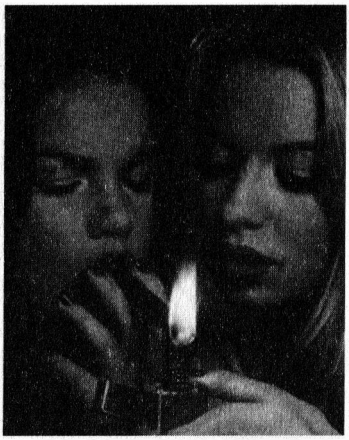

KADIN BOKSÖR TYGER / "Kadın boksörler neden ayrı kategori sayılıyor?" (kadın/erkek, bölüm: 10)

ELLE DERGİSİNDE KADIN MODASI / "Yalnız erkek kravatlarından hoşlanıyorum." (kadın/erkek, bölüm: 10)

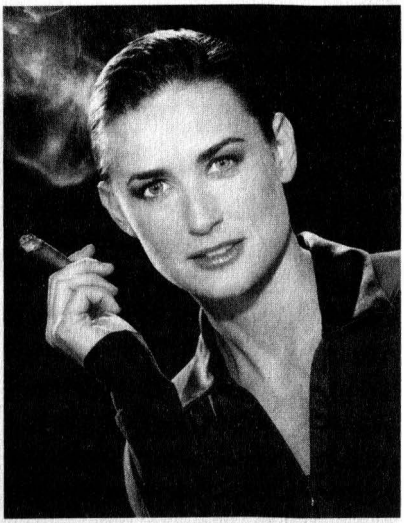
PURO, GÜNDELİK HAYATA GİRDİ (KADINLAR VE PURO) / Puro, eskiden sadece erkeklere mahsus bir keyifti, artık o da kadınların gündelik hayatına dahil oldu. Erkeklere ait sayılan bu türden özelliklere sahip çıkmak, modern feminizmin, erkeklere karşı olduğu kadar, eskiden bunu bir ayrıcalık olarak kullanan lezbiyenlere karşı da 'zaferi'. (kadın/erkek, bölüm: 10)

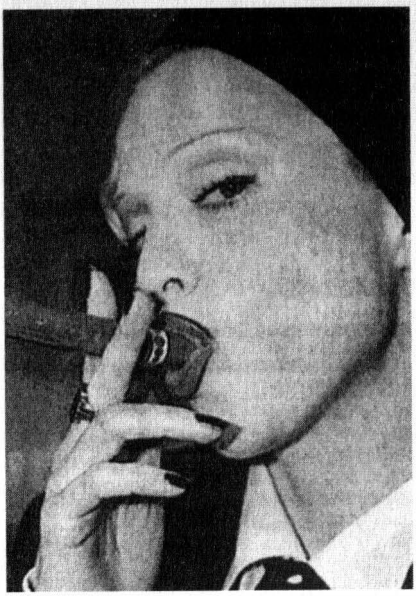

LEZBİYEN KULÜPLERİ / "Eski tarz lezbiyen kulüpleri, bazı lezbiyenlerin özellikle erkek kıyafetinde oldukları, erkek gibi davrandıkları, özel lokallerdi. Bu resim onlardan birisinden, bir çifti gösteriyor; görüldüğü gibi, çiftin görüntüsü, kadın/erkek görüntüsüdür. (kadın/erkek, bölüm: 10)

'YENİ' KADINA BİR ÖRNEK Mİ? / Demi Moore, yalnız ünlü bazı filmlerdeki rolleri ile değil, özel hayatındaki çarpıcı davranışlarıyla da dikkati çekmektedir. Onu, evli ve çocuk sahibi olduğu halde, bazen başka kadın yıldızların 'sevgilisi' olarak dedikodulara karışmış, bazen de resimde görüldüğü gibi, bir gece kulübünde elindeki Havana purosunu keyifle tüttürürken görmekteyiz. (kadın/erkek, bölüm: 10)

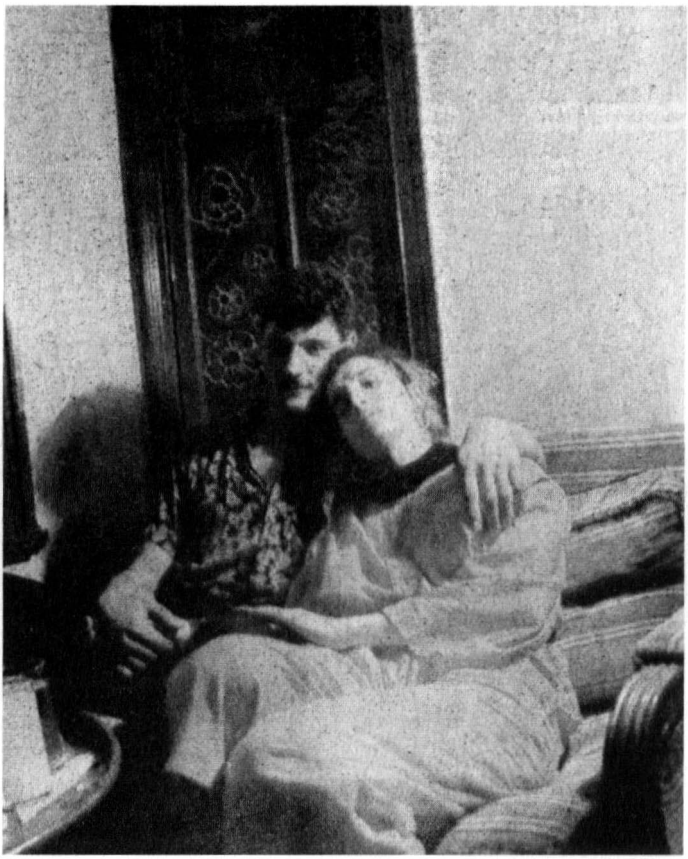

MADONNA VE PUROSU / Puronun kadınlar dünyasında gittikçe yayılması, yalnız puro şirketlerinin reklam ve promosyon etkisiyle olmuyor, Madonna gibi bazı yıldızların bu keyif vasıtasına kazandırdıkları erotik çağrışımlar sayesinde de oluyor. Resimde bu açıkça görülmüyor mu? (kadın/erkek, bölüm: 10)

TRAVESTİLER KAHVESİ / Cihangir'de eski bir Beyoğlu yapısında, daha çok travestilerin itibar ettiği bu kahvede, göze çarpan kadınların hemen hepsi erkek. (meraklısı için ekler: 2)

TRAVESTİ VE SEVGİLİSİ / Eskiden ancak Batı'lı başkentlerin özel semtlerinde rastlanan böyle bir sahne, günümüzde Cihangir'deki bir travesti kahvesinde görülebiliyor. (meraklısı için ekler: 2)

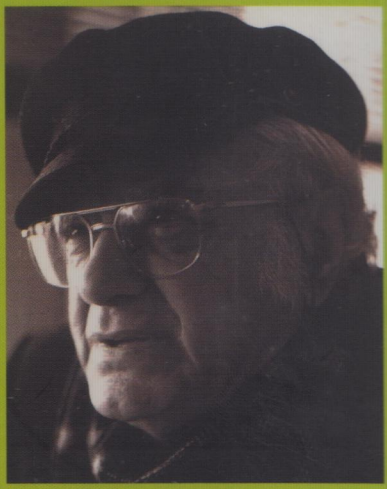
"O sosyalistler ki ciddilik adına cinselliği hor görmek yanlışı içindedirler, cinsel devrimin sosyalistliğin içeriğinde bulunduğunu unuturlar, hiçbir bilimsel iddiası olmasa da, böyle bir kitaba karşı çıkmayı siyasal bir kurnazlık sayacaklardır, ama 'alaturka' bir kurnazlık olacaktır bu, zamanın getireceği gelişmeler karşısında savrulup gidecektir... Oysa cinselliğe eğilişim de, tıpkı sosyalistliğe ya da batıcılığa eğilişim kadar, insanı, özellikle çağdaş insanı anlayabilmek isteğimden doğuyor. Onun için de söylediklerimi kesin hiçbir yargıya bağlamayacağım. Olguları, olayların gelişmesini, insanları ve cinsel çelişkilerini elimden geldiğince nesnel olarak belirtmeye uğraştım. Bundan bir genellemeye varmak, bir yargı çıkarmak okuyan herkesin hoşgörü yeteneğine, bilgisine ve imgelem gücüne kalıyor.
Hadi kolay gelsin!"

– Attilâ İlhan

KDV dahil fiyatı 13.000.000 TL

ISBN 975-458-526-1

9 789754 585261

Attilâ İlhan 15 Haziran 1925'te Menemen'de doğdu. İzmir'de Karşıyaka Ortaokulu'nu bitirdi. Atatürk Lisesi'ndeki öğrenciliği sırasında TCK 141. maddesine aykırı davrandığı için tutuklandı. Danıştay kararıyla öğrenimini sürdürme hakkını kazandı. İstanbul Hukuk Fakültesi'ne girdi; öğrenimini yarıda bırakarak, aralıklarla altı yıl Paris'te yaşadı. Demokrat İzmir gazetesinin genel yayın müdürlüğünü üstlendi ve başyazılarını yazdı. Çeşitli gazetelerde eleştiri ve köşe yazıları yazdı. *Sanat Olayı* ve *Cönk* dergilerini yönetti. Şiirde Garip akımına ve İkinci Yeni şiirine karşı çıktı ve *Mavi* dergisinde yayımladığı yazılarla Mavi ya da Maviciler olarak bilinen toplumsal gerçekçilik akımını başlattı.
Bazı yapıtları şunlardır:
Şiir: *Sisler Bulvarı*; *Duvar*; *Yağmur Kaçağı*; *Ben Sana Mecburum*; *Yasak Sevişmek*; *Elde Var Hüzün*; *Kimi Sevsem Sensin.*
Roman: *Sokaktaki Adam*; *Zenciler Birbirine Benzemez*; *Kurtlar Sofrası*; *Bıçağın Ucu*; *Yaraya Tuz Basmak*; *Fena Halde Leman*; *Dersaadette Sabah Ezanları*; *Haco Hanım Vay*; *Allahın Süngüleri.*
Gezi, deneme ve eleştiri: *Abbas Yolcu*; *Hangi Batı*; *Hangi Sol*; *Hangi Edebiyat*; *Faşizmin Ayak Sesleri*; *Hangi Sağ*; *Gerçekçilik Savaşı*; *Hangi Atatürk*; *Batının Deli Gömleği*; *İkinci Yeni Savaşı*; *Sağım Solum Sobe*; *Yanlış Kadınlar Yanlış Erkekler*; *Ulusal Kültür Savaşı*; *Dönek Bereketi.*